

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Radyo Televizyon Anabilim Dalı**

**DÜZENLEME VE UYGULAMALAR İLE
TÜRKİYE'DE SİYASET KURUMUNUN
KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARINA BAKIŞI:
TİCARİ TELEVİZYON YAYIN POLİTİKALARI ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet YILMAZ

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. Güliz ULUÇ**

İZMİR- 2000

İÇİNDEKİLER

DÜZENLEME VE UYGULAMALAR İLE TÜRKİYE'DE SİYASET KURUMUNUN KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARINA BAKIŞI: TİCARİ TELEVİZYON YAYIN POLİTİKALARI ÖRNEĞİ.....	1
GİRİŞ	1
BÖLÜM I.....	6
SİYASET KURUMU VE KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI İLİŞKİSİ.....	6
A- SİYASET KAVRAMI.....	7
1- Siyaset Bilimi.....	8
2- Siyaset Kurumu ve Siyaset Kurumunda Aktörler.....	9
3- Siyasal Toplumsallaşma ve Siyasal Kültür Kavramları.....	14
4- Siyasal Katılma Kavramı.....	18
B- POLİTİKA KAVRAMI VE GENEL ANLAMDA İLETİŞİM POLİTİKALARI.....	19
1- Politika Kavramı.....	20
2- Politika Oluşum Süreci	21
3- Siyasal İletişim Olgusu.....	26
4- İletişim Politikalarının Analizinde Temel Motivasyon Olarak Ekonomi Politik Eleştirel Yaklaşımı	32
BÖLÜM II.....	41
NORMATİF SİSTEM KURAMLARI DOĞRULTUSUNDA KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI VE SİYASET KURUMU İLİŞKİSİ	41
A- NORMATİF SİSTEM KURAMI OLGUSU.....	41
1- Normatif Sistem Kuramının İşlevi	41
2- Normatif Sistem Kuramları Bağlamında İletişim Sistemlerinin Genel Özellikleri	42
B- NORMATİF SİSTEM KURAMI ÖRNEKLERİ.....	43
1- Siebert, Peterson ve Schramm'ın Dört Kitle İletişim Sistem Kuramı	47
a- Otoriter –Yetkeci- Kuram.....	47
b- Sovyet -Komünist Kuram.....	52
c- Liberal- Özgürlükçü Kuram	57
d- Sosyal Sorumluluk Kuramı	73

2- Denis McQuail'ın Gelişme Aracı ve Katılımcı Demokratik Kitle İletişim Araçları Kuramları	81
a- Gelişme Aracı Kuramı.....	81
b- Katılımcı Demokratik Kitle İletişim Araçları Kuramı.....	87
BÖLÜM III	91
SİYASET KURUMU VE YAYIN POLİTİKALARI BAĞLAMINDA TİCARİ TELEVİZYON YAYINCILIĞINDA DÜZENLEME ve UYGULAMALAR.....	91
A- GENEL ANLAMDA DÜZENLEME OLGUSU.....	91
1- Televizyon Yayincılığı Alanında Düzenleme Yapılmasını Gerektiren Nedenler ve Bu Düzenlemeler Doğrultusunda Yayın Sistemleri.....	92
a- Ulusal Sistem (National System)	96
b- Çoğulcu veya Ulusal- Tecimsel Sistem (National- Commercial System)	96
c- Tecimsel- Özel Girişimci Sistem (Commercial System)	97
d- Hükümet Sistemi (Government System).....	97
e- Kurumsal Yayın Sistemi (Institutional Broadcasting System)	97
2- Televizyon Yayincılığında Sınırlandırma ve Baskılar Olarak Düzenleme Olgusu.....	98
3- Türkiye'de Yasal Düzenleme Süreci	101
a- Tanımsal Olarak Yasa, Tüzük ve Yönetmelik.....	102
b- Yasaların Teklifi ve Görüşülmesi	103
c- Meclis Komisyonları ve Yasa Tasarı ya da Tekliflerinin Meclis Komisyonlarında Görüşülmesi	104
d- TBMM Genel Kurulu'nda Yasa Tasarı ya da Tekliflerinin Görüşülmesi	105
4- Türkiye'de Ticari Televizyon Yayincılığı Dönemi Öncesi Gelişmeler	107
a- Türkiye'de Ticari Televizyon Yayincılığı Üzerinde Etkili Olan Faktörler.....	108
b- Türkiye'de Ticari Televizyon Yayincılığının Önünü Açan İlk Düzenlemeler	110
c- Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi'nin İmzalanması ve Kabulü	118
B- TÜRKİYE'DE TİCARİ TELEVİZYON YAYINCILIĞI DÖNEMİ.....	121
1- “3913 Sayılı Kanun”un Kabulü ve Yayincılıkta Devlet Tekelinin Son Bulması	121
2- “3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun”un Kabulü.....	124
a- “3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun” Üzerinde Değişiklik Çalışmaları.....	128
b- “3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun” Üzerinde Değişiklik Çalışmaları'nda İtibari 1. Aşama	132
c- “3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun” Üzerinde Değişiklik Çalışmaları'nda İtibari 2. Aşama	137

3- “4756 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, Basın Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ile Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”un Kabulü	140
4- “4756 Sayılı Kanun”un Kabulü Sonrasında Ticari Televizyon Yayıncılığındaki Düzenleme ve Uygulamalar	146
SONUÇ	157
KAYNAKÇA	170
EKLER	183

DÜZENLEME VE UYGULAMALAR İLE TÜRKİYE'DE SİYASET KURUMUNUN KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARINA BAKIŞI: TİCARİ TELEVİZYON YAYIN POLİTİKALARI ÖRNEĞİ

GİRİŞ

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yayıncılık faaliyetleri yasa koyucu ve uygulayıcı olarak siyasi erkin belirlemiş olduğu düzenlemeler ile sürdürülmektedir ki bu düzenlemeler bütünü kitle iletişim araçları politikaları olarak anılmaktadır. Siyasi erk ve bu erke talip olan rakipler; çalışmadaki kapsamı bağlamında yayın politikası oluşturma sürecinde faaliyet gösteren yapılar olarak süreç içerisindeki rolleri ile birlikte “siyaset kurumu” ifadesi altında toplanmakta ve değerlendirilmektedir. “Siyaset kurumu” olgusu altında siyaset kurumunu aktörleri olarak siyasal kuruluşların en geniş, en gelişmiş, en kapsayıcı olanı, kurumlar kurumu¹ şeklinde nitelendirilen siyasal etkinliklerin genel çerçeve ve kadrosunu oluşturan devletin başındaki devlet başkanı, rıza ve kuvvet toplamı formülünden oluşan² siyasi iktidar ve siyasal partiler eylemleri ile birlikte temel öğeler olarak görülmektedir.

Blumler ve Gurevitch, “The Crisis of Public Communication”³ adlı çalışmalarında kitle iletişim araçları üzerindeki baskı ve sınırlamalardan yapısal baskı kavramını tanımlarken siyaset kurumu ifadesini önceki paragrafta belirtilen temel öğeleri kapsar biçimde kullanmışlardır. Ayrıca Bülent Çaplı siyasal iletişim sistemi içerisinde yer alan iki aktör olarak kitle iletişim araçları ve siyaset kurumu ilişkisine dair tespitlerinde siyaset kurumu ifadesini başta iktidar ve muhalefettekiler olmak üzere demokratik yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olarak iletişim gereksiniminin çok taraflı ve özgürce kullanılmasında bu çok taraflılığı en somut biçimde temsil eden kurumların başında gelen siyaset kurumu içinde değerlendirilen siyasi partiler ve siyasal partilerin eylemlerine atfen kullanmaktadır⁴.

¹ Münci Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınları, Ankara, 2003, s. 43.

² Münci Kapani, a.g.e., s. 50.

³ Jay G. Blumler, Micheal Gurevitch, **The Crisis of Public Communication**, Routledge, Londra, 1995.

⁴ Bülent Çaplı, **Medya ve Etik**, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, ss. 33-34.

Çalışmada temel çıkış noktası kitle iletişim araçları politikalarının siyaset kurumunun düzenleme ve uygulamalarından bağımsık olmadığıdır. Bu politikaların saptanmasında siyasi gücün yaklaşımı demokratik rejimlerde kamunun bakışını temsil ediyor olması dolayısıyla sonuçları açısından belirleyici olmaktadır. Siyaset kurumu bir yanıyla kitle iletişim araçları politikalarını biçimlendirirken bir yanıyla da bu politikaların uygulanmasında gerekli kuralları ve ilişki kalıplarını ortaya koymaktadır. Kitle iletişim araçları politikalarını belirlemeye muktedir olan iktidar, iktidar parti ya da partileri kadar iktidar olmaya talip olanların görüşleri de kitle iletişim araçları politikalarının ne doğrultuda evrileceğine ilişkin referanslar olması nedeniyle önemlidir.

Çalışmada, Türkiye'deki siyasal sistem de göz önüne bulundurularak siyaset kurumunun en küçük birimi olarak partiler alınmakta, yürütme ve yasama organlarındaki konumlarına göre iktidar partisinin (hükümet), muhalefet partisinin ve meclis dışı kalan partilerin –meclis dışı kalan ilk üç parti ayrıca 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun yasalaşma sürecinde 57. Cumhuriyet Hükümeti'nde iktidar partisi olması dolayısı ile 2003 seçimlerinde meclis dışı kalan ilk üç parti arasına giremeyen Demokratik Sol Parti'nin- genel anlamda kitle iletişim araçları özelde ise örnek olay olarak alınan ticari televizyon yayın politikalarına bakışı ana hatlarıyla değerlendirilmektedir.

Bu değerlendirmede 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun; 4756 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, Basın Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ile Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun; 4771 sayılı 03 Ağustos 2002 kabul tarihli yasanın ilgili maddeleri (Avrupa Birliği'ne uyum yasaları paketlerinden 'Üçüncü Uyum Paketi' kapsamında gerçekleştirilmiştir.); 4928 Sayılı 15 Temmuz 2003 kabul tarihli Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanunun ilgili maddeleri (Altıncı Uyum Paketi kapsamında gerçekleştirilmiştir.) televizyon yayın politikalarındaki düzenlemeler olarak Türkiye'de siyaset kurumunun kitle iletişim araçlarına bakışında analiz sahasının eksenini teşkil etmektedir. Anılan yasalar televizyon yayın politikalarında düzenlemeler olarak analiz eksenidir zira ilgili yasaların hazırlık ve kabul aşamalarında gerçekleştirilen meclis komisyon çalışmaları, yasa teklif ve tasarı metinleri, meclis genel kurul görüşmeleri siyaset kurumunun ve kurumun

yayın politikalarına bakışının profilinin çıkarılması konusunda önemli veriler olmaktadır.

Tüm bu verilere ek olarak siyaset sahnesindeki siyasal partilerin kitle iletişim araçlarına dönük tespitleri ve düzenlemelere ilişkin açıklamaları ki bu alana dönük bir gündemlerinin varlığı başlı başına bir gösterge olmakla beraber partilerin hangi konuları sorun olarak gördüğü, saptadıkları konuları ne boyutta ele alıp değerlendirdiği ve nasıl çözümler öngördüğü, siyasal mücadele alanında kitle iletişim araçlarının kapsadığı ve kapsayacağı yere dair saptamalara dönük dikkat çekici doneler olmaktadır.

Böylece Türkiye’de genel anlamda kitle iletişim araçları özelde ve kapsamlı olarak ticari televizyon yayın politikalarının geleceğine siyaset kurumu perspektifinden bir projeksiyon tutmak, sahanın temel sorunlarını siyasal mücadele alanının gündemine getirerek var olan sorunların demokratik kitle iletişim araçları ortamı lehine ideal olarak değerlendirilen standartlar paralelinde çözümlenerek düzenlenmesine katkı sağlamak olanağı aranacaktır.

Siyaset kurumunun kitle iletişim araçlarından ne beklediği, ne istediği, bu istek ve beklentiler doğrultusunda kitle iletişim araçlarına nasıl bir etkinlik sahası sağladığı; ne düzeyde ve hangi konularda kitle iletişim araçlarına müdahale edebildiği ve etmek istediği; başta siyasal, sosyal, ekonomik, teknolojik olmak üzere yeni koşulların neler olduğu ve bu koşulların siyaset kurumunun kitle iletişim araçlarına ilişkin istek ve beklentilerini nasıl değiştirdiği soruları çalışmanın temel motivasyonları olarak sorgulanacaktır.

Zira günümüz şartlarında siyaset kurumunun aktörleri için kitle iletişim araçlarında yer alamamak boşluk duygusu yaratır olmuş, siyasiler siyasi eylemlerinin kamuoyuna duyurulmasında kitle iletişim araçlarına her geçen gün daha çok bağlanmışlar ve kitle iletişim araçlarını parti toplantıları düzenlemek, yurttaşların arasına karışmak, onların sorunlarını dinlemek, onlarla birlikte rapor hazırlamak, bunları partinin üst organlarında tartışmak ve alınan kararları gerçek parti politikası haline getirmek gibi siyasilerin varlığını da tartışmaya açabilecek siyasal araçlardan daha özel bir yere koymuşlardır. Ancak bu gidişat kitle iletişim araçlarını neredeyse kamusal iletişim aracı olmaktan çıkarmış ve yakın olunan siyasal grupların niteliğine göre bir

iletişim aracına dönüşme riski ile karşı karşıya bırakmıştır. Bu nedenle yurttaşlar da kitle iletişim araçlarını onun ya da bunun gazetesi olarak algılama eğilimine girmiştir⁵.

Çalışmanın “Siyaset Kurumu ve Kitle İletişim Araçları İlişkisi” adlı Birinci Bölümü’nde siyaset, siyaset bilimi, siyaset kurumu, siyaset kurumunda aktörler, siyasal toplumsallaşma, siyasal kültür, siyasal katılma, politika, siyasal iletişim gibi siyaset kavramı odaklı ilgili kavramlar siyaset- kitle iletişim araçlarının kesiştiği alan bağlamında ele alınarak çalışmadaki duruş noktası net bir biçimde tespit edilmeye çalışılacaktır.

İkinci bölümde “Normatif Sistem Kuramları Doğrultusunda Kitle İletişim Araçları ve Siyaset Kurumu İlişkisi” başlığı altında siyaset kurumu ve kitle iletişim araçları ilişkisinde ilişkinin, kitle iletişim araçlarından- siyaset kurumuna doğru olan boyutuna geçilerek, kitle iletişim araçları siyaset kurumu ilişkisinde kitle iletişim araçları ve bu araçların siyaset kurumu ile etkileşimlerinin anlaşılması bakımından normatif sistem kuramlarının ana hatları çizilerek çalışmanın amacına uygun olarak ilgili kuram ve siyaset kurumunun kesişme noktaları saptanmaya çalışılacaktır.

Son bölümde ise düzenleme ve uygulamalar aşamasına geçilerek örnek olay olarak alınan ticari televizyon yayın politikalarına siyaset kurumunun bakışı kronolojik bir eksen üzerinde kapsamlı olarak değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Siyaset kurumu ve kitle iletişim aracı olarak ticari televizyon ilişkisi değerlendirilirken çalışmanın kuramsal çatısını Siebert, Peterson ve Schramm’ın dörtlü sınıflandırması ve bu sınıflandırma üzerine Dennis McQuail’in getirdiği Gelişme Aracı ve Katılımcı Demokratik Medya Kuramları oluşturmakta, temel özelliklerine değinilecek olan kuramlardan Türkiye’deki siyasal sistem- kitle iletişim araçları sistemi ilişkisine uygun olanları var olan şartları gerek eleştirmek gerekse öneriler getirmek için referans kabul edilecektir. Bu bağlamda siyaset kurumu kitle iletişim araçları ilişkisinde özellikle ticari televizyon yayın koşullarının bulunduğu sistemlerde önemli bir unsur olan mülkiyet ilişkilerini anlayabilmekte değerli ipuçları sağlayan ekonomi politik eleştirel perspektifinden, belirtilen kuramlar ile birlikte çalışmaya derinlik sağlayacak bir bakış açısı olarak yararlanılacaktır. Ayrıca siyaset kurumunun iktidar ve muhalefet

⁵ Özcan Yazıcı, “Medyasız Siyaset Yapamam!”, **Çağdaş Eleştiri**, Mart- Nisan 2004, s. 6- 7.

anlamında farklı pozisyonlarda bulunan aktörlerinin bakışları, genel kurul tutanakları ve ticari televizyon yayıncılığı ile ilgili açıklamaları üzerinden bir inceleme yöntemi olarak karşılaştırmaya tabi tutulacaktır.

Belirtilen kuramsal yaklaşımlara ek olarak iletişim ve siyaset kurumu ilişkisine dönük araştırmalardaki siyasal ağırlığı yüklenmesi bakımından çeşitli ülkelerde siyasi yapı ve bu yapıların ilgili kurumlarla ilişkilerine dair bilgi edinmek konusunda son derece fonksiyonel araştırma yöntemleri olarak siyaset bilimi literatüründe yerini almış bulunan politika profili, politika analizi ve politika tarzı çalışmaları gibi değerlendirme tekniklerinden de yararlanılması söz konusudur. Ayrıca çalışmada, siyaset kurumunun siyasi iletilerini siyasal amaçlarını gerçekleştirmek üzere topluma ulaştırabilmek amacıyla kitle iletişim araçlarından yararlanmaları dolayısı ile siyaset ve iletişimin iç içe geçtiği bir alanı inceleme konusu yapan siyasal iletişimin terminolojisi de kullanılacaktır.

BÖLÜM I

SIYASET KURUMU VE KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI İLİŞKİSİ

Siyaset kurumu, kitle iletişim araçları ve bu iki kavramın ilişkilerinden söz edebilmek bir toplum yaşantısının varlığını gerektirir. Çalışmada ‘siyaset kurumu- kitle iletişim araçları’ ve ‘kitle iletişim araçları-siyaset kurumu’ olarak toplum yaşantısı üzerinde çift yönlü işleyen ilişkinin birinci ayağını oluşturan ‘siyaset kurumundan- kitle iletişim araçlarına’ boyutu ele alınmaktadır. Bu boyutu incelemede çalışmadaki kuramsal ilerleme, çalışmanın başlığındaki olguların sıralanışı doğrultusunda gerçekleştirilecek ve öncelikle ‘siyaset’e dair olanın iletişim ile ilişkilendirilerek temel tanım ve ilkelerinin ortaya konulmaya çalışılması ile başlatılacaktır. Ardından aynı yöntem benzer biçimde kitle iletişim araçları açısından uygulanacak ve ilişkilendirme aşamasına geçilecek, bu ilişkilendirme siyaset kurumu perspektifi merkezli olacaktır.

Siyasal süreçte kitle iletişim araçlarının yerini başta siyasal toplumsallaşma, siyasal ilgi ve bilgi boyutuyla siyasal kültür ve siyasal katılma ana kavramları ekseninde değerlendirmekte yarar bulunmaktadır. Siyasal süreç ile iletişim süreci arasındaki ilişkinin kendine has yakın bir ilişki olduğu ifade edilmektedir. Zira kitle iletişim araçları siyasal ve ekonomik sistemin devam ettirilmesinde hayati bir görev üstlenmekte ve kamuoyunun oluşumuna katkıda bulunmaktadır. İlerideki başlıklar altında detaylandırılacağı gibi kitle iletişim araçları siyasal toplumsallaşmaya en çok bilgi aktararak ve ilgiyi açık tutarak hizmet etmektedir. Özetle siyasal rollerin öğrenilmesi biçiminde tanımlanan siyasal toplumsallaşma, bir öğrenme süreci olarak siyasal kültürü oluşturmakta, siyasal toplumsallaşma ve siyasal kültürün, siyasal davranışın temel dayanakları olduğu düşünülürse kitle iletişim araçlarının öğrenme sürecine bilgiyi aktararak yapmış olduğu katkı siyaset kurumu açısından büyük önem arz etmektedir⁶. Çalışmada genel anlamda siyaset ve kitle iletişim araçları ilişkisinde değerlendirme konusu yapılacak olgulara ilişkin yapılan bu kısa ön bilgilendirme sonrasında Siyaset

⁶ Türker Alkan, **Siyasal Bilinç ve Toplumsal Değişim**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1989, s. 145.

Kavramı ile başlayan ve sözü edilen olguları kitle iletişim araçları ilişkisi yönü ile ele alan bölüme geçilmektedir.

A- SİYASET KAVRAMI

Çalışmada nereden bakılmakta olduğunun anlaşılması, bakılan sahaya ilişkin değerlendirmeleri etkileyeceğinden duruş noktası olan siyaset kurumu ve dolayısı ile siyasete ilişkin temel tablo ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Şu halde ‘siyaset’e dair bir tanım ile çalışmaya ilişkin sözü edilen basamaklarda ilerlemeye başlamakta yarar bulunmaktadır. Siyaset hem bir çatışma ve iktidar kavgası, hem de –hiç değilse bir ölçüde- toplumun bütün üyelerinin yararına olabilecek bir düzen yaratma çabasıdır.⁷ Tanımdan da anlaşılacağı gibi siyaset kavramında; değerlerin dağıtımı ile ilgili bir görüşe, çıkar çatışmasına, uzlaşma, toplumsal düzene, dolaylı olarak iktidar ve iktidar ilişkisi- (si- leri) –ne atıf yapılmaktadır. Siyasete ilişkin farklı kavramlaştırmaların; hükümet etme sanatı olarak siyaset, kamusal hayat olarak siyaset, uzlaşma ve uyum olarak siyaset, gücün ve kaynakların dağıtımı olarak siyaset olmak üzere dört temel başlık altında toplandığı görülmektedir.⁸

Kavram etimolojik olarak değerlendirildiğinde Arapça kökenli olup ceza, yöntem, terbiye, manevra yeteneği, at eğitim anlamlarını içermektedir. Siyaset, basitçe toplumsal ve doğal yaşamın, iletişimin ve kültürün üzerinde yükselen bir “üst yapı” değildir. Hakiki siyaset kavramı zaten insanlar arasında bir ortaklaşalık olasılığını ilgilendirmektedir; çeşitli kurucu parçalar ve guruplar arasındaki antagonizmaların ifade edilmesi ve diyalektik olarak çözümlenmesi için bir karşılaşma mekanının kurulması demektir.⁹ Siyaset çatışmalı bir çoğulluk oluşturan unsurların bir kısmını aralarında ihtilaf yokmuş yanlıgısı üzerinden biraraya getirirken, bir düzen önerirken, biraraya getirilenlerin diğerleri ile olan ‘gerçek’ ya da ‘kurgusal’ uzlaşmazlıklarına da işaret etmektedir. Yani toplumsala yönelik her düzenleme girişimi, her bir siyasi söylem, pozitif bir söylem ya da önerme haline gelebilmek için, üzerinde cereyan ettiği zemini

⁷ Maurice Duverger, **Sociologie Politique**, Presses Universitaires de France, Paris, 1967 , s. 29.

⁸ Mümtaz’er Türköne (der.) , **Siyaset**, 1. Bölüm, Siyaset Nedir?, Çalış Ofset, 2001, İstanbul, ss. 7-10.

⁹ Etienne Balibar, “Bir Zulüm Topografyasının Anahatları: Küresel Şiddet Çağında Yurttaşlık ve Sivillik”, **Toplum ve Bilim**, sayı 87, s. 32.

oluşturan asimetrik çoğulluğun bir kısmını dışarıda bırakmak durumunda kalmaktadır.¹⁰ Siyaset kavramına belli bir açılım getiren bu ifadeler siyasal iktidar yolundaki mücadelenin uzlaşma, çatışma boyutlarına, mücadeledeki taraflara ve mücadelenin siyasete içkin platformuna atıfta bulunmaktadır. Siyaset kavramının temel öğeleri ve unsurları, olguyu tüm boyutları ile irdeleyen ve olguya çeşitli açılımlar getirerek belli bir sistematiğe oturtan siyaset biliminin ne olduğuna dair tespitlerin yapılmakta olduğu bir sonraki paragrafta da değerlendirilmektedir.

1- Siyaset Bilimi

Siyaset bilimi, siyasal otorite ile ilgili kurumların ve bu kurumların oluşmasında ve işleminde rol oynayan davranışların bilimi olarak tanımlanabilmektedir.¹¹ Siyasal iktidarı da kapsayan otorite ilişkileri sahası içerisinde belli fonksiyonları bulunan kurumlar ve bu kurumların kuruluş ve faaliyetlerinde rolü bulunan davranışlar olmak üzere iki temel unsur siyaset biliminin tanımında temel taşlar olmaktadır. Siyaset bilimi doğrudan doğruya siyasal olguları, fertlerin ve grupların davranış kalıplarını inceleyerek bunlar arasındaki ilişkileri ve nedensellik bağlarını ortaya koymak amacını güden bir sosyal bilim niteliğini kazanmış bulunmaktadır.¹²

Siyaset biliminin konusuna ilişkin değerlendirmeler detaylı bir biçimde incelendiğinde bilim insanlarının üzerinde oydaşdığı bir konu tanımının var olmadığı ancak siyaset biliminin belirli özelliklerine dönük uzmanların saptamaları toplamından genel bir konu alanı oluşturabilmiş olduğu görülmüştür ki bu da bir kısım bilim insanının siyaset biliminin konusunun merkezine aldığı devletten daha geniş bir kavram olan iktidar daha dar ve belirli anlamda siyasal iktidardır zira siyaset olgusu devletin ortaya çıkmasından çok daha önce de ve devletin dışında da vardır. İktidar kavramı otoriteyi içermekte ve otoritenin görülmekte olduğu yerde yöneten ve yönetilen ayrımı bulunmaktadır. Çünkü toplumsal beraberliğin devam ettirilebilmesi, o toplumdaki ilişkileri düzenleyen ortak davranış şekillerinin belirlenmesi ve toplum üyelerinin

¹⁰ Mesut Yeğen, “Liberal Demokrasiden Radikal Demokrasiye: Geçiş(sizlik)ler”, **Toplumbilim**, Sayı 87, s. 187.

¹¹ Ahmet Taner Kışlalı, **Siyaset Bilimi**, İmge, Ankara, 1994, s. 16.

¹² Münici Kapanı, a.g.e., s. 27.

bunlara uymasının sağlanabilmesi –bu aşamada siyasal iktidar kitle iletişim araçlarından bir siyasal toplumsallaştırma aracı olarak yararlanmaktadır.- o toplumda bir yöneten yönetilen ilişkisini gerekli kılmıştır.

Bütün siyasal topluluklarda, devlet, devlet adı verilen bütün kuruluşlarda mutlaka bir siyasal iktidar ve bu iktidarı kullanan, yani karar alma, emir verme ve bu karar ve emirleri gerektiğinde zora başvurarak yürütme gücüne sahip bir kişi veya bazı kişiler daima mevcut olmuştur. Siyasal iktidarın bu gücü ya da yetkiyi nerden aldığı iktidarın kaynağı bir başka deyiş ile iktidarın meşruluğu sorunsalını gündeme getirmektedir.¹³ İktidarın rasgele elde edilmeyip bir hakka dayandığı fikrinin kabul edilmesi ölçüsünde o iktidar meşru bir iktidardır. Meşru bir iktidara itaat de yönetilenler için bir görev haline gelmektedir. Genel kabule göre demokratik ulus devlette siyasal iktidarın kaynağı halktır.

2-Siyaset Kurumu ve Siyaset Kurumunda Aktörler

Çalışmada kitle iletişim araçlarına bakışı gerçekleştirilen ve gerçekleştirilmesi vaadedilen düzenleme ve uygulamalar bağlamında değerlendirilmekte olan siyaset kurumu olgusunun açıklanmasında yarar bulunmaktadır.

Genel anlamda ‘kurum’un özelliği kısaca, onu oluşturan bireylerden ayrı ve özerk bir varlığı olması ve dışa karşı fiili ve hukuki ilişkiler kurabilmesi olarak tanımlanmaktadır¹⁴. Bir toplumsal yapıyı oluşturan toplumsal kurumlar, tarihsel süreç içinde sınırlarını belirleyerek uyumlu bir şekilde ve birbirleri ile etkileşim içinde bütünü meydana getirmektedir. Toplumsal kurumların çoğu geçen zaman içinde uzmanlaşma ve farklılaşma sonucunda bu günkü durumlarına ulaşmış ve her toplumsal kurum ayrı bir bilimsel araştırma alanının konusu içinde yerini almıştır. Ekonomi, eğitim, sağlık, hukuk, güvenlik ve kitle iletişim araçlarına bakışı incelenerek çalışmanın merkezine yerleştirilen siyaset gibi sosyal kurumların her birinin alan olarak sınırları belirlenmiş olmakla beraber sözü edilen kurumların birbirlerini etkileme alanları ve düzeyleri farklılık göstermektedir. Sosyal yapıların iç ve dış dinamikler etkisi ile aldığı şekil, sosyal ve kültürel kurumların etkileşme yumağının değişme yönünü, gücünü belirleyen

¹³ Münci Kapani, a.g.e., s. 67.

¹⁴ Marcel Prelot, **La Science Politique**, P.U.F., Que Sais- Je, Paris, 1966, ss. 82- 85.

en önemli kurum, günümüzde, siyaset kurumu olarak ön plana çıkmaktadır. Siyaset kurumunu -bir başka söyleyişi ile Türkiye'deki karar mekanizmalarını- en fazla etkileyen araç olarak da bilgi teknolojilerindeki baş döndürücü değişme, belirleyici rol oynamaya başlamıştır¹⁵ ki bu ifade siyaset kurumu ve bilgi teknolojileri bağlamında kitle iletişim araçları ilişkisine atıfta bulunmaktadır.

Siyasal gücün öğelerinden siyasal kurumların –belirli bir konu çerçevesinde toplanan sosyal faaliyetleri düzenleyen hukuki kurumlar- belli başlıları: “Anayasa”, “Devlet Organları”, Mahalli İdareler ve Bölge İdareleri”, “Amme İdaresi”, “Devletin Ekonomik ve Sosyal görevleri”, “Mukayeseli Siyasal Kurumlar”dır.¹⁶

Tez başlığında geçen “siyaset kurumu” ifadesine tanımsal bir açılım getirebilmek adına Milletlerarası Hukukçular Komisyonu’nun 1959 tarihli Yeni Delhi toplantısında yapmış olduğu “hukuki müessese” tanımını¹⁷ “siyaset kurumu”na uyarlamak olanaklıdır. Buna göre siyaset kurumu bir sac ayağı üzerine oturtulmaktadır. Sosyal/siyasi değerler, siyasi değerleri koruyacak yöntem kuralları ve tüm bu değerleri yaşama geçirecek siyasi kurumlar olarak siyasi partiler sözü edilen sac ayağının olmazsa olmazlarıdır.

Çalışmada siyaset kurumunun öğeleri siyaset yapıcı ve uygulayıcı olarak yürütme ve yasama erkleri, bu erkler içindeki konumlarına göre iktidar ve muhalefet olmak üzere giriş bölümünde belirtilen siyasal partilerin kitle iletişim araçlarına bakışı inceleme konusu yapılacaktır. Türkiye’de yasama ve yürütme erklerinin – Devlet tüzel kişisinin iradesini açıl原因an, her biri belli görevleri yerine getiren değişik organlar bulunmaktadır. Erklerin yapısını incelemek bunların işlevini belirlemek anlamına gelmektedir. Devletin egemenliğine dayanan yasal faaliyetler yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç grupta toplanmaktadır. Ancak klasik demokrasinin temel unsurları hükümet ve meclis olup, bunların devlet içindeki konumları ve karşılıklı ilişkileri,

¹⁵ M. Cihat Özönder, “Avrupa Birliği’nin ‘Katılım Ortaklığı Belgesi’ ve Türk Sosyal Yapısına Etkileri,” **KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt II, Sayı 2, Güz 2000, Ankara,2000, ss. 3-8.

¹⁶ Bülent Daver, **Siyaset Bilimine Giriş**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1969, s. 65.

¹⁷ Milletlerarası Hukukçular Komisyonu’nun 1959 tarihli Yeni Delhi toplantısında yapılan tanım, **Türkiye Barolar Birliği Bülteni**, 1989, s. 51.

Ülkelerin siyasi rejimlerini belirleme bakımından önem taşıtmaktadır.¹⁸ - nasıl faaliyet gösterdikleri dolayısı ile yasaların hazırlanması, kabulü ve uygulanmasında hangi süreçlerin söz konusu olduğu çeşitli boyutları ile değerlendirilerek siyaset kurumu şemsiyesi altında kitle iletişim alanı ile ilişkileri bakımından değerlendirilecektir.

Bu noktada siyaset kurumu olgusu içinde ele alınması gereken bir kavram olarak siyaset kurumunun aktörlerini belirlemede yarar bulunmaktadır. Yapısal fonksiyonel model kuramcılarında Talcott Parsons toplumsal yapı, toplumsal sistem ve aktör ifadelerinden oluşturduğu bir terminoloji içinde aktör kavramı ile toplumsal bir pozisyon ve dolayısıyla bir rol sahibi olan kişiye atıfta bulunmuş, toplumsal sistemi ise aktörler arası etkileşim süreçlerinin sistemi¹⁹ olarak değerlendirmiştir. Çalışma kapsamında da Parsons'un aktör kavramında esinlenilmiş olup siyaset kurumunun aktörleri kavramı ile devlet başkanı ve siyasi sistem içindeki farklı rolleri ile -iktidar, muhalefet, yasama veya yürütme yesi gibi- siyasi partiler kastedilmektedir. (Aysel Aziz siyasi iletişimin aktörleri başlığı altında devlet başkanı, hükümet, siyasi partiler, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri, baskı grupları, sivil itaatsizlik, lobicilik faaliyeti, terör grupları olmak üzere dokuz aktör belirlemiřtir²⁰. Çalışmada Aziz'in bu ayırımında esinlenilmiş olup ticari televizyon yayıncılığı alanına dönük bakışı yasal düzenleme sürecinde sarıh biçimde belirleyici olduğundan devlet başkanı ve siyasi iletişim aktörü olarak hükümetin de kendisi ile aynı kategoride değerlendirilebileceği düşüncesi ile gruplandığı siyasi partiler alınmıştır.)

Siyasetin eylem alanı içinde tanımlanan etkinliklerinde devlet başkanı ve siyasi partiler ait oldukları kümenin amaçları, ilke ve kuralları çerçevesinde hareket etmek ve iletişimde bulunmakla yükümlü olduklarındandır ki kendilerine bu rolleri üstlenmeleri ve bu rollerin ihtiyaç duyduğu performansı en iyi biçimde sergilemeleri gerektiği için 'aktörler'²¹ denilmektedir. Devlet başkanı partiler üstü bir aktör olarak eylem alanı ile siyasi partilerden ayrılmaktadır. Türkiye'de cumhurbaşkanına Anayasanın 104. maddesi ile verilen yasama ile ilgili görev ve yetkilerden 4756 Sayılı

¹⁸ Erdoğan Teziç, **Anayasa Hukuku**, Beta Basımevi, İstanbul, 1996, s. 344.

¹⁹ Talcott Parsons, **The Social System**, The Free Press Glencoe, III, 1952, s. 25

²⁰ Aysel Aziz, **Siyasal İletişim**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003, ss. 17- 32.

²¹ Aysel Aziz, a.g.e., s. 18.

Kanun'un kabulü sürecinde yaşandığı üzere yasaları tekrar görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne geri göndermek, Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları gerekli gördüğü takdirde halkoyuna sunmak ve yine 4756 Sayılı Kanun'un kabulü sonrasında olduğu gibi kanunların, kanun hükmündeki kararnamelerin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün, tümünün veya belirli hükümlerinin Anayasaya şekil veya esas bakımından aykırı oldukları gerekçesi ile Anayasa Mahkemesi'nde iptal davası açmak, cumhurbaşkanına siyasal bir aktör olarak kilit rol vermektedir. Son bölümde de detaylandıracağı üzere devlet başkanı en az, sözü geçen düzenlemelerin gerçekleştirilmesi sürecinde rol alan siyasal partiler kadar etkin bir rol üstlenmiş, kitle iletişim araçları politikalarına bakışını gerek ilgili kanunları veto ederek ki veto gerekçelerine de çalışma kapsamında yer verilecektir gerekse kanun ile ilgili itirazlarını Anayasa Mahkemesine taşıyarak açık biçimde ifade etmiştir.

Çalışmada siyaset kurumunun bir aktörü kabul edilen siyasi partiler yurttaşların siyasal yaşama katılmasını sağlayan önemli araçlar olarak demokratik yaşamın vazgeçilmez örgütleridirler. Siyasal çatışma sürecinde siyasal iktidarı ele geçirmeyi ve etkilemeyi amaç edinen siyasal partilerin, toplumda çok çeşitli çıkarları ve koşulları paylaşmaktan, farklı problemlerle yüz yüze kalmaktan kaynaklanan çeşitli görüşleri, siyasal düşünceleri ve çözüm önerileri bulunmaktadır. Siyasi partiler devlet yönetimi açısından ister iktidarda ister muhalefette olsun önemli bir işlevi yerine getirmekte, yönetenler ile yönetilenler arasındaki boşluğu doldurmayı amaçlamaktadırlar. Bir yandan siyasal kararları etkilemek amacıyla, kendi toplumsal tabanlarının eğilimlerini ve sorunlarını bir süzgeçten geçirerek belirledikleri önceliklere göre sıralarken, bir yanda da çeşitli düzeylerde anılan siyasal anlamını ve önemini kitlelere iletmek için çaba göstermektedirler²². Bu bağlamda siyasi partiler kamuoyunu billurlaştırma eğilimindedir, bu şekilsiz ve peltemsi kütleye bir iskelet vermektedirler. Benzer kanaatleri birbirleri ile kaynaştırmakta, bireysel farklılıkları azaltmak ve kişisel özellikleri törpülemek yoluyla, bu kanaatleri birkaç manevi ailede toplamaktadırlar. Bu sentez faaliyeti küçümsenmeyecek önemdedir çünkü seçimler bir siyasal temsil olarak

²² Ahmet Taner Kışlalı, a.g.e., s. 243.

ancak bu sayede mümkün olmaktadır ve karmaşık bireysel tutumlar yığını içerisinde sözü edilen özelliklere yer yoktur.²³

Anayasanın siyasi partilerle ilgili hükümler kenar başlıklı 68. maddesinde görüleceği üzere bir parti tanımı yapılmamakla birlikte belirtilen tanım 22.04.1983 tarih, 2890 Sayılı Siyasi Parti Kanunu'nun 3. maddesinde yapılmaktadır. Buna göre siyasi partiler, anayasa ve kanunlara uygun olarak milletvekili ve mahalli idareler seçimleri yoluyla, tüzük ve programlarında belirlenen görüşleri doğrultusunda çalışmaları ve açık propagandaları ile milli idarenin oluşmasını sağlayarak demokratik bir Devlet ve toplum düzeni içinde ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması amacını güden ve ülke çapında faaliyet göstermek üzere teşkilatlanmış tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır.

Demokratik rejimlerde yapılan genel seçimlerde çoğunluğu kazanan tek parti ya da ticari televizyon yayıncılığına ilk düzenlemeyi getiren DYP ve SHP, ardından 4756 Sayılı Kanunun dönemlerinde kabul edildiği DSP- ANAP- MHP gibi siyasi iktidarı -hükümeti- oluşturacak siyasi partilerin bir araya gelmesi ile koalisyon hükümeti türü siyasi iktidarlar yönetim görevini üstlenmektedir. Egemenliğin kullanılmasına göre yönetim biçimleri temsili hükümet, yarı temsili hükümet, yarı doğrudan hükümet ve doğrudan hükümet olarak ayrılmaktadır²⁴. Klasik teoriye göre temsili hükümet egemenliğin sahibi olan milletin, bunu kullanmasını kendisini temsil eden organlara devrettiği bir yönetim biçimidir. Bu, temelde ulusal egemenlik anlayışına dayanmakta buna göre temsilciler kendilerini seçen seçmenlerini değil bütün bir milleti temsil etmektedir ki bu anlayışa temsili vekalet adı verilmektedir.

Yaptıkları tüm faaliyetlerinde siyasi çıkar aranan siyasi partilerin, seçimler sonucu halkın temsilcisi olarak ortaya çıktıkları sürecin nihayetinde çalışacakları yer Türkiye'deki TBMM gibi bir meclistir. Bu yönüyle siyasal partilerin varlığı, o ülkenin meclisinin varlığı ile anlam kazanmaktadır.

Şu halde siyasi partiler iktidar görevini üstlenerek yürütmede ya da iktidar olmak için yeter koşulu sağlamayıp ancak seçmenlerin temsili vekaletini kazanarak yasama organında görev almakta, çeşitli amaç ve faktörlerinin etkisi ile politikaların

²³ Maurice Duverger, **Siyasi Partiler**, Ergun Özbudun (çev.), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986, s. 483.

²⁴ David Easton, A Political System, Roger- Gerard Schwartzberg (akt.), **Sociologie Politiques**, Montchrestien, Paris, 1971, s. 66.

uygulanma sürecinde kendi bakış açıları doğrultusunda rol oynamaktadır. Bu politikalar ki yasal düzenlemeler yolu ile yaşam bulmaktadır, yasa yapma gücü de yürütme erkindedir. Dolayısıyla siyasi partilerin bakış açısı kitle iletişim araçları ortamının nasıl olacağı konusunda başat bir rol oynamaktadır.

Çalışmada Türkiye’de siyaset kurumunun kitle iletişim araçlarına bakışından, ki bakışın niteliğine ilişkin bilgiler normatif sistem kuramlarında detaylı olarak açıklanamaya çalışılmıştır, önemli ölçüde etkilendiği varsayımı ile partilerin yasama ve yürütme erklerinde iletişim alanına dönük yasal ve yapısal baskı ya da etkileri değerlendirilmektedir.

3-Siyasal Toplumsallaşma ve Siyasal Kültür Kavramları

Birey ilk değer yargılarını aileden almakta, arkadaş gruplarından öğrenmekte, okulda bunlar kendisine sistematik olarak aktarılmakta ve daha sonra da iş hayatında bu öğrenme süreci devam etmektedir. Kitle iletişim araçları ise bütün bu öğrenme sürecini çapraz kesen bir sürekliliğe sahiptir; yani insanı küçüklüğünden ölene kadar etkilemektedir. Bugün Türkiye’de bireylerin ve toplumun değer yargılarını biçimlendiren en önemli kurum kitle iletişim araçlarıdır²⁵.

David Easton’a göre siyasal iktidara sahip erk; ideolojik (propaganda, eğitim, ekonomik ilişkiler gibi araçlar), yapısal (hukuk, bürokrasi gibi araçlar) ve kişisel kaynaklar (kahramanlık, liderlik gibi araçlar) aracılığı ile yurttaşların kendi iktidarına olan rıza ve bağlılıklarını beslemekte, kurulu düzene sadakatle bağlı bireylerin ortaya çıkması için yaygın destek aramaktadır. Yönetici erk, kendine yönelik toplumsal desteği beslemek için yurttaşların istek ve seçenek sahalarını bu kaynaklar ile beslemektedir. Bu ilişki karşılıklı besleme ilişkisidir ki siyasal toplumsallaşmanın temeli bu istek ve destek ilişkisine dayandırılmaktadır.²⁶ Chicago Üniversitesi öğretim üyelerinden Kanada uyruklu Easton “The Political System” adlı çalışmasında analiz etmek istediği ve ‘kara kutu’ olarak nitelendirdiği siyasal sistem ile çevrenin ilişkileri olduğunu belirtip çevreyi belirlemek istemektedir²⁷. İncelenen sistem ile çevrenin ilişkileri girdi ve çıktılar ile

²⁵ Emre Kongar, “Medyanın Sorumluluğu”, Medya Notu, **Cumhuriyet**, 03.07.2003.

²⁶ David Easton, **A Systems Analysis of Political Life**, University of Chicago Press, 1979, ss. 278- 310.

²⁷ Roger- Gerard Schwartzberg, a.g.e., ss. 19-22

sağlanmakta, girdiler talep ve destekler, çıktılar ise talepler hakkında sisteme yönelen destek yardımı ile alınan kararlar ve yapılan eylemler olmaktadır. Talepler sistemden değerli bir şeyi tahsis etmesini istemekte, karar ve eylem beklentisi ile sorumluluklar, yetki ve güçlerle donatılmış olan otoritelere (hükümet ve meclis) yöneltilmektedir. Taleplerin deyimlenmesi -ifade edilmesi anlamında kullanılmakta- işlevini ise basın üstlenmektedir. Taleplere yanıt konusunda sistem desteklerden yardım görmektedir.²⁸ Siyasi otoritenin almış olduğu kararlar ve yaptıkları eylemler, taleplere bir yanıt oluşturduğu kadar, yeni talep ve desteklerin de kaynağı olmaktadır. Bu model siyasi sisteme siyasal toplumsallaşma bakımından uyarıldığı gibi siyaset kurumu kitle iletişim araçları ön plana çıkarılarak siyasal sistem kitle iletişim araçları ilişkisine de uyarlanabilen betimleyici bir modeldir. Girdiler son tahlilde oy olarak nitelendirildiğinde çıktılar alınan kararlar olmakta, bu aşamada kitle iletişim araçları hem girdileri siyasal iktidar ya da adayın istekleri doğrultusunda yönlendirme baskısı ile karşılaşmakta hem de yeni talep ve geri bildirimler için aracı bir kanal işlevi görmektedir. Böyle bir işlevde bile siyasal iktidar ve taliplerinin bu kanalların sağlıklı işlemesi için gerekli olan tedbirleri alma konusunda istekli oldukları görülmektedir. Tüm bu çabalar özellikle günümüz koşullarında kitle iletişim araçlarının önemli rol üstlendiği siyasal toplumsallaşma kavramına gönderme yapmaktadır.

Sözü edilen modeldeki ilişkiler ağı siyasal toplumsallaşmayı zorunlu kılmaktadır ki siyasal toplumsallaşma kısaca siyasal kültürün aktarılması ya da siyasal yaşamın yeniden üretilmesi olgu ve süreci olarak ifade edilmekte²⁹, bir başka tanımda siyaset kurumuna dair değer, inanç, tutum ve davranışların toplumdaki bireyler tarafından edinilmesi anlamını taşımaktadır.

Erder'in TÜSES araştırmalarında, seçmenlerin toplumsal- siyasal konulardaki görüşlerini belirleyen en büyük etkenlerin % 87 ile televizyon, % 47.4 ile gazeteler olduğu belirtilmekte; Erder sonuçları değerlendirirken televizyon ve yazılı basının siyasal toplumsallaşmada büyük rolü olduğunu buna karşın örgütlerin çok daha sınırlı

²⁸ Erdoğan Teziç, a.g.e., ss. 103- 107

²⁹ İlder Turan, **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, İ. Ü. İ. F., İstanbul, 1977, s. 29.

bir etkiye sahip olduğunu³⁰ ifade etmekte ve böylece kitle iletişim araçlarının siyasal toplumsallaşmadaki önemi bir kez daha vurgulanmış olmaktadır. Sağlıklı bir siyasal toplumsallaşma için siyasal bilginin aktarılabilmesi, bunun için de ilginin açık tutulması gerekmektedir. Ancak iletişim araçlarının büyük ve renkli fotoğraflarla ya da hızlı ve çarpıcı görüntülerle sağladığı ilgi çoğu kez bilgilenme ile sonuçlanmamaktadır. Çok daha önemlisi, bilgi hala siyasi olarak değerlidir ancak yöneticiler ve siyasetçiler kendi çıkarlarına olmadıkça onu halka iletmeyeceklerdir³¹. Kitle iletişim araçlarının sağladığı ilgi- bilgi etkileşiminde siyaset kurumunun niyeti, demokratik değer, katılım, çoğulculuk anlayışı, gelişmiş olan siyasal kültür, siyaset kurumunun bu araçlara ne ölçüde müdahale ederek nasıl bir iletişim ortamı oluşturmak ve siyasal toplumsallaşmayı yönlendirmeye çalışmak isteyeceği konusunda önemli unsurlardır.

Turan'ın tanımında da geçmekte olan siyasal kültür ifadesi ise “bireylerin ve grupların siyasal duruş ve tavırlarını ve genel olarak tüm siyasi pratikleri bir biçimde şekillendiren, insanların ‘siyasal olan’a ilişkin olarak sahip oldukları değerler, ritüeller, semboller ve inançlar bütünü”³² olarak tanımlanmaktadır. Siyasal toplumsallaşma ve siyasal kültür ilişkisinde sınırların son derece içiçe olduğu görülmektedir. Her iki olgu için de kitle iletişim araçlarına önemli roller düşmektedir. Siyasi gelişmeler, değişik partilerin toplumu çeşitli amaçlar ile etkileme gayretleri ancak kitle iletişim aracı iletilerine dönüştüklerinde etki gücü kazanmakta, toplumsallaşmayı sağlayan ajanlara aracılık etmektedir. Siyaset kurumunun sosyal yaşam ile etkileşimleri kapsamında gelişmiş ve gelişmekte olan siyasal kültür, kitle iletişim araçlarının siyasal rolüne ve siyasal iletişim sistemine dair sonuçlar doğurmaktadır. Yani, siyasal kültür; ifade özgürlüğünün sınırlarını, iletişim sisteminin kurallara bağlanma şeklini ve sistemin informel denetimini, siyasal tartışma gündemini, sosyal kesimlerden gelen isteklerin biçimini ve tarzını kaçınılmaz olarak belirlemektedir.

³⁰ Necdet Erder, “Seçmen Eğilimleri ve Siyasal İstikrar”, **Görüş (Temmuz- Ağustos 97)**, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 1997, s. 36.

³¹ Micheal A. Milburn, **Kamuoyu ve Siyaset**, Ali Dönmez ve Veli Duyan (çev.), İmge Kitabevi, Ankara, 1998, s. 38.

³² Mümtaz'er Türköne (der), a.g.e, s. 223

Siyasal kültür olgusu yasal düzenlemeler ve toplum ilişkilerinde çok sık atıf yapılan bir olgudur. Türkiye’de yasal düzenlemelerin toplumun gerisinde olduğu savı sık dile getirilen bir söylem iken başta Avrupa Birliği’nin etkisiyle gerçekleştirilen yasal düzenlemeler ile toplumun siyasal kültürünün, geleneklerinin ve alışkanlığının, yasaların tanımladığı yaşamın gerisinde kaldığı yolunda tartışmalar gündeme taşınmaktadır.³³ Örneğin Anayasa’da 17 Ekim 2001’de Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 4709 Sayılı Kanun’la yapılan değişiklik ile, Anayasa’nın ifade özgürlüğü ile ilgili diğer maddelerine temel olan maddelerinden 14. maddesinin birinci fıkrasından çıkarılan “Devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak” ve “dil, ırk, din ve mezhep ayırımı yaratmak” ifadeleri çağdaş bir vizyonun göstergeleri olmak ile beraber dönemin iktidar ortağı Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkan Yardımcısı Şevket Bülent Yahnici’nin görüşleri, siyasal kültür içinde belirli bir kesimin düşünce biçimini yansıtması bakımından değerlendirmeye değerdir. Yahnici Anayasa değişikliğinin yürürlüğe girdiği günlerde “Efendim suç işlemeyeceksiniz, halkı tahrik etmeyeceksiniz, bu kadar açık. ‘312. maddeyi kaldıralım ve AB’ye girelim deniyor’. 312’yi kaldıralım, sokaklar sınıf, ırk, mezhep, din, bölge farklılığını tahrik edenlerle dolsun, herkes istediği gibi yürüsün, yeşil cübbe giysin, şeriat istiyoruz desin, öyle mi?”³⁴ demiştir. Bu ifadeler, 14. maddenin eski halindeki “sınıf, ırk, mezhep, din, bölge farklılığını tahrik etme” kalıbının siyasal kültürümüzde ve zihinlerde daha uzun süre kalacağına belirtisi olarak MHP’nin konuya bakış açısını betimlemektedir.

Siyasal toplumsallaşma ve siyasal kültür olgularında yapılan değerlendirmelerden hareketle herhangi bir toplumda siyasal yapının belli bir formu, tıpkı toplumsal yaşamın büyük bir bölümünün etkilendiği gibi toplumsal iletişimin önemli bir kısmının da belli bir düzen içinde gerçekleşmesi demektir. Bu düzen içinde siyasal yaşamı belirleyen bir çaba olarak, iletişim süreci yoluyla aktarılabilen iktidara ulaşma çabasının toplum üyeleri tarafından öğrenilmesi gerekmektedir. İletişim araçları

³³ Tarhan Erdem, “Anayasa Değişiklikleri, Hangisi Önde? Siyasal Kültür ya da Anayasa”, *Gündem, Cogito*, Sayı: 30, 2002, s. 324.

³⁴ Neşe Düzel’in Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkan Yardımcısı Şevket Bülent Yahnici ile görüşmesi, *Radikal*, 26 Kasım 2001.

kullanımı ile yönetenlere yani siyasal iktidarı kullananlara, yönetilenlerin davranışlarını etkileme ve denetleme yeteneği sunulmaktadır. Bunun tersi de doğrudur. Yani iletişim araçlarının kullanımı siyasetin daha geniş kitleler ile buluşmasını da sağlayabilmektedir. Böylece toplumsal iletişim siyasal katılımı artırarak, iktidar tabanının değişme ya da genişlemesinin aracı olabilmektedir³⁵.

Ayrıca kitle iletişim araçlarının siyasal rolünün gün geçtikçe kapsam ve amaç olarak genişlediği ve bu araçların, siyasal yaşamın sistem dışı bir aracı olmaktan çıkarak siyasal yaşamın etkin bir katılımcısına dönüştüğü öne sürülen görüşler arasındadır.

4-Siyasal Katılma Kavramı

Siyasal katılma olgusu “vatandaşların, merkezi veya yöresel devlet organlarının personelini yahut kararların etkilemek üzere, kendilerince ya da başkalarınca tasarlanmış, hukuki veya hukuk dışı, başarılı veya başarısız eylemlere girişmeleri” olarak tanımlanmaktadır.³⁶ Sistemin işlerliği için ön aşamada sistemin değerleri ile toplumun bütünleşmesine katalizörlük eden bir girdi yaratırken, diğer yandan da sistemce alınan karar ve eylemleri etkileme mekanizmasıyla sisteme geri yansıtan bir çıktı işlevini üstlenen siyasal katılma olgusu, hem siyasal sistemin değerleri ile toplumun bütünleşmesini, hem de bireylerin siyasal sistemi etkilemesini sağlayan bir kanal işlevini yerine getirmektedir.³⁷

Oy verme davranışının şekillenmesinde iletişimin rolünü de hemen vurgulamak gerekmektedir. Kitle iletişim araçlarının izlenmesi yoğunlaştıkça, siyasal yaşama katılımın arttığı, kitle iletişim araçlarının siyasal katılımı etkilediği görülmektedir.³⁸ Öte yandan, “iletişimin siyasal katılımın bir koşulu” olduğu, insanların ortak argümanlar, ortak kanaatler ve ortak siyasal eğilimlerini, geçmişlerini,

³⁵ Raşit Kaya, **Kitle İletişim Sistemleri**, Teori Yayınları, Ankara, 1985, ss. 25-26.

³⁶ Ergun Özbudun, **Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma**, AÜHF Yayınları No: 363, 1975, Ankara, s. 4.

³⁷ Ahsen Armağan, **Siyasal Davranışlar Üzerine Gazetelerin Etkisi**, EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İzmir, 1994, ss. 30- 32.

³⁸ Ersin Kalaycıoğlu, **Karşılaştırmalı Siyasal Katılma, Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme**, Gür-ay Matbaası, 1983, İstanbul, s. 266.

deneyimlerini iletişim ile ortaya koyduklarının da altı çizilmelidir.³⁹ Bu bağlamda kitle iletişim araçlarının siyasal katılma olgusunda hem siyaset kurumu hem de yurttaşlar açısından önemli bir yeri bulunmaktadır. Kitle iletişim araçlarının ilgili enformasyonu kamuya sunarak ve insanların yurttaş olarak kapasitelerini kullanarak, bilgiye dayalı seçim yapabilmelerini olanaklı kılan, katılımcı bir siyasetin temel araçları olarak⁴⁰ tanımlandığı görülmektedir.

B- POLİTİKA KAVRAMI VE GENEL ANLAMDA İLETİŞİM POLİTİKALARI

Siyasal iktidarın aldığı kararlar meşruiyetlerini ya da toplum nezdindeki geçerliliklerini devletin imzasını taşımalarına ve devletin otoritesine bürünmelerine borçludurlar. Dolayısı ile devletin imzasını taşıyan bu kararların arkasında devleti yönetenlerin, hükümet edenlerin yani iktidar sahiplerinin siyasal seçimlerinin olduğu gerçeği de parantez içinde belirtilmesi gereken bir husustur. Devlet ve onun soyut kişiliği kavramlarının ötesinde somut olarak siyasal iktidar, hükümet gerçeği bulunmaktadır. Devlet görevlerini yani yürütmeyi hükümetler aracılığı ile gerçekleştirmektedir. Devletin siyasal teşkilatı, başta hükümet olmak üzere, devlet teşkilatına dahil olan kamu kurum ve kuruluşları ve bunların görevli personelinden oluşmaktadır. Siyasi iktidarın devlet kadrosu içinde kullanılması ve günümüzde siyasal iktidarın artık kurumsal bir nitelik taşıması karşısında devlet bütün öteki kurumların da dayanağı olmaktadır. Bu bakımdan Marcel Prelot, devleti kurumlar kurumu olarak nitelendirmektedir⁴¹.

Siyasal iktidar sahipleri toplumu kazanmak ve iktidarlarını sürdürebilmek için başarılı bir devlet idaresi sağlamaya çalışmaktadır. Devlette siyasal iktidar, ulusal gücü elinde bulundurmakta ve bu gücü görevlerini yerine getirmede, ulusal erekleri -Ulusal hedeflerin saptanması, siyasal iktidarın sorumluluğudur. Ulusal hedeflerin saptanmasında ana düşünce ulusun çıkarları olduğuna göre siyasal iktidar yani

³⁹ Jacques Gerstle, **La Communication Politique**, Paris: PUF, Paris, 1992, s. 104.

⁴⁰ Manuel N. Encabo, Gazetecilik Etiği ve Demokrasi, Süleyman İrvan (der. ve çev.), **Medya, Kültür, Siyaset**, Ark, Ankara, 1997, s. 291.

⁴¹ Marcel Prelot, a.g.e., s. 7.

hükümetler bu saptama işleminde ulusun genel istek ve eğilimlerini göz önünde bulundurmaktadır.- gerçekleştirilmede kullanılmaktadır. Ulusal erekleri yerine getirme aşamasında siyasal iktidar belirlediği amaçlar doğrultusunda –bu amaçlar ki siyasal iktidar sahibinin iktidarı elde etmek için yurttaşlara verdiği vaatlerin, hangi siyasal iktidar gelirse gelsin uygulanması gereken devlet politikalarının, değişen sosyal, kültürel, ekonomik şartlar nedeniyle gerek hükümetten gerek muhalefetten gerekse toplumun çeşitli kesimlerinden gelen değişim taleplerinin gereğidir- belirli ‘politikalar’ oluşturmaktadır.

1- Politika Kavramı

Siyaset kavramına karşılık olarak Batıdan alınan ‘politika’ sözcüğü Yunanca kökenli olup kent devletlerine verilen ‘polis’ adından gelmekte ve devlete ait olan faaliyetler anlamını taşımaktadır. Siyasal sözcüğü içerdiği anlamlar itibariyle devlete ve siyasal iktidarın merkezi teşkilatlanmasına dair bir kullanım alanı bulduğundan iletişim sözcüğünün taşıdığı ‘ortak’lığa yeterli vurguyu yapmamakta ve aslında ‘politika’ sözcüğü özellikle iletişimdeki ‘ortaklığı’ daha fazla ön plana çıkararak bu iki sahanın birarada ele alındığı koşullarda tamamlayıcı bir sözcük olmakla beraber üniversal yazım alışkanlıkları dolayısı ile çalışmada ‘siyaset’ sözcüğünün kullanılması yeğlenmektedir. Bu noktada Türk siyasi kültüründe ‘politika’ ve ‘siyaset’ ifadelerinin çağrışımlarının da farklı olduğu dikkate alınmaktadır. Geniş anlamda siyasal iktidar dar anlamda devlet’e dair olan olgular kümesinin öğelerini -ilgili organlar, kurumlar ve bunların eylemleri- siyaset ifadesi doğrudan karşılarken politika çeşitli konularda farklı amaçlara ulaşmadaki çeşitli sistematiği çağrıştırır görünmektedir. Politika’nın “amaca erişmek için düşünülen farklı konuşmak ve davranmak, karşısındakileri istismar etmek vb”⁴² anlamlara da göndermede bulunuyor olması çalışmanın bu aşamasında politika sözcüğünün tercih nedenleri arasındadır.

⁴² Sabri Yirmibeşoğlu (der.), **Devlet’in Kavram ve Kapsamı**, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yayınlarından No:1, Ankara, 1990, s.15.

2- Politika Oluşum Süreci

Bir önceki paragrafta da ifade edildiği üzere ulusal çıkarlar doğrultusunda çeşitli alanlarda politikalar üretmektedir ki bu alanlardan biri de çalışmanın ana eksenini oluşturan iletişim alanı olmaktadır. Çalışmanın ilerleyen aşamalarında iletişim alanına dönük politikaların oluşma süreci ve sonuçlanmasındaki unsurlar Türkiye koşullarındaki makro politikalar olarak detaylı biçimde incelenecektir. Bu aşamada politika oluşumunun ne olduğuna dair bir tanım geliştirilmesinde yarar bulunmaktadır.

Oluşturulan politikayı –sistem ya da kurum olarak politika değil- belli bir konudaki hedefleri saptamak ve bu hedeflere ulaşabilmek amacıyla verilen kararlar dizisi olarak tanımlamak mümkündür. Politika toplumsal grupların ve aktörlerin, yalnızca kendi çıkar ve ilgilerine yönelik olarak siyasal iktidarın denetimini sağlamak ya da kendi iktidar alanlarını politikleştirmek için “hedef- program” oluşturma gayretlerine verilen addır.⁴³ Politika tanımındaki kararlar dizisi birbirleri ile ilişkili kararların bir bütünüdür ve politika oluşturma sürecinde güç ilişkileri ön plana çıkmaktadır. Politika tek bir amaçla ilgili anlık veya tekrarlanan belli bir süreyi içeren bir yapı arzedeabilmektedir.

Politika hem formel hem informel nitelikteki oyunun kuralları çerçevesinde faaliyet gösteren grup siyasetinin bir sonucudur. Oyunun kurallarının “anayasal bir çerçevesi” olduğu düşünülebilir. Buradaki anayasal kavramı, dar bir kuramsalcı yaklaşım ile sadece anayasayı kapsamamakta, yeni kuramsalcı perspektifin önerdiği anayasal çerçeveyi hem formel kurallar olarak (anayasa, yasalar, Anayasa Mahkemesi kararları vs.), hem de informel normlar olarak (yani genel kabul gören kavramları, değer yargılarını vb.) tanımlamaktadır.⁴⁴

İletişim politikası öncelikle belli amaçların saptanması, araçların belirlenmesi, planların yapılması, kaynakların tahsisi, uygulamalar, denetim ve etki-sonuç- araştırmaları- gözlemleri ile gelen iletişim ilişkilerinin yürütülme biçimi olarak tanımlanabilmektedir. Genel anlamda iletişim politikaları belli yapılaşmış ilişkiler içinde saptanmakta, bireyin veya hazırlayanların ve uygulayanların özgür arzusuna göre

⁴³ Bülent Daver, a.g.e., s. 30.

⁴⁴ Peter Hall, “Economic Policy and the Politics in Governing the Economy”, **The Politics of State Intervention in Britain and France**, Polity Press, Cambridge, 1986, ss. 3- 22.

oluşturulmamakta, ilişkideki güç durumunu yansıtmakta, her zaman birbiriyle uyum içinde olmayan hazırlanma, uygulama ve sonuçlar sürecini içermektedir. Politikaların hazırlanışında olduğu gibi uygulanmasında da güç mücadelesi devam etmektedir. Çünkü düzenleme aşamasında hedeflerini gerçekleştiremeyen taraflar bu amaçlarını uygulama aşamasında gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu durumda ya uygulama aşamasında da düzenleyici tarafın hedefleri doğrultusunda politikalar uygulanmakta ya da bu aşamada diğer taraf uygulamayı engelleme veya başka biçimde uygulanmasını sağlayacak önlemleri alma yoluna gitmektedir.

Buradan çıkan bir başka düşünce de hazırlık aşamasında yazılı olarak belirtilen bir politika, uygulamada yazıldığı ile birebir örtüşmeye bilmektedir. Şu halde politikalar anlamını sadece sembol sel iletişimdeki anlatımla bulmamakta uygulamada gerçekleştirilmesi ile anlam kazanmakta, gerçek anlamlarını sosyal alandaki günlük etkinlikler içinde bulmaktadırlar. Bir başka deyişle politika yalnızca verilen bir karardan oluşmamakta; zaman içerisinde değişen, oldukça karmaşık bir yapıya sahip ve bazen başladığı noktadan farklı yön lere giden kararlar ve hareketler dizilerinden oluşmaktadır⁴⁵.

Kitle iletişim araçları politikası kitle iletişim aracı örgütlerinin kendi amaçlarına ulaşmak için tuttuğu yolu anlatmaktadır. Bu özel politikaların bir kaynaşımını, birleşimini ve hatta bazı özel sınıf çıkarıyla uyumsuzluğunu ifade eden devlet iletişim politikası vardır. Her ülkenin devlet politikasının saptanışı ve uygulanması uluslararası ilişkilerde, ülkenin bulunduğu yere bağımlı olarak gelen, uluslararası belirleyicilikten de etkilenmektedir. Türkiye’de Avrupa Birliği’ne girmek için verilen taahhütler uluslararası belirleyiciliğe örnek teşkil etmektedir. Dolayısıyla, politikaların her seviyesi ve biçiminde bağımsızlık ölçüsü güç ilişkilerine göre anlam bulmakta ve belirlenmektedir⁴⁶.

Makro politikaların anlaşılması için çeşitli tekniklere başvurulmaktadır. “Hükümet faaliyetlerinin nedenlerini ve sonuçlarını anlamak ve açıklamak için” politika analizinden yararlanılmakta ve bu analiz ile siyaset bilimcilerin bir ülkenin kamu

⁴⁵ Bülent Çaplı, **Medya ve Siyasal Sistem**, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s. 12.

⁴⁶ İrfan Erdoğan, Güç ve İletişim Politikası, media.ankara.edu.tr/~erdoğan/orgnetmenu.html, 22.04.2004.

politikalarının tipolojisini çıkarabilecekleri düşünülmektedir. Thomas Dye'e göre politika analizi hükümetlerin neler yaptıklarını ama daha da önemlisi bunları neden yaptıklarını ve neleri değiştirdiklerini bulmaktır.⁴⁷ Politika analizinde sadece verilen kararların değil verilmeyen kararların da göz önüne alınması gerekmektedir. Türkiye'den bir örnek verilecek olursa ticari televizyon yayıncılığı Türkiye'de fiili durum yaratarak başlamış 1989 yılı sonlarında Star 1'in Almanya'dan yayına başlamasına karşın konuya ilişkin yasal düzenlemeler ancak 1994 yılında yapılabilmektedir. Bu gecikmede en az bu konudaki hazırlıksızlık kadar kendilerine hiçbir yükümlülük getirmeyen durumdan yararlanan ticari kanalların ve bağımsız üreticilerin yürüttükleri lobi etkinliği de çok önemli bir faktör olmuştur.⁴⁸ Bu örnekte hem siyaset kurumu- kitle iletişim araçları ilişkisi hem de hükümetin var olan durumu korumak adına karar vermemeyi seçtikleri ve bir politika geliştirmeme politikası yürüttükleri görülmektedir.

Ulusal politika tarzlarındaki farklılıkları anlatabilmek için "The Comparative History of Public Policy" adlı çalışmada Frank Castles ve meslektaşları ülkelerin tarihsel, kültürel ve kurumsal profillerinden kaynaklanan politika farklılıklarının siyasal belirleyicilerini araştırmışlar ve bu çalışmaya "politika profili" adını vermişlerdir ki bu yöntem tarihsel ve kurumsal boyutları kültürel boyutla bağlantılandırması nedeniyle "politika tarzı" ve Peter Humphreys tarafından geliştirilen "politika kültürü" yöntemlerinden daha kapsamlı ve politika analistleri için tercih edilir olmaktadır.⁴⁹

İletişim sistemi ile temel ekonomik, siyasal ve sosyal aktörler arasındaki ilişki bir yandan formel anlamda anayasa, yasa, yönetmelik ve politika programları ile belirlenirken, diğer yanda da informel yapıdaki –ama en az formel olanlar kadar kurumsallaşmış- tarihsel süreç içerisinde biçimlenmiş ve belirlenmiş değer yargıları ile süreçsel normlar ile de şekillenmektedir. Aslında bütün bunlar iletişim sisteminin içinde yer aldığı siyasal kültürün ayrılmaz bir parçası olmaktadır. Bunun sonucu olarak da siyasal kültür tarihsel süreç içinde politika kültürünü belirlemiş ve biçimlendirmiş,

⁴⁷ Bülent Çaplı, a.g.e., s. 12.

⁴⁸ Raşit Kaya, "A Fait-accompli: Transformation of Media Structures in Turkey", **METU Studies in Development**, 21 (3), 1994, s. 397.

⁴⁹ Bülent Çaplı, a.g.e., ss. 17-19.

politika kültürü de iletişim politikası kültürünün çok önemli bir unsuru haline gelmiştir. Sonuçta ortaya çıkan politika profili birbiriyle çok sıkı bir ilişki içerisinde olan kurumsal, tarihsel ve kültürel unsurların tümünü kavrayan bir özelliğe sahip olmaktadır.⁵⁰

Hükümetin gerçekleştirmekte olduğu yayın politikaları yayın kuruluşu ticari olsa dahi kamu politikaları içinde değerlendirilmektedir. Kitle iletişim araçları örgütsel bazda yayın politikaları belirlerken bu mikro düzeyde özel politikaların birleşimini ifade eden devlet iletişim politikası vardır. Yayın kuruluşları devlet iletişim politikasının dışına çıkamaz veya bir başka deyişle bu politikaya aykırılık arzedecek politikalar geliştiremezler.

Hükümetlerin sorun çözme konusunda kullandıkları politika yöntemlerinin ardışık ve rasyonel olmak üzere iki gruba ayrıldığı görülmektedir. Ardışık yöntemde müzakerelere ve antlaşmalara özel bir ağırlık verilmesi, baskıların en alt düzeyde olması, karşılıklı iyi niyetin aranması söz konusuysen rasyonel yöntemde merkezi otorite, daha yüksek düzeyde baskı, değerler üzerinde sınırlı bir uzlaşmazlık, çok açık bir biçimde belirlenmiş hedefler ve radikal değişimler sıralanmaktadır⁵¹. Bu iki yöntem değerlendirildiğinde ardışık yöntemin özelliklerinin normatif sistem kuramlarından liberal, rasyonel yöntemin ise daha merkezîyetçi ve tutucu olması nedeni ile belli ölçüde otoriter ve gelişme aracı kuramındaki uygulamaları çağrıştırdığını söylemek mümkündür. Türkiye şartları değerlendirildiğinde yakın geçmişe kadar iletişim politikalarının rasyonel yöntemler ile belirlendiği ancak son dönemde liberal politikadaki gelişmeler paralelinde ardışık yöntemin özelliklerinin geçerli olmaya başladığı söylenebilir. Televizyon yayın politikalarının belirlenmesi aşamasında çeşitli tarafların görüşlerine başvurulması çabası her ne kadar siyasal iktidar yine tasarladığını yasalaştırdıysa da bu yönde bir eğilimin göstergesi olmaktadır.

Hükümetin diğer toplumsal aktörler ile ilişkileri bakımından da dört farklı politika tarzından bahsetmek olanaklıdır. Bunlar:

- Bazı toplumlar, sosyal sorunlara çözüm ararken daha uzlaşmacı ve tepkisel yaklaşımlar sergileyebilmektedir

⁵⁰ Bülent Çaplı, a.g.e., s. 32.

⁵¹ Bülent Çaplı, a.g.e., s. 24

- Bazı toplumlar, bir yandan uzlaşmacı seçenekleri benimseyen bir yaklaşımda bulunurken diğer yandan da sorunlara etkisel yaklaşımı vurgulayan normatif değerler dizisini de uygulamaktadır ki bu nitelik özellikle çalışma konusu olan iletişim politikaları bakımından henüz politika oluşturma yöntemi kararlı bir çizgiye oturmamış Türkiye şartlarına da uygun görülmektedir.

- Uzlaşmayı fazlaca önemsemeyen toplumlarda ise devletin, örgütlenmiş çıkar gruplarının muhalefetine karşın daha etkili ve baskıcı bir yaklaşım içerisinde olduğu görülmektedir.

- Hükümetler sorunlara ileriye düşünerek eğilmek yerine tepkisel eğilimleri seçmekte, bu nedenle de toplumdaki bazı örgütlenmiş grupların direnmelerine bir önceki politika tarzının aksine olanak vermelerine karşın çıkarlarına dönük tasarımlarını uygulamaktadırlar.⁵²

Bir başka gruplandırma da Lijphart'ın liberal demokrasilerin çözümleyici bir sınıflandırması olarak hükümetlerin 'çoğunlukçu' ve 'uzlaşmacı' ayrımıdır. Çoğunlukçu (majoritarian) ayrımını yaratan temel unsurlar; tek parti ya da çoğunluk hükümetleri ile siyasi iktidarın yoğunlaşmış gücü; güçlü hükümet karşısında zayıf parlamento olarak tezahür eden yasamaya oranla daha baskın yürütme; birinin daha güçlü olması nedeniyle asimetrik iki meclis; iki büyük partiden oluşan iki partili siyasal sistem; tek boyutlu parti sistemi; çoğunlukçu seçim sistemi; üniter ve merkezi bir hükümet; yazılı olmayan anayasa ve egemen parlamento; temsiliyetçi demokrasidir. Uzlaşmacı (consensus) modelinin ise sekiz unsuru bulunmaktadır; koalisyonlar ile siyasi iktidarı paylaşım; güçler dengesi açısından eşit yasama ve yargı ile güçler ayrımı; dengelenmiş iki meclis ve azınlıkların temsil edilmesi; çok partili sistem; çok- boyutlu parti sistemi; seçim sisteminde orantılı temsil; yazılı anayasa ve azınlık vetosu; federal sistem.⁵³ Bu sınıflandırmada Türkiye'deki koşullar değerlendirilmek istendiğinde, Türkiye'de politika oluşturma ortamının iki ayrımla da birebir örtüşmediği ancak çoğunlukçu modelin daha ağır bastığı kanaatine ulaşılmaktadır.

⁵² James Richardson, The Concept of Policy Style, J. Richardson (der.), **Policy Styles in Western Europe**, George Allen- Unwin, Londra, 1982, ss. 1- 16.

⁵³ A. Lijphart, Democracies, Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-one Countries, Bülent Çaplı (akt.), a.g.e., s. 27.

Yayın kurumlarının ve/veya endüstrisinin yapısı ve örgütlenmesi, finansman, teknoloji, içerik ve izler kitle ya da kümeler başlıkları, yayıncılık tarihi boyunca teknik, askeri, ekonomik, siyasal ve ideolojik gerekçeler ile yapılan iletişim politikalarına ilişkin düzenlemelerdeki başlıca politika konuları⁵⁴ olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye’de politika oluşturulması bakımından hazırlanan beş yıllık kalkınma planları örnek teşkil etmektedir. Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık (2000-2005) Kalkınma Planı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu’nun 27 Haziran 2000 tarihli 119. Birleşiminde onaylanmış olup planın Bilgi ve İletişim Teknolojileri başlığı altındaki 504., 1241., 1260. ve 1267. maddelerinde 3984 Sayılı Kanun’a yapılan düzenlemelere dönük politikalar bulunmaktadır.⁵⁵ Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 504. maddeye göre yerel radyo ve televizyonların halkın eğitime yönelik program üretmeleri ve yayınlamalarının özendirilmesi; 1260. maddeye göre özel radyo ve televizyon kuruluşlarına lisans verilmesi konusunda gerekli çalışmaların tamamlanması ve TRT’nin yeniden yapılandırılarak, sağlıklı bir mali yapıya kavuşturulması ve yayın içeriğinin zenginleştirilmesi; 1267. maddeye göre ise de sayısal yayıncılığa geçiş ve sayısal yayıncılık dönemi için gerekli hukuki ve kurumsal düzenlemelerin yapılması planlanmaktadır. Ayrıca 1241. maddeye göre sayısal yayıncılığa geçiş ile ilgili çalışmaların Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) koordinatörlüğünde devam etmekte olduğu ancak özel radyo ve televizyon kuruluşlarına lisans verilmesi konusunda herhangi bir gelişme yaşanmadığı şeklinde bir tespate yer verilmiştir.

3- Siyasal İletişim Olgusu

Amerikan davranışsal ekol araçsalci perspektifi ile siyasal iletişim, siyaset ve iletişim bilimlerinin bir sentezi ya da melezi olarak kurumsallaşmasını sürdürmüş ve dolayısı ile siyaset biliminin “iletişime araçsal bakışını” siyasal iletişime devretmesi,

⁵⁴ C. Seymour-Ure, “Media Policy in Britain: Now You See It, Now You Don’t”, **European Journal of Communication**, Vol 2 Number 3, Sage Publications, London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, 1987, s. 270.

⁵⁵ Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi, Devlet Planlama Teşkilatı, AB İle İlişkiler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2003, ss. 128- 130.

iletişimsel eylemin -“topluma genel anlamda kılavuzluk eden normları korumaya yönelik insani anlama ve bireylerin karşılıklı olarak birbirlerini ‘tanımaları’ anlamına gelmektedir⁵⁶- ve konum alışların toplumsallığının dile getirilmesine izin vermemiştir. Böylelikle siyasal iletişimde temel sorun, bir siyasal toplulukta farklı olan görüşlerin ortak biraraya geliş biçimleri ve biraraya gelmenin önündeki barikatların kaldırılması olarak tanımlanmamış, siyasal iktidarın inşasına yurttaşların sınırlı katılımı ve bunun engellenmesi olarak görülmüştür. Bu bağlamda siyasal iletişim araştırmaları, devletin yurttaş katılımını düzenlemedeki etkin gücü üzerinde odaklanarak, temel hak kategorisinde basın özgürlüğünü kısıtlayan mekanizmaların gerekçeleri üzerinde durmuştur⁵⁷.

Siyaset, toplumun farklı kesimlerinin ve güç ilişkilerinin ortak bir zeminde uzlaştırılması ise; siyasal iletişim de, ortak semboller oluşturma ve bunlar üzerinden yorumlamalar ve tartışmalar yürütme yoluyla bir anlaşma zemininde uzlaşma sürecini ifade etmektedir. Yapılan işler siyaset aracılığı ile icra edilmekte, siyaset ise iletişim aracılığı ile yürütülmektedir⁵⁸. Demokratik bir siyasal ortamda kitle iletişim araçlarına ilişkin varsayım bu araçların nesnel oldukları, kamuoyunun doğal oluşumunu aktardıkları, iktidar sahiplerine sosyal kesimlerin isteklerini ve kanaatlerini; sosyal kesimlere ise iktidar sahiplerinin etkinlik, görüş ve vaatlerini aktarmak yolu ile iki yönlü bir siyasal iletişim gerçekleştirdikleridir.

Toplumda farklı siyasal görüşlerin kendilerini ifade edebilecek olanaklara sahip olmaları ve bu olanakların diğer siyasal aktörler tarafından engellenmesinin önüne geçilmesi önem taşımaktadır. Bu anlamda siyasal iletişimin, siyaset kurumunun sağlıklı işleyebilmesi için önemli bir faaliyet olarak görüldüğü siyasal kültürlerde, bu tür iletişimin düzenlenmesinin serbest piyasa belirleyicilerinin etkisinden uzak tutulmaya çalışıldığı da gözlemlenmektedir⁵⁹.

⁵⁶ Çiğdem Kağıtçıbaşı, **Yeni İnsan ve İnsanlar**, Evrim Yayınları, İstanbul, 1999, s. 9.

⁵⁷ Eser Köker, **Politikann İletişimi İletişim Politikası**, Vadi Yayınları, Ankara, 1998, s. 160.

⁵⁸ Craig Allen Smith, **Political Communication**, Harcourt Brace Javanovich Publishers, New York, 1990, s. 7.

⁵⁹ Bülent Çaplı, **Medya ve Etik**, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s. 31.

Siyaset kurumunun kitle iletişim alanına bakış açısının gerekçelerini su yüzüne çıkarabilmek konusunda siyasal iletişim olgu ve süreci çalışmaya da önemli katkılar sağlamaktadır. Özellikle siyasal iletilerin kamuoyuna ulaştırılmasında siyaset kurumunun aktörlerinin çeşitli amaçlarını gerçekleştirebilmek adına bu araçlardan nasıl yararlanılabileceği ve iletilerin nasıl biçimlendirileceği hakkındaki düşünceleri –ki tüm bu düşünceler siyaset kurumunun kitle iletişim araçlarına bakışını açığa çıkara veriler sağlamaktadır- siyasal iletişim çalışmalarında yanıt bulmaktadır.

Siyasal iletişimin üç temel işlevi yerine getirmekte olduğu varsayılmaktadır.⁶⁰

1) Siyasiler ve kitle iletişim araçlarının en temel rolleri üstlendiği alan olarak ortaya çıkan politik sorunların tanımlanmasına yardımcı olması,

2) Siyasiler ve kamuoyu anketlerinin önemli bir oynadığı sorunların siyasal tartışma ortamına girmesinde bir meşruiyet sağlaması,

3) Kitle iletişim araçları tarafından yerine getirilen bir işlev olarak tartışmalı olmaktan çıkan ve ortak bir görüş birliğine varılmış konuların gündemden düşürülmesi.

Siyasal aktörler sözü edilen işlevlerin bilincinde oldukları ölçüde kitle iletişim araçlarını hedeflerine dönük kullanabilmekte, dahası kural koyma gücüne sahipler ise sistemin el verdiği ölçüde, kendilerinin alana çeşitli müdahalelerine olanak tanıyacak düzenlemeleri gerçekleştirmekte ve dolayısıyla bu araçları çıkarlarına göre biçimlendirmeye çalışmaktadırlar.

Siyaset kurumu ve kitle iletişim araçları arasındaki ilişkide etkileri kurumlararası düzlem ekseninde siyasal iletişim perspektifinden şu şekilde özetlemek mümkündür:

1) Kitle iletişim araçları sisteminin partilere –çalışmadaki kullanımına uyarlandığında siyaset kurumuna- bağımlı olması tek taraflı bir siyasi içeriğe neden olmaktadır.

2) Siyasilerin iletilerini istedikleri yönde yayımlatma olasılığı kitle iletişim araçlarının haber için siyasi kadrolara olan bağımlılıkları oranında artmaktadır.

⁶⁰ Dominique Wolton, “Political Communication: The Construction of a Model”, **European Journal of Communication**, Vol. 5, Number 1, Sage Publications, London, Thousand Oaks, CA and New Delhi 1990, s. 21.

3) Kitle iletişim araçları sisteminin özerkliği, bu araçların dengeli ve nesnel bir siyasal içerik sunma olasılığını artırmaktadır. Tecimsel ve özerk kitle iletişim araçları sisteminin ağır bastığı ülkelerde, siyasetin gerçek içerik unsurlarından ziyade kişilikler üzerinde durulması ve konu ya da olayın sansasyonel, magazin boyutunun ön plana çıkarılma olasılığı artmaktadır. Kamu yararı yayıncılığının ağırlık taşıdığı ülkelerde, kamusal denetim amaçlı gerçek siyasal konulara yoğunlaşma olasılığının arttığı görülmektedir.⁶¹

Kitle iletişim araçları siyasal mücadele alanında hem bir araç hem de hem de mücadele konusu olmak üzere iki şekilde bulunmaktadır. Kitle iletişim araçları siyasal mücadele alanında bir araçtır çünkü siyaset kurumunun aktörleri iletilerini bu araçları olabilecek en etkili yollar ile kullanarak seçmenlerine ulaştırmaya çalışmaktadır. İlki ile örtüşen biçimde mücadele konusudur çünkü siyasal aktörler bu aracı doğrudan elde ederek ya da dolaylı biçimde bir şekilde kontrolünü sağlayarak bu araçların toplum üzerindeki varsayılan etkilerinden yararlanıp, gereksinim duydukları koşulları yaratmaya -statükoyu korumaya ya da düzeni lehlerine değiştirmeye- dönük söylemlerinde bu araçların gücüne sahip olmak istemektedirler. Bu noktada siyaset kurumunun kitle iletişim araçlarından beklentilerinin neler olduğu konusu, siyaset kurumunun bu araçlara yönelim düzey ve şiddetinde belirleyici faktörler olarak görülmektedir.

Demokratik bir siyasal düzende kuramlarda siyaset kurumunun beklenen siyasal kurumunun kitle iletişim araçlarından temel beklentileri – demokratik olmayan bir siyasal düzen ki siyaset kurumu kitle iletişim araçları ilişkisinin kitle iletişim araçları perspektifinden irdelendiği normatif sistem kuramlarından otoriter ve totaliter gibi demokratik olmayan toplumlarda işleyen kuramlarda, siyasal iktidar sıkı biçimde bu araçları kendine bağladığından ve siyaset kurumunun beklentileri değil talimatları söz konusu olduğundan demokratik toplumda beklenti olgusu değerlendirilmektedir.- şu şekilde özetlenebilmektedir.⁶²

⁶¹ Micheal Gurevitch ve Jay Blumler, “Siyasal İletişim Sistemleri ve Demokratik Değerler”, **Medya Kültür Siyaset**, Süleyman İrvan (der. ve çev.), Ark, Ankara, 1997, ss. 210-212.

⁶² Micheal Gurevitch ve Jay Blumler, a.g..m., ss. 200-201.

1) Siyasetçilerin ve diğer baskı ve çıkar gruplarının sözcülerinin anlaşılır ve aydınlatıcı görüşlerini aktarmaları için bir platform görevi görmek.

2) Hem çeşitli bakış açıları arasında hem de iktidarı (şimdi ve gelecekte) ellerinde bulunduranlar ile kitleler arasında diyalog sağlamak.

3) Resmi görevlilerin ellerindeki gücü nasıl kullandıklarına ilişkin hesap vermeleri için mekanizmalar sağlamak.

4) Yurttaşları, siyasal süreçleri yalnızca izlemek ve hakkında konuşmaktan çok öğrenmeleri, seçim yapmaları ve katılımları için teşvik etmek

Micheal Gurevitch ve Jay Blumler'ın "Siyasal İletişim Sistemleri ve Demokratik Değerler" adlı çalışmalarında demokrasinin kitle iletişim araçlarından beklentileri sekiz madde halinde özetlenmektedir. Bu maddeler arasından bire bir siyaset kurumunun beklentilerinin neler olduğu saptanarak siyaset kurumunun beklentilerine dair bir profil çıkarılmaya çalışılmıştır.

Görüldüğü üzere ilk maddede kitle iletişim araçları, siyaset kurumu için kitlelere seslerini duyurmaya çalıştıkları, iktidarın icraatlarına ilişkin kamuoyunu bilgilendirdiği, muhalefetin eleştiri ve önerilerini seslendirme olanağı bulduğu bir araç görünümündedir. Buradan hareket ile siyasal mücadele içinde hem iktidar hem de muhalefetin kendilerine bu araçlarda ayrılan zamanın artırılması beklentisinin olduğu açıktır. Bu noktada iktidarın kitle iletişim araçları üzerindeki düzenleyici- denetleyici gücü kendisine ayrılmasını istediği zamanın karşısında bu araçlar üzerinde bir baskı unsuru yaratma sakıncasını doğurabilmektedir. Muhalefet için ise iktidarın kitle iletişim araçları üzerindeki olası gücü seslerinin kısıldığı iddiası ile eleştiri konusu olarak gündeme taşınabilir olmuştur. İkinci maddede siyaset kurumunun toplum ile iletişim kurma çabaları içinde kitle iletişim araçlarının kaçınılmaz rolü vurgulanmaktadır. Siyasal iletişim perspektifinden bakıldığında, siyasilerin ve iktidar sahiplerinin toplumla kurmaya çalıştıkları iletişimin amacının, ne kadar sorumluluk sahibi ve toplumun mutluluğu ve yararına çalışan insanlar olduklarını anlatmak, yaptıkları iyi işleri ve çalışmalarını kamuoyuna duyurmak ve dolayısıyla hizmet etmeye devam edebilmek için yetki istemek olduğu anlaşılmaktadır⁶³. İktidar sahipleri sahip oldukları yetkiyi

⁶³ Mahmut Oktay, **Politikada Halkla İlişkiler**, Derin Yayınları, İstanbul, 2002, s. 5.

sürdürmek, muhalefet ise bu yetkiyi ellerinde bulunduranlardan daha iyi kullanabilecekleri iddiası ile kamuoyundan iktidar talep etmek için kitle iletişim araçlarını kullanarak toplumla iletişim kurmaktadır. Son iki maddenin siyasal toplumsallaşma ve siyasal kültür olguları ile bağıntılı olduğu görülmektedir. Yurttaşlar, kitle iletişim araçlarından siyasal iktidarı denetlemek adına vermiş oldukları görevi yerine getirmesini beklemektedir. Bu durum başta siyasal iktidarın kitle iletişim araçlarından beklentisine dair bir referans değil gibi görünse de siyasal iktidar bu araçlardaki sunumunun olumlu olması beklentisi ile gerekli ‘tedbir’leri almaktadır. Bu çaba demokratik kültürün olgunlaşmadığı koşullar altında baskıcı siyaset- kitle iletişim araçları ilişkileri sonuçlayabilmektedir. Siyasal iktidar, yurttaşlarda kendine dair olumsuz kanaatler oluşturabilecek kararlarının ve eylemlerinin kamuoyuna duyurulmamasını veya olumsuz unsurlarının ayıklanarak, olumluya dönüştürülerek aktarılmasını talep edebilmektedir. Son maddede siyasal iktidarın temelde bir devlet politikası olarak yurttaşların siyasetin temel işleyiş kurallarını öğrenmeleri, siyasal katılımlarının sağlanması vb konularda gerekli olan bilgileri verme olarak özetlenebilecek siyasal kültürü aktarma, siyasal toplumsallaşmayı sağlaması bakımından kitle iletişim araçlarından beklentilerini vurgulamaktadır. Kitle iletişim araçlarının bulunmadığı bir ortamda demokratik bir siyasal sistemin işlemesi olanaklı değildir. Şöyle ki kitle iletişim araçları kullanılarak ulus kimliğinin benimsetilmesi, hukuk kurallarının benimsetilip yaygınlaştırılması ve yeni hukuki düzenleme gereksinimlerinin değerlendirilip yeni yasaların yürürlüğe sokulması, kamusal politikaların yaygınlaştırılması, siyasal aktörlerin toplum nezdinde meşrulaştırılması, siyasal konuşma ve etkinliklerin (miting, kongre, toplantı vs.) duyurulması, farklı çıkarlarla oluşan kamuoylarının iktidarın icraatlarını denetleyip haklarına sahip çıkması ve düşüncelerini seslendirmesi mümkün olmaktadır.

Siyasal toplumsallaşma düzeyindeki gelişme ile siyasal sürece katılımın artması iktidarın meşruiyet dayanağını pekiştirmesi bakımından siyasal iktidar için önem arz etmektedir. Bu sürecin kendilerine destek-oy olarak geri dönmesini sağlayacak şekilde işlemesi doğrultusunda işleyen bir iletişim sistemi siyasal iktidar için değerli bir güçtür ve siyaset kurumu her geçen gün bu gücün farkına daha da varmaktadır. Artık kitle iletişim araçları siyaset yapmanın olmazsa olmazı haline almışlardır ve “kitle

iletişim araçları aracılığıyla siyaset yapmak” (“mediated politics” ya da “media politics”) olarak adlandırılan bu yeni toplumsal dönem, gerek siyasal iletilerini kamuya iletme peşinde koşan siyasiler, gerekse siyasal denetim, haber alma ve idareyi etkileme faaliyetlerini sürdürebilme çabasındaki seçmenleri, kitle iletişim araçlarına sıkı biçimde bağımlı hale getirmiştir⁶⁴.

Siyasetçilerin seçmen eğilimlerini kendi yönlerinde değiştirmesinde kitle iletişim araçlarının gücü her geçen gün daha fazla anlaşılmaktadır. Bu duruma somut bir örnek olarak 1996 yılında Doğru Yol Partisi’nin basın ve propaganda sorumlusu Hasan Peker’in “Medyanın Politik Arenasına Çıkarken” adlı kitapçığı hazırlatıp DYP yönetimine ve milletvekillerine dağıtmasıdır. Peker bu çalışmayı yapma gerekçesini siyasal iletişim olgusunun da bir boyutunu özetler biçimde şöyle açıklamaktadır: “Politikacı medyada başarısız bir performans sergiliyorsa başarısızlığı kişisel boyutta kalmıyor. Temsil ettiği siyasi görüş ve partiye olan bakış açısını da etkiliyor.”⁶⁵.

Bu gelişmeler seçim sürecinde siyasal iletişim uzmanlarının hizmetlerinden yararlanmayı bir zorunluluk haline getirmekte, danışmanların ‘yeni politik patronlar’⁶⁶ olarak tanınmasına neden olmaktadır. Zira iletilerin seçimi, denetimi, iletişim kanallarının planlanması ve en verimli biçimde kullanılması siyasal amaçların gerçekleştirilebilmesi adına kaçınılmaz görülmektedir.

4- İletişim Politikalarının Analizinde Temel Motivasyon Olarak Ekonomi Politik Eleştirel Yaklaşımı

Dilbilim ve göstergebilim etrafında gelişen eleştirel yaklaşımlar, kültürel çalışmalar eleştirel yaklaşımı ve ekonomi politik eleştirel yaklaşımı olmak üzere iletişim araçlarını baskın ideolojinin meşrulaştırma aracı olarak değerlendiren üç eleştirel yaklaşım bulunmaktadır. Bu eleştirel yaklaşımlar ele alındığında çalışmanın amacını destekleyen eleştirel yaklaşımın ekonomi politik olduğu görülmektedir. Diğer iki eleştirel yaklaşımdan farklı olarak eleştirel ekonomi politik, iletişim sisteminin art

⁶⁴ Mahmut Oktay, a.g.e., s. 10

⁶⁵ **Hürriyet**, 05.05.1996

⁶⁶ Fred Barnes, “The Myth of Political Consultants”, **Readings in Mass Communication: Concepts and Issues in the Mass Media**, M. C. Emery, Ted C. Smythe (der.), Wm. C. Brown Pub., 1980, s. 186.

alanına yönelmekte bu da araştırmacıları mülkiyet ilişkileri bağlamında siyasal iktidar kitle iletişim araçları ilişkilerine yani siyaset kurumunun bu sahaya bakışının farklı sonuçlarına yöneltmekte ve aynı zamanda çalışmaya farklı bir perspektif olanağı sağlamaktadır. Şu halde böyle bir eleştirel yöntem kullanılmadan önce eleştirel yaklaşıma ilişkin temel sistematığın açıklanmasında yarar bulunmaktadır.

Eleştirel Ekonomi Politik yaklaşımı iletişim alanında 1960'lı yıllarda gelişmeye başlamıştır. Başlangıç sorusu bilgi ve kültürel ürünlerin farklı toplumlar arasındaki (gelişmiş ve gelişmekte olan) dengesiz akışı olmuştur. 1975 yılında yaklaşım kültür endüstrisi ve kültürel endüstrilere odaklanmıştır. İngiltere'de Leicester Üniversitesi'nden Peter Golding iletişime modernist kuramla radikal eleştiriler getirmiştir. J. O. Boyd-Barrett ve Micheal Palmer büyük uluslararası basın ajanslarını incelerken, Jeremy Tunstall dünyada kitle iletişim araçlarının organizasyonel matriksinin ABD kontrolünde olduğunu göstermiştir. Finlandiya'da uluslararası akış ve tv programları kültürel bağımlılık çerçevesinde çalışılmıştır. Norveçli sosyolog Johan Galtung bu eleştirel çerçevede yükselen haber akışına dair soruları emperyalizm formları olarak ele almıştır⁶⁷.

Ekonomi Politik eleştirel yaklaşımı, kitle iletişim araçları üretiminin ekonomik yapısı ve süreçleri üzerine odaklanmaktadır.⁶⁸ Kuramda ideolojinin, ekonomik tabana dayandığını vurgulamakta ve kitle iletişim araçları sahipliğinin yapısı üzerine gerçekleştirilen ampirik analizlerle, kitle iletişim araçları ile pazar güçlerinin işleyişine dair araştırmalar düzenlenmesi ön görülmektedir. Bu anlamda kitle iletişim araçları tarafından üretilen baskın karakter ile değişik biçimlerdeki içeriğin değişim değeri; pazar genişletme baskılarının var olduğu şartlar ve kitle iletişim araçları sahipleri ile karar vericilerin ekonomik çıkarları -kitle iletişim araçları kuruluşlarının işleyişinden kazanılan kar ihtiyacı ve ticaretin diğer branşlarından elde edilebilecek karlılık ile ilintili- tarafından belirlenmektedir. Böyle bir ortam kaçınılmaz bir biçimde tekelci eğilimleri ve yatay-dikey entegrasyon süreçlerini doğuracaktır. Sonuç olarak bağımsız kitle iletişim araçları kaynakları azalacak, büyük pazarlara yığılma olacak, risk almaktan

⁶⁷ Konca Yumlu, **Kitle İletişim Teorileri Yüksek Lisans Dersi Ders Notları**, 2002.

⁶⁸ Nejdet Atabek, Erdal Dağtaş, **Kamuoyu ve İletişim**, TC Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayın No. 139, Eskişehir, 1998, s. 335.

kaçınılacak ve potansiyel izleyicinin daha küçük ve yoksul bölümü göz ardı edilecektir.⁶⁹

Kitle iletişim kuramcılarının, kamusal iletişim sistemlerinin kültür endüstrilerinin parçası olduğu üzerinde uzlaştıkları görülmektedir. Kitle iletişim kurumları diğer endüstri pratiklerinden farklı olmakla beraber üretim anlamında öteki endüstrilere gitgide benzerlik göstermeye başlamaktadırlar. Kitle iletişim araçlarının anlam inşası ve bu anlamların tüketimi ile kitle iletişim araçlarının ekonomik örgütlenmeleri kuramcıların ilgisini çeken iki temel konu olmaktadır. Kuramcılar genel olarak iki konudan birini tercih ederlerken ekonomi politik bakış açısı her iki konunun (iletişimin simgesel ve ekonomik boyutları arasındaki) etkileşimi üzerine odaklanmaktadır. Eleştirel çözümlenmeye bakışı iletişim ve kültür fenomenlerinin incelendiği sosyal düzenin eleştirisine ve bu düzene ilişkin kuramsal bilgiyle biçimlenmiş bir anlayışa dayanmaktadır.

Yaklaşım; bütüncüdür, merkezi olarak kapitalist girişim ile devlet müdahalesi arasındaki dengeyle ilgilenir, tarihseldir, temel ahlaki sorunlarla (adalet, eşitlik ve kamu yararı gibi) ilgilenebilmek için verimlilik gibi teknik konuların ötesine gider ki bu dört temel özellik aynı zamanda eleştirel ekonomi politiğin, ekonomi biliminden başlıca farklılıklarını da ortaya koymaktadır.⁷⁰ Dört tarihsel süreç kültürün eleştirel bir ekonomi politiği için merkez konumdadır ki devlet ve hükümet müdahalesinin değişen rolü kitle iletişim araçlarının gelişmesi, şirket menziline gelişmesi ve metalaştırma süreçleri arasından sıyrılarak çalışmada değerlendirilmesi gereken bir süreç olmaktadır. Ekonomi politik başlangıcından beri devlet müdahalesinin uygun faaliyet alanını belirlemekle ilgilenmektedir. Eleştirel ekonomi politikçiler pazar sisteminin eşitsizlik ve bozukluklarına işaret etmekte ve devlet müdahalesinin alacağı biçimler üzerinde konsensüs sağlayamamalarına karşın pazar sistemindeki kusurların ancak bu müdahale ile düzeltilebileceğini savunmaktadırlar. Bu noktada kamu yararı kavramı ve bu kavramın anlamı gündeme gelmektedir. Özel sektörün kitle iletişim araçları alanına

⁶⁹ Denis McQuail, **Mass Communication Theory: An Introduction**, Sage Publications, London, 1983, s. 64.

⁷⁰ Peter Golding, Graham Murdock, **Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik**, Süleyman İrvan (der. ve çev.) **Medya, Kültür, Siyaset**, Ark Yayıncılık, Ankara, 1997, ss. 53- 56.

sunduğu alternatiflerin özgürleştirme yanına karşın neden olduğu sorunlar değerlendirilmekte ve alternatif müdahaleler tartışılmaktadır.⁷¹ Bu tartışmalar gerek 3984 Sayılı Kanun eleştirilirken ilgili maddelerinde gerekse Türkiye’de yayıncılık sistemi ve yayın politikalarının irdelendiği bölümde detaylandırılma olanağı bulacaktır.

İletişim sahasında yapılmış olan araştırmalar genel olarak değerlendirildiğinde siyaset kurumu ve iletişim sistemleri arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaya dönük çalışmaların nicel anlamda yetersizliği, bu araçların mülkiyet ve denetim biçimlerine gösterdikleri ilginin azlığı dikkat çekicidir. Bu noktada da iletişimin ekonomi politikası üzerine yapılan çalışmalar iletişim araştırmaları içinde ayrı bir yere sahiptir.

Ekonomi Politik yaklaşımın içinde iletişim konusunun üç çözümleme alanı üzerinden değerlendirmekte olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki kültürel malların üretimine olan ilgisidir ki kitle kültürü ürünlerinin tüketime etkide bulunduğu sayılına özel bir önem atfedilmektedir. İkinci alan metinlerin ekonomi politikasının incelenmesidir. Burada yapılan kitle iletişim araçları ürünlerinde var olan temsillerin, kitle iletişim araçları ürünleri üretim ve tüketimindeki maddi gerçeklerle bağlantılı ilişkilendirilme biçimlerini göstermektedir. Üçüncü alan ise kültürel tüketim (maddi ve kültürel eşitsizlik arasındaki ilişkiyi göstermek amacıyla) alanıdır.⁷²

Kültürel üretimin ekonomi politikası arka plandaki geniş iktidar ve sahiplik modellerinin kitle iletişim araçlarının ürünlerini üretmenin mahiyeti ve işleyişi üzerindeki somut sonuçlarıyla ilgilenmektedir ki çalışma kapsamında bu ilk sonuca ilişkin değerlendirmenin dışındaki sonuçlar konu bütünlüğü açısından gözardı edilmektedir. İletişimin ekonomi politikasında; kültürel üretim ve dağıtım üzerindeki denetleyici güçler düzeyindeki değişimlerin, kamusal alanı nasıl kısıtladığı ya da özgürleştirdiği temel sorusu iki anahtar konuya dikkat çekmektedir. Bunlar iletişim alanında etkinlikte bulunan kurumlarının mülkiyet yapısı ve devlet düzenlemesi ile iletişim kurumları arasındaki ilişkinin mahiyetidir ki kültürün eleştirel bir ekonomi politikası için merkez konumdadır denilerek yukarıdaki paragraflarda açıklanmaya çalışılan dört tarihsel süreç bu iki anahtar konu ile somutlaştırılmaktadır.⁷³

⁷¹ Peter Golding, Graham Murdock, a.g.m., s. 57.

⁷² Peter Golding, Graham Murdock, a.g.m., s. 58.

⁷³ Peter Golding, Graham Murdock, a.g.m., ss. 59- 60.

İletişim alanında etkinlikte bulunan kurumlarının mülkiyet yapısı bağlamındaki gelişmeler olarak iletişim alanında faaliyet gösteren özel kuruluşların tekelleşmesi bu kuruluşların enformasyon akışı ve iletişim ortamının sunduğu açık tartışma ortamını kısıtlamak üzere mülkiyet haklarını –negatif anlamda kullanabileceklerine dair bir kaygıya yol açmaktadır. Bu kaygılar özellikle 90’lardan sonra Rupert Murdoch’un News International’ı (ABD, İngiltere ve Avusturalya’da büyük gazeteler ve yayınevleri dışında Fox –ABD’nin dördüncü büyük tv şebekesi- ve British Sky Broadcasting’in çoğunluk hisselerine sahip) Bertelsmann şirketi (Sony – CBS plak ve Columbia Pictures’a sahip-, Alman gazete ve dergi zincir, Doubleday kitapları bünyesinde) gibi ulusal ve uluslararası alanda faaliyet gösteren birleşmelerin (birleşmeler sadece farklı sermayelerin birleşmesi değil aynı zamanda yatay- aynı sermayenin, birbirinden bağımsız birden fazla yayın organına sahip olması-, dikey - firmanın belli bir endüstri alanında, üretimden tüketime kadar, her safhada kontrol ve sahipliği- ve çapraz- aynı sermayenin farklı alanlarda mülkiyet kazanımı ile gerçekleşmektedir- tekelleşmeleri de ima etmektedir) ortaya çıkması ve giderek güçlenmesiyle daha da artmıştır. Küresel kitle iletişim araçları stratejisinde, dikey bütünleşerek, içeriği yönetmek, multikitle iletişim araçları (Umberto Eco, kültürün genelleşmiş çok dilliliği (polyglottisme) kavramıyla postmodernizme atıf yapmakla beraber farklı kitle iletişim araçlarının ve ürünlerinin birbirine karıştığı; multimedia’nın yaygınlaştığı uygarlığımızı nitelemektedir.)⁷⁴ mönüsü oluşturmak söz konusudur. Sınırları olmayan bir dünya arzulayan tüketicinin psödo arzularını ileri sürerek her zaman, her yerde olmayı hedefleyen şirketler, dikey olarak bütünleşmiş bir dünya özelemlerini dile getirmektedirler.

Dev kuruluşların kitle iletişim araçlarına hakim olmasının ortaya çıkardığı en önemli sorun, yeni kitle iletişim araçları sahiplerinin kitle iletişim araçları dışındaki bir çok alanlarda da faaliyette bulunmalarıdır. Örneğin NBC televizyonunun sahibi olan General Electric, aynı zamanda elektronik eşya, askeri sanayii, sağlık teknolojisi, nükleer santraller, uçak motorları gibi pek çok alanda üretimde bulunmaktadır. RCA, ITT, Singer ve Westinghouse iletişim dışı pek çok alanda faaliyette bulunan diğer

⁷⁴Nuri Bilgin, Kitle İletişim Araçları Gerçeği, **Siyaset ve İnsan**, Bağlam, Ankara, 1997, s. 138.

uluslararası kuruluşlardır. Alger'e göre kitle iletişim araçları dünyasına hakim olan 12 büyük şirket vardır.⁷⁵ Bunlar: Disney- Capital Cities-ABC, Time Warner- Turner-AOL, News Corporation, Bertelsmann, General Electric-NBC, CBS Inc., Newhouse/Advance Publications, Viacom, Microsoft, Matra- Hachette- Filipacchi, Gannet, Telecommunications Inc. Bu şirketlerin aralarında evlenmeleri veya tasfiyeleri ile sayıları giderek azalmaktadır. Ben Bagdikian, "The Media Monopoly" adlı kitabının 1983 tarihli ilk baskısında, dünya kitle iletişim araçlarını 50 holdingin kontrol ettiğini yazarken, 1996 tarihli beşinci baskısında ise, bu sayıyı yaklaşık 10 olarak değiştirmiştir. Görüldüğü üzere küresel iletişimde sermayenin yoğunlaşması süreci alabildiğine devam etmektedir.

Türkiye'de de iletişim sektöründeki gelişmeler küresel kitle iletişim araçları stratejilerinden farklı değildir. Kitle iletişim araçları sektöründe sözü geçen birkaç büyük grubun, alanın hemen hemen bütün alt sektörlerinde yatırımları bulunduğu görülmektedir. Bu grupların gazete yayıncılığı, haber ajansı hizmetleri, kitap ve dergi yayıncılığı, dağıtımcılık, reklam-ilan dağıtımcılığı, televizyon yapımcılığı gibi alanlarda ticari girişimleri bulunmaktadır. Öte yandan bu grupların kitle iletişim araçları dışında bankacılık ve finans, pazarlama, otomotiv, turizm, sağlık, sigorta, inşaat, çimento, telekom, enerji, futbol, ev aletleri, yiyecek-içecek gibi birçok sektörde de girişimleri ve etkinlikleri söz konusudur.⁷⁶ Yeni kuşak (çoğu iletişim alanına farklı sektörlerden, güç elde etmek, karlarını maksimize etmek- ki bu gruplarının asıl kâr alanlarını bankacılık, finans, enerji, inşaat, turizm vb. dev sektörler oluşturmaktadır- gibi gayelerle kitle iletişim araçları sektörüne girmiştir.) kitle iletişim araçları sahipleri, büyük şirket geçmişlerini ve işletmecilik yöntemlerini kullanarak tek gazeteden oluşan bir şirketi çapraz kitle iletişim araçları gruplarına dönüştürmeyi bilmişlerdir. 1998 yılı itibarı ile bu tür beş kitle iletişim araçları grubu, Türkiye'deki kitle iletişim araçları pazarının aşağı yukarı %80'ini elinde tutmaktaydı: Doğan, Sabah, Uzan, İhlas ve Aksoy. Bazı küçük ve orta boy kitle iletişim araçları grupları da pastanın kalan dilimi için mücadele

⁷⁵D. Alger, **Megamedia**, Güliz Uluç (akt.), **Küreselleşen Medya: İktidar ve Mücadele Alanı, Olanaklar, Sorunlar, Tartışmalar**, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 285.

⁷⁶Gülseren Adaklı, **Yayıncılık Alanında Mülkiyet ve Kontrol**, Erol Mutlu ve diğerleri (der.), **Medya Politikaları**, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s. 155-156.

etmekteydiler. Örneğin, Karacan ve Raks (Number 1 TV, Nickelodeon ve Discovery Channel, Genç TV), Zaman (Dünya Radyo, Samanyolu TV, Zaman Gazetesi, Aksiyon Dergisi, Cihan Haber Ajansı) bu mücadele alanında yarışanlardı.⁷⁷ Ancak 1998 yılından bu yana, kitle iletişim araçları alanında mülkiyet yapısına ilişkin önemli değişimler olmuştur. Kitle iletişim araçları sektöründe yer alan şirketler ve şirket grupları ekonomik varoluşlarını gerek yazılı basın gerekse elektronik kitle iletişim araçları alanlarındaki üretim, dağıtım ve pazarlama eksenlerinde örgütlemektedirler. Henüz yeni ve sınırlı sayıda da olsa, söz konusu gruplar küresel şirketlerle ortaklıklar da oluşturmaktadır. Kitle iletişim araçlarındaki gruplaşmalar ve gruplaşmaların siyasi iktidar ile ilişkileri konusunda İlhan Selçuk'un "Artık gazete yok... 'Grup' var!... Gazetelerin, televizyonların, radyoların oluşturduğu medya grubu... Ancak iş 'medya grubu' ile sınırlı kalmıyor, çünkü medya grubu da bir büyük holdinge bağlı... Holding ithalat, ihracat, bankacılık, komisyonculuk, sigortacılık, turizm, müteahhitlik ve daha aklınıza ne geliyorsa yapıyor; devletten ihale alıyor, özelleştirme pazarından payını kapmaya çalışıyor... Holding, elinde bulunan medya grubunu bu alanda kullanmaz mı? Yeni bir iktidar başa geçti... "Grup" ne yapacak?.. Mostrası meydanda!... AKP tek başına iktidara gelince medyada yalakalık tezgahı kuruluverdi. İktidara selam.. İş tamam!.."78 ifadelerine yer verdiği makalesinde sözü edilen gelişmeler yansımaları bulmaktadır.

3984 sayılı Kanunun 29. maddesi ve bu maddede değişiklik getiren 4756 sayılı Kanunun 13. maddesi ile getirilen tekelleşmeyi önleyici sınırlama, kişilerin ya da grupların kitle iletişim araçları alanındaki hisse paylarını düşük tutmalarını gerektirdiğinden, gerçek sahiplik durumuna ilişkin ampirik verilere ulaşmak neredeyse imkânsızdır ki bu ekonomi politik eleştirel yaklaşımında mülkiyet yapısını kavramaya dönük çabaları önemli ölçüde engellemektedir. Hangi grubun hangi sektörlerde nelerinin olduğu grupların yayın organlarında rakiplerine karşı yürüttükleri

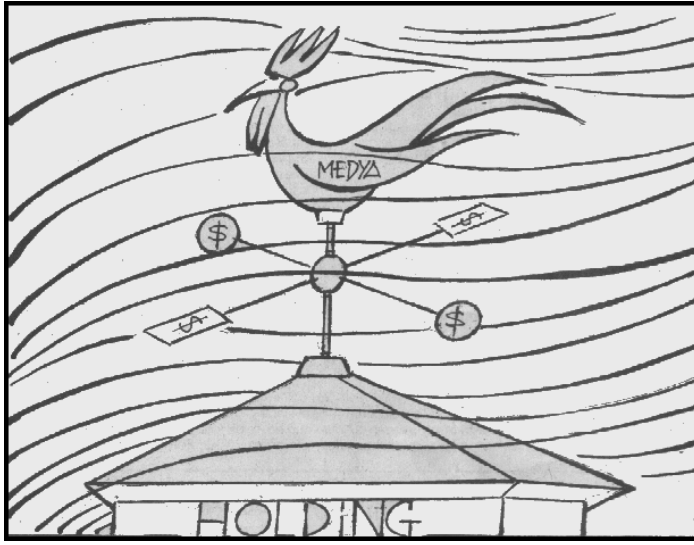
⁷⁷ Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nin Konrad Adenauer Vakfı'nın desteğiyle başlattığı Mediascope başlıklı raporlar dizisi, Türkiye'deki kitle iletişim araçları ortamının haritasını çıkarmaktadır, Gülseren Adaklı (akt.), Yayıncılık Alanında Mülkiyet ve Kontrol, Erol Mutlu ve diğerleri (der.), **Medya Politikaları**, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, ss. 156- 157.

⁷⁸ İlhan Selçuk, "Yalaka ile Satılmış Üzerine...", Pencere, **Cumhuriyet**, 08.08.2003, s. 2.

kampanyalarda ortaya dökülmekte gruplar birbirlerini suçlarken birbirlerinin mülkiyet ilişkilerini deşifre etmektedirler

Bu kuruluşların güçlerini kötüye kullanımına dair eski tartışmalara ekonomi politik yeni bir boyut eklemektedir. Uluslararası kitle iletişim araçları moğollarının menfaatleri arasındaki çakışmaları kullanan sinerji çevresinde yapılan ticari stratejilerle kültürel üretim ciddi bir biçimde etkilenmekte ve bu etki dolaşımdaki kültürel malların nicel olarak artırılmasına karşın aynı temel tema ve imgelerin değışkeleri olmaları nedeniyle çeşitliliğini azaltmak şeklinde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca iletişim alanına küçük ölçekli kitle iletişim araçları kuruluşlarının girmesi ve sektörün işleyiş kurallarının belirlenmesi anlamında kitle iletişim araçları moğolların hakimiyetlerini artırmaktadırlar.

Devlet düzenlemesi ile iletişim kurumları arasındaki ilişkinin mahiyeti anlamında ise devletin başta kamu yararını garanti altına almak ve sübvans etmek adına düzenlemelerde bulunduğu görülmektedir. Ancak özelleştirme politikaları bu sistemi değıştirmiştir. Bu değışim kitle iletişim araçları tekellerinin oluşumuna yol açmış ve kamusal kültürün özel menfaatlerce kumanda edilmesi tehlikesi ortaya çıkmıştır. Ticari ve kamusal girişim arasındaki dengede bu kaymaları ortaya çıkarmak ve bunların kültürel çeşitlilik üzerindeki etkisini saptamak eleştirel ekonomi politığını temel görevi olmuştur. Buna ek olarak yaklaşım kitle iletişim araçları ve devlet arasındaki ilişkinin kamusal arenadaki düşünce ve ifade dizileri açısından nasıl ve hangi tarzda sonuçlara yol açtığını çözümlenmektedir. (BBC'nin etkili şeklide pazar güçlerinin dışında tutulmasının sonuçları ne olmuştur? Ekonomi politığın analiz ettiği bir sorudur). Devlet bizzat kendisi büyük bir güce sahip iletişimci olarak, yalnızca iletişim kurumlarının düzenleyicisi değildir ki devletin sahip olduğu gücü kullanışı ekonomi politığın bir başka araştırma konusudur. Ayrıca kitle iletişim araçlarında çalışanların özerkliği, yaklaşımın ele aldığı bir başka konudur. Yaklaşım perspektifinden betimlenmeye çalışılan geniş ekonomik yapının sonuçları veri olarak alındığında çalışanların ne kadar özerk olduğu, kitle iletişim araçlarının ekonomik yapısının bazı anlatım formlarının popüler bir çıkış yolu ve izleyici kitle bulmasını ne ölçüde etkilediği yaklaşımın tartışmaya açtığı konulardandır.

Kültürün eleştirel bir ekonomi politiği için gelen son tarihsel süreç, devlet ve hükümet müdahalesinin değişen rolüdür. Bilindiği gibi kitle iletişim araçları mülkiyetini kazanmanın temel gereklerinden biri, devletten alınacak frekans ve lisans izinleridir. Salt bu anlamda dahi kitle iletişim araçları, her zaman için devlete bir göbek bağıyla bağımlı konumdadır. Bu aşamadan sonra yayınların denetlenmesi konusu gelir ki, bu noktada kitle iletişim araçları kurumları yukarıda sözü edilen zorunlu fiziksel bağ ile, çoğu zaman siyasal baskılara maruz kalmıştır. Bu baskılar, kitle iletişim araçları çıktıklarına direkt bir etkide bulunduğu için ekonomi politik kuramı çerçevesinde incelenmektedir. Tüm bu ilişkiler ağı siyaset kurumunun kitle iletişim araçlarına bakışı ekseninde biçimlenmekte ve ‘bakış’teki gelişmeler –iç ya da dış kaynaklı etkilerin itici gücü ile- doğrultusunda evrilmektedir.

Karikatürde⁷⁹ de ekonomi politik eleştirel yaklaşımı içinde aktarılmaya çalışılan Türkiye’deki kitle iletişim araçları sahipliğine ilişkin bir tespit bulunmaktadır.

⁷⁹ Turhan Selçuk, *Cumhuriyet*, 20.03.2004.

BÖLÜM II

NORMATİF SİSTEM KURAMLARI DOĞRULTUSUNDA KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI VE SİYASET KURUMU İLİŞKİSİ

Siyaset kurumunun kitle iletişim araçlarına bakışı konulu çalışmanın birinci bölümünün başlangıcında, değerlendirme için duruş noktasını belirleyebilmek adına siyaset kurumu ve dolayısı ile siyasete ilişkin temel tablo ortaya konulmaya çalışılmıştır. ‘Siyaset’e dair olanın, temel tanım ve ilkelerinin ortaya konulması ‘siyaset kurumundan- kitle iletişim araçlarına’ boyutu çıkış noktası alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada kitle iletişim araçları siyaset kurumu ilişkisinde kitle iletişim araçları ve bu araçların siyaset kurumu ile etkileşimlerinin anlaşılması bakımından normatif sistem kuramlarının ana hatları çizilerek çalışmanın amacına uygun olarak ilgili kuram ve siyaset kurumunun (Türkiye’de) kesişme noktaları saptanmaya çalışılacaktır.

A- NORMATİF SİSTEM KURAMI OLGUSU

En genel anlamı ile ilgili olgu ve olaylara dönük bir açıklama yapmak ve onları ele alma yolu olarak tanımlanabilecek kuram olgusu, normatif sistem kuramlarında kitle iletişim araçlarının siyaset kurumu ile ilişkisinde çeşitli siyasi, tarihi, sosyal, ekonomik koşullar altında ortaya çıkan özelliklere ilişkin genellemelere gidilerek, bu ilişkilerin tipolojilerinin çıkarılması ve bu tipolojilerin farklı ulusların iletişim sistemlerindeki izlerinin bulunarak açıklanmasında karşılığını bulmaktadır.

1- Normatif Sistem Kuramının İşlevi

Kitle iletişim araçlarının siyaset kurumu ile ilişkisinden yola çıkılarak geniş bir sınıflandırılmasının yapılması için çeşitli kuramsal çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar normatif sistemler olarak adlandırılmakta ve her ulusun kitle iletişim araçları sisteminin o ulusun siyasal, sosyal ve ekonomik şartları ile son derece girift bir biçimde evrildiği normatif sistem kuramları başlığı altında irdelenecek kuramlar ile açıklanmaktadır. Normatif sistem kuramları, her ulusta siyaset kurumu kitle iletişim araçları ilişkisine

dair özellikleri saptayarak ilişkinin temel ilkelerinin ve araçların varolduğu, faaliyette bulunduğu ortamı betimleyen niteliklerin sınıflandırılması işlevini yüklenmiştir.

2- Normatif Sistem Kuramları Bağlamında İletişim Sistemlerinin Genel Özellikleri

Ulusların iletişim sistemleri, siyasal sistemleri ile etkileşim halinde işlemekte olup o ulusun iletişim sisteminden siyasal sistemine aynı şekilde siyasal sisteminden iletişim sistemine dair tespitler yapmak olanaklıdır. Bir ülkede egemen olan ekonomik ve toplumsal yapı ile siyasal sistem o ülkede uygulanan iletişim sistemini belirlemektedir⁸⁰. İletişim sistemleri ulusların siyasal sistemlerinin koyduğu çerçeve içinde varlıklarını sürdürebilmektedirler. Bir ulusun iletişim sistemi içinde iletişim araçlarının kurulmasından başlayarak teşkilatlanmasını tamamlamasını sağlayacak koşulları yerine getirip varlığını devam ettirebilmesi, etkinliklerini sürdürebilmesi öncelikle mevcut siyasal sistemin oluşturduğu yasal çerçeve içerisinde gerçekleşmektedir. Bu çerçevedir ki hem genel anlamda iletişim sisteminin hem de ilgili kitle iletişim aracının varlık koşullarını etkilemektedir. Bir ülkede siyasal yapının hak ve özgürlüklere yaklaşımı ve alana dönük düzenlemeleri, demokratik toplumlarda temel hak ve özgürlükler içerisinde yer alan düşünce ve ifade özgürlüğünün bir başka deyişle iletişim özgürlüğünün sınırlarını belirlemesi dolayısı ile iletişim sisteminin yapısal özelliklerini belirleyici başat unsurdur. Siyasal yapının ilgili kitle iletişim aracının koşullarını etkilemesine de gerek Batı Avrupa gerekse Amerika'da yazılı basın ile elektronik basının farklı ilkelere tabi olması örnektir. Kitle iletişim araçları olarak radyo ve televizyon yazılı basındaki beyan sisteminin getirdiği özgürlükçü ortamın aksine ayrı bir düzenlemeye tabi tutulmaktadır. Radyo ve televizyon alanında araçların gücü göz önünde alınarak yayıncıların kendi kendilerini denetlemesi olarak nitelenen otokontrol yeterli görülmemiş; kanal kısıtlığı, kamu yararı, endişe ve korku, yayınlarda sürekliliğin ve tutarlılığın sağlanması⁸¹ gibi gerekçelerle alan ayrı bir düzenlemeye, izin sistemine

⁸⁰ Siegfried Weischenberg, **Journalistik: Theorie und Praxis Aktueller Medienkommunikation**, Westdeutscher Verlag, Opladen, 1992, ss. 86-88.

⁸¹ Don R. Pember, **Mass Media Law**, Dubuque, Iowa, 1987, s. 546.

tabi tutulmuştur. Türkiye’de de radyo ve televizyon kuruluşu kurmada izin sisteminin şartlarının yerine getirilmesi zorunludur. Siyasal yapının iletişim sistemine etkilerine ilişkin bir başka örnek, iletişim araçlarının siyasal yapı karşısındaki ve yine siyasal yapının siyasal felsefesi perspektifinde oluşturduğu yasal düzenlemeler ile belirlenen özerk ya da bağımsız durumlarının genel anlamda sistemin demokratikleşme derecesinin göstergesi olmasıdır.

Siyaset kurumu ve kitle iletişim araçları ilişkisi tarihsel süreç içinde değerlendirildiğinde; mutlakiyet ile yönetilen toplumlarda, siyaset kurumu ve basın arasında var olan ve sınırları kesin olarak belirlenmiş ayırım ile yurttaşların siyasal faaliyetler hakkında bilgi edinmesi de engellenmiştir. Mutlakiyet sonrası periyotta siyaset kurumu ve basın arasındaki ayırımın sınırları kaybolmaya yüz tutmak ile beraber siyasetçiler kitle iletişim araçlarını haber kaynağı olarak görmemelerine karşın yurttaşları bilgilendirmek adına bu araçları kullanmaya başlamışlardır ki bu durum bilgi edinme hakkının ideal anlamda olmasa da tanınması şeklinde yorumlanabilmektedir. Parlamenter demokrasi dönemi ile siyaset kurumu ve kitle iletişim araçları arasındaki sınırlar büyük ölçüde ortadan kalkmakta ve artık siyasetçiler de bu araçları temel bilgi kaynağı olarak görmektedirler. Ne var ki bu değişim ile kitle iletişim araçları her zaman için siyasilerin çeşitli gerekçeler ile müdahalelerine maruz kalmaktadır.⁸²

B- NORMATİF SİSTEM KURAMI ÖRNEKLERİ

Siyasal sistem doğrultusunda oluşturulan ulusal kitle iletişim araçları sistemlerinin Siebert, Peterson ve Schramm tarafından ellili yıllarda gerçekleştirilen Otoriter Kuram, Özgürlükçü Kuram, Toplumsal Sorumluluk Kuramı ve Sovyet Totaliter Kuram⁸³ sınıflandırması siyaset kurumu ve medya sistemleri ilişkisini açıklamada günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Bu dört kuramdan da çıkarsanacağı gibi kitle iletişim araçları farklı ülkelerde değişik biçim ve görünümde, değişik amaçlara

⁸² Hans M. Kepplinger ve R. Köcher, “Professionalism in the Media World?”, **European Journal of Communication**, Sage Publications, No. 5, London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, 1990, ss. 285-311.

⁸³ Fred S. Siebert, Theodore Peterson, Wilbur Schramm, **The Four Theories of The Press**, University of Illinois Press, Urbana, 1963, s. 8-12.

hizmet etmişler ve bu değişiklikte en önemli rolü oynayan etmen ülkelerin siyasi yapısı –çalışmada anılan tabiriyle siyaset kurumu- olmuştur.⁸⁴ Bir başka deyişle iletişim araçlarının toplumsal ve siyasal süreçte oynaması beklenen rollerin farklılaşması siyasal sistemlerdeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır.⁸⁵

Denis McQuail kitle iletişim sahasında siyasal, sosyal, ekonomik, teknolojik koşullar başlıcaları olmak üzere yeni koşullar ikliminde gelişen alternatif düşünceler ve değişen felsefi yaklaşımların da katkısı ile Siebert, Peterson ve Schramm'ın geliştirdiği bu dört kurama kitle iletişim sistemleri ile siyasal sistemler arasındaki ilişkiyi açıklayan Gelişme Aracı ve Katılımcı Demokratik Kitle İletişim Araçları adlı iki yeni kuram eklemiştir⁸⁶ ki kitle iletişim araçlarındaki gelişme ve gereksinimlerin temel kuramlarla karşılanamaması üzerine doğan boşluğu bu iki kuram büyük ölçüde doldurabilmektedir.

Normatif sistem kuramları olarak, sözü edilen altı kuram sahanın gereksinimlerine verdiği yanıtların tatmin düzeyinin yüksekliği ile klasikleşmiş kuramlar olarak literatürdeki yerlerini almış olmakla beraber kuramları da her ne kadar klasik tabir edilen altı kuram kadar başarılı olmamışsa da sahaya dönük farklı perspektifler getiren kuramcılar –başarısız olmalarının sebebi farklı adlarla da olsa klasik kuramlara aslında farklı açılımlar getiremeyerek onların tekrarı olmaları ya da kapsamlı olmamaları olarak özetlenebilecektir- bulunmaktadır.

Örneklenecek olunursa, Herbert Altschull, Denis McQuail tarafından klasik altı kuramın daha basit versiyonu olarak nitelendirilen ve ulusal kitle iletişim sistemlerinin siyasal, coğrafi ve ekonomik ölçütlere göre ayrıldığı Serbest Pazar, Marksist ve İlerletici (bu kuramın orijinal adı advancing, ancak Türkçe'ye McQuail'in Gelişme Aracı Kuramı ile karışmaması bakımından ilerletici olarak çevrilmiştir.) kuramları ile alana farklı bir yaklaşım getirmeye çalışmıştır⁸⁷. Gazeteciliğin amaçları, inanç kuralları ve basın özgürlüğü üzerine görüşler bakımından Serbest Pazar, Marksist

⁸⁴ Fred S. Siebert, Theodore Peterson, Wilbur Schramm, a.g.e., s. 1.

⁸⁵ Süleyman İrvan, "Normatif Medya Kuramları", *İletişim*, Gazi Üniversitesi Dergisi 1-2, Ankara, 1994, s. 211.

⁸⁶ Denis McQuail, *Mass Communication Theory: An Introduction*, Sage Publications, London, 1983, ss. 111-123.

⁸⁷ Denis McQuail, a.g.e., s. 123.

ve İlerletici yaklaşımın bakışlarını tespit eden Altschull'a göre⁸⁸ serbest pazar anlayışında gazeteciliğin amaçları, gerçeği aramak, sosyal olarak sorumlu olmak, politik olmayan biçimde bilgi vermek, taraf tutmayarak insanlara hizmet etmek, kapitalist değerleri desteklemek, hükümeti gözetleme işlevini yerine getirmek; marksist modelde gerçeği araştırmak, insanları eğitmek ve politik anlamda tarafları açıklamak, sosyalist öğretiyeye destek isteyecek şekilde insanlara hizmet etmek, görüşleri şekillendirmek ve davranışları değiştirmek; ilerletici modelde ise gerçeğe hizmet etmek, sosyal olarak sorumlu olmak, politik anlamda eğitmek, hükümet ile işbirliği arayarak insanlara hizmet etmek olarak belirlenmiştir. Altschull'a göre ilgili modellerdeki inanç kuralları ise şöyledir: serbest pazar anlayışında, basın dışarıdan gelen etkilere kapalıdır, basın toplumun bilme hakkına hizmet etmektedir, basın gerçeği aramakta ve göstermektedir, basın doğru ve nesnel haber vermektedir; marksist modelde basının yanlış bilinç transfer ettiği ve işçileri sınıf bilinci yönünde eğittiği, toplumun nesnel gereksinimlerini yanıtladığı, etkili değişime aracılık ettiği ve basının gerçekleri tarafsız olarak sunduğu inanç kuralları iken, ilerletici modelde inanç kuralları basının birleştirici ve ayırıcı olmayan bir güç olduğu, basının faydalı sosyal değişim aracı olduğu, sosyal adalet aracı olduğu ve basının okuyucu ile gazeteci arasındaki iki yönlü bir değişim aracı olduğu inanç kuralları olarak tespit edilmiştir.

Bir başka örnek, alana farklı bir yaklaşım ekleyen Picard'tır. Picard Batı'nın klasik liberal, özgürlükçü, sosyal sorumluluk, demokratik katılım gibi değerleri kapsayan kuramlarından farklı olarak "Sosyal Demokratik" kitle iletişim araçları kuramını ortaya koymuştur. Bu modelde kuramcı kitle iletişim araçlarına ulaşımın ve düşünce çeşitliliğinin gerçek anlamda sağlanabilmesi ve bazı ilgilere uzak kalabilmeyi garanti etmek gibi koşulların gerçekleşebilmesi bağlamında kamunun müdahalesini ve hatta kolektif sahipliği meşru kılmaktadır⁸⁹.

Sözü geçen tüm kuramları temel karakteristik özelliklerini baz alarak ana hatları ile iki başlık altında toplamak olanaklıdır. İlki kitle iletişim araçlarını siyasal iktidarın denetimi altında konumlandıran ve bu araçları yurttaşları siyasal iktidarın

⁸⁸ J. Herbert Altschull, **Agents of Power: The Role of The News Media in Human Affairs**, White Plains, N. Y.: Longman, 1984 s. 283- 287

⁸⁹ Denis McQuail, a.g.e., ss. 65-66.

talepleri doğrultusunda bilgilendiren araçlar olarak gören, bu bağlamda bu araçlara siyasal iktidarın amaçları doğrultusunda işleyen bir rol biçen otoriter kuram; ikincisi, otoriter kuramın karşıtı olarak kitle iletişim araçlarını demokratik bir toplumun “tarafsız” aracı olarak gören liberal kuram.

Konu siyaset bilimi açısından şu şekilde ele alınmaktadır. Siyasi rejimlerin birbirinden ayrılmasını sağlayan temel ölçüt kimin yönettiği sorusu bağlamında niceliktir. Bu noktada tekin, azınlığın ve çoğunluğun yönetimi olmak üzere üç ana sayı grubu ile karşılaşılmaktadır. Tekin yönetimi tiranlık, despotluk, monarşi, diktatörlük vb.; azınlığın yönetimi oligarşi, aristokrasi vb.; çoğunluğun yönetimi ise demokrasi olarak anılmaktadır. Tekin yönetiminde kitle iletişim sahasını değerlendiren temel kuram yetkeci, azınlığın yönetiminde Sovyet-Totaliter, çoğunluğun yönetiminde ise demokrasinin gelişmişlik düzeyine göre geri kalan normatif sistem kuramlarıdır.

Klasik normatif sistem kuramları ortaya çıktığı tarihsel şartlar dolayısıyla yazılı kitle iletişim araçlarına dönük olarak düzenlenmiş olup elektronik kitle iletişim araçlarını ve dolayısı ile çalışmada örnek olay olan ticari televizyon yayıncılığına ilişkin referanslardan yola çıkmamış olmak ile beraber kuramların yaptığı genel kategorilendirmeler tüm kitle iletişim araçlarının üzerinde herhangi bir ulusta işleyen iletişim sistemi olarak iletişim alanında çalışmalar yapan kuramcılar tarafından kitle iletişim araçları için geçerli kabul edilmektedir. Zira bu kuramlar araçların tek tek özelliklerinin üstünde o ulusun iletişim sistemlerini bütüncül bir perspektiften değerlendirmektedir.

Uygulamada sözü edilen altı klasik kuramın pür anlamda işlediği bir ulus kitle iletişim aracı sistemi bulmak olanaklı olmadığından çalışmanın düzenleme ve uygulamalar bölümünde uygulamaların normatif temellerini tek bir kuram ile açıklamak ve siyaset kurumunun bakışına ilişkin perspektif çıkarmak da olanaksızdır. Dolayısıyla herhangi bir düzenleme ve uygulamada farklı kuramlar ile açıklanabilecek ilkeler varolduğundan farklı dönem ve koşullarda farklı kuramların işlevsel olduğu göz önünde bulundurularak ilgili kurama atıfta bulunulacaktır.

1- Siebert, Peterson ve Schramm'ın Dört Kitle İletişim Sistem Kuramı

Siebert, Peterson ve Schramm ortaya koydukları dört kuramı, *The Four Theories of The Press* adlı eserlerinde ortaya konulmalarını sağlayan temel şartlar ile birlikte sonraki paragrafta verilen ifadeler ile açıklamaktadırlar:

“Plato’dan Machiavelli’ye kadar uzanan otoriter siyasi düşüncenin ışığında geliştirilen ‘Otoriter Kuram’, Milton, Locke ve Mill gibi düşünürlerden ve aydınlanma çağının genel felsefi yapısından etkilenerek ortaya çıkan ‘Liberal Kuram’, iletişim alanındaki devrim ve teknolojik gelişmelerle aydınlanma çağının felsefesindeki bazı belirsiz yönler nedeniyle doğan ve gelişen ‘Sosyal Sorumluluk Kuramı’, ve Marks, Lenin ve Stalin’in düşünceleri ile Sovyetler Birliği’ndeki Komünist Parti’nin diktatoryası ile şekillenen ‘Sovyet Komünist Kuram’.”⁹⁰

a- Otoriter –Yetkeci- Kuram

Otoriter kuram modern anlamda kitle iletişiminin başlangıcından yani aydınlanma evresinin bitiminden itibaren başlatılmakta olup kuramın ekonomik ve teknik yönünü Gutenberg’in baskı yöntemi oluştururken; siyasa, düşünsel ve toplumsal temelini kralın tanrısal adaleti, Katolik kilisesinin yetkeci geleneği, Plato’dan, Machiavelli ve Hobbes’a kadar uzanan felsefeler oluşturmaktadır⁹¹.

Plato “Devlet” adlı eserinde aristokratik bir yönetim biçimini savunarak, başta devletin çıkarlarının korunması ve sosyal birlikteliğin sağlanıp sürdürülmesi için fikir ve tartışmaların denetiminin gerekliliğini savunmaktadır.⁹²

Devletin devamlılığı ve güçlü olması bakımından siyasal iktidarın tüm yollara başvurabileceğini belirten ve siyasal mücadele alanını ahlak alanı dışında tutarak güç ve iktidar için her yolu mubah kabul eden Machiavelli insanlara hükmetmek ve itaati

⁹⁰ Fred S. Siebert, T. Peterson, W. Schramm, a.g.e., ss. 6-7.

⁹¹ Siegfried Weischenberg, a.g.e., ss. 87-88.

⁹² Eflatun, **Devlet**, Sabahattin Eyüboğlu ve Ali Cimcoz (çev.), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 81- 94.

sağlamak için korkuya dayanmanın kaçınılmazlığını vurgulayarak⁹³ yetkeci kurama Eflatun gibi düşünsel zemin oluşturmaktadır.

Devlete bireyi korumak, bireye de yaşamını sürdürmek için devletin korumasına boyun eğmek görevi biçen Hobbes ise “Hangi görüş ve düşüncelerin barışa aykırı ve hangilerinin uygun olduğuna; dolayısıyla kimlerin halk toplulukları karşısında, hangi durumlarda ve ne dereceye kadar konuşmalarına izin verilebileceğine ve bütün kitaplardaki düşünceleri yayımlamalarından önce kimin inceleyeceğine karar vermek de egemenin görevleri arasındadır.”⁹⁴ ifadesinden de anlaşılacağı gibi Plato’ya ve Machiavelli’e benzer şekilde siyasal iktidara bu alanda sınırları son kertede geniş yetkiler vermektedir.

Otoriter kuramın koşullarının görüldüğü toplumlarda birey devlet onun ferdi iradesini kontrol ettiği takdirde özgür olmakta⁹⁵ zaten özgürlük devletten özgür olmak⁹⁶ anlamına gelmemektedir. Bu noktada özellikle kuramın şartlarının oluştuğu başlangıç evresinde temel hak ve özgürlükler olgusundan bahsedilemeyeceği gibi ‘sözde’ özgürlükler siyasal iktidarın her türlü müdahalesine açık olup bu durumdan kitle iletişim aracı olarak yazılı basın fazlası ile etkilenmektedir. Elbette ki kuramın düşünsel temellerini yansıttığı kabul edilen felsefi düşünceler bugün gelinen noktadan bakıldığında naif görülecektir. Ancak otoriter kuramı ortaya çıkaran şartlar altında devlet- birey ilişkisi ve dolayısı ile devletin kitle iletişim araçları alanı dahil olmak üzere müdahale gücünün boyutları bu düşünceler ışığında okunduğunda anlaşılabilir olmaktadır. Kitle iletişim alanının başlangıçtaki düzenlemelerine egemen ve tarihsel geçmişi açısından en çok uygulanmış kuram olan otoriter kuram basının siyasal iktidara bağımlı kılındığı monarşik sistemlerde geçerli olmuş olup kitle iletişim araçlarının

⁹³ Niccolo Machiavelli, **Hükümdar**, H. Kemal Karabulut (çev.), Sosyal Yayınlar Dünya Klasikleri Kültür Dizisi, İstanbul, 1998, s. 196.

⁹⁴ Thomas Hobbes, **Leviathan**, XIII-6, Alaaddin Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi: Tarih öncesinde, İlkçağda, Ortaçağda, Yeniçağda, Toplum ve Siyasal Düşünüş**, V. Yayınları, 3. basım, Ankara, 1991, ss. 424-425.

⁹⁵ David Spitz, **Antidemokratik Düşünce Şekilleri**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969, s. 354.

⁹⁶ Fred S. Siebert, T. Peterson, W. Schramm, a.g.e., s. 15.

baskıcı siyasal erkin doğrudan aracı olarak görüldüğü geniş bir kesit bu kategori içinde düşünülebilmektedir⁹⁷.

Yönetsel anlamda komplike olmayan monarşilerde kurama konu olan koşullar net bir biçimde izlenebilecekken yakın tarihlere gelindiğinde bu koşullar, karmaşık işleyişlerin kristalleştirmesi nedeniyle güç anlaşılmakta hatta araştırmaya konu olan toplumda ilgili koşulların seçilemeyişi kuramın geçerliliğini yitirdiği iddialarını gündeme getirmektedir. Oysa ki günümüzde kuramın belli şartları diğer kuramlar ile çoğu kez melez bir biçimde varlığını sürdürmektedir.

Özellikle otoriterden demokratik bir sisteme evrilen ya da demokrasi anlayışının yeni gelişmeye başladığı siyasal rejimlerde demokratik değerler ile birlikte kitle iletişim araçları sahasına örnek alınan liberal değerler, ulusal güvenliğin gerektirdiği koşullar gerekçesi ve sansür ve baskının genel oydaşım olduğu savı ile bu sahanın yeniden otoriter bir yapıya bürünmesine değilse bile liberal gelişmenin kesintilere uğramasına neden olmaktadır.

Çoğulcu demokrasilerde yurttaşların yöneticileri seçme ve siyasal kararları etkileme yolu olarak kabul edilmekte olan siyasal katılma, otoriter rejimlerde bir “sosyal bütünleşme” aracı “oydaşımçı” bir toplum modeli yaratma yöntemi olarak benimsenmekte⁹⁸; siyasal katılma olgusuna siyaset kurumunun otoriter ya da demokratik siyasal rejimlerdeki bakışını açıklayan bu perspektif siyasal katılma ve toplumsallaşmada başat rol oynayan kitle iletişim araçlarına siyaset kurumunun bakışına dönük bir analogi kurulmasına da olanak sağlamaktadır. Yetkeci gelenek kuramın felsefi temelleri açıklanırken de ifade edildiği gibi yurttaşları için ve adına iletişim sahasını da büyük ölçüde kapsayan temel hak ve özgürlüklerin devletin bekası lehine kesintiye uğratılmasında bir sakınca görmemektedir.

Yetkeci düşünceye sahip siyasal iktidarın yaygın olduğu 17. yüzyılda, yeni yeni ortaya çıkmaya başlayan kitle iletişim araçlarının işlevi, siyasal iktidarı elinde bulunduranların siyasi çıkarlarını korumak ve onların amaçlarını gerçekleştirmelerine

⁹⁷ Raşit Kaya, a.g.e., s. 39.

⁹⁸ Münci Kapani, a.g.e., ss. 142-143.

yardımcı olmak şeklinde belirmiş⁹⁹ ve bu anlayış otoriter kuramın var olduğu tüm siyasi rejimlerde karşılığını bulmuştur.

Otoriter kuramın var olduğu siyasi rejimlerde siyasal iktidar kitle iletişim araçları üzerinde son derece sıkı yasal düzenlemeler, zorunlu mesleki davranış kodları, vergiler vb. ekonomik yaptırımlar, bu araçlarda üretilen ürünlerin denetimi, çalışanların atamalarının yapılması gibi çok sayıda kontrol yöntemi uygulamakta böylelikle kitle iletişim araçlarını kendi siyasi çıkarlarını korumak ve çeşitli amaçlarını gerçekleştirmek için kullanmaktadır. Vural, bu kuramdaki denetim stratejilerini; kitle iletişim araçlarının siyasal iktidarın amaçlarını ve politikalarını gerçekleştirme doğrultusu dışındaki çalışmalarının yasaklanması, yayıncılık alanında çalışacak olanların izin sistemine tabi olması, yayıncılık sahasına yasal düzenleme getirilmesi ve bunun daha sonra konulan vergi sistemi ile kontrol edilmesi olmak üzere özetlemektedir¹⁰⁰.

Yetkeci kuramın temel özelliklerini Denis McQuail şöyle sıralamaktadır:¹⁰¹

- Kitle iletişim araçları daima siyasi otoriteye bağlı olmalı ve ona yardımcı bir işlev görmelidir.
- Kitle iletişim araçları var olan düzene karşı, siyasi otoriteyi zayıf düşürücü yayınlar yapmamalıdır.
- Kitle iletişim araçlarının egemen ahlaki ve siyasi değerlere aykırı hareketleri engellenmelidir.
- Bu ilkeler doğrultusunda 'haklı olarak' kitle iletişim araçlarının yayın öncesi denetime tabi tutularak sansür edilmesi söz konusudur.
- Otoriteye yönelik kabul edilemez saldırılar, resmi politika ve ahlaki değerlere karşı hareketler suç kabul edilir.
- Gazeteciler ve diğer kitle iletişim araçları profesyonellerinin kendi içinde bağımsızlıklarından söz edilemez.

Geçen yüzyılın ortalarında Salvador P. Lopez önderliğinde Birleşmiş Milletler otoriter kuramın kontrol metotlarının uygulandığı ülkeleri, uygulanan yöntemlere göre

⁹⁹ Sacide Vural, **Kitle İletişiminde Denetim Stratejileri**, Bilim Yayınları, Ankara, 1994, s. 11.

¹⁰⁰ Sacide Vural, age, s. 17.

¹⁰¹ Denis McQuail, a.g.e., ss. 121-122.

dört gruba ayırmıştır.¹⁰² Hazırlanan raporda bazı ülkelerde siyasi iktidarın basını tümü ile kontrol altında tuttuğu belirtilmekte ve Sovyetler Birliği, Çin gibi komünist devletler bu kategoriye dahil edilmektedir. Suriye, Kolombiya, Mısır gibi Ortadoğu ülkelerinde siyasal iktidara dönük eleştiri yapma özgürlüğü tanınmış ancak sansür uygulamalarına da rastlanmıştır. İran, Güney Afrika Cumhuriyeti gibi ülkelerde ise basına karşı çok sıkı düzenlemeler ya da çalışanlarının tutuklanabilmesine olanak tanıyan yasalar uygulanmaktadır. Siyasal iktidara muhalif basını yıldırma için informal yöntemlerin uygulanması son bir kategori olarak raporda yer almakta ve Türkiye muhalif basının resmi olmayan yöntemler ile baskı altına alınmaya çalışıldığı bir ülke olarak tanımlanmaktadır.

Yetkeci kuram için çalışmanın çatısını oluşturan siyaset kurumunun bakışı sorgulamasına yetkeci kuramın yakın geçmişte pür anlamda var olduğu İtalya ve Almanya’da monarşi dönemi liderlerinin kitle iletişim araçlarına bakış açılarını açıklayan ifadeleri ile değinmekte yarar bulunmaktadır. İtalya’da Mussolini; “Totaliter bir rejimde, bir devrimden doğan her muzaffer rejimde olduğu gibi, Basın devletin elinde ve hizmetinde olan, olması gereken bir güçtür. İşte bundan ötürü tüm İtalyan Basını faşisttir”, “İtalyan gazetecileri kendilerini faşist cephesinin en ileri saflarında savaşan bir asker saymalı ve ellerindeki silahın, silahların en tehlikelisi olduğunu bilmelidirler.”, Almanya’da Hitler; “Devlet Basın Özgürlüğü dedikleri o üçkağıtçıların icadına kapılıp görevini ihmal ederek ulusu kendisine yararlı olacak bir gıdadan yoksun bırakamaz. Devlet, kesin ve şiddetli bir kararla, Basın denilen bu araca el koymalı ve onu halkın eğitimi ve devletin hizmeti için kullanılmalıdır.” ifadeleri¹⁰³ ile bizatihi otoriter kuramın temel özelliklerinin çerçevesini çizmektedirler. Siyasi otoritenin mutlak sahibi olan bu iki diktatörün kitle iletişim araçlarına bakış açısı o dönemde kitle iletişim araçlarının biçimlenmesinde izlenmiş olan yöntemi net çizgiler ile göstermektedir. Günümüzde Almanya’da, Hitler döneminde “kamu yararı” kavramının aşırı istismarı ile basın üzerinde hakimiyet kurulmuş olmasının yarattığı travma siyasal

¹⁰² Fred S. Siebert, T. Peterson, W. Schramm, “The Authoritarian Theory of The Press”, **The Four Theories of The Press**, University of Illinois Press, Urbana, 1959, s. 15.

¹⁰³ Cevdet Perin, **Tarih Boyunca Düşünce ve Basın Özgürlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, ss. 110-111.

kültüre öylesine yerleşmiş durumdadır ki Federal Almanya’da yayıncılık sisteminin düzenlenmesi sırasında, yayıncılığın devletten bağımsızlığı (Staatferne) ilkesine¹⁰⁴ bağlılık konusunda çok özel bir özen gösterilmektedir. Bu örnekten de anlaşılacağı gibi siyaset kurumunun kitle iletişim araçlarına bakışı iletişim sistemlerinin işlediği ortamı büyük ölçüde etkilemektedir.

Kitle iletişim araçları olarak radyo ve televizyonun çalışma koşullarının otoriter siyasal sistemlerde belirlenmesindeki temel prensipler ise otoriter kuramın temel amaçlarında ifade edilen şartların sağlanması için siyasi iktidarın kültürel ve siyasi amaçlarına destek vermesini mümkün kılacak düzenlemelerin yapılması; frekansların kıt kaynaklar olarak görülüp kamu malı olarak devlet kontrolünde olması politikaları olarak ortaya çıkmaktadır.

b- Sovyet -Komünist Kuram

Sovyet Komünist kuram dünyanın pek çok yerinde otoriter kuram hakimken, kendine has üslubu ile otoriter kuramdan farklı bir kuram olarak kendi sınırlarını çizerek farklılaşmış ve normatif sistem araştırmalarında ayrı bir model olarak inceleme konusu olmuştur.

1917 Bolşevik devrimi ile Sovyetlerde kitle iletişim araçları “sistem, dinamiğini diyalektik içinde, motivasyonunu materyalist determinizmde, amacını ise çalışan sınıfın zaferinde ve sınıfsız-devletsiz toplumun ortaya çıkışında görmektedir”¹⁰⁵ ifadesi ile temel mantığı açıklanmakta olan Marksist öğretiyeye dayalı ve Lenin tarafından geliştirilen temel ilkeler ekseninde organize olarak yeni bir basın kuramının normatif sınırlarını oluşturmuştur.

Sovyetler, kitle iletişim araçlarının asıl amacının Sovyet sisteminin devamlılığına ve başarısına katkıda bulunmak olduğu görüşündedir. Kitle iletişim araçları, siyasi iktidarın doğrudan gözetimi kadar hükümetin ekonomik ve politik

¹⁰⁴ Bülent Çaplı, **Medya ve Siyasal Sistem**, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s. 33.

¹⁰⁵ Wilbur Schramm, “The Soviet- Communist Theory of The Press”, **The Four Theories of The Press**, University of Illinois Press, Urbana , 1963, s. 108.

eylemleri ile de denetlenmekte ve sadece partiye bağlı olanlar ve sadık parti üyeleri bu araçları düzenli olarak kullanabilmektedir.¹⁰⁶

“Basın insanların birbirlerine düşüncelerini aktarmaları için kullandıkları en doğal araçtır. Özgür basın bir ulusun kendi varlığını seyrettiği manevi bir aynadır ve insanın kendi kendini sorguya çekmesi olgunluğunun başlıca şartıdır.”¹⁰⁷ ifadesindeki önerme ile basına ve basın özgürlüğüne bakan Marks’ın basın üzerinde çeşitli tasarruf önerileri iktidar lehine bir kimliğe büründürülmek suretiyle bu bakış doğrultusunda gerçekleşmiştir.

Bolşevik Devrimi sonrası Marks’ın görüşlerini kendi süzgecinden geçirerek iletişim sisteminin temel ilkelerini geliştiren Lenin “Basın özgürlüğü denilen şey, burjuva toplumlarda, fakir halkı, mazlum ve sömürülen kitleleri, gazetelerini milyonlarca basarak, her gün sistemli ve sürekli bir şekilde, aldatan, uyutan ve onların ahlakını bozan zenginlere ait bir yetkiden ibarettir. Basın özgürlüğünün anlamı şudur: Tüm vatandaşlar, istisnasız düşüncelerini açıklayabilir. Peki ama bu iş nasıl oluyor? Şu anda gerçeği ellerinde tutanlar zenginler ve büyük partilerdir. Yalan haber yayınlamak hakkı neden insanları köle gibi kullanma hakkına tercih edilsin.”¹⁰⁸ açıklamasındaki düşünceden yola çıkarak basını sadece bir propaganda ve tahrik aracı değil aynı zamanda toplumu örgütleme aracı olarak ele almıştır. Bu perspektif dönemin Sovyetlerinde siyaset kurumunun ana yönelimi olarak iletişim sistemindeki düzenlemelerin gerekçelerini oluşturmuştur. Lenin için Komünist Parti kamu yararına kitle iletişim araçlarını gerektiğinde bilgiyi çarpıtan ya da vermeyen propaganda ve örgütleme araçları olarak kullanabilir. Ancak Lenin’in görmezden geldiği nokta ağır eleştiriler getirdiği liberal basın anlayışında dahi gerçek dışı, çarpıtılmış haber kasıtlı olarak yayımlandığı ve yanlış olduğu ispatlandığı takdirde ilgili tarafın belli yaptırımlara ile karşı karşıya bırakılarak bu davranışın en temel gazetecilik ilkelerine aykırı bulunduğu dur.

¹⁰⁶ Werner J. Severin, Wr. James W. Tankard, **İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri ve Kitle İletişim Araçlarında Kullanımı**, Ali Atif Bir ve N. Serdar Sever (çev.) Kibele Sanat Merkezi, Eskişehir, 1994, s. 506.

¹⁰⁷ Cevdet Perin, a.g.e., s. 102.

¹⁰⁸ Cevdet Perin, a.g.e., ss. 101-103.

Sovyet-Totaliter kuramın karakteristik özellikleri şunlardır:¹⁰⁹

- Kitle iletişim araçları işçi sınıfının çıkarlarına hizmet etmeli ve onun kontrolünde olmalıdır.
- Kitle iletişim araçları toplum içinde bilgilendirme, eğitime, toplumsallaştırma ve harekete geçirme gibi olumlu işlevleri yerine getirmelidir.
- Kitle iletişim araçları genel yükümlülükleri çerçevesinde izleyicilerin gereksinim ve isteklerine de karşılık vermelidir.
- Siyasal iktidar olarak Komünist Parti, toplum düzenini bozucu yayınları sansür edebilir ve sorumluları cezalandırabilir.
- Kitle iletişim araçları Marksist, Leninist prensipler doğrultusunda toplum ve dünya ile ilgili tam ve nesnel bir görüntü sağlamalıdır.
- Kitle iletişim araçları ülke içi ve dışındaki ilerici komünist hareketlere destek vermelidir.
- Gazetecilik amaç ve idealleri ile toplumsal çıkarlar örtüştürülmelidir.

Komünist parti basın kuruluşlarının editörlerini partiye yakın çevrelerden seçerek, Propaganda ve İkna Merkezi aracılığı ile basında yer alabilecek materyallerin neler olabileceğini ve bunların kitle iletişim araçlarında nasıl ele alınacağını belirten raporlar yayımlayarak ve basın sektörünün performansını sürekli değerlendirerek basın kuruluşlarının denetimini sağlamaya çalışmaktadır. Radyo ve televizyon alanı için de yazılı basın üzerinde uygulanan denetim yöntemleri Radyo Televizyon Yayınları Komitesi aracılığı ile katı biçimde uygulanmıştır.¹¹⁰

Otoriter kuramın işleyişinde siyasal iktidarın sahibi tek bir kişi iken Sovyet Komünist kuramda bir grubun siyasal iktidarın sahibi olduğu görülmekte ve otoriter sistemlerde kitle iletişim araçları özel mülkiyete konu olabilirken, totaliter sistem olarak Sovyet Komünist kuramda komünizmin ana düşüncesindeki komünel sahiplik gereği bu araçların özel mülkiyete konu olması söz konusu olmamaktadır. Zira halkın kendi iletişim araç ve olanaklarına sahip olması gerekmektedir¹¹¹. Klasik demokrasideki ‘özgürlük’ kavramı Marksizm’in demokrasi anlayışında ‘özgürleştirme’ kavramı ile yer

¹⁰⁹ Denis McQuail, a.g.e., 1983, ss. 121-122.

¹¹⁰ Wilbur Schramm, a.g.m., s. 132.

¹¹¹ Friedrich Engels, **Writings**, New York, 1915, s. 410.

değiştirmektedir¹¹². Özgürleştirmeyi gerçekleştirecek toplumsal kesit emekçi sınıflardan özellikle işçi sınıfı olarak görülmekte ve bu nedenle kitle iletişim araçları diğer sınıflara iktidar yollarını kapatabilmek üzere işçi sınıfının dolayısı ile Komünist Parti'nin tekelindedir. Bu noktada kurama göre komünist partinin propagandasının yapılması, parti görüşü dışında kalan kitlelerin uzlaştırılması ve bu görüşlerin genel içinde eritilerek sınıfsız bir topluma ulaşma idealinde destek verilmesi kitle iletişim araçlarının faaliyet çerçevesini oluşturmaktadır¹¹³.

Otoriter sistemlerde negatif denetim –kitle iletişim araçlarının devlet politikalarına müdahale etmemesi ve mümkün olduğunca yoğun siyasi enformasyondan uzak durması gerektiği- anlayışı kuramda siyasi rejimin amaçları doğrultusunda aktif olarak pozitif denetim anlamında kullanılmaktadır¹¹⁴. Diğer otoriter sistemlerden farklı olarak bu kuramda kitle iletişim araçları statükoyu korumaktan ileri biçimde komünist anlayış lehine gelişmeci hareketleri destekleme ile yükümlü; belirtilen amaçlar uğurunda sosyal örgütlemeci, siyasi anlamda eğitici- bilgilendirici siyasal rejimin parçası, tamamlayıcısı olmaktadır.

1980'li yılların sonlarına doğru Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması ve ardından açıklık ve yeniden yapılanma ilkeleri doğrultusunda serbest pazara geçme çabaları, kuramın doğup geliştiği bu ülkede büyük ölçüde terkedilmekte olduğu anlamına gelmektedir.¹¹⁵

Siyasal rejimleri bakımından Sovyetler'de ve Çin'de rejim içindeki yumuşama ve liberalleşme yönünde kendini gösteren yeni gelişmeler kitle iletişim araçlarına bakışta da yansımalarını bulmaktadır. Sovyetler'de Mikhail Gorbaçov'un liderliğe gelişinden sonraki dönemde sık sık demokrasiden sözedilmeye başlanması, sistemin işleyişinde daha geniş eleştiri ve esnekliğe yer veren açıklık (glasnost) ve yeniden yapılanma (perestroika) politikalarının benimsenmesi hatta seçimlerde halka bir alternatif tanınması adına Komünist Parti adaylarının yanında bağımsız adayların da yer

¹¹² Mümtaz Soysal, **Anayasanın Anlamı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1974, s. 16.

¹¹³ Metin Işık, **Dünya ve Türkiye Bağlamında Kitle İletişim Sistemleri**, Eğitim Kitabevi, Konya, 2002, s. 36.

¹¹⁴ Sacide Vural, a.g.e., s. 29.

¹¹⁵ Metin Işık, a.g.e., s. 37.

alabileceği düşüncesi ayrıca Çin’de Deng Şiao-ping’in liderliğinde, Mao döneminin ideolojik katılığından uzaklaşarak faydacı bir tutuma geçilmiş olması, ülkede yeni bir havanın esmesine ve giderek daha fazla özgürlük ve demokrasi isteyen öğrenci gösterilerine yol açmıştır¹¹⁶ ki tüm bu başlangıç hareketleri kitle iletişim ortamında da karşılıklarını bulmaktadır. Yine yakın tarihlerde Sovyetlerden bir örnek olarak Rus-Çeçen mücadelesinde Rus kitle iletişim araçları sadece siyasal iktidara karşı değil kendi içlerindeki propaganda amaçlı yayınlara karşı da son derece eleştirel bir tavır geliştirme ve seslerini yükseltme olanağı bulmuş olduğunu belirtmek mümkündür¹¹⁷.

Gelişen sosyo-ekonomik koşulların zorlamasına paralel olarak özellikle elektronik kitle iletişim araçlarındaki teknolojik gelişmeler genel anlamda gerek otoriter gerekse Sovyet-Totaliter kuramın var olduğu siyasal sistemlerde denetim olanaklarını ciddi biçimde değiştirmeye zorlamıştır. Karol Jakubowicz bu kuramın model olduğu ülkelerdeki iletişim ortamındaki değişimleri göz önüne alarak tüm bu ülkeleri post-Communist olarak nitelendirmekte, bu ülkelerin yeni iletişim sistemi paradigmalarından büyük ölçüde örnek alarak iletişim sistemlerini yeniden yapılandırdıklarını vurgulamaktadır¹¹⁸.

Türkiye’de kuramın gerektirdiği koşulların ve doğal olarak kuramın hiçbir dönemde varolmamasına karşın Totaliter kurama bu çalışmada bu boyutta yer verilmesinin nedeni sadece normatif kuramlardan Siebert, Peterson ve Schramm’ın “Dört Kitle İletişim Sistem Kuramı” içinde bölüm bütünlüğünü ve hiyerarşisini sağlamak değil aynı zamanda siyaset kurumu ve kitle iletişim araçları ilişkisi içinde ilişki olanaklarını kuram üzerinden örneklendirerek çalışmada araştırma konusu olan “siyaset kurumunun bakışı” olgusunun kitle iletişimi sahasında neden incelenmeye değer bir konu olduğunu sergileyebilmektir.

¹¹⁶ Münci Kapani, a.g.e., s. 143.

¹¹⁷ Cenk Başlamış, “Rus Basını Kişilik Savaşı Veriyor”, *Milliyet*, 10 Şubat 1995.

¹¹⁸ Karol Jakubowicz, Ideas In Our Heads- Introduction of PSB as Part of Media System Change in Central and Eastern Europe, *European Journal of Communication*, Sage Publications, Vol. 19 (1), London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, 2004, ss. 66- 68.

c- Liberal- Özgürlükçü Kuram

Önceki iki normatif sistem kuramında siyaset kurumunun kitle iletişim araçları üzerindeki ağır baskısı gözler önüne serilmektedir. Bu baskının altında kuramların işlediği ülkelerde temel hak ve özgürlük olgusu konusunda da birey aleyhine bir görünüm bulunmakta, siyasal iktidar yurttaş-birey için ve adına sınırları henüz net olarak çizilmemiş bu özgürlükleri kullanmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde ilk olarak otoriter kuramın izlerine rastlanmaktadır çünkü uygarlık ilerledikçe temel hak ve özgürlükler olgusunda önemli gelişmeler kaydedilmiş, bu gelişmeler varlıkları için son derece önemli olan iletişim özgürlüğü ile kitle iletişim sahasında da karşılığını bulmuştur. Otoriter kuramda gözardı edilen, Sovyet-Komünist kuramda siyasal iktidar lehine bir çok yöntem ile sömürülen temel hak ve özgürlükler liberal anlayış ile siyasal iktidarın boyunduruğundan çıkmıştır.

Ancak liberal anlayış ile de ileriki paragraflarda açıklanmaya çalışılacak sorunlar ve bunlara tepki olarak yeni kuramlar gündeme gelmiştir. Zira, başta birbirinden çok farklı sosyal ve siyasi konularda geniş bir siyasal demokratik katılımın sağlanması için kitle iletişim araçlarının, haber, düşünce ve kanıların serbestçe dolaşımını sağlaması gerektiği düşünülmekte, kitle iletişim araçlarının bu fonksiyonu gerçekleştirebilmesi için yalnızca özgür olması yeter koşul görülmemektedir. Aynı zamanda sunduğu enformasyonun nitelikli ve çeşitliliğinin de olması gerektiği vurgulanmaktadır. Aslında sunulan enformasyonun niteliklilik ve çeşitliliğinin, modern demokratik toplumların ortak özelliği olduğu söylene de, gerçekte serbest piyasa mekanizmasının süreçlerinin işlediği toplumlarda kuram ile uygulama arasında ciddi ayrılıklar olduğu bilinmektedir¹¹⁹.

Bu kurama ilişkin temel özellikleri değerlendirmeye geçmeden önce temel hak ve özgürlükler konusunda genişçe bir parantez açmakta yarar bulunmaktadır.

- Liberal Kuram Perspektifinden İletişim Özgürlüğü Kavramı

Günümüzde yurttaşların düşünce, inanç ve ifade özgürlüğüne sahip olduğu görüşü üzerinde nihai bir oydaşım sağlanmış olmakla beraber bu özgürlüklerin

¹¹⁹ Andrew Belsey, Ruth Chadwick, "Ethics as a Vehicle for Media Quality", Robert M. Baird ve ark. (der.), **The Media and Morality**, Prometheus Books, New York, 1999, ss. 55- 67.

kullanılması konusunda bugün dahi toplumlar arası belirgin anlayış farklılıklarının yaşandığı görülmektedir. Günümüz modern toplumlarının benimsediği doğal hukuk düşüncesine göre doğuştan kazanılan haklar olarak düşünce ve inanç özgürlüğü ve onların uzantıları, ifade özgürlüğü mutlak haklar kategorisi içerisine girmektedir¹²⁰. Çalışma kapsamındaki değerlendirmelerin temel felsefesini oluşturan düşünce ve ifade özgürlüğüne dair sorgulamalarda haber düşünce ve kanıların elde edilmesi kadar bunların ifade edilebilme hakkının kullanımı tartışılmaktadır.

Çalışmada hem düşünceye erişme hem de ifade etme kavramlarını kapsaması bakımından iletişim özgürlüğü kavramı kullanılacak olup bu özgürlüğün sınırları ve kısıtlanıp kısıtlanmamalarına ilişkin getirilen eleştiriler iletişim sistemlerini anlayabilmek adına değerlendirilecektir. İfade özgürlüğünün tanımı konusunda genel geçer bir çerçeve çizilememekte, bir çok ülkenin anayasasında birbirine benzeyen ifadeler ile bu özgürlükler güvence altına alınmış olmasına karşın bu güvencelerin uygulamaya dönük yorumları ulustan ulusa farklılık arz etmektedir. Farklılığın altında yatan önemli faktör siyaset kurumunun bir ögesi olarak siyasal yapı içinde sınırlamaları belirleyen kuralları koyan yasama ve uygulamada yürütmenin iletişim sistemini ele alışlarıdır.

Bilgilenme kavramı ile gelişen yurttaşlık bilinci, yurttaşlara siyasal iktidar sahipleri üzerinde baskı kurma olanağı verdiğinden bilme hakkı iletişim özgürlüğü olgusu içinde önemli bir yere sahip olmuş ve yüzyıllar boyu bu hakkın kullanımı konusu tartışılmıştır ki bu tartışmaların kökeni Eflatun'un "Devlet"¹²¹ adlı eserine kadar uzanmaktadır. Aydınlanma dönemi'ne kadar devletin her türlü eylemi dolayısıyla her türlü siyasi faaliyet devlet sırrı sayılmış ve kamunun bilgi hakkı tanınmamıştır. Aydınlanma olgusu ile birlikte bilgiye erişebilmenin gerektirdiği özel niteliklerden örülü engellerin ortadan kalkması ile böyle bir hak olmaksızın demokratik idealler üzerine bir siyasal yapı kurmanın olanaksızlığı görüşü 'demokrasinin yaşaması için

¹²⁰ Niyazi Öktem, "Avrupa Birliğinin Hukuk ve Devlet Felsefesi", **Güncel Hukuk**, Sayı 1, Ocak 2004, s. 19.

¹²¹ Eflatun, **Devlet**, Sabahattin Eyüboğlu ve Ali Cimcoz (çev.), a.g.e., ss. 81- 94.

kamunun bilme hakkı olmazsa olmazdır' felsefesini yeşertmiş ve bu varsayım batı gazeteciliğinin de temel öğretisi haline gelmiştir¹²².

İletişim teknolojileri, toplumsal bilginin yayılmasının araçları olarak görülürken, bu bilginin üretilmesi tarihsel olarak ifade özgürlüğü ile eş anlamda kullanılmaktadır. İfade özgürlüğü liberal kuramın filizlendiği Amerika Birleşik Devletleri'nde Anayasalarının birinci maddesindeki tanınmış ifade ile negatif özgürlük anlamına gelmektedir; yani bu özgürlük, bireylerin ya da bireylerden oluşmuş grupların önceden bir dış dengeleme olmaksızın dile getirme özgürlüğüdür. Basın özgürlüğü, bireyin siyasal iktidara karşı yürüttüğü bir savaş olarak değerlendirilmekte, kitle iletişim araçları bu düşünce çerçevesinde "içlerinden dünya hakkında bilgilerin geçtiği" edilgen ve nesnel iletkenler olarak tanımlanmaktadır.¹²³

İfade özgürlüğünün kapsam ve sınırlarına ilişkin tartışmalar aynı zamanda demokrasi ile ilgili tartışmalar anlamına gelmesi nedeniyle siyasal yapının iletişim sistemi ile ilişkisine dönük önemli donelerin elde edilmesi bakımından incelenen ülkenin hukuk ve devlet felsefesi içinde temel hak ve özgürlüklerden iletişim özgürlüğüne bakışı iletişim sistemlerinin varlık nedenleri olarak üzerinde durulması gereken bir konudur.

Bir ülkenin yasal düzenlemelerinde iletişim özgürlüğünün yer alıp almaması o ülkede diğer temel hak ve özgürlüklerin durumu konusunda en önemli göstergelerdendir. Çünkü diğer bir çok hak ve özgürlük kısaca ifade özgürlüğü diye adlandırılan bu özgürlüğün varlığı ile bir anlam kazanabilir, özleri zedelenmeden ve aşınmadan kullanılabilir¹²⁴.

- Türkiye özelinde düşünce ve ifade özgürlüğü

Türkiye özelinde düşünce ve ifade özgürlüğü Anayasanın ikinci bölümünde Kişinin Hakları ve Ödevleri başlığı altında madde 25'te "Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini

¹²² Bülent Çaplı, **Medya ve Etik**, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s. 23.

¹²³ John Keane, **Medya ve Demokrasi**, Haluk Şahin (çev.), Ayrımtı yayınları, İstanbul, 1992, s. 50.

¹²⁴ "Pour Une Reforme d'Audiovisual, Rapport au Premier Ministre de la Commission de Reflexion et d'Orientation", **La Documentation Française**, Paris, 1981, s. 11.

açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz.”, madde 26’da ise “Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.

Bu hürriyetlerin kullanılması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.

Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılmaz. Bu yasağa aykırı yazılı veya basılı kağıtlar, plâklar, ses ve görüntü bandları ile diğer anlatım araç ve gereçleri usulüne göre verilmiş hakim kararı üzerine veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kanunla yetkili kılınan merciin emriyle toplattırılır. Toplatma kararını veren merci bu kararını, yirmi dört saat içinde yetkili hakime bildirir. Hakim bu uygulamayı üç gün içinde karara bağlar.

Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler, bunların yayımını engellemek kaydıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlanması sayılmaz.” şeklinde güvence altına alınmaktadır.

Kamu tüzelkişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme araçlarından yararlanma hakkı ise madde 31’deki “Kişiler ve siyasi partiler, kamu tüzelkişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme ve yayım araçlarından yararlanma hakkına sahiptir. Bu yararlanmanın şartları ve usulleri kanunla düzenlenir.

Kanun, 13. maddede yer alan genel sınırlamalar dışında bir sebebe dayanarak, halkın bu araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaatlere ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe oluşmasını engelleyici kayıtlar koyamaz.” hükmü ile düzenlenmiştir. Ayrıca Anayasanın 28, 29 ve 30. yazılı basın ile ilgili hükümler bulunmaktadır.

Türkiye’de siyaset kurumunun ifade özgürlüğüne bakışına dair Anayasa’nın 34 maddesini değiştiren ve 17 Ekim 2001’de Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe

giren 4709 Sayılı Kanun'un başlangıç metninde yapılan değişiklik önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir.

Beşinci fıkranın Anayasanın başlangıç bölümünde “Hiçbir düşünce ve mülahazanın Türk milli menfaatlerinin, Türk varlığının, Devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihi ve manevi değerlerinin, Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılapları ve medeniyetçiliğinin karşısında korunma göremeyeceği ve laiklik ilkesinin gereği olarak kutsal din duygularının, devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılmayacağı” ifadesini taşıyan 5. fıkrasında yapılan değişiklik ile “hiçbir düşünce ve mülahazanın” ibaresi “hiçbir faaliyetin” şeklinde yeniden düzenlenmiştir. Bu değişiklik ile düşünce ve ifade özgürlüğünün sınırları genişletilmiştir, ancak hükümde belirtilen yasaklara uyulmayan bir “faaliyet” gerçekleştirilmesi durumunda kısıtlama söz konusu olabilmektedir. Bu düzenleme ile 4 Kasım 1950 tarihinde imzalanarak 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesinde yer alan ifade özgürlüğü hükmü ile Anayasanın ilgili bölümü arasında uyum sağlanmıştır.

Anayasanın 13 ve 14. maddelerinde yapılan değişiklik ile sürekli eleştirilere konu olan “genel sınırlama maddesi” kaldırılmış, “her özgürlüğün, kendi özel maddesinde belirlenen sınırlama sebeplerine dayalı olarak sınırlanabileceği” ilkesi getirilmiştir. Bir başka deyişle Anayasa'nın 13. ve 14. maddelerindeki değişiklikler ifade özgürlüğü ile ilgili diğer madde ve değişikliklere temel olmuş ve 26. maddede yapılan değişiklik ile detaylandırılan sınırlandırma gerekçelerindeki özgürlüklerin sınırlandırılmasının nedeni olarak belirtilen ifadeleri anıştıran “Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli egemenliğin, Cumhuriyetin, milli güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı” ve “Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebepler” ifadeleri “Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması” başlıklı 13. maddeden çıkarılarak madde “Temel hak ve özgürlükler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasa'nın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlandırılabilir. Bu sınırlamalar, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz” şeklinde değiştirilmiştir.

14. maddede ise maddenin birinci fıkrasında yer alan “Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, Devletin Ülkesi ve Milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak veya dil, ırk, din ve mezhep ayırımı yaratmak veya sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzenini kurmak amacıyla kullanılamazlar.” ibaresi kaldırılmış, bu fıkra metni “ Anayasa’da yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve laik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz” olarak değiştirilmiştir.

Ayrıca Anayasa’da 26. maddenin düşünce özgürlüğünün sınırlanmasını tanımlayan fıkrasına “Milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyet’in temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması” ibaresi eklenmiştir.

Sözü edilen değişiklikler siyaset kurumunun ifade özgürlüğü temelinde iletişim politikalarında da liberal bir bakış geliştirme çabası olduğunun göstergeleridir.

İletişim özgürlüğünün sınırları hakkında uluslararası insan hakları hukukunda ortak bir standardın varlığından söz edilebilmektedir ki bu standardı belirleyen belgeler başta 1966 tarihli Birleşmiş Milletler çerçevesinde hazırlanan Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi olmak üzere, Türkiye’nin de taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile de güvence alınmıştır. İfade özgürlüğü ile ilgili aldığı kararları, ulusal politikaları da önemli ölçüde etkileyen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin bu özgürlüğün sınırlandırmasına ilişkin hükümleri ideal anlamda sınırlandırmaların çerçevesini çizmektedir. İfade özgürlüğü kapsamına yalnızca beğenilen, hoş karşılanan ve zararsız kabul edilen değil, gerek devlet gerekse halkın bir kesimini rahatsız eden, tedirginlik ve kızgınlık yaratan görüşleri de kapsadığı vurgulanmakta; sözleşmede sayılan meşru nedenlere dayalı olarak yapılan sınırlandırmada açıklanan düşüncenin gerçek bir tehlike yaratıp yaratmadığının belirlenmesinde açıklamanın içeriği, açıklamayı yapan kişi, açıklamanın yapıldığı ortam ve açıklamanın şekli –açıklamanın şekli açıklamanın yapıldığı kitle iletişim aracının etki düzeyinin değerlendirilmesi

olarak doğrudan kitle iletişim aracının kendisine yönelmektedir- olmak üzere dört ayrı nokta dikkate alınmaktadır¹²⁵. Türkiye’deki uygulamalarda sözü edilen dört noktadan sadece açıklamanın içeriğine bakılarak karar verilmektedir ki bu durum Türkiye’de yargılamanın AİHM nezdinde gereken ciddiyetle yapılmadığı yönünde bir kanaatin gelişmesine neden olmaktadır. Tüm bu faktörler ifade özgürlüğü ile hayat bulan kitle iletişim araçlarının içinde bulunduğu iletişim sistemine siyasal yapının bakışına dair ipuçları vermekte, bu bulgulardan hareketle Türkiye’de ideal anlamda demokrasi kültürünün siyaset kurumunca tam olarak benimsenmediği dolayısı ile iletişim ortamının da yeterince demokratik olmadığı eleştirileri zaman zaman dile getirilmektedir. Ayrıca Türkiye’de bu sahada uygulanan mevzuatın, Avrupa standardında ‘eleştiri’ olarak görülen pek çok ifadeyi ‘tahkir ve tezyif’, ‘bölücü propaganda’ veya ‘düşmanlığa tahrik’ olarak değerlendirdiği ve sınırlandırmaya tabi tutulduğu yönünde Avrupa Birliği kaynaklı iddialar bulunmaktadır.

Ancak özellikle son yıllarda Avrupa Birliği’ne üyelik hedefi motivasyonu ile bir çok alanda olduğu gibi bu sahada da yapılan düzenlemeler ki bunların başlıcaları Türk Ceza Kanunu’nun 159. ve 312. maddeleri ile Terörle Mücadele Kanunu’nun 7. ve 8. maddelerinde yapılan değişikliklerdir, ile uluslararası standartları yakalama çabası içinde Türkiye’de siyaset kurumunun vizyonunda önemli gelişmeler olduğu gözlemlenmektedir. Keza 3. uyum paketi çerçevesinde gerçekleştirilen diğer bir önemli değişiklik olarak 4771 Sayılı 03. 08. 2002 kabul tarihli “Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun”; ardından 4928 Sayılı 15.7.2003 tarihli “Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun” 4982 Sayılı 09.10.2003 tarihli “Bilgi Edinme Hakkı Kanunu” son olarak 5170 Sayılı ve 07.05.2004 kabul tarihli “Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun” ile 57 ve 59. hükümet dönemlerinde gerçekleştirilen düzenlemeler siyaset kurumunun gelişen vizyonuna ilişkin sözü edilen gelişmelere ticari televizyon yayıncılığı bakımından örnek teşkil etmektedir.

¹²⁵ Oktay Uygun, “İfade Özgürlüğü: Ulusal ve Uluslararası Standartlar”, **Güncel Hukuk**, Sayı 1, Ocak 2004, ss. 26-27.

- Temel Haklar ve Özgürlükler Bağlamında Liberal Kuramın Değerlendirilmesi

Önceki paragrafta temel hak ve özgürlükler ile iletişim özgürlüğü konusunda böyle bir açıklama getirdikten ve duruma Türkiye özelinde de değindikten sonra liberal kuramın kitle iletişim sahasındaki normatif yapısına geçilmektedir.

Liberal kitle iletişim araçları kuramı, genel olarak, “bireyin kim olursa olsun (metin bağlamında cinsiyet ayırımına atıf yapılmıştır), her istediğini yayınlaması ve diğer haklarını (özgürce düşünebilme, bu düşüncelerini ifade edebilme ve bu düşünceleri paylaşanlar ile ortaklık kurabilme gibi) kullanılmasının gerekliliğini ileri sürmektedir.¹²⁶ Özgür bir pazar içinde farklı görüş ve düşüncelerin yansıtıcısı olan iletişim araçları, değişik toplumsal grupların seslerinin duyurulmasında temel unsur olarak değerlendirilmektedir. Bu yolla iletişim araçları çatışan çıkaralar arasında anlaşma ve uzlaşma yoluyla toplumun ortak hedeflerinin gerçekleşmesine yardımcı olmaktadır.¹²⁷

Normatif sistem kuramı örnekleri başlığı altında incelenen Herbert Altschull’un Serbest Pazar modelinde¹²⁸ öngördüğü kitle iletişim araçları özgürlüğü anlayışında özgür basın, gazetecilerin tüm dış kontrolden bağımsız olması demektir. Özgür basın güç odaklarının kölesi değildir ve güç odaklarınca yönlendirilemez. Özgür basın için ulusal bir basın politikası gerekmez.

Liberal kuram, kitle iletişim araçlarının siyasi otoritenin kontrolü dışına çıkabildiği koşulların varlığının söz konusu olduğu periyotlara kadar uzanan bir geçmişe sahip olup Aydınlanma ve Rönesans ile ortaya çıkan yeni değer anlayışları ve bu değerlerden doğal haklar ile beslenmektedir. Otoriter kurama karşı kitle iletişim araçlarının liberal kuramının, büyük ölçüde bir tepki olduğu görülmektedir. Aydınlanma çağıının genel felsefi yapısı ve John Milton, John Locke, Mathew Tindal, John Stuart Mill, Thomas Erskine ve Thomas Jefferson gibi düşünürler kuramın felsefi temellerini

¹²⁶ Denis McQuail, a.g.e., s. 113.

¹²⁷ James Curran, “Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Biçme”, Süleyman İrvan (der. ve çev.), **Medya, Kültür, Siyaset**, Ark Yayınları, Ankara, 1997, s. 178.

¹²⁸ J. H. Altschull, a.g.e., s. 294.

oluşturmaktadır¹²⁹. Bu düşünce sistemidir ki siyasal yapılanmayı belirlerken bununla bağlantılı olarak iletişim olgusunun düzenlenmesinin felsefi ve kuramsal temellerini sağlamaktadır. Kuram özgür düşünme ve ifade serbestisi ilkesi üzerine yapılanmaktadır.

Teolojik ekolden John Milton siyasal iktidarın sansürünü Tanrı'nın insanlara bahsettiği akıl adına eleştirmektedir. Milton'a göre fikirlerin rekabeti, kaçınılmaz olarak iyi ve doğru düşüncenin sahte olana ve yalanlara üstün geleceği bir 'hakkını ispat etme' sürecinden geçmektedir.¹³⁰ Bu noktada fikirlerin kontrolü ve sansür edilmesi kaçınılmaz olarak gerçeğin bir parçasının yitirilmesine neden olacağından, basını yapısal ve örgütsel olarak siyasal iktidardan özgürleştirmek gerekmektedir.¹³¹ Siyasal iktidar fikirlerin kitle iletişim araçları sayesinde paylaşıldığı ortamın her aşamasından elini çekmeli serbest pazar koşulları ile fikirler serbestçe dolaşmalı ve rekabet edebilmelidir. Elbette burada kastedilen liberal kuramda siyasi erkin ortadan kaldırılması değildir. Liberal kuramda siyasal iktidar bireyin sorunlarının çözümü için gerekli şartları sağlamak ile yükümlüdür.

Liberal kuram ile kitle iletişim sahasının özgürlüğünü destekleyen ikinci görüş basının davranışlarının bireyin haklarına uygun olması gerektiğini öne süren John Locke ve Mathew Tindal'ın destekçileri olduğu görüştür. Locke siyasal iktidarın amaçlarının bireyin üstünde olamayacağını¹³², Tindal iletişim özgürlüğünün dayanağının doğal haklar olduğunu savunmaktadır. Kitle iletişim sahasının özgürlüğünü vurgulayan üçüncü hipotez¹³³ siyasal iktidarın uygulayacağı sansürün yönetilen çoğunluğun mutluluğunu engelleyeceği savı ile karşısında olan Jeremy Bentham'ın pragmatik yaklaşım savunusudur.

¹²⁹ Fred S. Siebert, T. Peterson, W. Schramm, "The Libertarian Theory", a.g.e., ss. 40-47.

¹³⁰ E. Skogerbo, Normative Theories in Media Research, Ronning Helge ve Lunby Knut (der.), **Media and Communication: Readings in Methodology, History and Culture**, Norwegian University Press, 1991, s. 141.

¹³¹ Ralph Negrine, **Politics and Mass Media**, Routledge, London and New York, 1991, s. 24.

¹³² David Kelley- Roger Donway, "Liberalism and The Free Speech", Judith Lichtenberg (der.), **Democracy and The Mass Media**, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, s. 68.

¹³³ George H. Sabine, **A History of Political Theory**, Halt, Rinehard and Winston Publications, New York, 1962, s. 677.

Son olarak "Eğer bir kişi hariç tüm insanlar aynı görüşte olsalar, nasıl bu kişinin, elinde güç olsa dahi inanları susturmaya hakkı yoksa, insanların da bu kişiyi susturmaya hakkı yoktur... Eğer düşünce doğru ise, onlar, hemen hemen aynı derecede büyük bir faydayı, yani gerçeğin açık olarak algılanmasını ve daha canlı bir etki yaratmasını elden kaçırmış olurlar¹³⁴." ifadesi ile John Stuart Mill özgürlük ortamında kısıtlanmasız tartışmalar ile gerçeğe ulaşılabileceğini savunmaktadır.

Thomas Jefferson siyasal iktidarın basın alanına karışmasının engellenmesini "doğruluğa giden en etkili ana cadde" olarak tanımlarken¹³⁵, avukat Thomas Erskine'in "The Right of Human adlı eserin yazarı Thomas Paine'i savunurken gerçekleştirdiği "İnsanların düşüncelerini özgürce başkalarına iletmesine izin verirseniz, öfkeleri yüzeyi yalayıp geçen bir ateş gibi uçup gider; yayılmış barut gibi tutuşur; iletişim kurdurur; patlaması ne gürültülü ne de tehlikelidir; ama baskı altına alırsanız için için yanar ta ki bir gözden uzaktaki çalkantısı bir deprem ya da yanardağ gibi patlayıncaya kadar..."¹³⁶ şeklindeki konuşması liberal kuramdaki düşünce ve ifade özgürlüğünün altını kalın çizgilerle çizmektedir.

John Stuart Mill, John Milton, Locke çeşitli makalelerinde kitle iletişim araçlarının bilgi verme, eğlendirme ve satma kadar, hükümeti kontrol etme ve gerçeği bulma gibi işlevlerinin bulunduğunu vurgulamaktadırlar.¹³⁷ Otoriter kuramdaki kitle iletişim araçlarının denetimi sorunu yerini siyasal iktidarı kimin denetleyeceği sorununa bırakmakta ve basına bekçi köpeği (watch-dog) rolü biçilmektedir. Liberal kuram ile kitle iletişim araçlarının dördüncü bir güç olarak yasama, yürütme ve yargı erkleri arasında yer almaya başladığı görülmektedir.

Liberal kitle iletişim araçları kuramında, kitle iletişim araçlarının üç siyasi işlevi bulunmaktadır. Basın günlük olaylar hakkında kamu tartışmalarına bir tartışma ortamı sağlayarak sözü edilen tartışmalar neticesine oluşan kamuoyunun kendi sesini

¹³⁴ John S. Mill, **On Liberty**, Indianapolis, Bobbs-Merrill, 1956, s. 21.

¹³⁵ E. Skogerbo, Normative Theories in Media Research, Ronning Helge ve Lunby Knut (der.), **Media and Communication: Readings in Methodology, History and Culture**, Norwegian University Press, 1991, s. 141.

¹³⁶ John Keane, a.g.e., s. 23.

¹³⁷ Werner J. Severin, Wr. James W. Tankard, a.g.e., s. 502.

duyurabilmesine yardımcı olmakta; yurttaşlar adına siyasal iktidarın informel denetimini yapmakta ve vatandaşların siyasal sosyalleşmesine katkı sağlamaktadır.¹³⁸

1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin 19. maddesinde düşünce ve ifade özgürlüğü ile ilgili olarak bilgi ve düşünceleri her araç ile aramak, elde etmek ve yaymak haklarının gerekliliğinden bahsedilmektedir. Yani bu metne göre, sözü edilen özgürlükten bahsedilmek için kişilere öncelikle bazı hakların tanınması zorunludur¹³⁹ ki Raşit Kaya bu hakları serbest dolaşım ve serbest girişim başlıkları altında irdelemektedir. Serbest girişim ile iletişim alanında çalışabilmek için hiçbir önşartın olmaması, iletişim kurmada izin alma koşulunun olmaması, yayınlarda hiçbir baskı ve/ya kısıtlamanın olmaması, özel yaşamın mahremiyeti, vatana ihanet ve ülke güvenliği vb. yasalarda belirtilmiş konularda zor durumda kalan gerçek ya da hükmi şahıslar için kitle iletişim araçlarına karşı güvencelerin varlığı kastedilmektedir. Serbest dolaşım ile ise olaya serbestçe ulaşma, haberi, bilgiyi elde etme özgürlüğü, iletiyi aktarma özgürlüğü ve iletiyi alma özgürlüğü başlıkları altında değerlendirilmektedir.¹⁴⁰ İletişim ortamının siyasal iktidar dahil üçüncü bir güç tarafından sansür edilememesi dolayısı ile iletileri özgürce açıklayabilmesi ve hiçbir engel olmadan bu iletilere ulaşabilmesi şeklinde serbest dolaşım ilkesini özetlemek olanaklıdır.

Liberal kuramda temel düşünce ve liberal demokrasinin temel ilkelerinin belirtilmesi, siyasal iktidar kitle iletişim araçları ilişkisine özgürlükçü bir perspektif getiren bu kuramın anlaşılması bakımından önem arz etmektedir. Liberal düşünce ve demokrasi Levent Köker tarafından aşağı paragraftaki dört madde ile özetlenebilmektedir:

- Bireysel özgürlük ve bireysel eşitlik liberal demokrasinin üzerine kurulduğu temel değerlerdir.

- Bireysel özgürlüğün insanın birey olarak hem diğer insanlardan hem de siyasal iktidarın müdahalesinden bağımsız olması anlamında negatif, insanın birey

¹³⁸ James Curran ve J. Seaton, **Power Without Responsibility: The Press and Broadcasting in Britain**, Routledge, London, 1992, ss. 277-278.

¹³⁹ Kayhan İçel, **Kitle Haberleşme Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul, 1990, s. 52.

¹⁴⁰ Raşit Kaya, a.g.e., ss. 45-47.

olarak kişisel yaratma yeteneğini gerçekleştirme olanakları olarak da pozitif olan iki boyutu bulunmaktadır.

- Her insan, bireysel özgürlüğe bütün olarak sahip olmak açısından başta insan olması dolayısı ile eşittir.

- Bireysel özgürlük ve bireysel eşitlik bakımından özetlenmeye çalışan bu kavrayış toplumsal- siyasal örgütlemenin liberal bir doğrultuda gerçekleştirilmesi gerekliliğini içermektedir.¹⁴¹

Liberal düşünce ve demokrasinin ana ilkelerinden sonra liberal kuramın temel özelliklerini Denis McQuail'in saptamaları ile sıralamakta yarar bulunmaktadır.

- Liberal kuram anlayışında yayıncılık sektörünün üçüncü bir oluşum tarafında sansürü söz konusu olamamalıdır.

- Yayıncılık her birey ve topluluğa, yayın yapma ve dağıtım için ruhsat ya da önceden izin alma mecburiyeti olmaksızın açık olmalıdır ki bu olgu serbest girişim ilkesi kapsamındadır.

- Siyaset kurumu aleyhinde gerçekleştirilen düşünce açıklama ve eleştiriler yaptırım ile karşı karşıya bırakılmamalıdır.

- Bireyin doğru ve yanlış karşılaştırabilmesine olanak vermek üzere doğrular kadar yanlışlar da kitle iletişim araçlarında yer almalıdır. Aksi tutumlar otoriter anlayıştaki düşüncelere karşı kendini korumaktan aciz bireyler düşüncesinin var olduğu sistemleri anlatmaktadır.

- Yayınlanmak üzere gereksinim duyulan bilgiye ulaşmada kurallar ile sınırlandırmalar bulunmamalıdır.

- Uluslararası kitle iletişim araçları ile her türlü bilgi ve materyal alışverişinde sınırlandırmalar bulunmamalıdır.¹⁴²

Kamuyu bilgilendirme ve ifade özgürlüğünün kanalları olma misyonunun yanında, kitle iletişim araçlarının en önemli demokratik işlevinin kamu gözcüsü olmakla ilişkili olduğu görülmektedir. Liberal yaklaşım içinde iletişim araçları devlet ve yurttaşlar arasında bir aracı görev gören ve devletin etkinliklerini yurttaşlar lehine

¹⁴¹ Levent Köker, **Demokrasi Üzerine Yazılar**, İmge Yayınevi, Ankara, 1992, ss. 61-62.

¹⁴² Denis McQuail, **Kitle İletişim Kuramı**, A. H. Yüksel (çev.), Anadolu Üniversitesi Kibele Sanat Merkezi Yayını, Eskişehir, 1994, ss. 125- 126.

gözleyen bir kamu gözcüsü olarak tanımlanmakta; bu misyon hükümetin işleyişi hakkında genel tartışmayı kolaylaştırmayı da içerecek biçimde genişletilmesine karşın, devlet otoritesinin kullanılmasındaki kötü uygulamaları açığa çıkarma biçiminde tanımlanmaktadır¹⁴³.

Son dönemde Türk ticari televizyon yayıncılığı düzenleme ve uygulamalarına bakıldığında Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde yayın yapılmasına ilişkin yasal çerçeve ve TRT 3 kanalında 7 Haziran 2004 tarihinde Boşnakça ile başlayan Türkçe dışında anadil ve lehçelerde yayın liberal kuramın öngördüğü özgürlük fikrini çağırırsa da söz konusu örneklerin henüz ‘münferit’ olmaktan öteye gidememeleri ve programların verili dil ve lehçeleri konuşan toplumsal grupların aktif katılımı ile oluşturulmaması dahası yayınlara tepki göstermesi –örneğin Boşnakça yayına Boşnak kökenli Türk vatandaşları gereksiz buldukları gerekçesi ile tepki göstermişler ve uygulamadan duydukları hoşnutsuzluğu dile getirmişlerdir¹⁴⁴-, Türk ticari televizyon yayıncılığında ve dolayısıyla siyaset kurumunun bu konuda sahaya bakışında kuramda açıklanan özgürlük fikrinden uzakta olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Uygulamada TRT’nin devletin herkese eşit mesafede durma prensibini zedeler biçimde yalnızca Boşnakça, Arapça, Kırmanci, Çerkezce ve Zazaca olmak üzere beş dilde palyatif bir görüntü arzeden –içerik ve süreleri itibariyle- yayın yapması ve devletin görevinin sadece yolu açmak olduğunun unutulup TRT’nin bu yayınlara zorlanması¹⁴⁵ liberal anlayış ile bağdaşmayan uygulamalar olarak görülmektedir.

Üçüncü bölümde detaylı bir biçimde ele alınacak 4756 Sayılı Kanun’un 16. maddesi ile 3984 Sayılı Kanun’un 33. maddesinin değiştirilerek Radyo Televizyon Üst Kurulu’nun en çok eleştirilen uygulaması olarak aynı zamanda Veysel Batmaz’ın “Karartma- RTÜK, RTÜKLENEMEZ” kitabına ad olan ekran karartma cezasının kaldırılması ve ticari televizyon kanalının yayınının durdurulmayarak yalnızca ilgili programın yayınının bir başka program ile ikame edilmek yoluyla durdurulması liberal

¹⁴³ James Curran, “Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Biçme”, Süleyman İrvan (der. ve çev.), a.g.e., s. 142.

¹⁴⁴ Emin Çölaşan, “TRT ekranında komedi”, **Hürriyet**, 10.06.2004.

¹⁴⁵ Cüneyt Ülsever, “Kürtçe yayın yaparmış gibi yapmak!”, **Hürriyet**, 07.06.2004.

kuramın ilkeleri bakımından olumlu bir gelişmedir. Ancak yayını durdurulan programın, programa katkısı başkalarınca hazırlanmış bir programı sunmaktan ibaret olan sunucusu ve yapımcısının bu süre içinde hiçbir ad altında başka program yapamaması; bu programlar yerine, yayın içeriklerine müdahale biçiminde algılanacak şekilde aynı yayın kuşağında ve reklamsız olarak, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına Üst Kurulca hazırlattırılacak kanunda belirtilen içerikte programların yayınlanması zorunluluğu, liberal kuramla örtüşmeyen düzenlemelerdir.

Liberal kurama giriş yapılan bölümde genel anlamda temel hak ve özgürlüklere ilişkin bilgi verilmeden önce kuramın açıklanan diğer iki kurama tepki olarak geliştiği ifade edilmiş, ancak liberal kuramın da bir çok açıdan eleştirildiği ve bu kurama tepki olarak da farklı kuramların doğduğundan söz edilmişti. Bu noktada liberal kurama getirilen eleştiriler ve bu eleştirilere çözüm önerilerinin hangi kuramlar ile gelişmiş olduğu açıklanmaya çalışılacaktır. Liberal kurama getirilen eleştiriler, kuramın, otoriter ve totaliter kuramlarda net bir biçimde görülen siyasal iktidar- kitle iletişim araçları ilişkisinden çok daha karmaşık ilişkiler barındırması ve siyasal düşüncedeki gelişmelerin bir çok koşuldan etkilenerek yarattığı kompleks boyutlar dolayısı ile çok çeşitli ve inceliklidir.

- Kurama getirilen öncelikli eleştiri, liberal ekonomik sistemin zaaflarının liberal kurama yansımalarından kaynaklanmakta olup serbest giriş özgürlüğü sadece parası olanlar tarafından kullanılabilmiş, düşünceleri yayma hakkı tam da Marks ve arkadaşlarının eleştirdiği gibi zenginlere ait bir hak¹⁴⁶ biçimine bürünmüştür. Bu eleştiriye Oskay'ın Türkiye'de elektronik kitle iletişim ortamının henüz düzenlemeye başlandığı aşamada göz önüne alınması gereken öncelikleri açıkladığı çalışmasındaki "Türk toplumunun siyasal iktidar yapılanması, güçlü kesimlerin, toplumun üretebildiklerinden öncelikli bir pay almasına neden olmaktadır. Bu öncelikli pay alma, toplumun üretebildiklerinden alınan öncelikli payı da aşmakta ve toplumun içinde çok olumsuz etkileri olan servet transferi yoluyla, toplumsal kesimler arasındaki karşılıklı konumu daha da olumsuz bir duruma itecek yollarla ve oranda olmaktadır."¹⁴⁷ ifadesi de

¹⁴⁶ Pierre Gaillard, **Gazetecilik**, M. Selami Şakiroğlu (çev.), İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, ss. 11-12.

¹⁴⁷ Ünsal Oskay, "Modernleşme Sürecimiz Açısından Radyo ve Televizyon", **Yıkanmak İstemeyen Çocuklar Olalım**, Cogito, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 91.

destek vermektedir. İletişim özgürlüğü ‘eşitsizliğin’ tehdidi altında olduğu için özgürlüğü “bazı maddi, sosyal ve entelektüel gerekliliklere” ulaşmak ve gerçekleştirmek¹⁴⁸ anlamında pozitif olarak, hatta “insani özgürleşmenin önündeki tüm engellerin kaldırılması”¹⁴⁹ anlamında eşitlik ile ilişki içinde bir hak olarak kavramak gerektiği görülmektedir. Türkiye’deki şartlar bağlamında iletişim alanında özgürlük olgusuna ilişkin bir tespit yapıldığında aynı gereklilik ile karşılaşılmaktadır.

Bunun iletişim sahasındaki karşılığı, eşitliği yalnızca iletişim sürecine etkin olarak katılanların sayısını artırma ile sınırlamadan etkin katılım şartlarını da iyileştirmek ve katılımı gençler, kadınlar, toplumsal, ekonomik ve siyasal olarak ayrıcalıklı olmayan gruplar, ulusal, etnik, dilsel ve dini azınlıklar gibi o zamana kadar dışlanmış toplumsal kategori ve gruplara da yaymakta bulunabilir¹⁵⁰.

- Pratikte haber kaynaklarına ulaşmada karşılaşılan başta bürokratik engellerin varlığı kitle iletişim araçlarının kamu adına siyasal iktidarın gözcüsü olması işlevini yerine getirmesini ciddi boyutta etkilemesi nedeniyle eleştiri konusu olmaktadır.

- Liberal kuramda geçen iyi- kötü ileti ikileminde iyi olanın kötü olanı kovacağına dair iyimser bakış bunun tersinin de olanaklı olacağı savı ile eleştirilmektedir.

- Liberal kuramda siyasal iktidarın kitle iletişim araçlarının sahipliği konusunda tekel olma arzusundan vazgeçmesi gerektiği düşüncesine rağmen, bunun nasıl ve ne boyutta gerçekleşeceği konusu üzerinde bir açıklama bulunmamaktadır. Ayrıca kamu tekeli karşısında ekonomik güç sahiplerinin bu alanda tekel durumuna gelmesi ile ticari tekellerin oluşması ise kitle iletişim ortamında çok seslilik ve demokrasi adına hala tartışılmaktadır. Zamanla liberal kuram siyasal iktidarın kitle iletişim araçlarından el çekmesi konusundaki katı söylemini kamu yararı savı ve tekelleşmenin önlenmesi adına yumuşatmış ve frekansların kıt kaynaklar olarak kamu malı olduğu düşüncesi benimsenmiştir. Herkesin yayın yapmak istemesi

¹⁴⁸ Richard Norman, “Does Quality Destroy Liberty”, **Contemporary Political Philosophy**, K. Graham (der.), Cambridge University Press, Cambridge, 1982, s. 86.

¹⁴⁹ Steven Lukes, “Emancipation”, **A Dictionary of Marxist Thought**, Blackwell, London, 1993, s. 431.

¹⁵⁰ Slavko Splichal, **Searching for New Paradigms: An Introduction, Communication and Democracy**, Slavko Splichal ve Janet Wasko (der.), Norwood, New Jersey: Ablex, 1993, s. 12.

durumunda frekans kargaşası yaşanacağından liberal kuramın sıkı uygulayıcılarından Amerika Birleşik Devletleri'nde frekans tahsisini düzenlemek işlevlerinden biri olan Federal İletişim Komisyonu (FCC) kurulmuş, çok tartışılan kamu yararının ise nüfusun tüm katmanlarına en iyi programların ulaştırılması ile sağlanabileceği noktasında hareket ile FCC kitle iletişim araçlarının içeriğini de değerlendirmeye başlamıştır.

- Buna ek olarak ticari yayıncılıkta yegane gelir kaynakları olarak reklam verenin isteklerinin ön plana alınması araçların güvenilirlikleri üzerinde olumsuz düşünceler oluşturmaktadır.

- Liberal teorinin felsefi temelindeki “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler”ci (laissez-faire, laissez-passe) söylemin yaratması olası ahlaki çözümler, bir başka eleştiri konusudur.

- Liberal kurama yöneltilen bir başka eleştiri ise liberal bakışta öne çıkarılan kar olgusunun yayıncılık sahasında da başat faktör olduğu ve böylece kamu yararının göz ardı edilerek yayıncı kuruluşların topluma kaşı yükümlülüklerini ihmal ettikleridir. Tartışmanın bir başka boyutu ise iletişim sektörünün çok karlı olmamak ile beraber bir çok sermaye grubu için kitle iletişim araçlarını etkileme gücünden yararlanmak için bu sektöre girerek yitirilen paranın savunma harcaması¹⁵¹ işlevi gördüğüdür. Liberal kurumun bir zaafı olarak bu durum Türkiye’de de ticari televizyon yayıncılığına geçilmesi ile kitlelere ulaşabilme, onlara istenen mesajı verebilme, bundan dolayı bir gücü paylaşabilme olanağı gazete, televizyon, banka şeklinde özetlenebilecek, diğer işletmelerin de bulunduğu bir holding modeli olarak gerçekleşmektedir.¹⁵²

Böyle bir eleştirel çerçeve de özetlenecek olursa, liberal kuram ile iletişim sahasında gelişen bir anlayış olarak bu alandaki özgürlüğün mülkiyet hakkı olarak değerlendirilmesi, iletişimin serbest pazar koşullarında üretilen-alınan-satılan bir meta olarak görülmesi ve reklam gelirleri gibi basın dışı etkenlerin sürece katılmasının basın özgürlüğüne sekte vurduğu görüşüne ulaşılmaktadır.

Ancak bu eleştiriler otoriter ve totaliter kuramların ortadan kaldırılması gibi bir isteği değil kuramın ıslah edilmesi gereken noktalar için çözüm önerileri getiren reçeteler olarak sıradaki kuramları sonuçlamıştır. Tüm bu gelişmelerde siyaset

¹⁵¹ Mustafa Sönmez, “Medya: Amaç Kar mı, Silah mı?”, **Ekonomik Forum**, 15 Kasım 1995.

¹⁵² Vedat Demir, **Türkiye’de Medya ve Özdenetim**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 114-115.

kurumunun kitle iletişim politikalarının oluşturulma ve uygulanması aşamalarındaki yaklaşım ve icraatlarının önemli katkıları bulunmaktadır.

d- Sosyal Sorumluluk Kuramı

Sosyal Sorumluluk Kuramı, Liberal Kuram içinden bu kurama bir tepki olarak özgürlükçü kuramın olumsuz eleştiriler alan yönlerine kuramsal düzeyde çözüm önerileri getiren bir kuram olarak geliştirilmiştir. İletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, kitle iletişiminin ticari boyutunun diğer işlevlerini geride bırakması, iletişim kanallarına erişim ve katılım yollarının büyük ölçüde engellerle karşılaşması hatta ortadan kalkması, devlet tekellerinden sonra özel tekellerin ortaya çıkması sonucunda belirtilen diğer olumsuzluklarında temel nedeni olan tekelleşme ciddi boyutta sorgulanmaya başlanmıştır.

Theodore Peterson 1956'da kendisinden önce tartışılmaya başlanmış olan yeni bir kuramı geliştirmiş ve sosyal sorumluluk kuramı adı altında basın topluma karşı sorumlu olduğu görüşünü belirtmiştir. Bu kuram genel olarak bir felsefi alt yapıdan yoksun olmakla beraber sorumluluk ilkesi büyük ölçüde kabul görmüştür ve bugün de geçerliliğini korumaktadır¹⁵³.

Liberal anlayışın sosyal pratikte karşılaştığı sorunlar, siyasal iktidarın kitle iletişim alanına müdahale sınırları konusunda taraflar arasında uzlaşının sağlanamayışı, liberal kuramın toplum beklentilerine yanıt veremeyişi gibi Sosyal Sorumluluk Kuramı'nın geliştirilmesine neden olan koşullar Theodore Peterson'un aşağıdaki ifadelerinde karşılığını bulmaktadır:

- Basın, büyük gücünü kendi amaçlarına yönelik olarak kullanmaktaydı ve kitle iletişim araçları sahipleri, kendilerine aykırı gelen diğer görüşlerin aleyhine kendi görüşlerini yayma eğilimi içindeydiler.

- Basın büyük işletmelere boyun eğmekteydi ve reklamcıların kendilerinin yayın politikalarını ve yayın içeriklerini kontrolüne göz yummaktaydı.

- Basın sosyal değişime karşı direnmekteydi.

¹⁵³ Zeynep Alemdar, **Oyunun Kuralı "Basında Özdenetim"**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1990, ss. 19- 20.

- Basın önemli olan olay ve konulardansa, yüzeysel ve sansasyonel olanlara yer vermekteydi. Ayrıca, basında egemen olan eğlence anlayışı, düzeysiz ve yozlaşmış bir anlayıştı. Dolayısıyla basın halkın moral değerlerini tehlikeye sokmaktaydı.

- Basın bireylerin özel yaşamlarına nedensiz olarak saldırmaktaydı.

-Düşüncelerin özgürce dolaşım fikri, kitle iletişim araçlarının varsıllar tarafından kontrol edilmesi ve yeni girişimcilerin de bunların engellemeleri ile karşılaşması nedeniyle tehlikeye girmişti.¹⁵⁴

Liberalizmin bireyleri tek tek ve birbirinden ayrı yapılanmış olarak tanımlaması ve bu nedenle bireysellik üzerine fazlaca vurgu yapıldığı¹⁵⁵ bu durumun kitle iletişim araçlarını topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmek konusunda engel teşkil etmekte olduğu tartışmaları sonrasında kitle iletişim araçlarının yeni bir yaklaşıma gereksinim duyduğu düşüncesi ile Hutchins raporu olarak bilinen “Hür ve Sorumlu Bir Basın” adlı rapor hazırlanmıştır. Hutchins raporunda beş madde bulunmakta ve bu maddelerde şu düşünceler açıklanmaktadır:¹⁵⁶

1) Kitle iletişim araçları günün olaylarını ve bunların anlamlarını doğru ve kapsayıcı bir biçimde sunmalıdır. Kitle iletişim araçları, yalan söylememeli, gerçek ile yorumu birbirinden ayırmalı, haberi anlamlı bir şekilde vermeli, gerçeklerin ötesine gitmeli ve doğruyu vermelidir.

2) Kitle iletişim araçları, yorum ve eleştiriler için bir platform olmalıdır. Kitle iletişim araçları nesnel habercilik adına kendisine ters düşen fikirleri de haber yapmalı; toplumdaki önemli görüş ve çıkarlar bu araçlarda temsil edilmelidir.

3) Kitle iletişim araçları farklı seçmen gruplarının tümünü temsil edebilecek bir tablo çizmelidir.

4) Kitle iletişim araçları eğitsel bir araç olarak, toplumun erişebilmek amacıyla yoğun gayret sarfetmesi gereken idealleri belirlemeli ve bu idealleri açıklamalıdır.

¹⁵⁴ Theodore Peterson, “The Social Responsibility Theory”, a.g.e., s. 78.

¹⁵⁵ John C. Merrill, “Needed : A More Ethical Press”, Robert M. Baird ve ark. (der.), **The Media and Morality, Prometheus Books**, New York, 1999, ss. 21-35.

¹⁵⁶ Hutchins Comission (Comission on Freedom of the Press), **A Free and Responsible Press**, University of Chicago Press, Chicago, 1947.

5) Kitle iletişim araçları, enformasyona tam bir erişim sağlamalıdır. Zira haber ve fikirlerin serbest ve yaygın dolaşımına gereksinim duyulmaktadır.

1947 yılında bir Amerika’da bir gazete patronu olan Henry Luce’un Chicago Üniversitesi Rektörü Robert Hutchins’den hazırlatmasını talep ettiği bu raporda kitle iletişim araçlarının konumu ve işlevleri sorgulanmaktadır¹⁵⁷. Rapora karşı ilk tepkiler soğuk ve düşmanca olmasına karşın, altmışlı yıllara kadar Amerikan basını Sosyal Sorumluluk Kuramını benimsemiş ve bu rapor tıpkı basın özgürlüğü ve kamunun bilgi edinme hakkı gibi kutsallık kazanmıştır.¹⁵⁸

Bu rapor ile kontrollü bir özgürlük, topluma karşı sorumluluklarının bilincinde olan kitle iletişim aracı sahipleri ve işletmecilerine vurgu yapılmaktadır. Raporda her görüşe açık olması gereken ve bütün görüşlerin dile getirilmesine olanak tanıyan bir zemin oluşturması gereken basın organlarının, toplumsal misyonları ile özgürlüklerini bağdaştırması gerektiğinin altı çizilmektedir¹⁵⁹. Sosyal Sorumluluk Kuramı, basının, toplumsal misyonları ile bağdaştırabileceği özgürlüğü pozitif özgürlük anlayışına dayandırmaktadır. Bu kuramda “bir şey için” yani hedeflere ulaşmak için yeterli araçların sağlanması anlamına gelen pozitif özgürlük devletin kitle iletişim araçları alanına destekçi müdahalesini sorumlu basının toplumsal misyonlarını gerçekleştirmesi adına olumlulamakta, dışarıdan bir baskı ve sınırlama olmaksızın eylem gücü ve bu gücün gerektirdiği araçlara sahip olması ‘özgürlük’ olarak tanımlanmaktadır. Bu anlayış içinde kitle iletişim araçlarının siyasal iktidarın müdahalelerine karşı kendi özdenetimini sağlaması gerektiği vurgulanmakta ve devletten karışmamasını talep etmek yerine devletin müdahalesini gerektirmeyecek tedbirleri alması beklenmektedir. “Özgür basın” talebinde bulunan nice kitle iletişim aracı aktörünün kendi içine yönelik tahakküm ilişkileri, iktidarı maniple etme girişimleri, çıkarlarıyla özdeşleştirdikleri “kamuoyu” oluşturma çabaları bu talebin meşruluğunu gölgelemekte ve basını olumsuz eleştirilere açık hale getirmektedir. J. C. Scott’un da ifade ettiği gibi her tahakküm biçimi için; ileri sürdüğü meşruiyet iddialarını, kamusal senaryo için sahneye koyduğu söylemsel

¹⁵⁷ James Vivian, **The Media of Mass Communication**, Allyn and Bacon, Boston, 1999, ss. 444- 445.

¹⁵⁸ J. H. Altschull, a.g.e., s. 181.

¹⁵⁹ Denis McQuail, **Kitle İletişim Kuramı**, A. H. Yüksel (çev.), Anadolu Üniversitesi Kibele Sanat Merkezi Yayını, Eskişehir, 1994, s. 126.

olumlamaları, iktidar ilişkilerinin gizlemeye çalışacağı yönlerini, meşruiyet iddiasını mahvedecek edim ve jestleri, onun kendi referans çerçevesi içindeki olası eleştirileri ve nihayet bütünlüğü içinde tahakküm biçiminin reddedilmesini ya da kutsiyetinin bozulmasını temsil edecek düşünceleri ve eylemleri belirlemek mümkündür.¹⁶⁰ Basın özgürlüğünün önündeki en büyük engellerden biri medyanın içinde yer alarak, bu mesleğe tanınan hak ve ayrıcalıkları kendi çıkarları için kullanabilecek medya mensuplarıdır; dolayısıyla basın, içinde yer alabilecek bu türdeki kötü niyetli kişileri denetleyebilecek, ayrıca, kendinin devlete karşı özgürlüğünü savunabilecek, toplum önünde basının saygınlığını koruyabilecek bir kuruma ihtiyacı vardır¹⁶¹.

Toplumsal sorumluluk olgusunda ise sorumlulukların gereğinin yerine getirildiğini kimin kontrol edeceğine dair tartışmalar bulunmaktadır. Bu alanda eksiklik ve tutarsızlıkları gidermek için üç öneri getirilmektedir¹⁶².

- Radyo ve televizyonların yönetimi için kamu hizmeti gören bağımsız kamu kuruluşları oluşturulmak yoluyla tek sesliliğin önüne geçilmesi

- Özel sektörün elindeki kitle iletişim araçlarının özdenetim modeli ile kendi kendini denetlemesi

- Kitle iletişim araçlarını sosyal ereklerinden uzaklaştıracak çeşitli baskılardan korumak için devletin mali ve ekonomik içerikli yardımlar –finansal destek, vergi ve ruhsat ücretlerinde indirim vs.- yapması.

Belirtilen üç öneriden ikincisi bu kuramda en ideal kontrol yöntemi olarak yüceltilmekte olup diğer iki öneri belirli düzeyde ve yollarla devlet müdahalelerinin kamu yararı ile ilgili konularda kabulünü gerektirmekte, Sosyal Sorumluluk Kuramı bu kabul bağlamında Liberal Kuram'dan farkını ortaya koymaktadır.

Buraya kadar yapılan değerlendirmeler sonrasında Sosyal Sorumluluk Kuramı'nın başlıca özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür:¹⁶³

- Kitle iletişim araçları topluma karşı yükümlülükleri olduğunu kabul etmeli ve bunları yerine getirmelidir.

¹⁶⁰ Naci Bostancı, **Siyaset, Medya ve Ötesi**, Vadi, İstanbul, 1998, s. 138.

¹⁶¹ Vedat Demir, a.g.e., ss. 18- 19.

¹⁶² Raşit Kaya, a.g.e., s. 53.

¹⁶³ Denis McQuail, a.g.e., s. 128.

- Bilgi verme, gerçeğe, doğruya, objektifliğe ve dengeye özen gösterme gibi standartlara, sözü edilen yükümlülükler yerine getirilirken dikkat edilmelidir.

- Kitle iletişim araçları yükümlülüklerini yerine getirirken, yasalar ve yerleşmiş kurumlar çerçevesinde kendi kendini düzenleyici olmalıdır.

- Kitle iletişim araçları suça, şiddete veya kamu düzenini bozmaya dönük yayınlardan kaçınmalıdır.

- Çoğulcu bir anlayışla hareket etmesi gereken kitle iletişim araçları açık olmalı ve gerekmesi durumunda taraflara cevap hakkı tanınmalıdır.

- Kamu yararı söz konusu olduğunda kitle iletişim araçları devlet müdahalesini kabul etmelidir. Siyaset kurumu ve kitle iletişim araçları ilişkisi sosyal sorumluluk kuramında tam da bu noktada bir sorun olarak değerlendirme konusu olmaktadır. Müdahalenin sınırı ve konusu hakkında, siyaset kurumunun bakış açısı ve buna karşın kitle iletişim araçlarının sosyal sorumluluk özgürlük, eşitlik, nesnellik gibi kavramlara sahip çıkma düzeyi arasındaki savaşım ile gelişen argümanlar önemli ölçüde belirleyici olmaktadır.

Sonuç olarak bu kuramda, liberal kuramda anılan ve pazar mekanizmasına bağlanan iyimser beklentiler ile yetinilmemesi gerektiği, kitle iletişim araçları özgürlüğü ve bireysel özgürlük ile sosyal sorumluluk olgularının bağdaştırılması gereği vurgulanmaktadır.

Başta sorumlulukların ve sorumluluk karşısında hakların ne olduğu konusundaki farklı algılamalara göre kuramın var olduğu ülkenin yapısal koşullarına bağlı olarak, uygulamalar değişik biçim ve eğilimleri ön plana çıkarmaktadır. Türkiye’de ‘ticari televizyon yayıncılığı’ konusunda faaliyet gösteren, ilgili kuruluşlarca kabul gören ve kararları bağlayıcı olan bir özdenetim kuruluşu bulunmaması ile beraber -6 Şubat 1986’da fiilen kurulan Basın Konseyi¹⁶⁴ yazılı basın alanında özdenetim gerçekleştiren gönüllü bir kuruluştur. Bugün Basın Konseyi’nin faaliyet alanının elektronik basın alanına dönük olarak genişletilmesi önerilmektedir, zira Konsey 3984 Sayılı Kanun’un hazırlık çalışmaları öncesinde hükümete öneri sunmakla bu alana dair çalışmalar yapmıştır. Bununla beraber bu Konseyin de gönüllü olması dolayısı ile

¹⁶⁴ Yalçın Doğan, “Basın Özgürlüğü İçin Basın Konseyi”, **Cumhuriyeti**, 23.06.1986.

etkisinin istenilen ölçüde olmadığı vurgulanmakta, yasayla kurulan kuruluşların yetki ve yaptırım güçlerinin etkinliği göz önüne alındığında, gönüllü kurulan böylesi kuruluşların başarılı olamaması durumunda yasayla kurulan kuruluşlar gündeme gelmektedir¹⁶⁵.- bünyesinde başka yayın kuruluşlarını da barındıran bazı medya grupları kamuoyuna yayın ilkelerini açıklamaktadır.

Sosyal Sorumluluk Kuramı'nda anılan ilkeler doğrultusunda Türkiye'de Bülent Ecevit'in Başbakan olduğu 57. Hükümet Dönemi'nde İstanbul 4 Nolu Devlet Güvenlik Mahkemesi Yedek Hakimliği'nin 14 Aralık 2000 gün ve 2000/675-2511 Müteferrik Sayılı Kararı ile "Anayasa'nın 28 ve 5680 Sayılı Kanun'un ek 1. maddeleri gereğince, yazılı, sesli ve görsel basın organlarında ölüm oruçları ve F tipi cezaevleri ile ilgili olarak yasadışı örgütlerin açıklamaları, propagandaları, halkı kin ve düşmanlığa tahrik, suç işlemeye teşvik ve organize suç örgütlerinin korkutma, sindirme ve yıldırma gücünü artırmaya yönelik yayın yapılmasının yasaklanması" kararı karşısında Türkiye Gazeteciler Cemiyeti ve Basın Konseyi'nin tepkileri örnek olarak değerlendirilebilmektedir. Bu karara ilişkin Türkiye Gazeteciler Cemiyeti adına dönemin Cemiyet Başkanı Nail Güreli'nin yayın gerçekleşmeden veya suç oluşmadan hükmedilen bu kararın, halkın haber alma, bilgi edinme hakkının aracı olan basın özgürlüğüne ters düştüğü; genel bir yayın yasağının ne demokratik anlayışla, ne de hukukun üstünlüğü ilkesi ile bağdaştığı; 21. yüzyılın eşliğinde özgürlükçü bir dünyada, Türkiye'nin tekrar 40 yıl öncesinin yayın yasaklarıyla yüz yıla bırakıldığı yolundaki açıklamaları ile Basın Konseyi adına dönemin Konsey Başkanı Oktay Ekşi'nin "İletişim özgürlüğünün böyle kararlarla hiçe sayıldığı ve halkın bilgi edinme hakkının elinden alındığı ülkelere hukuk devleti demek mümkünse bizimkine de hukuk devleti diyelim. Bu hukuk devleti bizimki mi? Evet bizimki. Hukuk devletine böyle bir devlet ve böyle bir devlete de böyle hukuk anlayışı yakışır, yakıştı da..." şeklindeki ifadeleri Sosyal Sorumluluk Kuramı perspektifinden iki öz denetim kuruluşunun devletin sözü edilen müdahalesine karşı, müdahalenin altında yatan bakış açısına dönük tespitlerini dile getirmeleri bakımından önemli olmaktadır.

¹⁶⁵ Vedat Demir, a.g.e., s. 125.

Türkiye’de Sosyal Sorumluluk Kuramı bakımından değerlendirilmek üzere bir başka örnek olarak Başbakan Tayyip Erdoğan’ın gazete ve televizyon yayın yönetmenleri ile yaptığı 26 Şubat 2004 tarihli toplantıda, Kıbrıs konusunda basın kuruluşlarından oto sansür uygulamalarını istemesi karşısında bir özdenetim kuruluğu olarak Basın Konseyi’nin Başbakan’a “Başbakanın sözleri günümüz gerçekleriyle bağdaşmamaktadır.” ifadeleri ile karşı koyması gösterilebilmektedir. Basın Konseyi, kitle iletişim araçlarında böylesi bir sadakat beklemenin daha çok otoriter rejimlerde rastlanan bir uygulama olduğunu, oto sansür’ün kabul edilemeyeceğini, oto kontrolü de yayıncı kuruluşun siyasal iktidarın düzenlemesine karşı bir savunma mekanizması olarak kullandığını ima etmiştir. Tarih boyunca basından sorumlu davranış bekleyen iktidarların asıl amaçlarının kamunun çıkarından çok, kendi çıkarını kollamak ya da kendi hatasını gizlemek olduğu, "ulusal çıkar" kavramının ise genellikle bunu perdelemek için kullanılan ve artık modası geçmiş bir bahane durumuna düştüğü bilenen bir gerçektir. Basın Konseyi de açıklaması ile kitle iletişim araçlarına düşenin, siyasal iktidarın gündelik çıkarlarını kollamak değil, her dönem gerçeğin aydınlatılması için mücadele etmek olduğunu vurgulamaktadır.

Sosyal Sorumluluk Kuramı’na göre kitle iletişim araçlarını yasaların yanı sıra kamuoyu ve meslek etiği kontrol edecek; böylece devlet, siyasal iktidar bu araçların kendi öz denetim mekanizmalarını geliştirmeleri dolayısı ile zaman içinde kitle iletişim araçlarına müdahale gerekçelerini yitirecektir. Bu noktada kitle iletişim araçlarının ‘sorumluluk’ anlayışları ve bu anlayışın altında yatan nedenler su yüzüne çıkarılmalıdır. Genel kabule göre kitle iletişim alanında faaliyet gösterenlerin halka karşı sorumluluğu başta işveren veya kamu otoritesi olmak üzere, diğer tüm sorumluluklarından önce gelmelidir. Şu halde sorgulanmasını gereken Türkiye’deki ticari televizyon yayıncılığında sözü edilen genel kabulün geçerliliğidir. Bu noktada Sosyal Sorumluluk Kuramı bağlamında Türkiye’ye yönelik bir değerlendirme yapılırken kitle iletişim araçlarında ekonomik eleştirel yaklaşımı içinde açıklanmaya çalışılan mülkiyet yapısının biçimlenmesinin son derece önemli bir faktör olarak ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Bu mülkiyet yapısıdır ki ön plana çıkardığı ticari bakış açısı ile bu alanda çalışanların sorumluluk anlayışlarını büyük ölçüde etkilemektedir. Ticari bakış açısı gereği ticari televizyon yayıncılığında kamu müdahalesinin azaltıldığına ilişkin

yeni liberal söylem işlenirken buna paralel olarak hükümetler ve devletle ilişkilerin giderek giriftleştiği bir süreç yaşanmakta; sadece reklam gelirleri ile ayakta kalmanın riskleri, siyasal iktidarlar ile kitle iletişim araçları arasındaki siyasi ve çıkar yönelimli bağlantıların gelişmesi için gerekli zemini oluşturmaktadır¹⁶⁶. Bir başka deyişle Sosyal Sorumluluk Kuramı'nda ifade edilen ilkelerin tam aksine kitle iletişim araçları siyasal iktidarı sürece dahil etmekte; adil, gerçek, objektif ve doğru olmak şeklinde sıralanabilecek etik değerler ve eşitlik, katılımcılık, çok seslilik, çeşitlilik gibi gelişmiş bir yaygın anlayışının içerdiği kavramlar kitle iletişim araçları- siyaset- ticaret kıskacında erozyona uğramaktadır. Nezih Demirkent'in bir saptaması ile: "Televizyon kanalları, siyasal iktidarla olan ilişkilerinde tıkanıklıklar baş gösterdiğinde, olumsuz yayınlar yaparak tehdit ögesi haline gelmekte, ilişkilerin sülman olduğu özelleştirme arifesindeki dönemlerde ise, 'vefa örneği' sergilemekten çekinmemektedirler. Bu açık ve günübürlük çıkar yönelimli haber politikası değişiklikleri, kitle iletişim araçlarının kendi içinde bile "hükümete satılık bir basın var olduğu" şeklindeki eleştirilerin yapılmasına yol açmaktadır."¹⁶⁷. Türkiye'deki kitle iletişim araçları siyaset ilişkisine dönük bu saptamada da ifade edildiği gibi kitle iletişim araçları kimi zaman devlet müdahalesi nedeniyle sorumluluklarını yerine getirmelerinin önünde engeller bulunduğunu öne sürerken, ticari bağları dolayısıyla devletin müdahale gerekçelerini ortadan kaldıracak sorumluluğu da tam anlamı ile göstermemektedir.

Üçüncü bölümde de detaylı olarak görüleceği gibi, kitle iletişim araçları sahasında gerektiğinde kendilerine müdahale edecek gerekçe ve olanakları sağlayacak düzenleme ya da düzenlememeleri gerçekleştirme eğilimindeki siyaset kurumunun faaliyetleri karşısında ancak Sosyal Sorumluluk Kuramı'nda anılan ilkeleri yaşantıya geçirecek bir yayıncılık anlayışının kamuya karşı sorumluluklar bağlamında ele alınan değerleri koruması olanaklı olmaktadır. Türkiye'de ise anılan bakış açısına sahip siyaset kurumu karşısında sorumluluk anlamında başta mülkiyet olmak üzere siyaset kurumunun müdahalesine zemin hazırlayan bir çok faktör ile sözü edilen düzeyin gerisinde bir yayıncılık anlayışı bulunmaktadır.

¹⁶⁶ Çiler Dursun, **Tv Haberlerinde İdeoloji**, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s. 149.

¹⁶⁷ Nezih Demirkent, "Hükümete, İş Dünyasına Satılık Basın Var", **Ekonomik Forum**, Sayı 11, TOBB Yayını, İstanbul, 1995, ss. 22- 23.

2- Denis McQuail'ın Gelişme Aracı ve Katılımcı Demokratik Kitle İletişim Araçları Kuramları

Çalışmada gelinen noktaya kadar siyaset kurumu ile ilişki bağlamları ön plana çıkarılarak açıklanmış olan dört kuram Denis McQuail tarafından ekonomik, siyasal, sosyal ve teknolojik alanda gerçekleşmiş olan gelişmeler göz önünde bulundurularak bir değerlendirmeye tabi tutulmuş olup bu noktada McQuail tarafından mevcut kuramlara eklemeler olarak geliştirilen Gelişme Aracı ve Katılımcı Demokratik Medya adlı iki yeni kuramın incelenmesinde yarar bulunmaktadır.

a- Gelişme Aracı Kuramı

Gelişme Aracı Kuramı, “Gelişmeyi Destekleyen İletişim” ve “Gelişme İletişimi”¹⁶⁸ gibi farklı adlarla bilinmektedir. Bu adlardan da çıkarsanacağı gibi kuram kitle iletişim araçlarının toplumsal gelişme ve kalkınma amacı ile kullanabileceği fikrine dayanmaktadır. McQuail ve Windahl'ın ifade ettiği gibi sosyal, ekonomik ve siyasal alanda planlı gelişme sağlanabilmesi için kitle iletişim araçlarına büyük görevler düştüğü yönünde görüşler bulunmaktadır¹⁶⁹. McQuail'e göre gelişmekte olan ülkelerde sözü edilen dört normatif kuramın uygulanmasını sınırlayan ve bu kuramlarda varolan ilkelerden değerlendirilen ülkelerin faydalanmasını belli ölçülerde farklı kılan dört temel koşul bulunmaktadır. Bu koşullar şunlardır:

- Gelişmekte olan ülkelerin konumları, yapıları, sorunları ve siyasal seçimleri nedeniyle gelişmiş bir iletişim araçları sistemi için aralarında başta iletişim altyapısı için gerekli mesleki bilgi ve beceriler, uygun bir üretim düzeyi, yeterli kültürel kaynaklar, izleyici kitlesinin niceliği gibi unsurların bulunduğu gerekli koşullardan bazıları eksiktir.

- Sözü edilen yetersizlikler bu ülkeleri geliştirmekte olan ülkelere bağımlı hale gelmeye zorlamaktadır.

¹⁶⁸ Paul V. A. Ansah, Uluslar arası İletişimde Haklar ve Değerler Mücadelesi, Yusuf Kaplan (der.), **Enformasyon Devrimi Efsanesi**, Rey Yayınları, İstanbul, 1991, s. 216

¹⁶⁹ Denis McQuail, Swen Windahl, **İletişim Modelleri**, Mehmet Küçük Kurt (çev.), İmaj Yayını, Ankara, 1993, ss. 77- 80.

- Gelişmekte olan ülke yurttaşlarının ekonomik, siyasal ve sosyal gelişmeye dönük ulusal görev düşkünlüğü bulunmaktadır ve buna diğer kurumların da uymasını beklerler ki bu noktada siyasal iktidarın bu bakış doğrultusunda kitle iletişim araçları alanına müdahalesi olumlu karşılanmaktadır. Siyasal kültürün gelişmişlik düzeyi, siyaset kurumunun müdahalesi konusunda halkın kendine verdiği desteği ne boyutta ve nasıl kullanacağı konusunda referans olup bu aşamada siyaset kurumunun sahaya bakışı önem kazanmaktadır.

- Son özellik ise benzer kimlik ve uluslararası çıkarlarının farkına varan ülkelerin dayanışma ve ortak hareket etme eğilimidir.¹⁷⁰ Yeni bir toplum ve kimlik kazanma çabasındaki üçüncü dünya ve gelişmekte olan ülkelerin, kitle iletişim araçlarını bu amaçlar etrafında örgütlemeye çalışacakları –ki bu noktada ulusal politika yapıcı olarak siyasal iktidar ile karşılaşmaktadır- söylenebilir. Ancak gelişmiş batılı ülkelerin çıkarları tehlikeye düşeceği endişesi ile bu kuramın karşısında oldukları görülmektedir.¹⁷¹

Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerin bu dört ortak özelliği diğer dört normatif kuramdan sapmayı gündeme getirmektedir. Örneğin Liberal Kuram'da öngörülen özellikler veya serbest girişim ve dolaşım ilkeleri bu ülkelerde tam anlamıyla uygulanamamaktadır. Kuramda bireysel özgürlüklerden çok ulusal çıkarlar vurgulanmaktadır. Benzer şekilde Gelişme Aracı Kuramı'ndaki ulusal hedeflere ulaşmak için gerekli olan kolektif çabalara siyasal iktidar tarafından otoriter ve totaliter kuramlarda engel olunabilmektedir.

Gelişme Aracı Kuramı'nda kitle iletişim araçlarının ekonomik, siyasal ve sosyal gelişmeye dönük "olumlu gelişme görevleri" üstlenebileceği, ulusal hedeflere ulaşmaya ve toplumsal değerler alanına olumlu katkılarda bulunabileceği düşüncesi bulunmaktadır. Bu düşünce paralelinde kitle iletişim araçlarının belirtilen hedeflere ulaşılabilmesi adına düzenlenen politikalara göre konumlandırılması ve gerektiğinde de siyasal iktidarın alana kısıtlamalar getirebilmesi öngörülmekte, kitle iletişim araçlarının özgürlüğü ulusal hedefler doğrultusunda kısıtlanabilmektedir. Bu kuramda pozitif

¹⁷⁰ Denis McQuail, **Kitle İletişim Kuramı**, A. H. Yüksel (çev.), Anadolu Üniversitesi Kibele Sanat Merkezi Yayını, Eskişehir, 1994, s. 131.

¹⁷¹ Ralph Negrine, a.g.e., s. 31.

özgürlükçü perspektif bağlamında devlet müdahalesinin çok daha ötesinde bir düzeyde ‘kısıtlama’ bulunmaktadır. Gelişmekte olan bu ülkelerde özel sektör olanaklarının da yetersizliği veya olmayışı, ekonomik ve toplumsal koşulların süratle düzeltilebilmesi, iyileştirilmesi için devletle kitle iletişimin ortak bir çalışma ve çaba içine girmesini kaçınılmaz hale getirmekte¹⁷², dolayısıyla bu durum alanın devlet tarafından kontrolünü de kolaylaştırmaktadır. Ancak gelişmekte olan ülkelerde ulusal hedeflerin kendilerine olan bağımlılıktan kopma eğilimi doğrultusunda biçimlenme tehlikesine karşı gelişmiş ülkeler devlet müdahalesini “ne kadar iyi niyetli olursa olsun kitle iletişim araçlarının her türlü kontrolü sansürdür¹⁷³” ifadesi ile olumsuz bir olgu olarak göstermektedirler

Bazı yönleriyle kuram karma bir basın kuramı olarak da değerlendirilmektedir çünkü kuramda gelişmekte olan ülkelerin kendi kitle iletişim sistemlerine açıklanan dört normatif kuramın ilke ve kurallarını uyarlamaya çalıştıkları görülmektedir. Örneğin kuramda düşüncelerin özgürce açıklanmasının- araştırılmasının hak olduğu belirtilirken, liberal öğretinin serbest dolaşım- girişim özellikleri akla gelmektedir.

Kuramın temel ilkeleri aşağıda belirtilen maddeler ile özetlenmektedir.

- Kitle iletişim araçları, ulusal politikaya paralel olan pozitif gelişmeci sorumluluklarını kabul etmeli ve yerine getirmelidir.
- Kitle iletişim araçlarına ülkenin ekonomik önceliklerini ve toplumun gelişme talebini karşılayacak özgürlükler verilmeli ve bunlar gerektiğinde kısıtlanabilmelidir.
- Kitle iletişim araçlarının yayın içeriklerinde ulusal kültüre ve dile öncelik verilmelidir.
- Kitle iletişim araçlarında çalışanlar özgürlükleri kadar sorumluluklarının da bilincinde olmalıdırlar.
- Benzer kimlik ve uluslararası çıkarlarının gereğinin bilincinde olan ülkeler, bu ülkelerin haber ve enformasyon akışına öncelik vermelidirler.

¹⁷² Paul V. A. Ansah, a.g.e., s. 157

¹⁷³ Metin Işık, a.g.e., 2002, s. 40

- Ülkenin gelişme hedefleri doğrultusunda devletin müdahale hakkı veya doğrudan kontrol, sansür ya da sübvansiyon hakkı bulunmaktadır¹⁷⁴ ki bu haklar kuramın kontrol yöntemlerini de açıklamaktadır.

Gelişme Aracı Kuramı'nda bir başka ilke olarak 1948 yılında Birleşmiş Milletler bünyesinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin "Her ferдин fikir ve ifade hürriyetine hakkı vardır. Bu hak fikirlerinden ötürü rahatsız edilmemek, memleket sınırları söz konusu olmaksızın malumat ve fikirleri her vasıta ile aramak, elde etmek ve yaymak hakkını gerektirir." ifadesini taşıyan 19. maddesindeki kural yer almakta olup bu ifade kitle iletişim araçları sahasını ve iletişim özgürlüğünü de kapsamaktadır.

Kurama bir başka dayanak da Yeni Bir Uluslararası Enformasyon ve İletişim Düzeninin –(NWICO) savunulması ile 1970'li yıllarda başlayan ve günümüze değin uzanan tartışmaların odağındaki uluslararası iletişimdeki sorunları ve çözüm önerilerini içeren "MacBride Raporu"¹⁷⁵ ile sağlanmaktadır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında bağımsızlıklarını kazanan Bağılantısızlar veya Üçüncü dünya ülkeleri olarak isimlendirilen gelişmekte olan ülkelerin siyasi bağımsızlığın yanı sıra ekonomik bağımsızlık ve iletişim alanında da yeni düzenlemelerin gerekli olduğu inancı ile çalışmalara başlamalarıyla oluşan¹⁷⁶ NWICO ile sınırsız ve serbest iletişim akışının ekonomik, politik ve ideolojik yararları sorgulanmıştır.

Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen (NWEÖ) doğrultusunda dört ana konuyu ve problemi dile getiren gelişmekte olan ülkelerin talepleri iletişim alanına aşağıdaki ilkeler ile yansımıştır:

- Az gelişmiş ülkelerin kendi enformasyon kaynakları üzerinde karar verme hakları bulunmaktadır.

¹⁷⁴ Denis McQuail, **Mass Communication Theory: An Introduction**, Sage Publications, London, 1983, s. 121.

¹⁷⁵ James Larson, **Television's Window On The World: International Affairs Coverage On The US Networks**, Ablex Publications, New Jersey, 1984, s. 288.

¹⁷⁶ Konca Yumlu, Yeni Evrensel Enformasyon ve İletişim Düzeni Kavramı, **Hürriyet Vakfı, 1983 2.Seminer Tutanağı**, Eğitim Yayınları, No:4, s. 26.

- Az gelişmiş ülkelerin haberlerinin Batı pazarında tercihli muamelesi gereği; Az gelişmiş ülkeler hakkındaki haberlerin ve programlarının Batıda artması istemi; Dünya iletişim düzenindeki dikey iletişim yapısı yerine yatay iletişim yapısı teşvik edilmelidir.

- Az gelişmiş ülkelere ileri iletişim teknolojilerinin direkt yardım ve bağışla sağlanması gerekmektedir.

- AP, AFP, REUTERS ve UPI'nın az gelişmiş ülkelerdeki faaliyetlerinin yeniden düzenlenmesi sağlanmalıdır.¹⁷⁷

Belirtilen ilkeler göz önüne alınarak hazırlanan MacBride Komisyonu Raporu, 1980'deki UNESCO Genel Konferansı'nda geniş tartışmalara yol açmıştır. Sonunda, UNESCO genel başkanı, üye ülkelerin büyük çoğunluğunun desteğiyle bu raporun içerdiği ilkeler doğrultusunda bir karar alınmasını önermiştir. Genel Konferans bunu kabul etmiş ve UNESCO genel başkanına yeni bir evrensel iletişim düzeninin kurulması için pratik öneriler formüle edecek araştırmaları başlatması için yetki vermiştir. Bu kararla, NWICO kavramının içeriğinin belirginleşmesi yolunda önemli bir adım atılmış olmuştur.¹⁷⁸ Yeni Uluslararası İletişim Düzenini tanımlayan ilk belge olan karara göre¹⁷⁹, “yeni uluslararası iletişim düzeni devletler hukukunun Birleşmiş Milletler anayasasında belirtilen temel ilkelerine dayanmalıdır, habercilik ve iletişim sorunlarının çözümlenmesinde çeşitlilik kuraldır, her ülkenin ve her ülke içindeki çeşitli toplulukların sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik koşulları öteki ülkelerin ve toplulukların koşullarından değişik oldukları için çözüm yolları da değişik olur, UNESCO yeni uluslararası iletişim düzeni kavramının geliştirilmesine özen gösterecektir”.

Kararda, yeni iletişim düzeninin temel ilkeleri şöyle sıralanmaktadır¹⁸⁰:

¹⁷⁷ İrfan Erdoğan, “Uluslararası İletişim”, **Dünyanın Çarpık Düzeni**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1995, s. 253-254.

¹⁷⁸ Güliz Uluç, **Küreselleşen Medya: İktidar ve Mücadele Alanı- Olanaklar, Sorunlar, Tartışmalar**, Anahtar Kitaplar, İstanbul, 2003, s. 160.

¹⁷⁹J. Herbert Altschull, a.g.e., s.234.

¹⁸⁰ Aydın Uğur, “Zihinlerin Yeni Efendileri: Medyalar”, Yusuf Kaplan, **Enformasyon Devrimi Efsanesi**, a.g.e., s. 241-242.

1) Mevcut durumu karakterize eden, iletişim araçlarında ve haber dolaşımındaki dengesizliklerin ve eşitsizliklerin kaldırılması,

2) Kamusal ya da özel bazı tekellerin ve aşırı “temerküzlerin” olumsuz etkilerinin kaldırılması,

3) Serbest dolaşıma, enformasyonun ve fikirlerin daha geniş ve daha dengeli yayımına mani olan iç ve dış öğelerin yok edilmesi,

4) Enformasyon kaynak ve kanallarında çoğulculuk,

5) Basın ve enformasyon özgürlüğü,

6) Gazetecilerin ve iletişim araçlarında çalışan herkesin sorumluluklarından ayrı biçimde düşünülemez olan özgürlükleri,

7) Kalkınmakta olan ülkelerin kendi durumlarını düzeltmek konusundaki yetenekleri; bu düzeltmenin, kendi donanımlarını kendilerinin sağlaması, personellerini eğitmeleri, alt yapılarını geliştirmeleri ve enformasyon ve iletişim araçlarının bu ülkelerin gereksinimlerine ve beklentilerine yanıt verecek duruma getirilmesi suretiyle gerçekleştirilmesi,

8) Gelişmiş ülkelerin, kalkınmakta olan ülkelerin bu hedeflerine ulaşabilmeleri için içtenlikle yardım etme istemini göstermesi,

9) Her halkın kültürel kimliğine ve her ulusun dünya kamuoyunu kendi çıkarları, özlemleri, toplumsal ve kültürel değerleri konusunda aydınlatabilmesi hakkına saygı,

10) Bütün halkların eşitlik, adalet ve karşılıklı yarar edinme temelinde uluslararası enformasyon alışverişine katılma hakkına saygı,

11) Kamunun etnik ve sosyal grupların ve bireylerin enformasyon kaynaklarına ulaşma haklarına ve iletişim sürecine etkin biçimde katılma hakkına saygı.

Türkiye’deki ticari televizyon yayın rejimi ile anılan kuram arasında bir paralellik kurmak bakımından 3984 Sayılı Kanunun 25. maddesi örnek verilebilmektedir. 3984 Sayılı Kanunun “Yayınların Men Edilmesi” kenar başlıklı 25. maddenin birinci fıkrasında yer alan “Yargı kararları saklı kalmak kaydıyla yayınlar önceden denetlenemez ve durdurulamaz. Ancak, milli güvenliğin açıkça gerekli kıldığı hallerde yahut kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması kuvvetle ihtimal dahilinde ise Başbakan veya görevlendireceği bakan yayını durdurabilir.” ifadesi ulusal çıkarlar

anlamında gerektiğinde sansür benzeri uygulamaları gerektiren devlet müdahalesine yaptığı atıf ile Gelişme Aracı Kuramının özellikleri ile analogi kurma olanağı sağlamaktadır.

b- Katılımcı Demokratik Kitle İletişim Araçları Kuramı

Kitle iletişim araçlarının ticarileşmesi sonucunda tekelleşme eğilimlerinin ortaya çıkması ve sosyal sorumluluk normları doğrultusunda oluşturulan yayıncılık kuramlarının merkezileşme ve bürokratikleşmelere yol açması kuramın ana çıkış noktaları arasında yer almaktadır.¹⁸¹ Bu kuram çerçevesinde kitle iletişim araçlarına temel bir misyon olarak katılımın sağlanması yüklenmekte ve bunu destekleyen çoğulculuk, çeşitlilik, eşitlik olguları öne çıkarılmaktadır. Nasıl ki Gelişme Aracı Kuramı geliştirmekte olan ülkelerin yapısal koşullarına dönük olarak geleneksel normatif kuramlardan kendine uygunlarını adapte ediyorsa, Katılımcı Demokratik Kitle İletişim Araçları Kuramı gelişmiş ülkelerin benzer çabalarını ifade etmektedir. Özgürlük, hak, sorumluluk, kısıtlama vb. temel sorunlarını aşmış bir sistemde işlemesi olanaklı görünen kuramın sınırları ve olanakları diğer kuramlar kadar net olamaması doğrultusunda bu kuram çatısı altındaki olguların bir 'kuramı' oluşturmak için yeterliliği tartışılmaktadır. Kuramın bir diğer farkı, olana değil olması gerekene ilişkin idealleri yansıtmasıdır. Zira kuramın ortaya atıldığı -dünyaya özgürlük ve eşitlikler ülkesi olarak lanse edilen- ABD'de dahi kitle iletişim ortamında kuramın koşullarının yerine getirilmemesi özellikle kitle iletişim sektöründe faaliyet gösteren özel sermayenin tekelleşmesi ve sesini duyurmak isteyen her kesimin adil biçimde bu ortamdan yararlanmasının önünde engeller bulunması kuramın işlerliğinin zayıf olduğunun göstergeleridir. Demokratik katılımcı kurama göre kitle iletişim araçları yurttaşların yönetime katılmalarına ve gruplar arasındaki etkileşimin sağlanmasına temel görev addederek destek vermelidirler.

Gelişme Aracı Kuramında olduğu gibi bu kuramda da uluslararası kitle iletişim araçları siyasetine ilişkin koşullara önemli düzeyde vurgu yapılmakta,

¹⁸¹ Denis McQuail, a.g.e., s. 122.

geleneksel normatif kuramlardaki makro ulusal politikaların ötesinde şartlar ortaya konulmaktadır.

Açıklamalar ışığında kuramın ana ilkeleri şöyle özetlenebilmektedir:

- Toplumdaki her birey kitle iletişim araçlarına erişme ve gereksinimlerini kendi beklentileri doğrultusunda belirlemenin yanı sıra bu gereksinimler doğrultusunda seçtikleri kitle iletişim araçları tarafından hizmet görme hakkı vardır.

- Kitle iletişim araçlarının içerik ve organizasyonu merkezi politika ya da hükümet kontrolü dışında olmalıdır.

- Profesyoneller, reklam verenler vb başkaca müşteriler değil izleyicinin varoluş nedeni olduğu bir kitle iletişim araçları ortamı olmalıdır. Medyaya erişimde ve medya araçlarına sahip olmada coğrafi olarak bir sınırlılık olmaması birey, grup ve toplulukların düşünce ve ifade özgürlüklerinin bir uzantısı, ifadeyi yayma özgürlüğünün araçlarına ve sınırlarına da bir sınırlama konulmamasını gerektirmektedir. Ticari sistemde -yayın sistemleri kitle iletişim araçları ve düzenleyici olarak siyaset kurumu açısından ileriki bölümlerde detaylı olarak incelenecektir- iletişim araçlarının kapsama alanı başlangıcından itibaren herhangi bir sınırlamaya konu olmamıştır. Yayın kurumları ulusal düzeyde olduğu kadar yerel düzeyde de örgütlenebilmektedir. Bu anlamda ticari sistem olarak tanımlanan gelenek içinde yer alan iletişim düzenlemelerinde medya ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde örgütlenebilme olanaklarına sahip olmuştur¹⁸².

Bu noktada kurama Türkiye’den bir tespitle katkıda bulunmakta yarar bulunmaktadır.

4756 Sayılı Kanun’un 16. maddesi ile değişik 3984 Sayılı Kanun’un “Uyarı, para cezası, durdurma ve iptal” kenar başlıklı 33. maddesi’nin (b) fıkrası uyarınca bölgesel, yerel yayın kuruluşlarına kapsadığı yayın alanındaki il ve ilçe nüfusuna göre 60-100, 10-60, 20-40 ve 5-10 milyar lira arasında idari para cezası uygulanabilmesi söz konusu olmaktadır. Bu para cezaları, belli sermaye gruplarının elinde olmayan ulusal ve özellikle yerel ve bölgesel televizyon, radyo ve basın kuruluşları için amaç-araç orantısını gözetmeyen boyuttadır. Cumhurbaşkanı’nın tabiriyle “cezaların caydırıcı

¹⁸² Nilüfer Timisi, Dünyada Yerel Medya Örnekleri, <http://www.bianet.org>, 08.01.2001.

nitelikte olması, ancak televizyon, radyo ve basın kuruluşlarının yaşam şansını ellerinden almaması gerekmektedir.” Özellikle bölgesel ve yerel çerçevede hizmet veren bir çok görsel, işitsel ya da yazılı televizyon kuruluşlarının kapanmasına neden olacak tutarlardaki para cezalarının Katılımcı Demokratik Kitle İletişim Araçları Kuramı ilkeleri ile bağdaşmadığı görülmektedir ki siyaset kurumunun bakışının değerlendirilen kuram noktasına ulaşmadığı, dolayısıyla gerçekleştirilen düzenlemeler ve uygulamalar ile Demokratik Kitle İletişim Araçları Kuramı standartlarının henüz yakalanamadığı yolunda bir tespit bulunmak olanaklıdır.

Ayrıca katılımcılık anlamında 4756 Sayılı Kanun ile değişik 3984 Sayılı Kanun’un 29. maddesinin (a) fıkrası uyarınca dernekler, sendikalar, meslek kuruluşları, kooperatifler, vakıflar, mahalli idareler ile bunlar tarafından kurulan veya bunların ortak oldukları şirketler, iş ortakları ve birliklere yayın izni verilmemesi kuramın “gruplar, organizasyonlar ve yerel topluluklar kendi kitle iletişim araçlarına sahip olmalıdır” ve “küçük çaplı, katılımcı etkileşimli bir kitle iletişim aracı, geniş çaplı, tek yönlü ve profesyonelleşmiş bir kitle iletişim aracından daha iyidir”¹⁸³ şeklinde ifade edilen ilkeleri ile bağdaşmamaktadır.

Bu kuramda da MacBride Komisyonu Raporu’ndaki enformasyon kaynak ve kanallarında çoğulculuk, bütün halkların eşitlik, adalet ve karşılıklı yarar edinme temelinde uluslararası enformasyon alışverişine katılma hakkına saygı, kamunun etnik ve sosyal grupların ve bireylerin enformasyon kaynaklarına ulaşma haklarına ve iletişim sürecine etkin biçimde katılma hakkına saygı vb. olguları gerçekleştirilmesi istenen koşullar olarak geçerlidir.

Türkiye şartlarında da özellikle Avrupa Birliği’ne girme politikaları ile hazırlanan Uyum Paketleri’nde kuramın öngördüğü koşullara dönük taahhütler bulunmakta olup bu alana siyaset kurumunun bakış vizyonunda dış etkenler ile dahi de olsa gelişme olduğu dikkat çekmektedir.

Normatif sistem kuramları ile siyaset kurumunun, farklı toplumsal koşullar ile içiçe bulunan siyasal sistemlerin var olduğu ülkelerde kitle iletişim araçları için ne gibi niyetler besledikleri ve bu niyetlerini ne ölçüde ve yollar ile gerçekleştirecek

¹⁸³ Denis McQuail, a.g.e., s. 123.

düzenlemelerde bulduklarına ilişkin genel bir fikir oluşturulmaya çalışılmıştır. Özellikle McQuail'in geliştirdiği son iki kuram ile de siyaset kurumunun kitle iletişim araçlarına ilişkin düşüncelerinin geleceğine dair ideal anlamda bir projeksiyon tutulmakta olduğu görülmüştür. Makro politikalar düzeyinde çeşitli siyasal sistemlerde atıf yapılmakta olan siyaset kurumu kitle iletişim araçları ilişkisi Türkiye'de siyaset kurumu ve ticari televizyon olarak özellenecek ve siyaset kurumunun ticari televizyon yayın politikalarına bakışı siyasal iktidarın alana müdahale aracı olarak da yorumlanmakta olan Radyo Televizyon Üst Kurulu ve bu kurulun işlevleri irdelenerek değerlendirilecektir. Türkiye'de çeşitli uygulamaların açıklanan kuramlardan hangileri ile benzerlikler arzettiği bir başka değerlendirme alanı olarak düzenleme ve uygulamalar paralelinde ele alınacaktır.

Gelinen noktada Türkiye'ye dair bir değerlendirme yapılacak olunursa; Türkiye'de 1980'li yılların ardından uygulanan kitle iletişim araçları politikalarını, Otoriter, Liberal ve Sosyal Sorumluluk olmak üzere bu üç normatif kuramın bir karması ya da bunların karışımından ortaya çıkan melez (hybrid) ve Türkiye'ye özgü olarak nitelendirmenin olanaklı olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde ağırlıklı olarak liberal kuramın koşullarını uygulamaya çalışan ancak henüz devletin alana müdahalesi bağlamında sınırlarını netleştirememiş, bir yandan liberal düşüncenin deregülasyon politikalarını izlerken öte yandan ticari tekellerin olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak adına devlet müdahalesinin alanını genişletmeden yapamayan bir Türkiye profili ortaya çıkmaktadır. Türkiye şartlarında demokrasinin tüm kurum ve kurallarıyla tam olarak işletildiği Sosyal Sorumluluk Kuramı'nı uygulayan ülkeler kadar özgürlükçü, Otoriter Kuram'ın uygulandığı ülkeler kadar da baskıcı olmayan bir yapı dikkat çekmektedir.

BÖLÜM III

SİYASET KURUMU VE YAYIN POLİTİKALARI BAĞLAMINDA TİCARİ TELEVİZYON YAYINCILIĞINDA DÜZENLEME ve UYGULAMALAR

Tarihsel bir süreçte ortaya çıkan sosyal, ekonomik ve siyasal koşullara bağlı olarak iletişim alanında çeşitli gelişmeler meydana gelmektedir. Bu gelişmeler doğrultusunda iletişim araçlarının toplum üzerindeki artarak çoğalan muhtemel etkileri konuya siyasal iktidarların ilgisini çekmiştir. Bundandır ki tarih boyunca siyasi iktidarın kitle iletişim araçlarını yasal düzenlemeler ile kontrol altına almaya dönük çalışmaları nedeniyle basın tarihi bir anlamda siyasal iktidarlar ile girişilen temel haklar, özgürlük ve demokrasi savaşlarının da bir tarihi olmuştur.

Bu bölümde sözü edilen bu savaşımın Türkiye’de ticari televizyon yayıncılığı özelinde nasıl gerçekleşmiş ve gerçekleşmekte olduğuna dönük değerlendirmeler yapılmaya çalışılacaktır. Türkiye’deki gelişmeler siyaset kurumunun alana bakışını ön plana çıkaran belgelerin yorumlanması çabaları doğrultusunda kronolojik bir sıra ile ele alınacak, böylelikle tespiti yapılmak istenen araştırma konusunun aydınlatılması hedeflenecektir.

A- GENEL ANLAMDA DÜZENLEME OLGUSU

Siyasal iktidar ilk bölümde temel olgusal düzeyde yapılan açıklamalarda olduğu gibi çeşitli alanlarda düzenlemeler gerçekleştirmektedir. Bu düzenlemelerin hangi bakış açıları ile ne şekilde gerçekleştirildiği konusu ise siyaset kurumu kitle iletişim araçları ilişkisi bağlamında ikinci bölümde aktarılmaya çalışılmıştır.

Yine birinci bölümde iktidar olgusu rıza ve kuvvet toplamı formülünden¹⁸⁴ hareketle tanımlanarak siyasal iktidarın gücünü neye dayanarak ve nasıl kullanmakta olduğu genel anlamda açıklanmıştır. Rıza iktidar toplamı formülünde kitle iletişim araçlarının rolünü değerlendirmek sahanın düzenlenmesi konusundaki duyarlılığın anlaşılabilirliği bakımından önemlidir. Kitle iletişim araçları toplumun risk algılayış biçiminin şekillenmesinde ciddi bir rol oynamaktadır. Çeşitli çalışmalar kitle iletişim

¹⁸⁴ Münci Kapani, a.g.e., s. 50.

araçlarının belirli suçlara vurgu yaptığında kamuoyunda bu sorunlar ile ilgili tehlike duygusunun arttığını ortaya koymaktadır. Bir çok insan kişisel deneyimleri sayesinde değil kitle iletişim araçları kanalıyla bilgi edindiği için, bu bilgilerin aktarılma tarzı bu kişilerin sorunu algılayış biçimini belirlemektedir. Ancak kitle iletişim araçları toplumun risk duygusunu artırıp azaltabilse de kendi başına bu risk duygusunu yaratamaz. Öncelikle toplumda olumsuz sonuçların ortaya çıkacağına dair bir beklenti vardır ve kitle iletişim araçları bu beklentinin üzerine gitmektedir.¹⁸⁵ Riskin algılanış tarzının belirlenmesinde bir yoruma göre öne çıkan etkenler; kitle iletişim araçlarındaki haberlerin kapsamı, aktarılan bilginin hacmi, riskin ifade ediliş biçimi, riskle ilgili görüşlerin yorumlanış tarzı ve son olarak riski betimlerken, nitelerken kullanılan semboller, metaforlar ve söylemdir.¹⁸⁶ Siyasal iktidar kendisine duyulan rızayı önemli bir düzeyde kitle iletişim araçları ile etkileşim halinde ki bu etkileşim kitle iletişim araçlarının içeriğine müdahaleyi kapsayan yasal düzenlemelerdir, belirli riskler karşısında koruyucu rolünü ön plana çıkararak sağlamakta ve sürdürmektedir. Yasal düzenlemeler siyasal iktidarın gücü kullanmasının meşru dayanakları ve kanunlar hiyerarşisi içinde yegane bağlayıcı araçlarıdır.

1- Televizyon Yayıncılığı Alanında Düzenleme Yapılmasını Gerektiren Nedenler ve Bu Düzenlemeler Doğrultusunda Yayın Sistemleri

Siyaset kurumu kitle iletişim araçları ilişkileri bağlamında siyaset kurumunun aktörlerinin bir çok nedenle yayıncılık alanına düzenleyici müdahalelerde bulunmak arzusunda olduğu aktarılmaya çalışılmıştır. Siyasal iktidar kitle iletişim araçlarının istediğini yapmasını frenlemeye çalışırken, kitle iletişim araçları da insanları temsil ettiğini ve bu baskıcı güçten kurtulmak istediğini vurgulamaktadır¹⁸⁷. Ayrıca siyaset kurumunun kitle iletişim araçları politikalarına bakışını ele alırken düzenleme konusundaki tartışmaların art alanlarına bakıldığında yer yer siyasal çıkarları da aşan

¹⁸⁵ Frank Furedi, **Korku Kültürü- Risk Almanın Riskleri**, Barış Yıldırım (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 83-85.

¹⁸⁶ R. Kasperson, J. Kasperson, "The Social amplification and atenuation of Risk", **Annals of The American Academy of Politics and Social Science**, no. 545, s. 97.

¹⁸⁷ Graeme Burton, **Görünenden Fazlası**, Nefin Dinç (çev.), Alan Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 80.

özel nedenlerin düzenleme yapmak konusunda etkili olacağı görülecektir. Ancak geleneksel anlamda televizyon yayıncılığı alanında düzenleme yapılmasını gerektiren nedenler¹⁸⁸ ana hatları ile kanalların kıtlığı, kamu yararı, endişe ve yayınlarda insicam (tutarlılık) olmak üzere dörde ayrılmış bulunmaktadır.

a) Kanalların Kıtlığı (Channel Scarcity): Yayın sinyallerinin üzerinde dolaştığı sinyal spektrumunun sınırlı olması nedeniyle, frekansların kıt kaynaklar olarak görülüp kamu malı olarak devlet kontrolünde olması gerektiği düşüncesi ile bu kıt kaynağı kullanma konusunda izin vermeye yetkili bir otoritenin varlığının zorunluluğu anlamına gelmektedir.

b) Kamu Yararı (Public Interest): Kıt kaynak olarak frekansların yayın izni alan gerçek ve tüzel kişiler tarafından kamusal sorumluluk bilinci ile kullanılmasının sağlanması düzenleme yapılmasını gerektiren bir neden olarak kabul edilmektedir.

c) Endişe (Fear): Buna maddeye göre, önemli etkileri olan televizyon yayınlarının çeşitli sosyal problemlere neden olmasının, küçük çocuk ve gençlerin ruh sağlığını olumsuz etkilemesinin, reklam ve ticari çıkarlar ile dev bir satış makinesi haline gelmesinin engellenmesi için televizyon yayıncılığı düzenlenmelidir.

d) Yayınlarda Insicam- Tutarlılık (Consistency): Kamu radyo ve televizyonu ile ticari radyo ve televizyonun birlikte bulunduğu çoğulcu sistemlerde bile, yayınlarda bir insicam olmalıdır. Burada kastedilen, yayınlara, programlara müdahale ve yayınların rutinleştirilmesi değil; yayın yapılacak dalga boylarının tespiti, genel yayın esas ve ilkelerine uyulup uyulmadığı, kamu yararının gözetilip gözetilmediği gibi konularda yol gösterecek ve müeyyidesi olan bir yasal düzenlemeye duyulan gereksinimdir.

Bu nedenlerin düzenleme gerekçesi olarak ortaya konulduğu şartlar altında Raşit Kaya, devletin iletişim alanında sorumlulukları ve yerine getirmesi gereken faaliyetleri olduğunu belirtmekte, kamu hizmeti yayıncılık modeli ile örtüşen bu değerlendirmelerinde devletin düzenleme gerekçelerinin çerçevesini şöyle belirlemektedir:¹⁸⁹

1) İletişim alanını belirleyen genel normatif düzenlemeyi yapmak; yasal çerçeveyi çizmek, hak ve sorumlulukları belirlemek.

¹⁸⁸ Don R. Pember, a.g.e., s. 546.

¹⁸⁹ Raşit Kaya, a.g.e., s. 28.

2) İletişim alanında kamusal hizmetlerin gerektirdiği kaynakları bulmak ve kullanımları düzenlemek.

3) Ülke içinde kitle iletişim kuruluşlarına sahip olma ve bunlar yoluyla faaliyette bulunmanın genel koşullarını saptamak.

4) Kitle iletişim araçlarının etkinlikte bulunması için gerekli teknik altyapılar ve ayrıcalıklar ile ilgili düzenlemeleri gerçekleştirmek,.

5) Toplumda yer alan kurumsal iletişim kanallarının denetimini sağlamak, bir kamu hizmeti olarak iletişim olanaklarından toplum üyelerinin yararlanma koşullarını gözetmek, iletişim kanallarının belirlenen yasal çerçeve ve amaçlar dışında kötüye kullanımının önüne geçmek.

Bu geleneksel perspektiflerin frekans kıtlığı ile ilgili açıklamaları içeren kısımları John Keane'a göre kamu hizmeti yayıncılığı modelinin dayandığı gerek teknik ve gerekse siyasal kültürel gerekçelerin geçerlilikleri paralelinde ortadan kalkmaktadır. Keane geçerliliğin kalkmasını üç nedene dayandırmaktadır¹⁹⁰. Bunlardan ilki kamu hizmeti yayıncılığının bütün toplumu temsil ettiği savının kamu yararı olgusuna içkin tartışmalara koşut olarak güvenilirliğini yitirmesidir. İkinci olarak kamu yararı götüğü iddiasındaki bu kuruluşların varlıklarını sürdürmek ve ticari televizyonlar ile rekabet edebilmek için tecimselleşmek zorunda kalmalarıdır. Son olarak da iletişim uyduları, fiber optik kablolar ve enformasyon teknolojilerindeki yöndeşme (Türkçe'ye 'convergence' kelimesinden 'yöndeşme' ya da 'yakınsama' olarak çevrilen kavram bilgisayar, görsel- işitsel kitle iletişim araçları, telekomünikasyon gibi sektörlerin teknolojik ve ekonomik olarak birleşmesi, yeni ürünler ve hizmetler yaratmaları anlamına gelmektedir.¹⁹¹ Ayrıca bu kavramı kamu yayın kuruluşlarının ticari yayın kuruluşlarına benzemesi anlamında Keane'in ikinci maddesindeki anlama geldiği de ifade edilmektedir.) ile kamu hizmetinin teknik gerekçelerinin ortadan kalkmak üzere olmasıdır.

¹⁹⁰ John Keane, "Structural Transformations of the Public Sphere", **The Communication Review**, c. 1, no. 1, 1995, ss. 5- 7.

¹⁹¹ Mine Gencil Bek, "Avrupa Birliği İletişim Politikalarına Genel Bakış", **Avrupa Birliği ve Türkiye'de İletişim Politikaları**, Mine Gencil Bek (der.), Ümit Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 40.

Günümüzde siyaset kurumu bakışı çerçevesinde ortaya koyduğu düzenleyici kurullar aracılığı ile yayıncılık alanını düzenlemekte ve bu düzenlemeleri yasa ve yönetmelikler ile uygulamaktadır. Yayıncılık konusunda Türkiye’de gerçekleştirilen düzenlemelerde düzenleyici kurul modelleri örnek alınan Avrupa’da merkezi kültürel ağırlıklıdan ekonomik ağırlıklıya kayan yayıncılık politikaları; her ülkede hızla ticarileşen, özelleşen ve gittikçe karmaşık bir yapı arzeden yayıncılık alanında mülkiyet oranları, reklam kuralları ve program kotalarına ilişkin kuralları tek bir elden koordineli bir biçimde yürütecek ve uygulayacak düzenleyici kurulları devreye sokmuştur.

Kısaca yayıncılık sisteminin çalışmasını düzenleyici kurulların koyulması ve uygulanması düzenleyici kurulların temel işlevleridir. Avrupa’da faaliyet gösteren düzenleyici kurullar ve faaliyetleri ile ilgili olarak F. Jongen yapmış olduğu araştırmada, bu kurulların sisteme yönelik müdahalelerini örgütsel nitelikli müdahaleler, suç bildirimi, yaptırımlar ve düzenleyici nitelikli müdahaleler olmak üzere dört grupta sınıflandırmıştır.¹⁹² Jongen’in bu gruplarını düzenleyici kurul RTÜK’ün faaliyetlerini göz önünde bulundurarak üç başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar yayın kuruluşlarının üst düzey yetkililerini atamak, yayın lisansı vermek, frekans tahsisi yapmak gibi örgütsel nitelikli müdahaleler; kural koymak ve standartları belirlemek gibi düzenleyici/ kural koyucu müdahaleler; kendi yayın izlemeleri sonucunda ya da iletilen şikayetler üzerine yapılan değerlendirmeler sonucunda cezai müdahalelerdir.

Kitle iletişim araçlarının düzenlenmesinde siyasal iktidarlar düzenleyici kurullar aracılığı ile bu sahaya müdahale ederken çeşitli yaklaşımlar benimseyebilmektedir ki benimsenen yaklaşımları içerik düzenlemesi ve yapısal düzenleme olarak ikiye ayırmak mümkündür¹⁹³. Türkiye’de bu iki yaklaşımdan hangisinin benimsendiği sorgulandığında ikisinden birinin tek başına benimsenmeyip ikisinin birarada ancak özellikle 4756 Sayılı Kanunun kabulüne kadar gerçekleştirilen uygulamalar göz önüne alındığında ağırlığın “belirli konuları, belirli biçimlerden, belirli bakış açılarından işlenmesi taleplerini barındıran” içerik düzenlemesinden yana olduğu

¹⁹² F. Jongen, Broadcast Regulatory Bodies in Europe, Characteristic Examples, The European Institute for the Media, Yayımlanmamış Araştırma Raporu, Bülent Çaplı (akt.), **Medya ve Siyasal Sistem**, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s. 49.

¹⁹³ Judith Lichtenberg, “Foundations and Limits of Freedom of the Press”, a.g.e., s. 127.

saptanmaktadır. Bu tespiti RTÜK'ün ulusal ve yerel televizyon kuruluşlarına verdiği cezalar değerlendirildiğinde görülmektedir. RTÜK kurulduğu tarihten 21 Mayıs 2002 tarihine kadar ulusal televizyonlara 498 uyarı ve 340 gün süreyle yayın durdurma cezası, bölgesel televizyonlara 57 uyarı ve 262 gün yayın durdurma cezası, yerel televizyonlara ise 536 uyarı ve 3606 gün ekran karartma cezası vermiştir. En fazla yayın durdurma nedeni 11018 gün ile bölücü yayınlar, 6946 gün süreyle irticai yayınlar olmuştur. Yayın durdurmanın yanında bölücü ve irticai yayınları nedeniyle bir yerel televizyonun yayın izni iptal edilmiştir.¹⁹⁴

Türkiye'de yapılan düzenlemeler sonucunda ortaya çıkan yayın sistemi ileride etraflıca incelenecek olmakla beraber bu aşamada konuya ilişkin genel yayın sistemi sınıflandırmalarının da üzerinde durulmasında yarar bulunmaktadır. Bunlar kısaca şöyledir¹⁹⁵:

a- Ulusal Sistem (National System)

Bu sistemde yayın kurumları gelirleri devletçe karşılanan kamusal nitelikli kurumlardır ve bu kurumlar ticari nitelikli yayınlara yer vermezler. BBC (British Broadcasting Company), CBC (Canadian Broadcasting Corporation), ABC (Australian Broadcasting Commission) bu sistem ile yönetilen yayın kurumlarına örnek olup ulusal nitelikli bu gibi yayın kuruluşları Sosyal Sorumluluk Kuramı'ndan hareketle hemen her ülkede benimsenmektedir.

b- Çoğulcu veya Ulusal- Tecimsel Sistem (National- Commercial System)

Bu yayın sisteminde ulusal nitelikte olan yayın kurumları tecimsel nitelikli yayınlara da yer vererek Ulusal Sistemden ayrılmaktadır. Ayrıca bu sistemde kamusal ve ticari yayıncılık birlikte yürütülmektedir. Yayın kuruluşları için hem devletten mali destek alma hem de reklam gelirleri ile finansman sağlama olanağı bulunmaktadır. Bu sistemde kamusal televizyonlar kamu kurum ve kuruluşları tarafından kurulmaktadır

¹⁹⁴ RTÜK İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı'nın 2002 Yılı Değerlendirme Raporu.

¹⁹⁵ Aysel Aziz, **Elektronik Yayıncılıkta Temel Bilgiler**, TRT Basım ve Yayın Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1989, s. 34.

ancak bunlar devlet televizyonu değil kamu hizmeti veren televizyonlardır¹⁹⁶. Türkiye de 3913 Sayılı Kanunun kabulü ile bu sisteme geçmiştir. Fransa ve Almanya bu sistemi uygulayan ülkeler arasındadır. Bu sistemin genel mantığı Gelişme Aracı Kuramı ile örtüşmektedir.

c- Tecimsel- Özel Girişimci Sistem (Commercial System)

Bu sistemde siyasal iktidarın kitle iletişim araçları üzerindeki otoriter tutumunu en aza indirecek tedbirler alınmakta, bu sistemin geçerli olduğu ülkelerde yayın kurumları sadece yayıncılık alanında genel teknik ve hukuki kuralları belirleyen devlet ile olabildiğince bağlantısızdır. Yayın kurumlarının gelirleri ise ticari yayınlardan sağlanmaktadır. ABD’de uygulanmakta olan bu sistemde yayın kurumları özel sermayenin elinde olup devlet Federal Communication Commission ile yayın alanında yurttaşların temel hak ve özgürlükleri ile bağdaşan bazı düzenlemeler gerçekleştirmektedir. Bu sistemin genel mantığı Gelişme Aracı Kuramında karşılığını bulmaktadır.

d- Hükümet Sistemi (Government System)

Siyasal iktidarın yayın alanında bir girişimci olarak kendi koyduğu kurallar çerçevesinde yayınları yürütmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Hükümet sisteminde ticari televizyon yayıncılığında bahsetmek söz konusu olamaz. Televizyon yayıncılığında özel mülkiyetten sözedilememesi bu sistemin Sovyet- Totaliter kuram ile birlikte değerlendirilmesine neden olmaktadır. Dolayısı ile sosyalist rejimi benimseyen ülkelerde görülen bu sistem, bu ülkelerin son dönemde yeniden yapılanmaya girmesi ve durumun yayıncılık alanına da yansımaları nedeniyle uygulama sahasında daralma ile yüz yüze kalmıştır.

e- Kurumsal Yayın Sistemi (Institutional Broadcasting System)

Bu sistemin ayrı bir sistem olarak değerlendirilmeyebileceği kanaati ile sistem açıklanacak olursa bazı ülkelerde ulusal ve ticari televizyon yayın kuruluşlarının

¹⁹⁶ Ahmet Çiftçi, **Uluslararası Hukuk Açısından Radyo ve Televizyon Hukuku**, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, Ankara, 1999, s. 28.

yanında yalnızca eğitim ya da belirli hizmetlerin yerine getirilmesi için var olan yayın kuruluşlarının bulunduğu bir sistem olarak diğer sistemleri tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir. Kamu hizmeti anlayışı bu yayıncılığın yükselen bir değer olarak benimsenmesini sağlamaktadır.

Teknolojik gelişmeler ve ticari baskılar dolayısıyla 1980’lerde ve 1990’larda yayıncılık alanındaki finansman, yapılanma, içerik ve yayınlara erişimde genel anlamda bir sistem değişimi gerçekleşmiştir. Siyasi iktidar ve muhalefetin İtalya örneğinde olduğu gibi 1990 yılında başlayan yasa dışı televizyon yayınlarına tepkisiz kalmaları¹⁹⁷, hatta anayasanın ilgili maddelerinin delinmesine ses çıkarmayarak, bu olguyu bir anlamda liberal bir bakış savunmasıyla özendirme de Türkiye’nin 1990’lı yıllara fiilen ikili bir sistemle girmesine yol açmıştır. Ayrıca kontrolün kime ait olacağı üzerine yaşanan çatışma ve uzlaşmalar günümüzde tecimsele dönük olarak ağırlığını hissettiren ikili bir yayıncılık sistemini gerektirmiştir.

2- Televizyon Yayıncılığında Sınırlandırma ve Baskılar Olarak Düzenleme Olgusu

Gurevitch ve Blumler, “The Crisis of Public Communication” adlı çalışmalarında kitle iletişim araçları üzerindeki sınırlandırma ve baskıları yasal, normatif ve yapısal olmak üzere üç sınıfa ayırmaktadır.¹⁹⁸ Yasal başlığı altındaki sınıfa yasama ve yürütme erkleri tarafından uygulanan her türlü yasal düzenleme ve sınırlama dahil olmaktadır ki bunlar kitle iletişim araçlarının sahip olduğu hakları ve yükümlülükleri tarif etmektedirler. Siyasal iktidarın, kitle iletişim araçlarının kamunun yararına olmayan düşünceleri, iletileri yayacağı endişesi ve siyasal iktidarın vatandaşlara kitle iletişim araçları ile ulaşma çabası yasal düzenlemelerin aslında en az diğer sınırlama ve baskılarda olduğu kadar temel motivasyonları olmaktadır. Burada

¹⁹⁷ Sulhi Dönmezer, “Radyo ve Televizyon Yayıncılığımızın Bugünkü Hukuki Yapısı Üzerine Görüşler”, **2000’li Yıllara Doğru Türkiye’de Tv**, Emir Turam (der.), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 82.

¹⁹⁸ Jay Blumler ve Micheal Gurevitch, *The Crisis of Public Communication*, Bülent Çaplı (akt.) **Medya ve Etik**, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, ss. 33-37.

düzenlemeler demokratik toplumlarda siyasal iktidara yurttaşların verdiği yasa yapma ve uygulama gücü ile meşru dayanaklara oturtulmuş olup sınırlar yasal çerçeveler ile çizilmiştir. Türkiye’de çalışmada incelenmekte olan saha olan ticari televizyonların kuruluş ve yayın esaslarının sınırları 4756 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, Basın Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ile Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile değişik 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun ile çizilmekte ‘değişen koşul ve beklentiler’ doğrultusunda yeni yasal düzenlemeler gerçekleştirilmektedir. Yasal düzenlemeler ya da sınırlamalar, kitle iletişim araçlarının özgürlüğü, kişilik haklarının korunması, ulusal güvenlik, siyasal tarafsızlığın engellenmesi vb. konularda yapılmaktadır. Yasal baskılar çalışmada incelenecek temel metinlerin de içinde bulunduğu kategoridir.

Normatif baskılar sınıfı ise kitle iletişim araçlarının siyasal ve toplumsal işlevlerinden doğan beklentileri karşılamaktadır. Şöyle ki rekabetçi piyasa koşullarında başta enformasyon kalite ve çeşitliliğinin azalarak seçmen olarak yurttaşların gereksinim duyduğu siyasal enformasyonun ve dolayısı ile piyasa mekanizmasına karşı yurttaşların haklarının; siyasal iktidarın sahip olduğu gücü kötüye kullanmasına karşı kişisel hak ve iletişim özgürlüğünün korunması normatif baskılardır. Normatif baskı ve sınırlandırmalar yasal olarak sınıflandırılanlar gibi yasal bağlayıcılığa sahip değildir ancak bir toplumda temel hak ve özgürlüklerin benimsenmesi paralelinde oluşan değerlerin iletişim özgürlükleri sahasında da yansıma bulması ve yasal kurallar kadar kabul görmesi yani toplum evrildikçe kitle iletişim araçlarının kendi değerlerini yaratması, teamüller geliştirmesi ve böylelikle kitle iletişim araçlarının siyasal baskılardan uzak, özgür bir biçimde faaliyet göstermesinin meşru zemininin sağlanması söz konusu olmaktadır. Türkiye’de de çeşitli basın kuruluşlarının duyurduğu basın meslek ilkeleri vb etik kuralları normatif sınırlamalara örnek teşkil etmektedir.

Yapısal baskılar kavramı ise siyaset kurumu ile kitle iletişim araçları arasındaki formel ya da informel bağlantıları karşılamaktadır. Yayın kuruluşları yasal düzenlemeler yolu ile genelde siyasal iktidar lehine olacak şekilde yapısal baskılardan daha fazla etkilenir hale gelebilmektedirler. Formel baskı siyasal partilerin kitle iletişim araçları ile doğrudan ilişkilerini kastetmektedir. Çok farkedilir olmamakla beraber siyasi

partilerin düzenleyici kurullara ya da yayın kuruluşlarının çeşitli organlarına sızma girişimleri oldukça sık rastlanan yöntemlerden sayılabilmektedir¹⁹⁹. Bu konuda ciddi mağduriyetler yaşamış Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun yönetiminin seçimine ilişkin yapılan düzenlemeler örnektir. Her ne kadar çalışmada ticari televizyon yayın politikalarına siyaset kurumunun bakışı incelenmekteyse de hem ticari hem de kamusal televizyon yayıncılığını düzenleyen Radyo ve Televizyon Üst Kurulu ile ilişkisi TRT'nin de bu yönüyle inceleme alanına örnek teşkil etmesine olanak vermektedir. 1 Mayıs 1964 tarihinde 359 Sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesi ile özerk bir yapıya sahip olan TRT yönetim kurulunun yapısı 29 Şubat 1971 tarihli ve 359 Sayılı Kanunun bazı maddelerini değiştirerek özerkliğini kaldıran "1568 Sayılı TRT Kanunu" ile yapısal baskıya açık ve siyasal iktidara bağımlı hale getirilmiştir.²⁰⁰ 1 Ocak 1984 tarihinde 2954 sayılı TRT kanunu ile Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu'nun inisiyatifine bırakılan TRT yönetiminin yapısı 3984 sayılı kanunun 36. maddesindeki "Görevi sona eren Yüksek Kurulun Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Genel Müdürü ve Yönetim Kurulu üyelerinin atanmasına ilişkin yetkileri Üst Kurula ve iş bu Kanun gereğince Üst Kurula ... devredilir" ifadesi ile Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun yetkisine verilmiştir. Ayrıca 3984 sayılı kanuna 4756 sayılı Kanunun Geçici 1. maddesi hükmü ile eklenmiş geçici 10. madde (Halen görevde bulunan; Üst Kurul üyeleri, bu Kanuna göre seçilecek yeni Üst Kurul üyelerinin seçim sonucunun, TRT Genel Müdürü ise yeni Üst Kurul tarafından aday gösterilenler arasından Bakanlar Kurulunca yapılacak atama sonucunun Resmi Gazetede yayımlanması tarihlerine kadar görevlerine devam ederler.) bu bağımlılığı ve dolayısı ile karar verici düzeyde siyaset kurumunun yapısal baskı boyutunu göstermektedir. Burada hem siyaset kurumu eliyle yayıncılık alanını düzenleyen RTÜK tarafından aday gösterilmesi durumu hem de adayın yürütme tarafından atanması yapısal baskı olmaktadır.

Benzer şekilde ticari yayın kuruluşları için de 3984 Sayılı kanunun karar verici düzeyde siyaset kurumunun yapısal baskısına neden olacak düzenlemeleri bulunmakta olup ileriki bölümlerde kanunun eleştirisi yapılırken bu durum çeşitli boyutları ile ele

¹⁹⁹ Bülent Çaplı (akt.), **Medya ve Siyasal Sistem**, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s. 37.

²⁰⁰ Hıfzı Topuz ve diğerleri, **Yarının Radyo Televizyon Düzeni**, İlad- Tüses Ortak Yayını, İstanbul, 1990, s. 107.

alınacaktır. Türkiye’de 4756 sayılı kanunun 13. maddesi ile değişik 3984 sayılı kanunun 29. maddesinin a bendindeki “Siyasi partiler, dernekler, sendikalar, meslek kuruluşları, kooperatifler, vakıflar, mahallî idareler ile bunlar tarafından kurulan veya bunların ortak oldukları şirketler, iş ortakları, birlikler ile üretim, yatırım, ihracat, ithalat, pazarlama ve finans kurum ve kuruluşlarına radyo ve televizyon yayın izni verilmez; bu kuruluşlar radyo ve televizyon yayın izni almış şirketlere ortak olamazlar.” ifadesinden anlaşılacağı gibi siyasi partilerin kitle iletişim araçları ile mülkiyet ve finansal ilişkiler aracılığı ile formel ilişkiler içine girmesi olanaklı olmadığından önceki cümlede verilen örneklerde olduğu gibi siyaset kurumu karar verici mekanizmalarda etkili olmayı tercih etmektedir ki 3984 sayılı kanunun yapısı da buna son derece uygun bulunmaktadır.

Yapısal baskıların informel şeklinde ise kitle iletişim araçları çeşitli yayınları ile çıkarlarına uygun siyasi partilere -bu genelde siyasal iktidarı elinde bulunduran parti şayet değilse siyasal iktidarı elde etmesi muhtemel partidir- destek vermektedir.

Bu konuda bir başka ayırım da Denis McQuail’dan gelmektedir. Denis McQuail Kitle İletişim Araçları Denetimi ve Basın Özgürlüğü adlı çalışmasının kitle iletişim araçlarının yönetimi ve rolünün değerlendirilmesi konulu beşinci bölümünde dört tip yönetim formu tipinden söz etmektedir.²⁰¹ Bunlar resmi ve dış yönetim tipi olarak kanun ve düzenlemeler; resmi olmayan ve dış yönetim tipi olarak Pazar koşullarının zorlaması, baskı ve lobiler, kamuoyunun görüşleri, eleştiriler; resmi ve dış yönetim tipi olarak idari ve finansal kontrol, özdenetim; resmi olmayan ve iç yönetim tipi olarak profesyonellik, kurum kültürü, norm ve etikdir. Çalışmada bu ayırım kapsamında resmi ve dış yönetim tipi olarak kanun ve düzenlemelerin arkasında yatan bakış açıları değerlendirilme konusu yapılmaktadır.

3- Türkiye’de Yasal Düzenleme Süreci

İletişim alanı ve radyo ve televizyon yayıncılığında düzenlemelere geçilmeden çalışmanın yapıldığı saha olan Türkiye’de yasal düzenlemelerin gerçekleşme sürecini incelemede yarar bulunmaktadır. Böylece bu bölümde siyaset kurumunun bakışını

²⁰¹ Denis McQuail, **Media Accountability and Freedom of Publication**, Oxford Publications, New York, 2003, s. 98.

değerlendirebilmek adına ele alınacak olan ticari televizyon yayıncılığına ilişkin düzenlemeler daha anlaşılır olacaktır.

a- Tanımsal Olarak Yasa, Tüzük ve Yönetmelik

Anayasanın 88 ve 89. maddelerinde belirtildiği gibi yasalar Anayasanın öngördüğü yetkili organ tarafından, belirtilen usul ve biçimde kabul edilerek yürürlüğe konan yazılı hukuk kurallarıdır.

Yasa hükmünde kararnameler, yasama organının bir yasa ile verdiği yetki üzerine, Bakanlar Kurulunun, yürürlükteki yasaları değiştiren işlemleri olarak tanımlanmaktadır.²⁰² Türk hukukunda, yasaya eşdeğer bir başka işlem türü olarak yasa hükmünde kararnamelerin olağan (Any. m. 21) ve olağanüstü (Any. m. 121 ve 122) dönemlere göre olmak üzere iki düzenleniş biçimi olduğu görülmektedir ancak kitle iletişim ortamını düzenleyen yasa hükmünde kararname bulunmaması nedeniyle bu konu detaylandırılmadan süreç aktarılmaya devam edilecektir.

Yasaların yapılmasında uygulanacak usuller Anayasa (m. 88- 89) ve Meclis İçtüzüğü'nde yer almaktadır. Yazılı metin olarak ortaya çıkmayan yasanın hukuki varlığından söz edilemeyeceğinden, yasa yazılı olmalıdır.

Yasalardan başka yine düzenleme fonksiyonu üstlenen ancak gerçekleştirilmesi yasama erkinin tekelinde olmayan tüzükler ve yönetmelikler bulunmaktadır. Anayasanın 115. maddesinde belirtildiği üzere Bakanlar Kurulu, yasanın uygulanmasını göstermek veya emrettiği işleri belirtmek üzere, yasalara aykırı olmamak ve Danıştay'ın incelemesinden geçirilmek şartıyla tüzükler çıkarabilmektedir. Tüzükler, Cumhurbaşkanı tarafından imzalanmak suretiyle yasalar gibi yayımlanmaktadır. Yönetmeliklere ilişkin ise Anayasanın 124. maddesinde Başbakanlığın, bakanlıkların ve kamu tüzelkişilerinin, kendi görev alanlarını ilgilendiren yasaların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarabileceği belirtilmektedir. Hangi yönetmeliklerin Resmi Gazetede yayımlanacağı kanunda belirtilmektedir.

²⁰² Fazıl Sağlam, "Kanun Hükmünde Kararname Çıkarma Yetkisinin Sınırları, Uygulamanın Yaygınlaşmasından Doğabilecek Sorunlar", **Anayasa Yargısı**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, No: 4, Ankara, 1984, s. 261.

Ticari televizyon yayıncılığını düzenleyen yasa ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere “16/3/1995 tarihli ve 22229 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Özel Radyo ve Televizyon Kuruluşlarının Uyması Gerekli Asgari İdari ve Mali Şartlarla Yayın Alanı, Yayın Saat ve Süreleri Hakkında Yönetmelik”, “10/3/1995 tarihli ve 22223 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Radyo ve Televizyon Kuruluşlarına Kanal veya Frekans Tahsisi Şartları ve Bunlara İlişkin İhale Usulleri ile Yayın Lisansı ve İzni Yönetmeliği” ve 1999 yılında Başbakan Bülent Ecevit’in, bölücü ve irticai yayınların engellenmesi için radyo televizyon kuruluşlarının ulusal güvenlik belgesi alması gerektiği açıklaması öncesinde hazırlanmış olan 4 Ekim 2003 tarihli 25249 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan yönetmelik, yönetmelik örneği olarak verilebilmektedir.

b- Yasaların Teklifi ve Görüşülmesi

Yasa teklif etmek yetkisi Bakanlar Kuruluna ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerine aittir. Bakanlar kurulundan gelen teklife tasarı, TBMM üyelerinden gelen yasa yapma isteğine teklif adı verilmektedir. Bu ayrımın dayanağı Anayasada da öngörülmekte (m. 88/2 ve m. 155/2) ve TBMM içtüzüğünde tasarı (m. 73) ve teklif (m. 74) ayrı ayrı düzenlenmektedir. Bakanlar kurulundan gelen yasa yapma isteği olarak tasarı Danıştay’ın düşüncesi alındıktan sonra başbakan ve bütün bakanlar tarafından imzalanarak TBMM’ye sunulmak üzere TBMM başkanına verilmektedir. (içtüzük m. 73) Yasa tasarıları, aslında, meclisten güvenoyu almış hükümet programını uygulama araçları sayılmaktadır. Başka bir deyişle kanun tasarıları bir anlamda çoğunluğun siyasi seçimlerini yansıtmaktadır.

TBMM üyelerinden yapılan teklif bir, ya da daha çok imzalı olabilmektedir. Öte yandan, teklifin reddi hiçbir sorumluluk doğurmamaktadır. Çoğunluğun hükümeti oluşturduğu ve meclise karşı siyasi açıdan sorumlu olduğu parlamenter sistemlerde, yasa tasarıları yasa tekliflerinden fazla olup hükümetlerin benimsemediği yasa tekliflerinin yasalaşması pek de mümkün görülmemektedir.

Yasa tasarıları ve teklifleri gerekçeli bir rapor ile sunulmakta, bu raporda tasarı ya da teklifin bütünü ve maddeleri hakkında bilgi verilmektedir. TBMM başkanlığına sunulan yasa tasarı ve teklifleri, önce ilgili meclis komisyonlarına gönderilmekte (içtüzük m. 73, 74), komisyonlarda incelendikten sonra TBMM Genel Kurulunda

görülmektedir. Bu bakımdan yasa tasarıları gibi yasa tekliflerinin de, TBMM tarafından görüşülüp bir karara bağlanması zorunlu olmaktadır.

c- Meclis Komisyonları ve Yasa Tasarı ya da Tekliflerinin Meclis Komisyonlarında Görüşülmesi

Tasarı ve tekliflerin, yasama meclisi komisyonlarında görüşülmesi, meclis genel kurulunun çalışma yükünü azaltmak, yasama faaliyetini çabuk ve verimli yürütebilmek için bir zorunluluktur. TBMM'nde Anayasa ve İçtüzük hükümlerine göre kurulan 16 daimi komisyon bulunmaktadır. Bu komisyonların adları İçtüzüğün 20. maddesinde Anayasa Komisyonu (24 üye), Adalet Komisyonu (24 üye), Milli Savunma Komisyonu (24 üye), İçişleri Komisyonu (24 üye), Dışişleri Komisyonu (24 üye), Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu (24 üye), Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonu (24), Çevre Komisyonu (24 üye), Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler Komisyonu (24 üye), Tarım, Orman ve Köy İşleri Komisyonu (24 üye), Sanayi, Ticaret, Enerji, Tabii Kaynaklar, Bilgi ve Teknoloji Komisyonu (24 üye), Plan ve Bütçe Komisyonu (40 üye), Türkiye Büyük Millet Meclisi Hesaplarını İnceleme Komisyonu (15 üye), Dilekçe Komisyonu (15 üye), Kamu İktisadi Teşebbüsleri Komisyonu (35 üye), İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu (24 üye) olarak sıralanmaktadır. Kitle iletişim araçlarına ilişkin düzenlemeler Anayasa Komisyonu'nun faaliyet alanına bırakılmış olup bu durum bu alanın düzenlenmesi konusundaki duyarlılığı göstermektedir. Ancak böylesine uzmanlık gerektiren bir saha için bu başlık altında bir komisyon kurulmaması da eleştiri konusu olabilmektedir. Komisyonların görev alanları ve yetkileri üç gruba ayrılmasında Anayasa Komisyonu“Kanun Tasarı ve Teklifleri ile Kanun Hükmünde Kararnemeleri Görüşmekle Görevli ve Yetkili Daimi Uzmanlık Komisyonu” ve “Kanun Tasarı Ve Teklifleri ile Kanun Hükmünde Kararnemeleri Görüşmek Yanında Belli Özel Görev ve Yetkileri Olan Daimi Uzmanlık Komisyonu” olarak değerlendirilmektedir²⁰³.

Bu daimi komisyonların dışında Meclis Araştırması ve Meclis Soruşturması Komisyonları bulunmaktadır. 16/04/2002 tarihinde 204 milletvekilinin önergesi ile

²⁰³ <http://www.tbmm.gov.tr/tbmmcalisma/tbmmcalisma206.htm>.

kurulan Medyanın Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Tespit Edilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu çalışma sahası ile de yakın ilişkisi dolayısı ile meclis araştırması komisyonuna örnek olarak verilebilir. Ayrıca bu komisyona ileride daha ayrıntılı yer verilecektir.

Siyasi parti grupları komisyonlarda parti grupları toplam sayısı içindeki yüzde oranlarına göre temsil edilmektedirler.

Kısaca, komisyonlar meclis adına faaliyet gösteren ve meclis genel kurulunun çalışmalarını hazırlayan kuruluşlardır. Yasanın konusu, meclisin birden çok komisyonunu ilgilendiriyorsa, bu takdirde, tasarı ya da teklifi inceleyen komisyon, konunun başka ilgili komisyonda da incelenmesini isteyebilmekte, konunun özelliğine göre, bazen ilgili sürekli komisyonlardan üyeler alınmak yoluyla geçici karma komisyonlar da kurulabilmektedir.²⁰⁴

Komisyonlar kendilerine gelen, gönderilen işleri kırkbeş gün içinde sonuçlandırmakta (İçtüzük m. 37) ve genel kurulda görüşülmek üzere meclis başkanlığına göndermektedirler.

Yasama meclisi komisyonlarının bir görevi de, tasarıların ya da tekliflerin öncelikle Anayasanın metin ve ruhuna aykırılıkların incelemektir. Komisyon bu konuda bir aykırılık saptadığı takdirde gerekçesini belirterek maddelerin görüşülmesine geçmeden tasarı ya da teklifi reddedebilmektedir. (İçtüzük m. 38)

d- TBMM Genel Kurulu'nda Yasa Tasarı ya da Tekliflerinin Görüşülmesi

Yasa tasarı ya da tekliflerinin görüşülmesi iki aşamalı bir yöntemle olmaktadır. Birinci aşamada genel kurulda yasa tasarı ya da teklifinin önce tümü üzerinde görüşme yapılmakta, bundan sonra maddelere geçilmesi oya sunulmaktadır. Maddelere geçilmesi kabul edilmediği takdirde yasa tasarı ya da teklifi reddedilmiş sayılmakta ve ret tarihinden başlamak üzere bir yıl geçmedikçe aynı yasama dönemi içinde yeniden verilememektedir. İkinci aşamada yasa tasarısının ya da teklifinin tümü

²⁰⁴ Tuncer Karamustafaoğlu, *Yasama Meclisinde Komisyonlar*, AÜHF Yayınları No: 20, Ankara, 1965, ss. 7-9.

üzerindeki görüşmeler tamamlanıp metin kabul edildikten sonra maddelerin tek tek görüşülmesine geçilmektedir. (İçtüzük m. 76)

Yasa tasarılarının ya da tekliflerinin görüşmeler sonrasında oylanıp kabul edilmesinde meclis üye tamsayısının en az üçte biri ile toplantı yeter sayısı –bu sayı asla üye tam sayısının dörtte birinin bir fazlasından az olamaz-, toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar yeter sayısı sağlanmış olmaktadır. (Anayasa m. 96)

Yasa tasarıları ve teklifleri, TBMM tarafından oylanıp kabul edildikten sonra yasalaşmakta, ancak yürürlüğe girebilmeleri ve uygulanabilmeleri için yayımlanmaları gerekmektedir. Anayasanın 89. maddesinde TBMM tarafından kabul edilen kanunların Cumhurbaşkanı tarafından Resmi Gazete’de (Anayasa m. 151) yayımlanması öngörülmektedir.

Cumhurbaşkanı yayımlanmasını uygun bulmadığı kanunu gerekçesi ile onbeş gün içinde bir daha görüşülmek üzere TBMM’ye geri gönderebilmektedir. (Anayasa m. 89)

Anayasada Cumhurbaşkanına tanınan geri gönderme yetkisi, teknik anlamda bir geciktirici veto değildir, zira geri gönderilen yasa, TBMM tarafından daha farklı bir çoğunluk koşulu aranmaksızın aynen kabul edilir yani yasama organı kendi ilk metninde direnir, hiçbir değişiklik yapmayarak kendi metnine sahip çıkarsa Cumhurbaşkanı bu yasayı yayınlamak zorundadır. Ancak bu durumda Cumhurbaşkanı kanunun Resmi Gazete’de yayımlanmasından itibaren altmış gün içinde, yasanın Anayasaya aykırılığı nedeniyle bu kez Anayasa Mahkemesine doğrudan iptal davası açma hakkına sahiptir. (Anayasa m. 150)

Eğer ki TBMM geri gönderilen bir yasada yeni bir değişiklik yapacak olursa, bu durumda Cumhurbaşkanı, değiştirilen yasayı tekrar TBMM’ye gönderme hakkına sahiptir. (Anayasa m. 89/3)

Erdoğan Teziç, “Anayasanın 150. maddesi ile Cumhurbaşkanına kanunlar için Anayasa Mahkemesine doğrudan iptal davası açma yetkisi tanındığına göre, Cumhurbaşkanının yasaları bir daha görüşülmek üzere TBMM’ye geri göndermesi yerine, iptal davası yoluna başvurması daha isabetli görülmektedir.”²⁰⁵ şeklinde sürece

²⁰⁵ Erdoğan Teziç, a.g.e., s. 50.

dönük bir tespitte bulunmaktadır. 10. Cumhurbaşkanı döneminde Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer gerekli görmesi durumunda yasaları gönderme ve aynen tekrar kabulü halinde onaylayarak Anayasa Mahkemesine iptal davası yetkisini kullanmaktadır ki 3984 Sayılı Kanun'da değişiklik yapılması konusunda da aktarılacağı üzere benzer süreç işlemiştir.

4- Türkiye'de Ticari Televizyon Yayıncılığı Dönemi Öncesi Gelişmeler

Bu bölüme kadar çalışmada siyaset kurumunun neden kitle iletişim araçlarına yöneldiği konusunda değerlendirmeler yapılarak, bu değerlendirmelerin kuramsal altyapıları oluşturulmaya çalışılarak ilgili değerlendirmeler içerisinde çeşitli örnekler verilmiş, böyle bir konunun konu olarak seçilmesinin kuramsal geçerliliğinin sağlanması yapılmaya çalışılmıştır. Siyaset kurumu ve kitle iletişim araçları arasındaki ilişkileri genel anlamda ve çeşitli boyutları ile ele alma aşamasına geçilmeden önce her iki alanın ama daha çok birbirleri ile ilişkili olmak kaydı ile temel kavramları etüt edilmiştir. Tüm bu aşamalardan geçilirken siyaset kurumunun bakışından ne anlaşılabilceği ve bu bakışın hangi ifadeler ile karşılanabileceğine dair kuramsal ve pratik tespitlerde bulunulmuştur. Bu bölüm ile beraber siyaset kurumunun kitle iletişim araçlarına yönelmesinin altında yatan nedenlerden daha somut unsurlar olarak ve inceleme sahası Türkiye'de ticari televizyon politikaları özeline çekilerek çalışma gerekçelere, yasal düzenleme ve bu düzenlemelerin uygulamasına kaydırılacaktır. Konuyu Türkiye'deki bağlamında değerlendirebilmek bakımından Türkiye'de ticari televizyon yayıncılığı üzerinde etkili olan gelişmeler kronolojik bir sıra ile irdelenecek ancak ağırlık 'ticari televizyonculuğun' bugünkü şartlarını açıklayan 90 sonrasına verilecektir.

Çalışmanın başından da ifade edilmeye çalışıldığı gibi siyaset kurumu olgusu içinde yasama ve yürütme organları içinde görev alan ya da meclis dışında kalmak ile beraber geçmişte politikaların oluşmasında rol almış ya da rol almaya talip siyasi partilerin bu konudaki etkinliklerinin somut göstergesi alanı düzenlemek üzere kabul görmüş yasalar olmaktadır. Bu yasaların hazırlanması öncesinde kamuoyuna verilen mesajlar, yasaların -önceki bölümde ayrıntılı biçimde anlatılan- kabulüne kadar geçen aşamasındaki biçimleri ve nihayetinde uygulanmak üzere yasalaşması bir başka deyişle uygulaması safhasındaki tüm metinler siyaset kurumunun bakışından izler taşımaktadır.

Çalışmada hedeflenen ise bu izleri bütüncül bir bakış açısı ile değerlendirmek ve siyaset kurumunun kitle iletişim araçlarına bakışına ilişkin bir profil çıkarmaktır.

Aslında Türkiye şartlarında yaşayan her yurttaşın içinde yaşadığı siyasal kültürü tanınması dolayısı ile böyle bir çalışmanın da sonuçlarını önceden kestirmesi ve kendine has bir üslubu ile nesnelliği tartışmalı birtakım öngörülerde bulunması söz konusu olacaktır. Çalışmada sözü edilen öngörülerini bilimselliğin olanaklarından yararlanarak nesnel bir tespit şeklinde toparlamak amaçlanmaktadır. Böyle bir saptama çalışmasında bu bölüme kadar aktarılmaya çalışıldığı ölçüde önemi vurgulanan kitle iletişim sahasının geleceğine dair bir projeksiyon da sağlanmak istenmektedir.

a- Türkiye’de Ticari Televizyon Yayıncılığı Üzerinde Etkili Olan Faktörler

Türkiye’de 1990 yılına kadar Ulusal Ticari Sistem olarak nitelenen Türkiye Radyo- Televizyon Kurumu (TRT) tekeline dayalı bir radyo ve televizyon düzeni bulunmaktadır. 1990 ve 1994 yılları arasında Türkiye’de bu alanda var olan düzenin yeni iletişim teknolojileri ve diğer değişkenler ile istikrarsızlaştırılmaya çalışıldığı bir fiili deregülasyon dönemi yaşanmıştır. Bu dönemde yasal olmayan bu fiili durum; Anayasa’nın 133. maddesinin 8 temmuz 1993 tarihli 3913 Sayılı Kanun ile değiştirilmesi ve ilgili yasa değişikliğinin 10.07.1993’te 21633 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmesiyle hukuki duruma uyum sağlamıştır ki bu tarih bir çok çalışmada da kabul gördüğü gibi bu çalışmada da özel televizyonlara yasal statüyü kazandırması dolayısıyla Türkiye’de özel tv yayıncılığının miladı kabul edilmektedir.

Çoğulcu veya Ulusal- Tecimsel Sistem’de açıklandığı gibi Türkiye’de 3913 Sayılı Kanunun kabulü ile yayın tekelinin kaldırılması sonrasında daha önce siyasi iktidar ve muhalefetin tıpkı İtalya örneğinde yaşandığı gibi 1990 yılında yasal olmayan bir şekilde başlayan yayınlara tepki vermemeleri ile fiilen başlayan ikili sisteme yasal olarak geçilmiştir. 3913 Sayılı Kanun çıkıp tekeli sistemden çoğulcu sisteme geçişten

önce bu geçişin nasıl olması gerektiğine dair doktrinde savunulan üç farklı görüş ortaya konulmuştur.²⁰⁶

- Anayasa Değişikliği: TRT'nin tekel hakkı Anayasanın 133. maddesindeki hükümden kaynaklandığına göre öncelikle bu maddenin değiştirilmesinin gerektiğini savunan görüş.

- 2954 Sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununun Değiştirilmesi: TRT'nin tekel hakkının 2954'ten kaynaklandığını belirten ve çoğulcu sisteme geçiş için 2954'ün 4. maddesinin 1. fıkrası a bendindeki 'ancak' ile başlayan ifadesinde gerekli değişikliğin yapılmasını savunan görüş.

- Yargısal Çözüm Yolu: İtalya'daki devlet tekelinin fiilen delinmesi (1973) ve sorunun yargıya götürülmesi sonucu, İtalyan Anayasa Mahkemesi'nin verdiği kararlar (16 Temmuz 1974) çoğulcu sistemin meşrulaştırması yolunun²⁰⁷ Türkiye'de uygulanmasını savunan görüş.

Yukarıda ifade edilen üç görüşten ilk önce üçüncüsü uygulanmış olmuştur.

Bu gelişmelerin ardından Anayasa değişikliği gerçekleştirilmiş ancak ikinci görüş ile 2954 Sayılı Kanun bir anlamda rehabilite edilmek yerine televizyon yayıncılığı alanı 3984 Sayılı Kanun ile düzenleme yoluna gidilmiştir. Ardından bu alanda faaliyette bulunan ve bulunacak yayın kuruluşlarının kuruluş ve işleyişini uluslararası standartlara da uygun olarak hukuki anlamda düzenlemek amacıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi, 13.04.1994'te 3984 sayılı "Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun"u kabul etmiştir. 3984 sayılı yasa ile radyo ve televizyon alanında ikili yapılanma yasal olarak kabul edilmiş, kamusal ve özel bütün radyo ve televizyon yayınları düzenlenirken, yayınların gözetim ve denetiminin sağlanması amacıyla özerk ve tarafsız kamu tüzel kişiliğindeki Radyo Televizyon Üst Kurulu'nun oluşmasına olanak tanınmış ve böylelikle bu sahadaki yasal boşluk doldurulmaya çalışılmıştır.

²⁰⁶ Ahmet Çiftçi, Ferruh Mutlu Binark, "Radyo ve Televizyon Özgürlüğü, Elektronik Yayıncılığın Hukuki ve Sosyal Yönü, Türkiye'de Radyo ve Televizyon Yayıncılığı Üzerine Bir Model Denemesi", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 7, Sayı: 1- 2, Ankara, 1991, s. 545.

²⁰⁷ Guissepe Paolo- Rao Barile, "Trends in the Italian Mass Media and Media Law", **European Journal of Communication**, Vol. 7, Number 2, Sage Pub., London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, 1992, ss. 261- 267.

b- Türkiye’de Ticari Televizyon Yayıncılığının Önünü Açan İlk Düzenlemeler

“2954 Sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu” ile tarafsız bir kamu tüzel kişiliği olarak Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu’na tanınan yayın tekeli; 12 Ocak 1989 tarihli “3517 sayılı “Radyo ve Televizyon İstasyonlarının Posta, Telgraf ve Telefon İşletmesi Genel Müdürlüğü Tarafından Kurulması ve İşletilmesi ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun’un” birinci maddesi ile ‘Radyo ve Televizyon istasyonlarının ve program linklerinin kurulması ve işletilmesi’ görev ve yetkisi PTT Genel Müdürlüğü’ne devredilmek yolu ile daraltılmıştır.²⁰⁸ Bu yasa ile radyo televizyon alanındaki uydu ve yer istasyonlarının kurulması ve işletilmesi tekeli PTT’ye verilirken, yayınların düzenlenmesi ve yurt içine ve dışına yayın yapılması tekeli TRT’ye bırakılmıştır. 3517 Sayılı Yasa’nın 2. maddesi ile PTT’nin bu şebekeleri yayın amacı ile kendisinin kullanamayacağı gibi gerçek veya tüzel kişilere veya kamu kurum ve kuruluşlarına kiralayamayacağı ve yayına verilecek radyo- televizyon programları ile yayın saatleri üzerinde herhangi bir tasarrufta bulunamayacağı belirtilerek TRT olası rakiplerden ve Aydın Dündar’ın ifade ettiği gibi ‘yüksek hizmet faturaları tehlikesinden’²⁰⁹ korunmaya çalışılmıştır.

TRT’nin tekel gücünü PTT ile paylaşmasını gerektiren yasa her ne kadar Anayasa’nın 133. maddesi şüphe oluşturmayacak biçimde ticari televizyon yayıncılığını engellemekteyse de, Türkiye’de ticari televizyon yayıncılığının önünü açan girişimlere dayanak sağlamıştır ki bu noktada siyaset kurumunun bakış açısı göz yumma ya da düzenlememe şeklinde belirmiş, 133. madde engeli informel biçimde bypass edilmiştir.

PTT bu yasaya dayanarak uydudan çanak anten ile aldığı yayınları kablolu televizyon sistemi ile abonelerine ulaştırırken bu durum, hükümet tasarısında çıkış gerekçesi ‘Anayasa’nın 133., 31., 26., maddelerinde belirlenen ilkeler ışığında ve ayrıca her gün değişmekte olan radyo ve televizyon işletmeciliği ve teknolojisi ile “359 Sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Kanunu”nun uygulamasında karşılaşılan

²⁰⁸ Kayıhan İçel, a.g.e., s. 300.

²⁰⁹ Aydın Dündar, “Özel Radyo-Tv Kargaşası ve Devlet”, **Dünya Gazetesi**, 17.10.1992, s. 12.

güçlükler ve tespit edilen eksiklikler de dikkate alınarak hazırlanmıştır²¹⁰ şeklinde açıklanan 11 Kasım 1983 tarihli 2954 Sayılı Kanun ile radyo ve televizyon yayınları için ulusal siyasete uygun ilkeleri saptamak ve yasada belirtilen görev ve esasların gözetim, denetim ve değerlendirmesini yapmak üzere TRT'nin dışında bağımsız bir kurum olarak kurulan Radyo Televizyon Yüksek Kurulu'nun (RTYK) belli bir miktar telif talebi ile karşılaşmıştır. Ayrıca BBC, TV5, Eurosport, Sat 1 gibi yabancı kanalların yetkilileri de PTT'nin bu yayınları izinsiz verdiğini belirterek anlaşma taleplerini ileri sürmüşlerdir²¹¹. Ancak PTT'nin her ne kadar Radyo Televizyon Yüksek Kurulu ve yabancı kanal yetkililerinin farklı mali talepleri dile getiren tepkileri ile karşılaşsa da bu girişimi TRT dışında bir yayıncılık tarzının kamuoyu tarafından tanınması ve beğenilmesi bakımından ilk adım olarak önemlidir.

Daha da önemlisi bu aşamada Türkiye'de özel televizyon yayıncılığı konusunda yayıncılık sistemini büyük ölçüde değiştirecek önemli gelişmeler yaşanmıştır.

Türkiye'deki özel televizyonun ilk başlangıç noktası yine kendisinde yaşanan değişimlerden önemli ölçüde etkilenilen Avrupa olmuştur. Vergi cenneti olarak bilinen Liechtenstein Prensiği Vaduz'da kurucuları Cem Uzan ve Kuno Frick olan 'Magic Box Incorporated' adıyla 3 Ağustos 1989'da kurulan şirket Federal Almanya'da yayın yapmak üzere 'Eutelsat' uydusundan iki kanal kiralamış, ayrıca Alman posta işletmesi Bundespost'ta kurulan bir istasyondan yayınlarını dağıtmak üzere Sat 1 Stüdyoları ile de anlaşmıştır.²¹²

Ardından 1 Mart 1990'da deneme yayınlarına başlamış ve TRT eski genel müdürü Tunca Toskay –TRT'deki görevi sırasında siyasal iktidara yakın tutumu ve döneminde TRT'nin siyasal iktidar lehine yayın yaparak tarafsızlığının zedelenmesi ciddi eleştiriler almıştır²¹³ ki Toskay'a yöneltile eleştiriler TRT üzerinde gerek içerik

²¹⁰ Milli Güvenlik Konseyi, **Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Kanun Tasarısı ve Milli Güvenlik Konseyi İhtisas Komisyonu Raporu**, 1/639, 718 sıra sayılı, s. 1.

²¹¹ Sina Koloğlu, "Kablolu Yayın PTT'ye Dert Açtı", **Cumhuriyet Gazetesi**, 06.05.1992.

²¹² **Cumhuriyet Gazetesi**, 25.09.1991.

²¹³ Aysel Aziz, "Türkiye'de Radyo ve Televizyon Politikaları", **Yarımın Radyo ve Televizyon Düzeni**, Aysel Aziz, Mesut Önen ve Hıfzı Topuz (der.), **a.g.e.**, s. 119.

gerek yönetim anlamında siyasal iktidarın baskısına dönük muhalefet ve hatta bu ortamdaki yayıncılıktan bunalmış kamuoyunun tepkileri ile örtüşmektedir- başta olmak üzere TRT kökenli bir çok kişiyi bünyesine alarak, 7 Mayıs 1990 tarihinden itibaren günde beş saat yayın yapmaya başlamıştır²¹⁴. Türkiye sınırları dışından Türkiye'ye yayın yapan kanal, yasal bir takım sorunların da gündeme gelmesine neden olmuştur.

Burada siyaset kurumunun bakışını anlamaya katkı sağlayacak bir başka ayrıntı Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın oğlu Ahmet Özal'ın da 'Magic Box Incorporated'a ortak olmasıdır. 8. Cumhurbaşkanı siyaset kurumunun önemli bir aktörü olarak bu gelişmeyi olumlamıştır ancak bu olumlamanın altında yatan politik tutumu Özal ailesinin Magic Box Incorporated ile olan ortaklık ilişkisi içinde aramak indirgemeci bir yaklaşım olacaktır. Bu bakışın altındaki neden yeni sağ anlayışın, Türkiye'deki eski egemen kültürel yapıların yerine yenisini geçirmek arzusu olarak açıklanmaktadır zira basın sektöründe iki buçuk parti ve gazeteyi yeterli gören bir siyasi bakışın, televizyon yayınlarına ilişkin gerçek anlamda bir çeşitlilik istemesi şartı olacaktı²¹⁵.

Özal'ın bu olumlu bakışının somut göstergelerine Amerika gezisi sırasında bir açıklama ile yurtdışından Türkiye'ye yapılacak televizyon yayınlarının yasal bir sakıncası olmadığını²¹⁶ belirtmesi, benzer şekilde PTT'nin 3517 Sayılı Kanunu dayanak göstererek TRT'nin yayın alanına da müdahale etmesine ise TRT'nin işinin programcılık olduğu, işin fiziki yönünün ise PTT tarafından yürütülmesi gerektiği²¹⁷ şeklindeki savunusu örnektir.

Tüm bu gelişmelere TRT ve PTT siyasi baskılar nedeniyle tepkilerini dile getirmekten kaçınırken çeşitli taraflardan de- facto durum ile ilgili çok sayıda suç duyurusu gelmiştir. RTYK ve Telsiz Genel Müdürlüğü'nün yanı sıra, 20 Ekim 1991 seçimleri öncesinde muhalefet partileri, Star 1'in Anavatan Partisi lehine taraflı yayın

²¹⁴ Erol Mutlu, **Televizyon ve Toplum**, TRT Yayınlar, Ankara, 1999, s. 60.

²¹⁵ Haluk Geray, **İletişim Teknolojileri, Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları**, Ütopya Yayınları, Ankara, 2003, s. 172.

²¹⁶ Hülya Yengin, **Ekranın Büyüsü: Batıda Değişen Televizyon Yayıncılığının Boyutları ve Türkiye'de Özel Televizyonlar**, Der Yayınları, İstanbul, 1994, s. 119.

²¹⁷ **Cumhuriyet**, 06.01.1991.

yaptığı, seçimlerle ilgili reklam ve anahaber başlığı altında gerçeğe aykırı bant ve resimler yayınlandığı, bu yayınlarda da PTT vericilerinin yasal olmayan bir şekilde kullanıldığı konusunda Yüksek Seçim Kurulu'na (YSK) yayınların durdurulması için başvuruda bulunmuştur.²¹⁸ YSK, PTT'den Star 1'e verilen hizmeti durdurmasını istemişse de başarılı olamamıştır.

Sonraki gelişmeler ile 3517 Sayılı Kanun'un bazı hükümlerinin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi²¹⁹ ve Anayasanın tanıdığı altı aylık süre içinde TBMM'nin bir kanun çıkarmaması ve Magic Box'ın kapatılmaması üzerine yeni kanalların yayına başladığı görülmektedir.²²⁰ Örneğin 1 Mart 1992'de tüm gün yayınlarına başlayan ve Mak Ajans'ın yaptığı araştırmaya göre seks içeriği en fazla film yayınlayan Show Tv²²¹, kuruluş açısından ilk özel televizyon olarak 22 Nisan 1993'te yayına başlayan TGRT, 4 Ekim 1992'de düzenli yayına başlayan ve kurucusunun Cem Uzan'la kurduğu ortaklıktan ayrılan Ahmet Özal'ın olduğu Kanal 6, 1 Aralık 1992'de Bursa'da yayına başlayan Flash TV ticari televizyon alanında faaliyet gösteren ilklerdir. Özden Çankaya'nın tabiriyle bu süre zarfında herşey o denli hızlı gelişmiştir ki, 1968'e TRT'nin İstiklal Marşı ile başlayıp yine aynı marşla biten ve ekranda 'televizyonunuzu kapatmayı unutmayınız' yazısı çıkana dek ekrandan gözlerini ayırmaksızın televizyon izleyenler, bir toplum yaşamında kısa sayılabilecek bir süre içinde, yirmi iki yıl sonra çok kanallı bir televizyon yaşamına kavuşmuşlardır. Yasal düzen özel televizyonlara izin vermemektedir ama, devletin başında 'Anayasa'nın bir kez delinmesiyle bir şey olmaz diyen bir Cumhurbaşkanı vardır ve yasak olan her şey gibi, özel televizyon da topluma çekici gelmiştir.²²²

3517 Sayılı Kanun dönemin ana muhalefet partisi Sosyal Demokrat Halkçı Parti'nin başvurusu ile Anayasa'nın 133. maddesine aykırı olduğu gerekçesi ile 18

²¹⁸ Jale Sarmaşık, **Türkiye'de Radyo ve Televizyon Düzeni: 1927- 2000**, Maltepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 115.

²¹⁹ Anayasa Mahkemesi 18.05.1990 T., E. 1989/9, K. 190/8 Sayılı Kararı (RG. 26.07.1990, No: 20586).

²²⁰ Metin Işık, a.g.e., s. 212.

²²¹ Nalan Demiregi vd., **Bu Ne Şiddet**, Kitle Yayınları, Ankara, 1994, s. 29.

²²² Özden Çankaya, **Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi: TRT (1927- 2000)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 268.

Mayıs 1990 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan E. 1989/9. ve K.1990/8 sayılı karar ile iptal edilmiştir. İptalin gerekçesi özetle ‘programların hazırlanması kadar yayına verilmesi de TRT’nin görevidir ve tarafsızlık gerektirmektedir. Böyle bir işlevin tarafsızlığı yasal güvence altında olmayan PTT’ye verilmesi yayınlardaki tarafsızlık ilkesine ters düşeceğinden yasa Anayasaya aykırıdır’ şeklinde ifade edilmiştir. Aradan geçen süre içerisinde hükümet ve meclis gerekli yasal düzenlemeyi yapmamış, TRT’nin vericileri PTT’den geri istemesine karşın yasal boşluk ancak 6 Temmuz 1999 tarihinde kabul edilen 4397 sayılı kanun ile doldurulabilmiştir.²²³

Aslında ana muhalefet olarak SHP’nin ticari televizyon yayıncılığını engellemeye dönük bu tavrı ticari televizyon yayıncılığına dönük negatif bir bakıştan değil Star 1’in ANAP propagandası yapmasına karşı bir tavidir. Çünkü ticari televizyon yayıncılığı, o dönemde belediyelerde çoğunlukta bulunan SHP’nin SHP’li belediyeler tarafından kurulan çanak antenler ile yayınların halka ulaştırılmasını sağlamasından büyük yarar görmüş, hatta Star 1 gibi ANAP’ı fiilen destekleyen bir yayın kuruluşuna da diğerleri ile birlikte verdiği desteğin SHP’nin 1991 seçimlerindeki oy kaybının nedeni olduğu belirtilmiştir²²⁴. Gerçi SHP de ANAP’a göre geç de olsa bu gücü kullanmış, 20 Ekim 1991 genel seçimlerine bir ay kala kurulan Mega 10 ANAP’ı destekleyen Star 1 yayınları karşısında SHP’yi destekleyen bir kanal olarak yayına başlamış, seçim sonrası yayın sorunları ve finans problemleri yaşamasını bahane göstererek misyonunu tamamlamış olarak yayın yaşamına son vermiştir.²²⁵

Bu dönemde ticari televizyonların oluşturması olası tekellerden ziyade TRT tekeli, TRT’nin siyasal iktidarla arasındaki bağ tartışmaları şekillendirirken – 1982 Anayasasında TRT’nin özerk ve tarafsız yayıncı olarak nitelendirilmesi ile ilgili Soysal’ın “Tarafsızlık yalnız özerklikten değil bağımsızlıktan da daha dar kapsamlı bir kavram olarak özerk, hatta bağımsız bile olmayan bir kuruluşun basit denge hesapları ile yanıltıcı bir tarafsızlık izlenimi vermesi söz konusu olabilmektedir. Bağımsızlık,

²²³ Metin Işık, a.g.e., s. 210.

²²⁴ Mahmut Tali Öngören, “Yeni Düzen Mi, Düzensizlik Mi”, **2000’li Yıllara Doğru Türkiye’de TV**, Emir Turam (der.), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1996, s. 115.

²²⁵ Aydın Uğur, Türkiye’de Elektronik Medyaların Son On Yılı, **Ana Britannica**, Ana Yıllık, 1992, s. 343.

radio ve televizyon kuruluşlarının yönetimini hiç olmazsa siyasal iktidardan gelen baskılara karşı korumanın yollarından biri olabilmektedir.²²⁶ eleştirisi konunun önemli bir boyutunu sergilemektedir.- SHP ticari tekele de dikkat çekmiştir²²⁷.

Ticari televizyon yayıncılığı konusunda ilerideki gelişmelere İçişleri Bakanlığı damgasını vurmuştur ki bu çeşitli kesimler tarafından siyaset kurumunun her ne kadar yasa dışı durumu engellemeye dönük de olsa otoriter bakışının yansıması olarak algılanmıştır.

İçişleri Bakanlığı, Anayasanın 130. maddesi ile buna dayanarak çıkarılan 2954 Sayılı Kanun, 2813 ve 3517 sayılı kanunlara aykırılığını gerekçe göstererek Emniyet Genel Müdürlüğü ve Valiliklere gönderdiği bir genelge ile yurt içinde yayın yapılmasının yasal olmadığı gerekçesi ile ticari radyo ve televizyonların yayınlarının durdurulmasını talep etmiştir.²²⁸ Bu genelgeye istinaden harekete geçen Valilikler ülke içinde yayın yapan ticari radyo ve televizyon kuruluşlarına gönderdikleri yazı ile, 24 saat içinde yayınlarını durdurmalarını istemiş, bu istek karşısında Flash TV başta olmak üzere ticari radyo ve televizyon kuruluşlarının Danıştay'a yaptığı yürütmenin durdurulması istemleri reddedilmiş böylelikle 1993 yılı Nisan'ında 800 civarında ticari radyo ve televizyon kuruluşunun yayınları durdurulmuştur. Bu dönemde DYP- SHP koalisyonu iktidardır ve Süleyman Demirel Başbakandır.

Ancak bu karar ticari radyo ve televizyon yayıncılığından memnun kamuoyu tarafından ciddi bir tepki ile karşılanmış, 74 gün süren yasaklama ve kapatmalar Doğru Yol Partisi lideri Tansu Çiller'in de başbakan olması ile son bularak fiili serbestlik dönemi yeniden başlamıştır²²⁹. Şu halde DYP'de liberal bir bakışın olduğunu da söylemek olanaklıdır ki o dönemde Çiller'i iktidara taşıyan sahip çıktığını söylediği Turgut Özal'ın liberal politikalarıdır. 58 ve 59. hükümetin iktidar partisi Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı da Özal'ın siyasi zeminini oluşturduğu yeni sağ anlayışa sahip çıkarak bu bakışı her konuda oluşturduğu politikalara uygulamaktadır. Adalet ve

²²⁶ Mümtaz Soysal, **Anayasanın Anlamı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 231.

²²⁷ Aysel Aziz ve Hıfzı Topuz, "Özel Radyo ve Televizyon Girişimleri", **Yarımın Radyo ve Televizyon Düzeni**, Aysel Aziz, Mesut Önen ve Hıfzı Topuz (der.), a.g.e., s. 148.

²²⁸ **Cumhuriyet**, 01.02.1993.

²²⁹ Metin Işık, a.g.e., s. 215.

Kalkınma Partisi iktidarında AKP'nin kitle iletişim araçlarına bakışı 2000 sonrası kitle iletişim araçları politikalarının incelendiği bölümde ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

Bu dönem çeşitli kaynaklarda ticari televizyon konusunda bir yasal düzenleme olmaması ve zaten 82 Anayasasının 133. maddesi ile radyo ve televizyonun kamu tekelinde olmasına karşın Anayasanın da delinerek ticari televizyon yayıncılığı yapılmasını deregülatif bir dönem olarak açıklanmaktadır. Ancak liberal politikaların bir uzantısı olarak gelen siyasal iktidarın hiçbir şekilde ilgili alana yasa yaparak vb. şekilde karışmamasını ifade eden kavram –deregülasyon ile de regülasyonun/ düzenlemenin çöküşü, hatta ölümü değil, devletin düzenleyici, regüle edici rolünü dizginlemek demektir²³⁰ - bu döneme ad olarak yeterince uygun düşmemektedir. Çünkü bu dönemde deregülasyon bir politikayı değil siyaset kurumunun çeşitli nedenler ile –başta siyaset kurumunun sermaye ile ilişkileri- alana düzenleme getirmekten kaçınması sonucunda ortaya çıkan bir görünümü ima etmektedir. Burada yapılan yasal olmadığı halde siyaset kurumunun alandaki fiili durum olarak gerçekleşen (defacto) yasadışı etkinliklere göz yumması ve sahanın ticari sermaye ile işbirliği içinde istikrarsızlaştırılmasıdır. Deregülasyon olgusuna dönük Türkiye için yapılmış olan bir başka değerlendirme de deregülasyonu, kimi zaman eskisinden de yoğun ve katı düzenlemeleri içeren bir reregülasyon sürecinin izlemesidir²³¹. Ticari yayıncılık sahasında da deregülasyon olarak anılan ancak yukarıda ifade edilen nedenler ile tam anlamı ile deregülasyon olgusunu karşılamayan bu yasal boşluk dönemini sahaya dönük yeni ve ileriki bölümlerde detaylı olarak ele alınacak tartışmalar ile gerçekleştirilen ve hala da üzerine tartışmaların sürdüğü düzenlemeler olarak 3984 ve 4756 Sayılı Kanunlar doldurmuştur.

Bu dönemde siyaset kurumu olgusu içinde dönemin siyasal aktörü olan ve yasama organında bulunarak politikalar üzerinde söz sahibi olan siyasi partilerin ticari televizyon yayın politikalarına bakışını değerlendirmekte yarar bulunmaktadır. ANAP, SHP ve DYP'nin politikalar üzerindeki etkisi dolayısıyla 'bakışı' bu dönemde belirleyiciliği bakımından önplana çıkmaktadır. Bu partilerin iktidar oldukları dönem ile

²³⁰ Zygmunt Bauman, **Siyaset Arayışı**, MetisYayınları, Tuncay Birkan (çev.), İstanbul, 2000, s. 83.

²³¹ Korkmaz Alemdar, **Radyo ve Televizyonda Yeni Düzen**, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yayınları, Ankara, 1993, s. 10.

muhalefette oldukları dönemler arasında söylemleri bakımından farkların bulunduğu dikkat çekicidir. Bu dönemde televizyon yayıncılığı konusunda tartışmalar kamu yayıncılığı çevresinde şekillenmekte, Anayasa gereği televizyon yayınlarının TRT tekelinde olması siyasi iktidarların bu yayınlardan sürekli yararlanmasını kolaylaştırmakta, buna karşın muhalefet partileri seslerini duyurmamaktan yakınmaktadır. Dolayısıyla siyasi partiler iktidardayken özel televizyon yayıncılığına TRT lehine olumsuz bakmakta ve ticari televizyon yayıncılığını düzenleyici politikalar gerçekleştirmeye yanaşmamakta, muhalefetteyken tam aksi görüşü öne sürmekte, buldukları pozisyona göre bakış açılarını destekleyen argümanlar üretmektedirler. Bu üç partinin bakışlarını temellendirdikleri argümanlar şöyle örneklenebilir:

ANAP iktidarda olduğu 1987- 1991 döneminde tekelin kaldırılması durumunda reklam ve kar amacı güden ticari televizyon kuruluşlarının nüfusun yoğun olduğu bölgelere yatırım yapacaklarını; eğlence ve magazin türü yayınlara daha çok yer vereceklerini ve bunun getireceği kültürel sakıncalar yanında bu tür programların pahalı ve dış kaynaklı olması nedeniyle yerli yapımlar aleyhine rekabet oluşturarak döviz kaybına neden olacaklarını; tekelin kaldırılması için henüz erken olduğunu, Anayasa'nın öngördüğü tekeli sistemin demokrasiyi içlerine sindirmiş –kendilerine atfen- iyi niyetli bir iktidarın iyi hizmet vermesine elverişli olduğunu ve zaten de demokrasiyle yönetilen pek çok ülkede de az çok benzer bir sistemin uygulandığını ifade etmektedir²³². Kendinden sonraki DYP- SHP koalisyonu iktidarında ise ticari yayıncılığı desteklemiş ve yeni yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmemesinden iktidar partilerini sorumlu tutmuştur.

SHP'de muhalefette olduğu dönemde kendi partisinin bulunduğu belediyelerde ticari televizyon yayınlarını desteklemiş, yerel ticari yayıncılık konusunda destekleyici olmuş ancak genel politika olarak yayın tekelinin TRT'den alınması konusunda da hep bir çekince taşımıştır. Bu çekinceli tavır SHP'nin iktidar ortağı olduğu dönemde 3984 Sayılı Kanun çıkarıldıktan sonra Başbakan Yardımcısı SHP Genel Başkanı Murat Karayağçın'ın; "Yerel yönetimlerin saydamlaşmasını istiyorsak, yayıncılık yapmalarını sağlamalıyız. Burada bir ihmal yok, bilinçli bir karşı koyma var.

²³² İlker Tuncay, "Devlet Medya İlişkileri Semineri", **Hürriyet Vakfı Yayınları**, 9- 11.04.1988, s. 34.

Hiç kimse çıkıp ‘Hay Allah unuttuk’ diyemez. Türkiye’nin egemen güçleri yerel yönetimin yayıncılık hakkına karşıdır”²³³ ifadesinde de görülmektedir.

DYP ise TRT’nin siyasal bir araç olarak ANAP iktidarı tarafından kullanıldığını ifade ederek dönemin DYP Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Dülger’in “Biz kısaca BBC gibi TRT istiyoruz. Tabii onun ITV’sini de beraber istiyoruz ki denge tamam olsun”²³⁴ açıklaması ile bakışını ortaya koymaktadır. Ancak İçişleri Bakanlığı’nın ticari televizyonların kapatılması konulu genelgesi DYP- SHP koalisyon iktidarı dönemine denk gelmiştir.

Genel anlamda bu dönem içinde hemen hemen tüm partilerin buldukları şartlara göre farklı söylemler geliştirdiler de Anayasada bir değişiklik yapılarak devlet tekelinin kaldırılması, TRT’ye özerk bir yapı kazandırılması ve belirli sınırlar ölçüsünde ticari televizyon yayıncılığına izin verilmesi konusunda oydaşıma vardıkları görülmektedir.

Ancak bu dönemde kamuoyunun istekleri özerk televizyon tartışmalarının ilerisine geçmiştir ve Türk toplumu artık özel televizyon istemektedir.

c- Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi’nin İmzalanması ve Kabulü

Türkiye’de henüz kamu yayıncılığı tekeline dair TRT’nin taraflılığı ile ilgili tartışmalar yapılmaktayken, kablolu televizyon ve doğrudan uydu yayınlarının tartışıldığı uluslararası işbirliği ile sınır ötesi yayınların ortak kurallarının belirlenmesi kararlarının alındığı Avrupa Konseyi toplantısında, Avrupa ülkeleri arasında görsel-ışitsel alanda hukuksal boşlukları doldurarak, yeni bir görsel-ışitsel düzenin kurallarının saptanması, bu alanda korsanlığın önlenerek telif haklarının korunmasının sağlanması, doğu Avrupa’daki değişim sonucunda doğu ve batı Avrupa’nın bir bütün olarak değerlendirilmesi ile yeni yayın politikalarının oluşturulması konuları gündemdedir. 26-28 Ekim 1988 tarihli bu toplantının gündemi, taraf devletlerin 5 Mayıs 1989 tarihinde imzaladığı Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi’nin temel ilkelerinin çıkış noktası olmuştur.

²³³ “Radyo- Tv Yasası SHP’nin İçine Sinmedi”, **Tercüman Gazetesi**, 17.11.1993.

²³⁴ Mehmet Dülger, “Devlet Medya İlişkileri Semineri”, **Hürriyet Vakfı Yayınları**, 9- 11.04.1988, s. 38.

İlgili sözleşmenin ön sözündeki “Bu sözleşmeyi imzalayan Avrupa Konseyi’ne üye devletler, Avrupa Konseyi’nin hedefinin üyeler arasında daha sıkı işbirliğine ulaşmak olduğunu dikkate alarak... İnsan onuru ve eşitliğinin, bu ilkelerin temel unsurlarını oluşturduğunu dikkate alarak... Yayıncılık politikası için vazgeçilmez bir temel oluşturan özgür bilgi ve düşünce akışıyla yayıncıların bağımsızlığı ilkelerine bağlılıklarını teyit ederek... Tüm demokratik gruplar ve siyasi partiler arasında çoğulculuğun ve fırsat eşitliğinin korunması koşuluyla, kültürün gelişmesi ve özgürce kanaat oluşumunda yayıncılığın önemini vurgulayarak... Hukuki düzenlemelerin ortak genel çerçevesini bütünleştirme ihtiyacını dikkate alarak... Televizyon reklamları, haberleşme alanında kadın-erkek eşitliği, radyo ve televizyon alanında uydu kapasitesinin kullanımı ve Avrupa’da görsel-işitsel yapımların gelişimi hususlarında Avrupa Konseyi’nin yürürlükteki tavsiyelerinde yer alan ilkelerin geliştirilmesi arzusu ile... aşağıdaki hususlarda mutabık kalmışlardır.” açıklaması tüm özgür dünyanın kabul ettiği bir madde olan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin ilk maddesine ve Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi’nin 10. maddesine atıf yaparak ki yayıncılık alanında ortak bir bilgi ve düşünce pazarının geliştirilebilmesi açısından bu maddenin büyük önemi bulunmaktadır ²³⁵, Avrupa Birliği’nin tasarladığı televizyon yayıncılığı politikasının temel düşüncesini vermektedir.

Türkiye Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi’ni (ASTS) 7 Eylül 1992 tarihinde imzalamış, Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi’nin Onaylanmasına Dair Kanun Tasarısı, 21 Haziran 1993’te TBMM Başkanlığı’na gönderilmiş ve Dışişleri Komisyonu tarafından 14 Temmuz 1993’te kabul edilmiştir. Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi’nin TBMM’de kabul edilen metni 12 Aralık 1993’te Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. Türkiye gerekli belgeleri 21 Ocak 1994 tarihinde Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği’ne sunmuştur. Sözleşmenin 29. maddesine göre, Türkiye’de 1 Mayıs 1994’te yürürlüğe giren ASTS, Türkiye için uyulması gereken yükümlülükler ve sınırlamalar getirmiştir²³⁶.

²³⁵ Herbert Ungerer, **Telecommunications in Europe, Free Choice For The User in Europe’s 1992 Market-The Challenge For The European Community**, The European Perspectives Series, Luxemburg, 1990, s. 124.

²³⁶ Özden Çankaya, a.g.e., s. 293.

Sözleşmenin taraf ülke Türkiye’ce imzalanmasından kabulüne kadar geçen süre aynı zamanda açıklanmaya çalışıldığı gibi ticari televizyon yayıncılığı konusunda kuralsız dönemin önüne nasıl geçileceği ya da geçilmesinin gerekip gerekmediği ekseninde ilerleyen tartışmaların da artarak sürdüğü ve ticari yayıncılığın düzenlenmediği bir dönemdir. Ancak “bu sözleşmeye imza koyan devletlerin ulusal sınırlar içinde kendi iletişim düzenlerini kurarken, kendi iç hukukları ile sözleşme arasındaki uyumlaşmayı sağlamaları gereği”²³⁷ ve Avrupa Birliği Bakanlar Kurulu’nun bu sözleşmeyi imzalayan üye ülkelere, sözleşmenin uygulanması için gönderdiği yönergede, sözleşmeyi uygulamadan evvel söz konusu alt koşulların hazırlanması amacıyla iki yıllık süre tanımış olması kuralsız dönemin bitmesini sağlayan son derece önemli faktörlerdendir. Yine ASTS’nin imzalanmasından kabulüne geçen süre içinde 3913 Sayılı Yasa’nın yürürlüğe girerek (10.07.1993) televizyon yayıncılığında devlet tekeli kaldırılmıştır. ASTS’nin yürürlüğe girmesi sürecinde 20 Nisan 1994 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun’un hazırlanışı sırasında, Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi ilkelerine bağlı kalındığı ve söz konusu kanunun bu ilkeler çerçevesinde şekillendirildiği ilgililerce açıklanmıştır²³⁸. ASTS’nin 3984 ile uyum içinde olduğu 3984 sayılı kanunun 8. maddesinin (f) ve (h) bentlerinde de ifade edilmektedir.

Bu sürece dair çalışma bağlamında bir başka tespit olarak da siyaset kurumunun bakışının uluslararası koşulların da etkisi altında şekillendiğidir. Çeşitli nedenler ile bu alanda düzenleme yapmama eğiliminde olan bir bakış çalışmanın ileriki bölümünde de açıklanacağı gibi düzenleme yapma gereğini hissetmede bu dış faktörden etkilenmiştir. Katılım ortaklığı belgesi, uyum paketleri de ilgili hükümleri ile benzer şekilde siyaset kurumunun kitle iletişim araçları politikalarına bakışını büyük ölçüde etkileyecektir.

²³⁷ Sacide Vural, **Yeni Radyo-Televizyon Yasası Paneli**, 13 Mayıs 1994, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, Ankara, 1994, s. 45.

²³⁸ Güliz Uluç, a.g.e., 2003, s. 71.

B- TÜRKİYE’DE TİCARİ TELEVİZYON YAYINCILIĞI DÖNEMİ

3913 Sayılı Kanunun kabulü ile yayıncılıkta devlet tekelinin son bulmasının ardından ticari televizyon yayıncılığı 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun ile düzenlenmiştir. 3984 Sayılı yasa başta RTÜK’ün kuruluşu ve fonksiyonları olmak üzere iletişim özgürlüklerinden mülkiyet ilişkilerine kadar bir çok konuya getirdiği perspektif bakımından eleştiriye konu edilegelmektedir. Ayrıca yasa koyucunun kitle iletişim araçları ve özellikle tez kapsamı gereği özel televizyonlara bakışı, alanda yapılacak yeni düzenlemelerin “ideal” olarak belirlenenlere ne derece yanıt vereceği hususunda önemli göstergeler olarak 3984 sayılı yasaya ve yasayı değiştirmeye yönelik tekliflere, meclis komisyon tasarılarına, ilgili yasa teklifleri görüşülürken tutulan meclis tutanaklarına yansımaktadır. Aynı şekilde bu bölümde 4756 Sayılı, 4771 Sayılı ve 4928 Sayılı yasalar da siyaset kurumunun bakış açısını anlayabilmek bakımından değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

1- 3913 Sayılı Kanun’un Kabulü ve Yayıncılıkta Devlet Tekelinin Son Bulması

TBMM Anayasa Komisyonu Anayasanın 133. maddesinin değiştirilmesine ilişkin öneri metnini 8 Nisan 1993 tarihinde görüşmeye hazır duruma getirmiş ancak önerinin TBMM Genel Kurulu’nda görüşülmesi 8. Cumhurbaşkanı’nın ölümü nedeniyle ertelenmiştir. 29 Nisan 1993’te yapılabilen görüşmede Anayasa Komisyonu’nda değişiklik metninin yeterli olmadığı, yeniden düzenlenmesi gerektiği gerekçesi ile görüşme 22 Haziran’a ertelenmiş ancak bu görüşmede de bir sonuca varılamamıştır²³⁹.

3913 Sayılı Kanunun tasarısı partiler arasında görüş birliğine varılması sonrasında 22 Haziran ve 5 Temmuz 1993 tarihlerinde yapılan TBMM genel kurul toplantılarında ele alınmış; 5 Temmuz 1993 tarihinde 50 ret oyuna karşı 313 kabul oyu ile kanunlaşmış ve böylelikle TRT tekeli kaldırılarak ticari radyo ve televizyon kuruluşlarının kurulmasının yolu açılmıştır²⁴⁰.

²³⁹ “ANAP Radyoya Çomak Soktu”, **Hürriyet Gazetesi**, 23.06.1993.

²⁴⁰ Bülent Çaplı, “Media Policies in Turkey Since 1990”, **Culture and Communication**, 4/2, Ümit Yayıncılık, Ankara 2001, s. 51.

3913 sayılı yasanın 10.07.1993'te 21633 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmesiyle Anayasa'nın 133. maddesi "Radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek kanunla düzenlenecek şartlar çerçevesinde serbesttir. Devletçe kamu tüzelkişiliği olarak kurulan tek radyo ve televizyon kurumu ile kamu tüzelkişilerinden yardım gören haber ajanslarının özerkliği ve yayınlarının tarafsızlığı esastır." şeklinde değiştirilmiştir ki bu değişiklik ticari radyo ve televizyon kuruluşlarının kurulması, işletilmesi ve yayınları konusunda yeni bir kanun çıkarılmasını öngörmektedir. 3913 sayılı yasanın çıkması sonrasında iktidar ve muhalefet partilerinin gerekli çalışmaların yapılmasından yana duyarsız olmaktan ziyade isteksiz oldukları görülmektedir. Böyle bir bakış her parti tarafından başka düşüncelerden kaynaklanmak ile beraber ticari televizyon yayıncılığı alanındaki istikrarsızlığın sürmesine katkı sağlamaktadır.

Ticari televizyon yayıncılığını düzenleyecek bir taslak metin oluşturması için Hükümetin görevlendirdiği dönemin Devlet Bakanı Gökberk Ergenekon siyasi partilerin yanı sıra çeşitli kurum ve kuruluşlardan görüş almakla beraber somut bir taslak hazırlayamamıştır²⁴¹. Dönemin TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk da Ergenekon gibi benzer faaliyetler yürütmüş ancak TRT'ye hazırlattığı iddia edilen taslak dikkate alınmamıştır.²⁴²

2954 Sayılı Kanun'un ve bu kanun ile kurularak radyo ve televizyon yayınları için ulusal siyasete uygun ilkeleri saptamak ve yasada belirtilen görev ve esasların uygulanmasını gözetim, denetim ve değerlendirmesini yapmak üzere Türkiye'de düzenleyici kurul olarak bir ilk olan RTYK'nın, TRT'nin faaliyet alanları dışında genel anlamda yayıncılık sahasını düzenleme konusunda uygulama ve yetki alanı çok fazla olmamıştır. Ayrıca her türlü radyo ve televizyon yayını için frekans planlama, tahsis ve tescil işlemleri de 2954 Sayılı Kanununun 4. maddesinin f bendi uyarınca 5 Nisan 1983 tarih ve 2813 Sayılı Telsiz Kanunu'nun hükümlerine tabi kılınarak yayıncı kuruluşlara örgütsel nitelikli müdahale yetkisi RTYK'ya bırakılmamıştır.

²⁴¹ Beybin Kejanlıoğlu, *Turkish Broadcasting Policy in a Historical Context: Continuities and Discontinuities in the 1990s*, **Culture and Communication**, 4/2, Ümit Yayıncılık, Ankara 2001, s. 99.

²⁴² Metin Işık, a.g.e., s. 216.

Sonuç itibariyle 3984 Sayılı Kanun ile beraber TRT için hala bağlayıcı olan 2954 Sayılı Kanun²⁴³ –Yeni rejimin ilke ve kurallarına aykırı bulunmayan ve yalnızca TRT'nin iç bünyesini ilgilendiren konularda 2954 Sayılı Kanun'un, bunun dışında kalan tüm konularda 3984 Sayılı Kanun'un uygulanacağı açıktır.²⁴⁴ özel televizyonlar ile birlikte değişen yayıncılık alanının düzenlenmesinde yetersiz kalmış ancak başta 5. maddesindeki yayın ilkeleri ile 3984 ve 4756 Sayılı Kanunlar için temel oluşturma fonksiyonu görmüştür.

Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi'nin de kabulü ile birlikte, ülkede tüm radyo televizyon yayıncılığını düzenleyecek bir yasanın gerekliliği kamuoyu ve kamuoyunun da etkisi ile tüm siyasi partiler tarafından dile getirilmektedir ancak radyo televizyonculuğu karmakarışık olan Türkiye'de sanki görünmez bir güç bir yasanın çıkmasını engellemektedir.²⁴⁵ Ancak kuralsızlık ortamında kuruluş koşulları ve teknik şartların düzenlenmesi bir yana yayın etiği ve ilkeleri açısından kabul edilemeyecek nitelikte yayınlar ki özellikle TGRT ve Interstar'ın, Yugoslavya'da Sırp'ların kimyasal bomba kullanarak binlerce müslümanı öldürdüklerine ilişkin haberleri yayınlamaları ve halkı gösteriye çağırmaları²⁴⁶ ayrıca yine Interstar'ın 1994 seçimleri öncesi seçim yasalarına aykırı yayını ve Yüksek Seçim Kurulu kararı ile kapatılmasına rağmen aynı içerikli yayınlarını Teleon kanalından sürdürmesi yayın içeriklerinin düzenlenmesi gerekliliği kanaatinin kamuoyunda ve çeşitli kesimlerde pekişmesini sağlamıştır. Özel radyo ve televizyonun düzenlenmesine ilişkin 1994 yasası (3984 Sayılı Kanun), yarısı kabul edilmiş halde aylarca TBMM'de bekledikten sonra, yaşanan 'medya savaşları'nın ve bazı kanalların kışkırttığı Bosna'daki olayları protesto etme girişiminin 'şariat gösterileri'ne dönüşmesinden hemen sonra bir gün içinde çıkarılmıştır²⁴⁷.

²⁴³ Latif Okul, Ahmet Çetin Yeni vd., **Yayıncının El Kitabı- TRT'nin Değerleri ve Standartları**, Ender Ateşman (der.), TRT Genel Sekreterlik Basım ve Yayım Müdürlüğü Ofset Tesisleri, Ankara, 2002, s. 64.

²⁴⁴ Kayıhan İçel, a.g.e., ss. 349- 350.

²⁴⁵ Özden Çankaya, a.g.e., s. 295.

²⁴⁶ **Cumhuriyet Gazetesi**, 20.04.1994.

²⁴⁷ Bülent Çaplı, ve Can Dünder, "80'den 2000'lere Televizyon", **Yüzyıl Biterken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, c. 15, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, ss. 1376- 1386.

Bu ortamda hem Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi'nin de kabulü ile ilgili Avrupa Birliği'nden gelen talepler, hem yayın içerikleri –bölücü, yıkıcı, irticai gibi- konusunda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin hassasiyeti²⁴⁸ ki bu hassasiyeti ticari televizyon yayıncılarından Ulusal Güvenlik Belgesi istenmesi konusunda da göstermişlerdir ve çeşitli toplumsal kesimlerin görüşleri siyaset kurumunun da bakış açısını ve bu bakışı düzenlemeler ile uygulamaya dönüştürmesini önemli ölçüde etkilemektedir.

2- 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'un Kabulü

3913 Sayılı Kanun'un kabulü ve sonrasındaki gelişmelerin akabinde TBMM'de grubu bulunan siyasi partilerin temsilcilerinden oluşan Radyo- Televizyon Alt Komisyonu tarafından hazırlanan 42 maddelik 3984 Sayılı “Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun 20 Nisan 1994'te Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Kanun 1. maddesinde de ifade edilmekte olduğu gibi Türkiye'de radyo ve televizyon yayınlarının düzenlenmesini ve Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin esas ve usullerin belirlenmesini amaçlamaktadır. 3984 ile 2954 Sayılı Radyo ve Televizyon Kanunu ile yapılan bazı değişiklikler ile hazırlanan yeni yasaya göre Radyo Televizyon Yüksek Kurulu kaldırılmış ve o günden günümüze radyo ve televizyon yayıncılığına damgasını vuracak ve çok tartışılacak olan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu kurulmuştur²⁴⁹. Kanunun adı her ne kadar “Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun” da olsa kanun Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'na atfen RTÜK Kanunu olarak anılmaktadır. Üst kurulun ön plana çıkmasında, kurulun verdiği ‘ekran karartma’ cezası ve bu ceza ile izleyicilerin de cezalandırıldığı kanaatinin kamuoyunda yaygın biçimde oluşması önemli bir faktör olmaktadır. RTÜK sonuçları itibariyle kitle iletişim araçlarına yönelik

²⁴⁸ Beybin Kejanlıoğlu, “1980’lerden 90’lara Türkiye’de Radyo Televizyon Yayıncılığı”, **Birikim**, Sayı 110 Haziran, 1998, ss. 40- 45.

²⁴⁹ Şermin Tekinalp, **Camera Obscura’dan Synopticon’a Radyo ve Televizyon**, Der Yayınları, İstanbul, 2002, s. 251.

ve kitle iletişim araçlarını denetim altında tutma amacı taşıyor olarak nitelendirilmekte, başta RTÜK üyelerinin seçimi konusunun RTÜK'ü siyasal partilerin baskılarına doğrudan maruz bırakacağı düşüncesiyle RTÜK tehlikeli bir oluşum olarak yorumlanmaktadır.²⁵⁰

Önceki başlık altında ifade edilmeye çalışılan gelişmeler ve çeşitli kesimlerden gelen baskılar 3984 Sayılı Kanun'un olabildiğince hızlı kabulünü gerektirmiş, kanunun hazırlanma aşamasında başta 2954 Sayılı Kanun ve 1 Mayıs 1994'te yürürlüğe giren Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi –her ne kadar 3984'e yapılan aktarımlarında başta radyo ve televizyon ayrımının ASTS'ye uygun olmayışı, 3. maddesindeki tanımların bir kısmı, reklamlarla ilgili 19, 20, 21, 22 ve 23. maddeler ve yeniden iletimle ilgili 26. madde başlıcaları olmak üzere bir çok tutarsızlık da olsa- temel modeller olmuş ve bu aşamada yasanın uygulamasından doğabilecek sorunlar konusunda siyaset kurumu çeşitli öngörüler geliştirecek vizyona sahip olmadığından konu hakkında kapsamlı tartışmalar gündeme gelmeden yasa kabul edilmiştir.

4756 Sayılı Kanun ile karşılaştırıldığında kanun dokuz saat gibi çok kısa bir süre içinde Meclis Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir. Dönemin SHP ve DYP iktidarının bu düzenleme aşamasında kanuna bakışı basında şöyle değerlendirilmiştir: “Karayalçın'ın gündemindeki ilk maddelerden birisi özel radyo ve televizyonlar. Bu seçim kampanyası sırasında, bir özel televizyon kanalının programları artık SHP kanadı için bardağı taşıran son damla olmuş. Karayalçın kendisine danışmanlık yapan gazeteci Yazgülü Aldoğan'a talimat vermiş bile. Aldoğan, özel radyo ve televizyon kanunu üzerinde çalışmalara başlıyor. Bu kanunun çerçevesinin çizilmesinde, herhalde bu seçim kampanyasında yaşanan bazı tatsız olayların da izleri görülecek...”²⁵¹ ifadesi SHP'nin, “Başbakan Tansu Çiller, Refah Partisi'nin özellikle büyük kentlerde kazanmasına özel televizyonların katkısının büyük olduğunu öne sürdü. Çiller, ‘Bazı yayınlarda ben liberal bir anne olarak kızıp utanıyordum. Tabii RP de bunu kullandı. Özel televizyonlar ile ilgili yasa tasarısını bir an önce TBMM'den çıkarıp bir tedbir getirmeye kararlıyım’

²⁵⁰ Mehmet Sağnak, **Medya- Politik: 1983- 1990 Yılları Arasında Medya- Politikacı İlişkileri**, Eti Kitapları, İstanbul, 1996, s. 249.

²⁵¹ Ertuğrul Özkök, “Özel Tv'ler Gündeme Geliyor”, **Hürriyet**, 28.03.1994.

dedi”²⁵² açıklaması ise DYP’nin ticari televizyon yayın politikalarına ilişkin bakışını kavramak bakımından önemlidir. Bu ifadelerden hareket ile siyasal iktidarın böyle bir yasa çıkarırken yayın içeriklerini düzenleme ve müdahale etme gayesinin temel motivasyon olduğu görülmektedir.

Yasanın yürürlüğe girmesinden sonra çıkan çeşitli tartışmalar, kanuna dair düzenleme önerileri siyaset kurumunun bakışı ekseninde geniş bir biçimde çalışmanın ileriki bölümünde irdelenecek ayrıca yasanın son hali çalışmanın sonunda ek olarak verilecektir. Dolayısıyla bu başlık altında 3984 Sayılı Kanun ve bu kanunla oluşturulan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu ve yetki- görevleri genel olarak değerlendirilmektedir.

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu’nun kuruluş ve görevlerine dair Anayasada herhangi bir düzenleme yapılmamış olması, kurulun anayasal bir güvenceden yoksun olduğu, özerk olmadığı eleştirilerinin gelmesine neden olmaktadır²⁵³. Buradan hareket ile Anayasal bir kurum olan TRT’nin Anayasada yer almayan RTÜK ile bağlantısı da sorgulanmaktadır. Kanunun üçüncü bölümünün “Üst Kurulun seçimi ve görev süresi” yan başlıklı 6. maddesindeki seçim usulüne göre ve bölüm başlığında da anıldığı gibi ‘kurum’ değil ‘kurul’ olarak geçmesi dolayısı ile yasama yapısında yer almasının sakıncaları vurgulanmaktadır. Zira özerk olarak nitelenen bir kurulun, yasama organının altına verilmesi kuvvetler ayrılığına dayalı, çoğulcu sistem ile bağdaşmamaktadır²⁵⁴. “Yasaklar ve denetim” yan başlıklı 9. maddesinde de ifade edildiği gibi Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu’nun denetimine tabi olması siyasal iktidarın Üst Kurul’u amaçları doğrultusunda etkilemesine olanak tanıyabileceği eleştirisi getirilebilmektedir.

4756 Sayılı Kanun ile 3984 Sayılı Kanun’da çeşitli değişiklikler yapıp bazı maddelerin mülga edilmesi öncesinde RTÜK’ün yetkilerini kamu ve özel televizyonlara frekans tahsisi yapmak, lisans vermek, teknik denetim yapmak, yayınlanan programların yayın ilkeleri çerçevesinde kanuna uygunluğunu denetlemek ve müeyyide

²⁵² “Çiller: RP’ye Özel Tvl’er Kazandı”, **Hürriyet**, 31.04.1994.

²⁵³ Ersan İlal, “Türkiye’de Radyo- Televizyon Yayınlarına İlişkin Anayasal ve Yasal Düzenlemeler: Bir Yanlışlıklar Güldürüsü”, **Maltepe İletişim Dergisi**, Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, Sayı 1, İstanbul, 2000, s. 9.

²⁵⁴ Duygun Yarsuvat, “Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanununa İlişkin Görüşler”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No 7, İstanbul, 1994, s. 27.

uygulamak olarak özetlemek mümkündür. Sekiz bölümden oluşan kanunun Birinci Bölümü Amaç, Kapsam ve Tanımlar'a, İkinci Bölümü Yayın İlkeleri'ne, Üçüncü Bölümü Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'na, Dördüncü Bölümü Kanal ve Frekans Bandı Tahsisi, Yayınların düzenlenmesi ve Reklamlar ilkeleri'ne, Beşinci Bölümü Özel Radyo ve Televizyon Kuruluşları'na, Altıncı Bölümü Müeyyideler'e, Yedinci Bölümü Çeşitli Hükümler'e ve Sekizinci Bölümü Geçici Hükümler'e ayrılmıştır.

3984 Sayılı Kanun'un Radyo ve Televizyon Üst Kurulu başlıklı Üçüncü Bölümü'nün 8. maddesinde RTÜK'ün görev ve yetkileri açıklanmaktadır. Düzenleyici kurul RTÜK'ün görev ve yetkilerini dört başlık altında özetlemek mümkündür. İlk başlık altında düzenleyici ve kural koyucu müdahaleler olarak RTÜK'ün yayın kuruluşlarının uyması gereken idari, mali ve teknik şartlar ile yayın alanı, saati ve süresiyle ilgili esasları; eğitim, kültür ve müzik programları kotalarına ilişkin yayın esaslarını; telif ödemesine dair esaslarını; kablolu televizyonların ve şifreli yayınların tesis ve yayın kurallarını; reklam payları ile ilgili beyanname şartlarını düzenlemesi sayılabilmektedir. Yayınların yasa ve yönetmeliklerde ifade edilen izleme araç ve yöntemleri ile izlenmesi; yayınların seçim dönemlerinde Yüksek Seçim Kurulu kararlarına uygunluğunun denetlenmesi; yasaya aykırı yayın yapma, yasada öngörülen sorumlulukların yerine getirilmemesi durumunda yayın kuruluşlarına yasada geçen yasal yaptırımları uygulama olarak özetlenebilecek denetim ve yaptırım müeyyidesi ikinci başlıktır. RTÜK'ün örgütsel nitelikli müdahaleleri olarak başta frekans planlaması ve tahsisi yapmak; yayın izni ve lisansı vermek ve gerekmesi halinde bu tahsise ve izne son vermek; zaman paylaşımli program kanallarının tahsisinde bölgesel dengeyi gözetmek; yayınların ulaşamadığı yerlerde yerel olanaklarla verici kurulmasına izin vermek; yasanın 29. maddesinin ikinci fıkrasındaki anonim şirketlerin hisse senetlerinin halka arzında Sermaye Piyasası Kurulu'ndan izin alınmasından önce onay vermek; yayın kuruluşlarında basın kartlı personelin asgari sayısını belirlemek; TRT Genel Müdürü ve Yönetim Kurulu üye adaylarını saptayıp Bakanlar Kurulu'na sunmak; TBMM bütçesinden verilecek ödenek tutarını saptayıp kadro cetvelleri ile birlikte TBMM başkanlığına sunmak üçüncü başlık altında gruplandırılabilen görev ve yetkileridir. Son olarak kamuoyu araştırmaları yapmak ve yaptırmak; yayıncılıkla ilgili

uluslararası kuruluşlar nezdinde devleti temsi etmek 3984 Sayılı Kanun'un RTÜK'e verdiği görev ve yetkilerden diğer görevler adı ile anılabilecek gruba dahil edilmektedir.

a- 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun Üzerinde Değişiklik Çalışmaları

3984 Sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesi sonrasında kanunun bir çok kesimin beklentilerinin altında kaldığı görülmüş, siyasal iktidarlar belirli çıkarlar etrafında yasada değişiklik yapılması konusunda etkilenmeye çalışılmıştır.

3984 Sayılı Kanun'a ilişkin değişiklik yapılmasına dair ilk teklif iki maddeden oluşan ve kanunun 29. ve 33. maddelerinin değiştirilmesine yönelik bir tasarıdır. Meclise gönderilen tasarıya iki madde olmasına rağmen büyük önem atfedilmiş ve tasarı Anayasa Komisyonu'ndan ilgili alt komisyona havale edilmiştir. Alt komisyon raporunun üst komisyonda görüşülmesi sonrasında tasarı TBMM Genel Kurulu'na intikal etmiştir. TBMM Genel Kurulu'nda tasarı iki kez görüşülmüş ancak Mayıs'ta sonuç alınamamış Ekim'in sonlarına doğru tasarı TBMM Genel Kurulu'nda reddedilmiştir²⁵⁵.

18 Nisan 1999 seçimleri sonrasında 57. DSP- ANAP- MHP Koalisyon Hükümeti, DSP'den Erol Al ve Tayfun İçli, ANAP'tan Emre Kocaoğlu ve Sühan Özkan, MHP'den Şevket Bülent Yahnici ve Faruk Bal'dan oluşan bir komisyon kurmuş ve 3984 Sayılı Kanun'un için çeşitli kesimlerden gelen değişiklik önerilerini biraraya getirerek taslak bir metin oluşturmuştur. Bu taslak metin Meclis İctüzüğü'nün 73. maddesindeki "... başbakan ve bütün bakanlar tarafından imzalanarak TBMM'ye sunulmak üzere TBMM başkanına verilir." ifadesine aykırı olarak 13 bakanın imza eksikliği ile TBMM Genel Kurulu'na sunulmuştur. (İmzası eksik bakanlar Cumhur Ersümer, Recep Önal, Mehmet Keçeciler, Ramazan Mirzaoğlu, Rüştü Kazım Yücelen, Abdulhaluk Çay, Hasan Gemici, Hikmet Sami Türk, Sabahattin Çakmakçıoğlu, Yaşar Okuyan, İsmail Cem ve Saadettin Tantan'dır)

TBMM Genel Kurulu'ndan Meclis Anayasa Komisyonu'na sevkine karar verilen metin iktidar partileri tarafından 22 Haziran 2000'de, 30 Haziran'da TBMM

²⁵⁵ Bilal Çetin, **Kod Adı RTÜK**, Arşiv Kitapları, Ankara, 2002, s. 9.

tatile girmeden komisyondan geçirilerek TBMM Genel Kurulu'ndan geçirilmek istenmiş ancak muhalefet partilerinin direnişii ile karşılaşan iktidar amacına ulaşamayarak, 23 Mayıs 2001 tarihinde tasarıyı TBMM'ye getirebilmiştir.

Ardından siyaset kurumunun taraflara göre bakışını çok net bir biçimde vermesi bakımından ayrıntılı bir biçimde incelenecek olan ağır tartışmalar ile yüklü görüşmeler (gerek TBMM Genel Kurulu gerekse TBMM Anayasa Komisyonundaki) sonrasında Türkiye Büyük Millet Meclisi 07.06.2001 tarihinde 4676 sayılı kanun metni ile, 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'da 16 maddede değişiklik yapmış; madde 17 ile 4 adet ek madde getirmiş; madde 18 ile 3984 sayılı kanunun 8. maddesinin (a) bendini²⁵⁶ ve 35. maddesini²⁵⁷ yürürlükten kaldırmıştır. Kanun taslağında ana hatları ile yayın ilkeleri yeniden düzenlenmekte, RTÜK üye seçim yöntemi değiştirilmekte, Üst Kurulun teşkilât yapısı yeniden belirlenmekte, radyo ve televizyon yayın izni verilecek anonim şirketlerin hisse oranları ve sermaye yapıları yeniden düzenlenmekte, TRT Kurumunun reklam gelirlerinden Üst Kurula pay ödenmesine son verilmekte, belli bir özel radyo ve televizyon kuruluşunda % 10'dan fazla hissesi bulunanların Devletten doğrudan ya da dolaylı olarak herhangi bir taahhüt işini üstlenemeyeceği ve menkul kıymetler borsalarında işlem yapamayacakları ve gazete çıkaran gerçek ve tüzel kişiler ile gazete sahibi olanların bir arada % 20'den fazla hisse sahibi olamayacaklarına ilişkin hükümler yürürlükten kaldırılmakta, radyo ve televizyon frekans planlaması Telekomünikasyon Kurumu'na devredilmektedir.

²⁵⁶ 3984 Sayılı Kanun'un, Üst Kurulun Görev Yetkilerini belirleyen 8. maddesinin (a) fıkrası -Ulusal ve bölgesel frekans planları yaptırmak- ilga edilmiştir ve böylece üst kurulun bu yetkisi Telekomünikasyon Kurumuna bırakılmıştır.

²⁵⁷ 3984 Sayılı Kanun'un, Müeyyideleri belirleyen 6. bölümündeki Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumunun Yükümlülüğü başlığını taşıyan 35. Madde -Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu bu kanunda öngörülen yayın ilke ve esaslarına uygun yayın yapmakla yükümlüdür. Yayın ilke ve esaslarının ihlali halinde Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu, ihlalin niteliği ve ağırlığı açıkça belirtilerek Üst Kurulca uyarılır. Durdurmayı gerektirecek şekilde yayın yapılması halinde, Üst Kurulun bu doğrultuda vereceği karar üzerine Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Genel Müdürü ve Yönetim Kurulunun görevi düşer- ilga edilmiştir.

Cumhurbaşkanının onayına gönderilen 4676 Sayılı kanun metni Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmayıp onaylanmama gerekçesiyle TBMM'ye geri gönderilmiş (16 Haziran 2001) -bu gerekçeler ticari yayıncılığın sorunlarına dönük tespitleri siyaset kurumunun aktörü olarak devlet başkanının bakışı ile vermesi bakımından çalışma kapsamına alınmıştır-; ancak TBMM tarafından değiştirilmeden 4756 sıra sayısını alan - "Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, Basın Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ile Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"- 4676 sayılı kanun metni yeniden kabul edilerek Cumhurbaşkanına gönderilmiştir.

Cumhurbaşkanı 4756 sayılı kanun metnini onaylayarak 15 Mayıs 2002 tarihinde 4676 sayılı kanun metni için getirdiği itiraz gerekçeleri ile Anayasa Mahkemesi'ne 4756 Sayılı kanunun:

- 2. maddesiyle değiştirilen 3984 Sayılı Kanun'un 4. maddesinin ikinci fıkrasının (k) bendindeki "...veya korku salacak..." ve (v) bendindeki "... karamsarlık, umutsuzluk,..." sözcüklerinin;

- 3. maddesiyle değiştirilen 13.04.1994 günlü, 3984 Sayılı Kanun'un 6. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinin;

- 12. maddesiyle değiştirilen 3984 Sayılı Kanun'un 28. maddesinin sekizinci fıkrasının, dördüncü tümcesinde yer alan "... tazminat miktarı, on milyar liradan az olmamak üzere..." ibaresi ile altıncı tümcesinde yer alan "... tensip kararı ile birlikte bilirkişiyi de tayin eder ve ..." ibaresinin;

- 13. maddesiyle değiştirilen 3984 Sayılı Kanun'un 29. maddesinin (d) ve (e) bentlerinin;

- 16. maddesiyle değiştirilen 3984 Sayılı Kanun'un 33. maddesinin, birinci ve ikinci fıkralarının, iptalleri ve yürürlüklerinin durdurulması isteminde bulunmuştur.

Anayasa Mahkemesi tarafından Cumhurbaşkanı'nın yürürlüğün durdurulması istemini de içeren dava dilekçesi ve ekleri, konuya ilişkin rapor, iptali istenilen kurallar, dayanılan Anayasa kurallarıyla, bunların gerekçeleri ve diğer yasama belgeleri okunup incelendikten sonra gereği görüşülüp düşünüldükçe karar verilmiştir.

Karara göre; 4756 Sayılı Kanunun,

- 3. maddesiyle değiştirilen 13 Nisan 1994 günlü, 3984 Sayılı, Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'un 6. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinin;

- 12. maddesiyle değiştirilen 3984 Sayılı Kanun'un 28. maddesinin sekizinci fıkrasının, dördüncü tümcesinde yer alan "... tazminat miktarı, on milyar liradan az olmamak üzere..." ibaresi ile altıncı tümcesinde yer alan "... tensip kararı ile birlikte bilirkişiyi de tayin eder ve ..." ibaresinin;

- 13. maddesiyle değiştirilen 3984 Sayılı Kanun'un 29. maddesinin (d) ve (e) bentlerinin;

Anayasa'ya aykırılığı konusunda güçlü belirtiler ve uygulanmalarından doğacak sonradan giderilmesi güç veya olanaksız durum ve zararlar doğabileceği dikkate alınarak, esas hakkında karar verilinceye kadar yürürlüklerinin durdurulması gerektiği sonucuna varılmıştır.

- 2. maddesiyle değiştirilen 3984 Sayılı Kanun'un 4. maddesinin ikinci fıkrasının (k) bendindeki "...veya korku salacak..." ve (v) bendindeki "... karamsarlık, umutsuzluk,..." sözcüklerinin;

- 16. maddesiyle değiştirilen 3984 Sayılı Kanun'un 33. maddesinin, birinci ve ikinci fıkralarının,

yürürlüklerinin durdurulmasına ilişkin istemin koşulları oluşmadığından reddine karar verilmiştir.²⁵⁸

Üst paragrafta 4756 Sayılı Kanun ile 3984 Sayılı Kanuna getirilen değişiklikler süreç bazında özetlenmektedir. Bu noktada siyaset kurumunun ticari televizyon yayın politikalarına bakışını anlayabilmek adına kronolojik olarak değişikliğin kabulü sürecinde yasama organında gerçekleşen tartışmalar ilgili tutanaklar üzerinden çalışmanın ekler kısmında -ek 1 olarak- verilecektir.

3984 Sayılı Kanun ile ilgili değişiklik ve tartışmalı görüşmeleri iki aşamada değerlendirmek mümkündür. Her iki aşamada da temel itiraz noktalarının başta özel radyo ve televizyon kuruluşlarının kuruluş ve hisse oranlarını düzenleyen 29. madde, Üst Kurulun seçimi ve görev süresini düzenleyen 6. madde ve 3984 Sayılı Kanun'a

²⁵⁸ Anayasa Mahkemesi'nin 12/06/2002 tarih ve E. 2002/97, K. 2002/9 Sayılı Yürürlüğü Durdurma Kararı

aykırılıklar nedeniyle uyarı, para cezası, durdurma ve iptal müeyyidelerini düzenleyen 33. madde etrafında gerçekleştiği görülmektedir. Sözü edilen düzenlemeler gerçekleştirilirken ilgili meclis komisyonlarında ve TBMM Genel Kurulu'nda iktidar ve muhalefet partisi üyesi milletvekillerinin partilerini bağlayan beyanları –meclis tutanaklarından yararlanılarak elde edilmiştir- gerek iktidar gerekse muhalefetin alana dönük bakışını ortaya koymaktadır. Ayrıca iktidar ve muhalefetteki siyasi partilerin düzenleme ile ilgili bakışları doğrultusundaki manevraları ticari yayıncılık politikalarına siyaset kurumunun nasıl baktığına dair genel bir perspektif sağlamaktadır.

Belirtildiği üzere tüm bu süreçler iki aşamada incelenecektir. İlk aşama 4676 Sayılı Kanun Tasarısının 15 Haziran 2000'de TBMM'ye teklifi, teklifin 22 Haziran'da Anayasa Komisyonu'na sevk edilmesi ve ardından alt komisyona havalesi ile Başkanı değişen Anayasa Komisyonu'nda 17 Mayıs 2001 tarihinde görüşülmesi, alt komisyonun raporu beklenmeden 23 Mayıs 2001'de TBMM Genel Kurulu'na sevk ve 6 Haziran 2001'de 4676 Sayılı Kanun'un kabulünü içermektedir.

İkinci aşama ise 16 Haziran 2001'de Cumhurbaşkanı'nın vetosu ile karşı karşıya kalan 4676 Sayılı Kanun metninin Şubat 2002'de Avrupa Birliği'ne verilen taahhütler uyarınca yeniden gündeme getirilmesi, 17 Nisan 2002'de Anayasa Komisyonu'nda görüşülmesi, 1 Mayıs 2002'de TBMM Genel Kurulu'na sevk edilen 4756 kanun sıra sayısı ile 15 Mayıs 2002'de kanunlaşmasına kadar geçen süreyi kapsamaktadır.

b- 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun Üzerinde Değişiklik Çalışmaları'nda İtibari 1. Aşama*

57. Hükümet 15 Haziran 2000 tarihinde 3984 Sayılı Kanuna değişiklikler getiren teklif tasarısı metnini TBMM Genel Kurulu'na sunmuş, tasarı 22 Haziran'da Ertuğrul Yalçınbayır (ANAP milletvekili) başkanlığındaki Anayasa Komisyonu'na sevk edilmiştir. İktidar partisi değişiklik konusunda son derece acelece davranırken Fazilet Partili ve Doğruyol Partili komisyon üyelerinin partileri adına değişikliğe

* Bu sürecin değerlendirilmesi konusunda genel kabul görmüş bir aşamalandırma bulunmamaktadır. Ancak çalışma amacına uygun olması bakımından bir üst paragrafta da açıklandığı gibi süreç iki aşamaya bölünmüştür. Ondandır ki başlıkta aşama için itibari sıfatı kullanılmıştır.

muhalefet ettikleri ve muhalefetlerini değişikliğin gerçekleşmesi durumunda tekelleşmenin yaratacağı riskler dolayısı ile 29. madde, RTÜK üyelerinin seçim usulündeki değişikliğin sakıncaları nedeniyle 6. madde, cezaların yaratacağı sakıncalar nedeniyle 33. madde üzerinde temellendirdikleri ve medya, siyaset, finans ilişkisini ön plana çıkardıkları görölmektedir.

Anayasa komisyonundaki görüşmelerde DSP’li Erol Al, ANAP’lı Rüştü Kazım Yücelen tasarı lehinde FP’li Nazlı Ilıcak ve Şeref Malkoç, iktidar partisi üyesi olmasına karşın MHP’li Şeref Malkoç tasarı aleyhinde önplana çıkan üyelerdir. Anayasa Komisyonu çalışması sırasında RTÜK Başkanı Nuri Kayış’ı da çağırılmış, ancak Kayış’ın menfi açıklamaları iktidar kanadından DSP’li Erol Al’ın tepkisi ile karşılaşmış, gerginlik üzerine Komisyon Başkanı Ertuğrul Yalınbayır toplantıyı bir hafta sonraya ertelemiştir. Ancak başkana toplantının 23 Haziran’da gerçekleştirilmesi konusunda gelen telefonlar üzerine²⁵⁹ komisyon 23 Haziran’da başkanın çağırısı üzerine toplanmış, görüşmeler FP ve DYP’li üyelerin katılmaması ile gecikmiş ardından komisyon tasarınnın alt komisyona havalesine oy çokluğu ile karar vermiştir. Netice itibari ile tasarı tatilden önce TBMM Genel Kurulu’na sevkedilememiş, tasarıya muhalefet eden muhalefet partileri bu gecikme ile amaçlarına ulaşmıştır.

29. maddedeki 10. fıkranın kaldırılması ile televizyon ya da radyo kuruluşu sahiplerine kamu ihalelerine girebilme ve menkul kıymetler borsalarında işlem yapabilme olanağı sağlanmasının meşru kılınmasının söz konusu olduğu Danıştay İçtihatları Birleştirme Kurulu’nun 10 Nisan 2001, 2001/1 Esas ve 2001/4 sayılı kararına aykırı bulunarak iptal edilen ihalelere bakıldığında görölmektedir. Danıştay’ın iptal kararında özetle; 3984 Sayılı Kanun’daki yasağın tekelleşmenin önüne geçilmesi konusunda büyük önem taşıdığı ve ihalelerdeki paylaşımın sosyal devlet ilkesi ile bağdaşmayacağı ifadesi bulunmaktadır. Kanun değişikliğindeki gecikme örneğin Doğan Şirketler Grubu’nun Trabzon, Rize, Zigana, Artvin, Gümüşhane, Giresun Elektrik ihalesi gibi kitle iletişim araçları sektörüne girmiş grupların aldıkları ihalelerin iptali ile sonuçlanmıştır.

²⁵⁹ Bilal Çetin, a.g.e., ss. 22- 23.

Yapılmak istenen değişiklik ile ticari televizyon yayıncılığına getirilmek istenen politikalar konusunda DYP ve FP tüm üyeleri ile muhalif iken, koalisyon ortağı partilerin aynı zamanda komisyon üyesi olan üyeleri arasında mutabakat olmadığı görölmektedir. Öyle ki komisyon başkanı Ertuğrul Yalçınbayır Anayasa Komisyonu başkanlığından muhalif tutumu nedeniyle uzaklaştırılmış, MHP’li komisyon üyesi Sadık Yakut ise (Komisyondaki “Açıkça söylüyorum, hükümet medyayı kendisine bağlamak istiyor. Medya ya hükümet yanlısı olacak ya da hükümetin vicdanına kalacaktır” sözleri tepki almıştır.²⁶⁰) 21. Dönem 3. yarıyıl başında Meclis Sanayi ve Ticaret Komisyonu üyeliğine alınarak Anayasa Komisyonu üyeliği bitirilmiştir. Her iki üyenin de gelecekteki siyasi yaşamlarını 14 Ağustos 2001 kuruluş tarihli Adalet ve Kalkınma Partisi’nde sürdürdükleri görölmektedir.

17 Mayıs 2001 tarihinde Anayasa Komisyonu ANAP’lı milletvekili Turhan Tayan başkanlığında toplanmış önceki dönem komisyon toplantısındaki tablo bu dönemki görüşmelerde de yaşanmıştır. DYP’li Ahmet İyimaya ve FP’li Şeref Malkoç’un önceki dönem, komisyonun tasarıyı alt komisyona havale ettiği ve alt komisyon raporunun beklenmesi gerektiği hatırlatmaları sonuçsuz kalarak rapor TBMM Genel Kurulu’na sevk edilmiştir. Bu aşamada Nuri Kayış’ın 4676 Sayılı Kanun tasarısına ilişkin açıklamaları konunun değerlendirilebilmesi bakımından önemlidir.

Kayış tasarının, televizyon sahiplerinin menkul kıymetler borsasında işlem yapmalarını serbest bıraktığını belirterek, borsanın spekülasyona açık bir yapısının olması ve medyanın, borsa spekülasyonlarında kolaylıkla kullanılabileceği gerçeğinin bu düzenlemeyi sakıncalı kıldığını; televizyon ve radyo sahiplerinin devlet ihalelerine girmelerinin önündeki tüm engellerin de ortadan kaldırıldığını böylece yayın kuruluşlarının, bu güçlerini kullanarak devlet ihalelerinde iktidar, bürokrasi ve diğer firmalar nezdinde baskı oluşturabilecek ve haksız rekabete yol açabileceklerinin altını çizmektedir. Ayrıca Kayış, medyada zaten varolan tekelleşme ve kartelleşme olgusunun hız kazanacağını öne sürmüş kamuoyunun, birkaç medya patronunun dilediği gibi şekilleneceğini, halkın haber alma özgürlüğünün ciddi biçimde kısıtlanacağını savunmuştur; RTÜK’ün denetiminin Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu’na

²⁶⁰ Bilal Çetin, a.g.e., s. 21.

bırakılmasının RTÜK'ün özerkliğini ortadan kaldıracağını bu denetimin Sayıştay tarafından yapılmasının uygun olacağını belirtmiş“Yayın İlkeleri” bölümündeki muğlak ifadelerin yaratabileceği sakıncalara dikkat çekmiştir.²⁶¹ RTÜK Başkanı bu görüşlerini 4676 Sayılı Kanun'un Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmesinden sonra da tekrarlamıştır.

Doğan Grubunun sahibi olduğu Hürriyet Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök, Anayasa Komisyonu raporunu TBMM Genel Kurulu'na vermeden önce “Amaç İntikam” başlıklı iktidarın bakışını destekleyen bir yazı yazmış, muhalefetin 29. maddeye olumsuz bakmasının malumun ilanının engellenmesi anlamına geldiğini ifade etmiştir. Özkök'ün yazısı “Bu kanun medyada tekelleşmeye yol açacakmış, mantığa bakın. Maskeli sahipliğin arkasına gizlenen karanlık güçlerin, mafyanın bir gün hiç adını ortaya çıkarmadan bütün televizyonları ele geçirebileceğinden korkmuyor. Bunların isimleri belli olsun dendiği zaman, tekelleşme ortaya çıkar diye feryat ediyor. Yani maskeli tekelleşmeden korkmuyor adı sanı belli kişilerin bütün medyayı ele geçirmesinden güya endişe ediliyor.”²⁶² ifadeleri ile muhalefetin işbirliği ile suçladığı medya patronu iktidar partileri ilişkilerine iktidarı savunan bir perspektif getirmektedir.

Kanun tasarısı üzerinde TBMM Genel Kurulu görüşmeleri 23 Mayıs- 6 Haziran 2001 tarihleri arasında gerçekleşmiş olup partilerin Anayasa Komisyonu'ndaki tutumları DYP'nin koalisyon hükümetine örtülü desteği ile Genel Kurul'da da sürmüş, tasarısı FP'nin sıkı muhalefeti ile karşı karşıya kalmıştır. Genel Kurul görüşmelerinde çalışmanın ek bölümünde verilen 21. Dönem 3. Yasama Yılı 107. Birleşim 23/Mayıs /2001 Çarşamba tarihli Genel Kurul Tutanağı'nda konuşmalarının ilgili kısımları ile FP'li Şeref Malkoç, Nazlı Ilıcak, Veysel Candan, Mehmet Bekaroğlu, Aslan Polat, DYP'li Ahmet İyimaya ve İlyas Yılmazyıldız, olumsuz; Hükümeti temsilen ANAP'lı Yılmaz Karakoyunlu, DSP'li Erol Al, MHP'li Şevket Bülent Yahnici olumlu ve partilerini temsil eden görüşleri ile ön plana çıkan isimler olmuştur. Ayrıca DYP

²⁶¹ RTÜK Başkanı Nuri Kayış'ın Yerel Televizyonlar Birliği'nin, “Özgürlüğümü İstiyorum” adlı panelindeki konuşması, 24.04.2002.

²⁶² Ertuğrul Özkök, “Amaç İntikam”, **Hürriyet**, 19.05.2001.

muhalefetindeki kırılmaya karşın Kamer Genç, Meral Akşener ve Hüseyin Çelik'in olumsuz konuşmaları dikkat çektikleri konular bakımından önemlidir.*

Tasarının yasalaştırılmasının gecikmesi için muhalefetin sık sık toplantı ve karar yeter sayısının tespiti için yoklama istemesi, her madde için önerge vermesi ve söz istemesi gibi girişimleri muhalefetin bakış açısının göstergesi olmaktadır. Tutanaklar incelendiğinde muhalefet partilerinin maddelerin görüşmelerini engellemek için İç Tüzüğe istinaden her madde üzerine üçer adet değişiklik önergesi vermesi ve bu önergelere hükümet ve ilgili komisyonun katılmaması halinde beş dakikalık konuşma hakkı alarak görüşmeleri uzatmaya çalıştığı saptanmıştır. Buna karşılık iktidar da muhalefetin bu manevrasına karşı hükümet ya da komisyon kanadının “katılıyoruz” yanıtını vermesi böylece beş dakikalık konuşma hakkının doğmaması karşı atağını geliştirmiştir.

Uzun tartışmalar sonrasında TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilen 4676 Sayılı Kanun tasarısı imzalanmak üzere Cumhurbaşkanı'na gönderilmiştir.

Bu aşamada yayıncılık alanında önemli yansımaları olacak bir gelişme 3 Ekim 2001 tarihinde kabul edilen 4709 Sayılı Kanunla Anayasanın 26. ve 28. maddelerinin değiştirilmesidir. Yasayla “dil yasaklanmasına” olanak sağlayan Anayasanın 28. maddesindeki yasaklama “düşüncelerin ifade edilme biçimleri” çerçevesinde temel hak ve özgürlüklere aykırı görüldüğünden kaldırılmıştır.

1982 Anayasasında yapılan bu değişikliklerle, “Kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dilde yayım yapılamaz” şeklinde düzenlenmiş olan 28. maddenin ikinci fıkrası madde metninden çıkarılmıştır. 26. maddede yapılan değişikliklerle AİHS'nin 9, 10, 14, 18 numaralı maddeleriyle , 12 numaralı Ek Protokolün “Genel Ayrımcılık Yasağı” başlıklı 1. maddesi ile ve 28. maddede yapılan değişikliklerle de AİHS'nin 9, 10 ve 14. maddesi ile 12 numaralı protokolün 1. maddesine uyum sağlanmıştır. Bu

* İlgili Genel Kurul tutanaklarında çalışmanın amacına uygun olan bölümler ile sözü edilen konuşmalar ekte ayrıntılı olarak verilmiştir. Önceki bölümlerde de ifade edilmeye çalışıldığı gibi siyaset kurumunun bakışının belirlenmesi adına partileri adına konuşan milletvekillerinin beyanları son derece önemlidir. Kapsamlı bir tarama ile ilgili oturumların genel kurul tutanakları derlenmiş ancak sayfaların çok fazla yekun tutması dolayısı ile tutanaklarda araştırma konusu ile doğrudan bağlantısı olmayan paragraflara yer verilmemiştir.

düzenleme “4756 Sayılı Kanun’un Kabulü Sonrasında Ticari Televizyon Yayıncılığındaki Düzenleme ve Uygulamalar” başlığı altında açıklanacak 3 Ağustos 2002 kabul tarihli 4771 Sayılı kanunun 8. maddesi ile 4756 Sayılı Kanun ile değişik 3984 Sayılı Kanun’da yapılacak düzenlemelere zemin hazırlamıştır.

c- 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun Üzerinde Değişiklik Çalışmaları’nda İtibari 2. Aşama

4676 Sayılı Kanun, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından 18 Haziran 2001'de veto edilmiştir. Veto ile birlikte gündeme gelen ilişkiler Zafer Temoçin’in yandaki karikatüründe de yansımalarını bulmaktadır²⁶³.

Bu dönemde Türk siyasi yaşamında da birtakım değişiklikler olmuş, 22 Haziran 2001 tarihinde Anayasa Mahkemesi, “laik cumhuriyet ilkesine aykırı eylemleri

nedeniyle” FP’nin kapatılmasına karar vermiş, beyan ve eylemleriyle partinin kapatılmasına neden oldukları gerekçesiyle Nazlı Ilıcak ve Bekir Sobacı’nın milletvekillikleri düşürülmüş, parti üyeleri Merve Kavakçı, Nazlı Ilıcak, Bekir Sobacı, Ramazan Yenidede ve Mehmet Sılay’a 5 yıl süreyle siyasi yasak getirilmiştir. Bu gelişme üzerine Fazilet Partisi’nin kendini “gelenekçiler” olarak adlandıran kanadı Kurucu Genel Başkan Recai Kutan liderliğinde 20 Temmuz 2001’de 135 kurucu üyeyle Saadet Partisi’ni –SP- kurmuş; 14 Ağustos 2001’de de Adalet ve Kalkınma Partisi –AKP- kurulmuştur. 1. Aşama görüşmelerinde tasarı karşıtı muhalefet partilerinin ön

²⁶³ Zafer Temoçin, *Cumhuriyet*, 26.01.2001.

plana çıkan ismi FP'li Nazlı Ilıcak artık yoktur. Ancak SP ve AKP, kapatılan FP'nin ticari televizyon yayıncılığına dair bakışını da devralmıştır.

2002 Şubat'ında 3984 Sayılı Kanunda değişiklik yapılması konusundaki çalışmaların Avrupa Birliği'ne Ulusal Program ile verilen taahhütler gerekçe gösterilerek yeniden gündeme getirilmek istendiği görülmektedir. "Kısa Vade (2001) Siyasi Kriterler" başlığı altında yer alan iki maddeden biri olan "Türk vatandaşlarının televizyon ve radyo yayıncılığında ana dillerini kullanmalarını yasaklayan hukuki düzenlemeler var ise, kaldırılması"²⁶⁴ ifadesi doğrudan televizyon yayıncılığı alanındaki bir düzenlemeye işaret etmektedir. 24 Mart 2001 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmış olan Ulusal Program'a göre 19 Mart 2002'de 'Kısa Vadeli Hedefler'in gerçekleşmesi için verilen sürenin dolacağı belirtilmektedir.

Bu süre zarfında 3984 Sayılı Kanun'un dördüncü maddesinin (t) bendindeki "Radyo ve televizyon yayınlarını Türkçe yapılması ancak evrensel kültür ve bilim eserlerinin oluşmasında katkısı olan yabancı dillerin öğretilmesi veya bu dillerde haber iletilmesi amacıyla bu dillerin kullanılabilmesi" ifadesinin yasadan çıkarılması, 26. maddedeki yeniden iletimin ve ekran karartmayı öngören 33. maddenin AB kriterlerine göre düzenlenmesi gerekmektedir. Ancak koalisyon ortaklarından MHP, Kürtçe yayınların önünü açacağı gerekçesi ile (t) bendindeki değişikliğe itiraz etmektedir. MHP'nin bu tutumu da Cumhurbaşkanı'nın veto ettiği metni AB dolayısıyla tekrar düzenleyip TBMM Genel Kurulu'na yeni bir taslak metin verilmesini engellemiş, Hükümet ortakları 4676 Sayılı Kanun metninin yeniden TBMM Genel Kurulu'na sevkine karar vermiştir. 17 Nisan 2002'de konu Meclis Anayasa Komisyonu'na iletilmiştir.

Bu dönem için önemli bir başka gelişme de 16 Nisan 2002 tarihinde Medyanın Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Tespit Edilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu'dur. TBMM Genel Kurul Tutanakları incelendiğinde son 10-15 yıldır medyanın siyaset ve ticaretle iç içe girmesinden kaynaklanan ciddi sorunların TBMM'de sıkça tartışma konusu olduğu görülmektedir. 1996 yılında TBMM Genel Kurulu'nda medya konusunda genel görüşme yapılmış 2002

²⁶⁴ M. Cihat Özönder, "Avrupa Birliği'nin "Katılım Ortaklığı Belgesi" ve Türk Sosyal Yapısına Etkileri", **KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt II, Sayı 2, (Güz 2000), ss. 3-8.

yılında ise medyanın sorunlarını araştırmak üzere TBMM’de sözü edilen komisyon kurulmuştur. Ancak bunların hiçbirinden olumlu bir sonuç çıkmamış 16 Nisan 2002 tarihli komisyon TBMM Genel Kurulu’na raporunu dahi vermemiştir.

Cumhurbaşkanı’nın 4676 Sayılı Kanun’a itirazı sonrasında dış basında yayınlanmış bir yazı Türkiye’de siyaset kurumunun ticari televizyon politikalarına bakışının dışardan nasıl algılandığı ve televizyon yayıncılığı konusunda öne çıkan politikalar bakımından değerlendirilmesi gereken bir ayrıntıdır. Yazıda “..... Şimdiye dek bir medya kuruluşunda yüzde on hisseye sahip olan işadamlarının devletin ihalelerine katılmasına izin verilmiyordu. Böylece, medyanın politik ve ekonomik diğer güçlerle birleşmesi engellenmek isteniyordu. Yeni medya yasası ile bu sınırlandırma kalkıyor. Bir kişinin bir medya şirketindeki hisselerin en fazla yüzde yirmisini kontrolü altında tutabileceği ile ilgili kuralın da değiştirilmesi öngörülüyor. Gelecekte, hisseler ile ilgili kontrol sınırının yüzde elli olmasına izin verilecek.....Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, daha bir yıl öncesinden yasayı onaylamayı reddetmiştir. Anayasa eski hakimi, 36 maddeden 17’sinde eksiklik tespit etmiştir. Cumhurbaşkanı’nın yasanın kamuoyunun çıkarına hizmet etmediği ve geleneksel demokrasi, temel haklar, özgürlükler, yasalar ve anayasa ile bağdaşmadığı gerekçelerini dikkate almayan hükümet, yasa tasarısını ikinci kez Meclis’ten geçirmek istiyor. Şayet yasa ikinci kez geçerse Sezer yasayı imzalamak zorunda kalacak.”²⁶⁵ ifadeleri yer almaktadır.

Bu dönemde Anayasanın 89. maddesi ile yapılan değişiklik Cumhurbaşkanına kısmi veto yetkisi tanımış, buna istinaden Anayasa Komisyonu üyesi Mustafa Kamalak’ın 89. madde değişikliğine ilişkin iç tüzük düzenlenmeden yasanın vetoya uğrayan maddeleri görüşülemez itirazlarına karşın komisyon başkanı Turhan Tayan zaman kaybını engellemek adına yalnızca veto edilen maddeleri görüşmeye açmıştır.* 1 Mayıs 2002’de tasarı teklifi MHP’li Başkanvekili Murat Sökmenoğlu’nun yönettiği TBMM Genel Kurulu’na intikal etmiştir. Görüşmelerdeki tutumu iktidar ortağı parti üyesi olmasına rağmen 1. aşama görüşmelerinde ANAP’lı Ertuğrul Yalçınbayır ve MHP’li Sadık Yakut’a benzer biçimde taslağa muhalif olduğu kanaatini uyandırmakta,

²⁶⁵ **Frankfurter Rundschau**, Almanya, 08.05.2002.

* Anayasa Komisyonu’nun raporu ekler bölümünde bulunmaktadır.

Sökmenoğlu'nun, AKP'li Salih Kapusuz ve SP'li Veysel Candan'ın yasanın tümünün veto edilmesine karşın belli maddelerinin Anayasa Komisyonu'nda görüşülüp Genel Kurul gündemine getirilerek Anayasa ve İçtüzüğe aykırı davranılması itirazları nedeniyle usul tartışması açmak istemesi aceleci davranan hükümet üyelerine karşı tepki görünümü yaratmaktadır. Yoğun tartışmalar sonrasında Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, Basın Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ile Kurumlar Vergisi Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair 4756 Sıra sayılı kanun 15 Mayıs 2002 tarihinde 4676 sayılı tasarı metninde hiçbir değişiklik yapılmaksızın kabul edilmiştir.

3- 4756 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, Basın Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ile Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un Kabulü

Bu yasaya ilişkin Cumhurbaşkanı'nın itiraz noktaları, muhalefet ve yasaya karşı çevrelerin de referans noktası olmaktadır. "3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun Üzerinde Değişiklik Çalışmaları" başlığı altında siyaset kurumunun aktörü olarak Cumhurbaşkanı'nın Anayasa Mahkemesi'nden iptalini istediği maddeler ve Anayasa Mahkemesi'nin yürürlüklerinin durdurulmasına hükmettiği maddeler verilmiştir. Bu noktada Hükümet'in tasarısına karşı Cumhurbaşkanı'nın itirazlarını bütün olarak görmekte yarar bulunmaktadır. Tamamı ekte verilecek olan itiraz ve gerekçelerinden değişikliğe ilişkin muhalif bakışın ağırlıklı olarak üzerinde durduğu noktalarda itiraz ve gerekçeler şu şekilde özetlenerek derlenmiştir:

4756 Sayılı Kanun'un 3. maddesi ile değişik 3984 Sayılı Kanun'un Üst Kurul'un seçimi ve görev süresi yan başlıklı 6. maddesi tartışmalarda üzerinde çok durulan maddelerden biridir. Bu maddede Üst Kurul üyelerinden beşinin, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı oluşum formülüne göre belirlenecek kontenjan doğrultusunda siyasi parti gruplarınca önerileceği ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nca seçileceği belirtilmiştir. Cumhurbaşkanı'nın bu yöntemle yapılan seçimlerde, genellikle siyasi kimliği olanların yeğlendiğini ve Üst Kurul'a siyasi kimlikli kişilerin seçimine olanak sağlayan yöntemin uygun ve doğru olmayacağına

dikkat çekmektedir. Aynı maddedeki bir başka nokta Anayasanın 87. maddesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin görev ve yetkileri arasında olmayan kamu görevlisini seçme ya da atama yetkisinin yasa ile verilmesinin uygun olup olmadığının tartışılması gereğidir.

4756 sayılı Yasa'nın 13. maddesiyle değiştirilen 3984 Sayılı Kanun'un radyo ve televizyon yayın izni verilen ya da verilecek anonim şirketlerin pay oranları ve şirket yapısıyla ilgili uyulması gereken diğer konuları düzenleyen 29. maddesinin (d) ve (e) bentlerinde yapılan değişiklikler de tartışmaların yoğun olduğu bir başka noktadır. Değişiklik ile sahip oldukları televizyon kanalları ya da radyoların yıllık ortalama izlenme ve dinlenme oranı % 20'yi geçmemek koşuluyla bir gerçek ya da tüzel kişi ya da sermaye grubuna, bir ya da birden fazla televizyon ya da radyo kuruluşunun tümüne ya da bir kısmına sahip olabilme; televizyon ya da radyo kuruluşu sahiplerine kamu ihalelerine girebilme ve menkul kıymetler borsalarında işlem yapabilme olanağı sağlanmaktadır. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer Anayasa'nın 167. maddesinde, Devletin, para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlemlerini sağlayıcı ve geliştirici önlemleri alacağı, piyasalarda eylemli ya da anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önleyeceğinin belirtildiğini vurgulamıştır. Anayasa'nın anılan kuralı ile tekelleşme ve kartelleşme sadece yasaklanmamakta Devlete de bunu engelleyici önlemleri alma görevi verilmektedir. 4756 Sayılı Kanun ile yapılan ilgili düzenlemelerle görsel ve işitsel medya alanında tekelleşme ve kartelleşmenin önlenmesi olanaklı görülmemektedir. Cumhurbaşkanı'nın ifadeleriyle "Düzenlemeler, tekelleşme ve kartelleşmeyi önlemek bir yana, dolaylı olarak olanaklı kılacak niteliktedir. Gerçi, televizyon ya da radyo kuruluşunun yıllık ortalama izlenme oranının % 20'yi geçmesi durumuna bağlı olarak bir sınırlama getirilmiştir. Ancak, bir televizyon kanalı ya da radyo yayını için getirilen % 20 yıllık ortalama izlenme ya da dinlenme oranı, kuramsal olarak olanaklı bulunsa da uygulamada ulaşılması çok güç bir orandır. Yapılan araştırmalar, Türkiye'de en yüksek izlenme oranının % 14-16 dolayında olduğunu ve bu orana da yalnızca bir yayın kuruluşunun ulaştığını ortaya koymaktadır. Ölçümlere güçlükleri de göz önünde bulundurulduğunda, getirilen sınırın uygulanabilir olmadığı açıkça anlaşılacaktır." Bu maddedeki değişikliğe ilişkin bir başka tespit bu düzenleme ile bir gerçek ya da tüzel kişiye ya da sermaye grubuna bir

radio-televizyon kuruluşunun tümüne ya da birden çok radio-televizyon kuruluşuna sahip olabilme olanağının yaratılmasının yanı sıra, bu kişi ya da sermaye grubuna kamu ihalelerine girme ve menkul kıymetler borsalarında işlem yapma yasağının getirilmemesinin kitle iletişim araçları gücünün kullanılarak ihalelerde haksız rekabete, borsada çeşitli işlem oyunları yapılmasına neden olacaktır. Bu maddedeki değişikliğe ilişkin Cumhurbaşkanı aykırılık gerekçelerini şöyle özetlemektedir: “4756 Sayılı Kanun ile değiştirilen 3984 Sayılı Kanun’un 29. maddesinin (d) ve (e) bentleri, Anayasa’nın 2. maddesindeki "demokratik hukuk devleti" ilkesine, 26. maddesindeki "haber alma" ve 28. maddesindeki "basın" özgürlüklerine ilişkin kurallara, tekelleşmeyi ve kartelleşmeyi yasaklayan 167. maddesine aykırı düşmektedir.”

Cumhurbaşkanı’nın sözü edilen itirazları ve bu itirazların gerekçeleri bir çok kesimin de düzenlemeye karşı itirazlarının dayanağı oluşturmuş hatta tasarıyı savunan koalisyon ortağı partiler dahi bu Cumhurbaşkanı’nın tespitlerine karşı görüş ileri sürmemişlerdir. Tasarı konusunda hükümet temsilcisi Devlet Bakanı Yılmaz Karakoyunlu’nun, Bilal Çetin’in üslubuyla “Sezer tarafından veto edilen RTÜK Kanunu aynen Meclis’ten geçsin. Televizyon patronlarına devlet ihalelerine girme yolu açılsın, bir patron birden fazla televizyon sahibi olsun. Atı alan Üsküdar’ı geçtikten sonra yeni bir RTÜK Kanunu çıkarırız”²⁶⁶ şeklinde nakledilen açıklaması, iktidarın Cumhurbaşkanı’na karşı bir argüman geliştirmemekle beraber vetoya rağmen tasarıyı geçirmekteki kararlılığının göstergesidir.

4756 Sayılı Kanun’un 16. maddesiyle değiştirilen 3984 Sayılı Kanun’un 33. maddesinin ikinci fıkrası da başta muhalefet partileri ve yerel medya kuruluşları tarafından en çok tartışılan maddeler içindedir. 33. maddenin ikinci fıkrası için; aykırılığın yinelenmesi durumunda uygulanmak üzere öngörülen idari para cezalarının tutarlarının çok yüksek olduğu, para cezalarının basın ve yayın dışında bir gelir desteğine sahip olmayan ulusal ve özellikle yerel ve bölgesel televizyon kuruluşları için amaç-araç orantısını gözetmediği vurgulanmaktadır. Cumhurbaşkanı cezaların caydırıcı nitelikte olması; ancak, basın ve yayın kuruluşlarının yaşam şansını ellerinden almaması gerektiğini, söz konusu fıkra ile getirilen para cezalarının, Anayasa’nın 26. maddesinde

²⁶⁶ Bilal Çetin, a.g.e., s. 93.

yer verilen haber alma özgürlüğü ve 28. maddesinde sözü edilen basın özgürlüğü yönünden son derece ağır nitelik taşıdığını ve bu maddelerle çelişmekte olduğunu ayrıca, Anayasa'nın 13. maddesinde, temel hak ve özgürlüklerle ilgili sınırlamaların "demokratik toplum düzeninin gerekleri"ne ve "ölçülülük ilkesi"ne aykırı olamayacağını belirtilmiştir. 33. madde 2. fıkra için Anayasa'nın 13., 26., 28. maddelerine aykırılık nedeniyle Anayasa Mahkemesi'ne iptal davası açan Sezer'in iptal istemi yürürlüklerinin durdurulmasına ilişkin istemin koşulları oluşmadığından reddedilmiştir. (Tez çalışmasının tamamlandığı süre zarfında yürürlüğü durdurulan maddeler ile ilgili nihai karar verilmemiştir.)

Ekler bölümünde tespiti yapılmış olan bakış çerçevesinde geliştiği görülecek konuşmalar TBMM Genel Kurulu'nda gerçekleştirilecektir. Ancak bu dönemde Genel Kurul dışında da gerek iktidar gerekse muhalefet partilerinin milletvekilleri kamuoyuna partilerinin görüşleri çerçevesinde çeşitli beyanlarda bulunmuşlardır. 4756 Sayılı Kanuna ilişkin siyasi partilerin bakışını görmek adına beyanları ile ön plana çıkan milletvekillerinin konuşmalarının geleceğe dönük projeksiyon da tutulmasına katkı sağlayacak görüşleri şunlardır:

AKP Genel Başkan Yardımcısı Sadık Yakut, 7 Mayıs 2002 tarihli basın açıklamasında partisi adına aşağıda özeti verilen beyanda bulunmuştur.

"Demokratik toplumların vazgeçilmez öğelerin başında gelen basın ve yayın özgürlüğünün en etkin ve en yaygın şekilde kullanımının sağlanması ve önündeki engellerin kaldırılması, yasama ve yürütme erkinin öncelikli görevidir.

Son günlerde ülke gündemini yoğun bir şekilde meşgul eden RTÜK yasa tasarısını yukarıdaki kriterler çerçevesinde irdelediğimizde; görsel ve işitsel iletişim özgürlüğünün en etkili ve en vurucu kanallarının başında gelen radyo- tv yayıncılığına yürütmenin emri kumandasındaki iktidar yasamasının yaklaşımının, kelimenin tam anlamı ile konuşan dilleri susturmak, düşünen beyinleri engellemek sonuç olarak; basın özgürlüğünü ortadan kaldırmak olduğunu görmenin üzüntüsü içindeyiz. Getirilmek istenen düzen; kara mizah anlayışı ile; parmak çoğunluğuna dayalı iktidar yürütmesinin yasama çoğunluğu gücü ile açıklamaman kaydı ile istediğini düşünme özgürlüğüne sahipsin şeklinde özetle açıklanabilir.

Mevcut 3984 sayılı RTÜK yasası ile ilgili eleştirilerin yoğun bir şekilde süregeldiği bir ortamda gündeme getirilen değişiklik tasarısını ... Beklentiler (olması gerekenler) ile önerilenler (olması istenenler) açısından irdelediğimizde adeta yağmurdan kaçarken doluya yakalanıldığını görmekteyiz. Devlet tekeline son vermenin yanı sıra “özerklik aranişı” ile başlatılan olumlu ve iyi niyetli adımların “ileriye” doğru devamını beklerken ... antidemokratik – çağ-dışı –akıl dışı – insaf dışı – izan dışı bir yapılanmayla “geriye” doğru gidişatı görmenin endişesi ve korkusu içindeyiz. Özü itibarı ile medya/yürütme ilişkisine hakim olan öge eleştiridir. Özgür medya özgür eleştiri ikliminde yeşerir. Çağdaş, demokratik yönetimlerde yürütme ve yasamanın müdahalesinin en alt düzeyde olması gereken alanların başında özgür medya gelmesine karşın... Bu çağ dışı yasa tasarısı ile Anayasamızda yer aldığı şekli ile kuvvetler ilkesini dahi ihlal ederek adeta yürütme diktatörlüğüne gidilmek istenmektedir.

Bu yasa tasarısı ile ne getirilmekte daha doğrusu neler götürülmektedir? Gerçek anlamda demokratik, özerk ve tarafsız yapılanması gereken Üst Kurul yürütme tarafından teslim alınmakta; Üst Kurul üyeleri “görev teminatı yoksunluğuna” tabi tutulmakta, yürütmenin, Üst Kurul üye seçimleri ile ilgili doğrudan veya dolaylı etkisinin olası bir azalması halinde Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu teftişi mekanizması devreye sokularak “baskıcı sistemde” kaçığın olmaması sağlanmakta; yürütme ve tekeli sermaye kol-kola... gerçekleşmesi ve ölçümü imkansız hayali-afaki-sanal izlenme oranlarına dayalı kriterlerle tekelleşme ve kartelci medya oluşumuna yasallık kazandırılmakta!.. “şeffaflaşma” maskesi altında “aldatmaca” yolu ile; görsel-işitsel iletişim özgürlüğü alanı ; sınırsız bir şekilde tekeli sermaye, kartel medya ve kara para aklayıcısı ve hortumlayıcılarına açılmakta.. % 10'dan fazla hisse sahibi olanların devlet ihalelerine girme yasağı ortadan kaldırılmakta, haksız kazanç ve haksız rekabetin önü açılmakta, yerli basın ve yayının beli kırılmakta... Bir yandan tekelleşme sağlanırken, diğer yandan yerel medya yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Özü kabahatinden büyük misali; mevcut yasa uygulamasında “gerçek sahipliliklerin gizlendiği” ve bu şekilde “devlet ihalelerine” girilmemesinin engellenmediği özünden hareketle tekeli sermaye ve yürütme suçüstü yakalanmakta, mevcut yasanın açık ve amir yasaklamalarına karşın yasayı ihlal ettiklerini gerekçe gösterenlerin, sınırsız serbesti kazandıklarında neler yapacaklarının takdirini yüce milletimizin anlayışına ve

yararlananların insafına bırakıyor, bankacılık ve enerji konularında tekeli sermaye, yürütme ve basın ilişkileri ve ilintilerini henüz unutmadığımızı hatırlatıyoruz. Yasa tasarısı bu şekli ile medya terörünü güçlendirmekte, “karşılıklı bağımlılığa” dayalı siyasal sistemle kartel medyasının tehlikeli dansı, şirket kazançlarının artırımına yönelik siyasal baskı unsuru olarak kullanılan güç merkezleri haline dönüşmektedir.”

Özetlenen beyanı destekler nitelikte AKP Grup Başkanvekili Salih Kapusuz’un “toplumsal muhalefeti yansıtabilecek haberler, çıkar, menfaat duvarına toslamakta, manipülasyona uğramaktadır.”, bir başka AKP Grup Başkanvekili Hüseyin Çelik’in “Bu haliyle medya, hakkın, doğrunun, rasyonel olanın hakim olması için çabalayan bir güç olmaktan çok, statüko ile kol kola olan sermayedarların menfaatine hizmet eden bir baskı unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Elbette bu hükmün istisnaları vardır. Burada söz konusu olan büyük ve etkin medya organlarıdır”²⁶⁷ açıklamaları 3 Kasım 2002 erken genel seçimi ile iktidar olan AKP’nin gerek 4756 Sayılı değişikliğe gerekse genel anlamda yayıncılık alanına bakışlarına ilişkin referanslardır.

Muhalef kanattan SP Grup Başkanvekili Veysel Candan ise “Gerçek anlamı ve işlevi ile medya; içinde bulunduğu toplumun değer yargılarına ters düşmeyen, toplumu ve bireyi geliştirici, tartışma ortamını sağlayan, her inanca ve fikre eşit mesafede “kamu hizmeti” yapan bir dördüncü kuvvet olmalıdır. Bu da öncelikle bankası olmayan, holdinglerin bünyesi dışında, bağımsız, devlet imkanlarından beslenmeyen, promosyonların yanında verilmeyen gazeteler, ufuklar açan, objektif, mesleği gazetecilik, televizyonculuk, radyoculuk olan, meslek ilkelerini sonuna kadar savunan özgür bir medya ve mensupları ile olur.”²⁶⁸ ifadesi ile RTÜK Kanunu’nda değişiklik karşıtlarına partisi adına destek vermektedir.

Belli aşamalarda kanunu zımni olarak destekleyen DYP’nin Balıkesir Milletvekili İlyas Yılmaz yıldız kanuna karşı Yerel Televizyon Birliği’nin mağduriyetini, Birliğin açıklamasından bir alıntı ile dile getirmektedir. Yılmaz yıldız "Biz, güç olmak için değil, ülkemize güç vermek amacıyla mücadele veriyoruz. Bizim olmadığımız bir Türkiye'yi hayal ettiğinizde, yarın kamuoyuna dayatılan ve her zaman gerçeği yansıtmayan doğruların karşısında söyleyecek bir çift sözünüz olduğunda, kendi

²⁶⁷ <http://www.ortyd.org.tr/sanal%20kursu/mesajlar.html>, 30.04.2004.

²⁶⁸ <http://www.ortyd.org.tr/sanal%20kursu/mesajlar.html>, 15.04.2004.

elinizle yok edeceğiniz, ayaklarınızın altından kaydıracağınız alternatif medyanın yerini nasıl dolduracağınızı düşünmenizi istiyoruz. Yeni RTÜK Yasasının kabul edilmesi durumunda, şimdiden, ulusal medya patronları yerel gazeteleri ziyaret ederek, zaten ekonomik sıkıntı içerisinde olan medya kuruluşlarını, getirilecek ağır para cezalarıyla ele geçirmeyi; dolayısıyla, iki ulusal medya, ama, yüzlerce yerel medyası olan başka tür tekelleşmenin önünü açacağını düşünerek, bu yasaya dikkatle oy vermenizi, daha doğrusu vermemenizi talep ediyorum."

İktidar partileri'nin Meclis Genel Kurulu dışında konuya ilişkin muhalefet kadar çok beyanı bulunmamaktadır. İktidar Partileri'nin sorulması halinde Meclis Genel Kurulu'ndaki görüşmelere dair bilgi veren ya da konuyu sorun kapsamında değerlendirmeyen açıklamaları bulunmaktadır. İktidar partisine örnek olması bakımından DSP Grup Başkanvekili Aydın Tümen'in "Önümüzdeki günlere hem siyaset hem de medya olarak umutla bakmamak için bir nedenimiz yoktur. Yapmamız gereken, karamsarlığa kapılmadan bu zorlukları hep birlikte aşmaya çalışmaktır."²⁶⁹ şeklindeki kısa açıklaması verilebilmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde siyaset kurumunun aktörü olarak Cumhurbaşkanı yayıncılık alanının düzenlenmesine ilişkin itirazlarını Anayasa'ya aykırılıklar üzerinde temellendirerek Sosyal Sorumluluk kuramındaki ilkeler ekseninde geliştirmiştir. İktidar ticari yayıncılık lehine ekonomik anlamda liberal bir bakış açısını benimserken ki bunun negatif özgürlük boyutunun çok geniş olduğu vurgulanmıştır, düzenleyici RTÜK üzerindeki etkinliğini artırma çabaları ile siyasal anlamda ekonomik liberalizm tersine devletçi olarak nitelendirilebilecek bir bakış geliştirmiş ve düzenlemeleri de bu doğrultuda gerçekleştirmiştir. Muhalefetin de Cumhurbaşkanı ile paralel görüşleri paylaştığı görülmektedir.

4- 4756 Sayılı Kanun'un Kabulü Sonrasında Ticari Televizyon Yayıncılığındaki Düzenleme ve Uygulamalar

57. Hükümet döneminde ticari televizyon yayıncılığında yaşanan bir başka gelişme de 3 Ağustos 2002 kabul tarihli 4771 Sayılı Kanun ile sahada yapılan düzenlemeler olmuştur. Anayasada yapılan değişiklikler ile Türk Medeni Kanunu'nda

²⁶⁹ <http://www.ortyd.org.tr/sanal%20kursu/mesajlar.html>, 30.04.2004.

yer alan hükümlere uyum sağlanması, öbür yandan Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı çerçevesinde yapılması gerekli tedbirlerle ilgili olarak çeşitli kanunlarda değişiklik yapılması amacıyla hazırlanan uyum yasalarından en köklü değişikliği içeren Üçüncü Uyum Paketi aynı zamanda Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik için Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirmesi açısından çok önemli bir adım olarak kabul edilmektedir. 4771 Sayılı Kanun'un getirdiği en çarpıcı düzenleme 3984 Sayılı Kanun'un 4. maddesinin birinci fıkrasına eklenen "Ayrıca, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir. Bu yayınlar, Cumhuriyetin Anayasada belirtilen temel niteliklerine, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı olamaz. Bu yayınların yapılmasına ve denetimine ilişkin usul ve esaslar, Üst Kurulca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir." ifadesidir. Bu değişikliklerle Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılmasının önündeki hukuki engeller kaldırılmış ve yayın olanağı güvence altına alınmıştır.

Ayrıca 4774 Sayılı Kanun ile 3984 Sayılı Kanun'un 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasının (f) bendi 'özel hayatın gizliliğine saygılı olunması' ve (v) bendi 'yayımların şiddet kullanımını özendirici veya ırkçı nefret duygularını kışkırtıcı nitelikte olmaması'; 26. maddesinin birinci fıkrası ise 'Bu Kanuna aykırı olmamak kaydıyla, yayınların yeniden iletimi serbesttir. Yeniden iletime ilişkin usul ve esaslar, Üst Kurul'ca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.' şeklinde değiştirilmiştir.

4771 Sayılı Kanun'da yayınların yapılmasına ilişkin düzenleme RTÜK tarafından yapılacak yönetmeliklere bırakılmıştır. Bu kapsamda RTÜK tarafından hazırlanan "Radyo ve Televizyon yayınlarının dili hakkındaki" birinci yönetmelik²⁷⁰ 18 Aralık 2002 tarihli Resmi Gazete ile yürürlüğe girmiştir. Buna göre farklı dil ve lehçelerde yayın yapma izni TRT'ye verilmektedir. Yönetmelikte sözü edilen yayınlar kamu hizmeti anlayışı çerçevesinde ve radyo için haftada dört, televizyon için iki saati aşmayacak şekilde düzenlenmiştir. Yayınlarda Türkçe alt yazı kullanılması zorunlu kılınmış ve yayınların temel kitlesi yetişkinler olarak belirlenmiştir.

²⁷⁰ "Kürtçe Yayın Sadece TRT'de", **Hürriyet**, 21.11.2002.

4771 Sayılı Kanun 57. Hükümet döneminde ticari televizyon yayıncılığı alanında gerçekleştirilen son düzenleme olmuş, 3 Kasım 2002 seçimleri ile 1954 yılından beri ilk kez sadece iki parti –AKP iktidar ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) muhalefet olarak TBMM’de temsil edilme hakkını elde etmiştir. TBMM’deki milletvekili dağılımı 4756 Sayılı Kanun’a bakış bağlamında değerlendirildiğinde, geçmiş dönemde 4756 Sayılı Kanun’a karşı çıkan muhalefet milletvekillerinin iktidarda olduğu görülmektedir. Ancak çalışmanın tamamlandığı tarihe kadar 58. ve 59. AKP Hükümeti’nin ticari yayıncılık konusunda geçmişte karşı çıktığı düzenlemeleri değiştirmeyi öncelikli olarak gündemine almadığı saptanmaktadır. İktidar itiraz ettiği konularda Anayasa Mahkemesi’nin 12/06/2002 tarih ve E. 2002/97, K. 2002/9 (Anayasa Mahkemesi yürürlüğü durdurulan maddelere ilişkin tez çalışmasının tamamlandığı dönemde henüz iptal kararı vermemiştir.) sayılı kararı ile yürürlüğün durdurulmasına istinaden yeni düzenleme yapmayı geciktirerek eski hükümlerin sürmesi gibi bir strateji izliyor olabilmekle beraber bu strateji, düzenleme öncesi durumun da kendilerinden çok sayıda eleştiri alması nedeniyle olumlu bir bakış olarak değerlendirilmemektedir. Ancak 58. ve 59. AKP Hükümetleri’nin AB’ye uyum politikalarının sürdürülmesi dolayısıyla AB’den gelen talepler doğrultusunda ticari televizyon yayın politikalarını düzenlemesi söz konusudur.

58. ve 59. Hükümet’in Programlarında²⁷¹ ticari televizyon yayıncılığına ilişkin bir saptama bulunmamaktadır. Programlarda iletişim ile ilişkili kısımlar toplumun bütün kesimlerine yaygınlaştırılacak ve bunu sağlamak için "Vatandaşın Bilgi Edinme Hakkı Kanunu" çıkarılması, yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanılarak, kamu kuruluşlarının hizmet ve işlemlerinin halka duyurulması ve yönetimde şeffaflık sağlanması ifadeleridir ki bu ifadeler her iki programda da aynı ile bulunmaktadır.

²⁷¹57. Hükümet’in Programı, 19 Mart 2002’de TBMM Genel Kurulu’nda Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından okunan metin (22. Dönem 1. Yasama Yılı 49. Birleşim)

58. Hükümet’in Programı, 23 Kasım 2002’de TBMM Genel Kurulu’nda Başbakan Abdullah Gül tarafından okunan metin (22. Dönem 1. Birleşim)

Bu dönemde Türkiye’de gerçekleştirilecek yayıncılık politikaları konusunda siyaset kurumunun, özellikle icracı olarak hükümetin yayıncılığa bakışını etkileyen Avrupa Birliği Türkiye'nin AB Üyeliğine Doğru Düzenli İlerleme Raporu, Temel Değerlendirmeler 2003’ün ‘Kültür ve görsel-ışitsel politika’ konulu 20. Başlığı’nda şu tespitlere yer verilmektedir: “Son yıllarda, görsel-ışitsel sektör önemli değişimler geçirmiştir. Örneğin özel yayıncılığın yasallaştırılması sonucunda bir rekabet ortamı yaratılmıştır..... Özel radyo ve TV kanallarında büyük bir artış vardır. Kablolu yayın hizmetleri, özellikle büyük şehirlerde gelişme halindedir. Mevzuattaki boşluklar nedeniyle, Radyo-Televizyon Kurulu, dijital yayıncılık lisanslarına karşı çıkmaktadır. Görsel-ışitsel sektörde Türkiye’nin hukuksal çerçevesi, radyo ve televizyon işletmeleri kurulmasına ve bunların yayınlarına dair 1994’te kabul edilmiş olan yasayla belirlenmiştir. İdari kapasite ile ilgili olarak, TV lisanslarının verilmesi ve yayıncılık mevzuatının icra edilmesi, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu’nun görevleridir. Bu Kurul, güvenlikle ilgili yasaların ihlal edildiği iddiasıyla yayın izinlerini askıya alabilmektedir. Söz konusu Kurul’un teşkiline dair yasada bir değişiklik yapılması koalisyon ortakları arasında kararlaştırılmış olup, bu değişikliğe göre, yabancı yatırımcılar radyo ve TV istasyonlarında %25’e kadar hisse edinme imkanına sahip olacaklardır. Kurul’un beş üyesi TBMM tarafından, dört üyesi ise Yüksek Öğrenim Kurulu, Milli Güvenlik Kurulu ve İşçi ve İşveren Sendikaları tarafından seçilecektir. Yayın frekanslarının yönetimi Kurul’a bırakılacaktır.....”. Bu tespitler sonrasında genel değerlendirmelerde radyo ve Televizyon İşletmelerinin Kurulması ve Yayınları hakkındaki mevzuatın AB müktesebatıyla uyumlu olmadığı; tanımlar, yetki, yayın alma özgürlüğü, milliyet temelinde ayrımcılık, Avrupalı ve bağımsız eserlerin desteklenmesi, reklamcılık, televizyon yoluyla alışveriş ve küçüklerin korunması konuları başta olmak üzere, müktesebat karşısında önemli farklar barındırdığı ifade edilmiştir. Türkiye’nin WTO/GATS kapsamındaki taahhütlerinin de, katılım sürecinde kültürel ve görsel-ışitsel politika alanındaki müktesebatın tam olarak üstlenilmesi ve uygulanmasında önemli bir güçlük arz edebileceği ve Türkiye’de kültürel ve görsel-ışitsel politika alanındaki Topluluk müktesebatıyla uyum sağlamak için büyük ilerlemeye gereksinim olacağı vurgulanmıştır.

Bu değerlendirmelerin yapılmakta olduğu dönemde TRT'nin, RTÜK tarafından hazırlanan ve 18 Aralık 2002 tarihli Resmi Gazete ile yürürlüğe giren birinci yönetmeliğe karşı yayınların dili konusundaki belirsizliği ortadan kaldırmak ve TRT'nin yayınlara ilişkin yasal konumunu güçlendirmek amacı ile Danıştay'a dava açtığı görölmektedir.

59. Hükümet döneminde basın, radyo ve televizyon yayıncılığı ile internet gibi temel iletişim konularının demokratik, bilimsel bir platformda tartışmaya açılması, AB süreci de göz önüne alınarak farklı yaklaşımların paylaşılıp değerlendirilmesi amacıyla 20- 21 şubat 2003 tarihlerinde, organizasyonu Devlet Bakanlığının Başkanlığında RTÜK tarafından gerçekleştirilen Üçüncü İletişim şurası, hükümetin iletişim politikalarının oluşturulması konusunda katılımcılığa ve çok sesliliğe önem veren bir bakışı benimseyeceği izlenimini yaratmaktadır. Ancak, Radyo Televizyon Yayıncılığı (Komisyon kamu hizmeti anlayışında yeni yaklaşımlar, yayıncılık alanındaki kamu kurumlarının konularının değerlendirilmesi -Haberleşme Yüksek Kurulu, RTÜK, Telekomünikasyon Kurumu-, üst kurulların oluşumu, özel yayın kuruluşları ve sorunları -yayın lisansı, izleme oranları, reklam payı, reyting savaşları, oto kontrol mekanizmaları-, yayın teknolojilerindeki gelişmeler ve uygulamaları, kitle iletişim araçları sahipliği ve pay oranları, ihlaller ve müeyyideler, yerel yayın kuruluşları ve sorunları üzerinde çalışmıştır.), Basın, Kamu Yayıncılığı ve TRT, İnternet Komisyonu olmak üzere dört komisyonun çalışması sonrasında değerlendirmelerini aktardığı şura'nın ardından hükümetin içinde bulunduğu faaliyetler göz önüne alındığında şura sürecindeki bakış açısının hükümet tarafından tam anlamıyla benimsenmediği kanaati uyanmaktadır.

59. Hükümet, yayıncılık alanında ilk düzenlemelerini 15 temmuz 2003 tarihinde 4928 Sayılı eşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun'un 14, 15, 16, 17 ve geçici 10. maddeleri ile gerçekleştirmiştir. 4928 Sayılı Kanun'un 14. maddesi ile 3984 Sayılı Kanun'un 4. maddesinin birinci fıkrasının dördüncü cümlesi "Ayrıca, kamu ve özel radyo ve televizyon kuruluşlarınca Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir"; 15. maddesi ile 3984 Sayılı Kanun'un 15. maddesinin dördüncü fıkrasının ikinci cümlesi "Mahalli yayınları izlemek için gerekli görölen yerlerde halen mevcut

kadrolardan bölge teşkilâtı oluşturulabilir.” ve 16. maddesi ile 3984 Sayılı Kanun’un 32. maddesinin üçüncü fıkrasındaki “yedinci günden itibaren” ibaresi “yirmi dört saat içinde” şeklinde değiştirilmiştir. Ayrıca 17. maddesi ile 3984 Sayılı Kanun’una “4. maddenin birinci fıkrasında öngörülen yönetmelik bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren dört ay içinde Radyo ve Televizyon Üst Kurulunca hazırlanarak yürürlüğe konulur.” ifadesini taşıyan Geçici 10. madde eklenmiştir.

4928 Sayılı Kanun’a istinaden TRT'nin Danıştay'a açtığı davanın da etkisi ile 18 Aralık 2002 tarihli Resmi Gazete ile yürürlüğe giren birinci yönetmelik yeniden gözden geçirilmeye tabi kılınmış ve 18 Kasım 2003'de RTÜK tarafından karara bağlanan ikinci yönetmelik Başbakanlığa gönderilmiştir. İkinci yönetmelik ile sadece TRT'ye değil özel televizyon ve radyo kuruluşlarına da Türkçe dışındaki dillerde yayın yapma hakkı verildiği görülmektedir.

Ancak bu düzenlemelerin pratikte işletilmediği savı ile AB'nin duyduğu rahatsızlığa Güven Özalp'in “AB, Salı günü Ortaklık Konseyi'nde masaya Türkiye'nin uygulamadaki eksiklerini kaydeden bir belge koyacak. Bu ‘ara karne’ ilerleme raporu öncesindeki en önemli belge. AB belgesindeki önemli başlıklardan biri: Kürtçe TV hala yok; üç okulun Kürtçe kurs vermeye başladığına dikkat çeken AB, Türkçe dışındaki dillerde radyo ve TV yayınının halen yapılmadığına vurgu yapıyor.²⁷²” şeklindeki haberinde işaret edilmektedir.

Siyaset kurumu, kitle iletişim araçları ve ticaret alanlarının içiçeliğinin giderek artması siyaset kurumu kitle iletişim araçları ilişkisinde oyunun kurallarını da değiştirmiş, siyasal iktidarın düzenlemeler karşısında bu düzenlemeleri ticari televizyon yayın pratiklerine uygulamasına bakışını da etkilemiştir. Bu tespit aşağı paragrafta verilen örnek ile desteklenmektedir.

4756 Sayılı Kanun ile değişik 3984 Sayılı Kanun’un 29. maddesinin (a) bendinde açık bir biçimde siyasi partilere yayın izni verilmeyeceği ve siyasi partilerin radyo ve televizyon yayın izni almış şirketlere ortak olamayacağı belirtilmiş olmasına karşın Uzan Ailesi'nin sahibi olduğu Star TV adlı televizyon kanalı, lideri Cem Uzan olan Genç Parti'nin yayın organı görünümüne bürünmüştür. Her ne kadar RTÜK

²⁷² Güven Özalp, “AB'den Ara Notu”, *Milliyet*, 16.05.2004.

kayıtlarında²⁷³ Star TV'nin ortağı, ve yönetim kurulu kararıyla yönetim kurulu başkanı olan Cem Cengiz Uzan'ın 5 Ocak 2001 tarihli kararla başkanlıktan istifa etmiş olduğu, 21 Haziran 2002 tarihli yönetim kurulu kararıyla da Star TV'de sahip olduğu ortaklık paylarını Reyman Somer'e devrettiği ayrıca Uzan Ailesi veya İmar Bankası ortaklarından herhangi bir kişinin şirket ortakları arasında yer almadığı görülsede bu durum Genç Parti ve Star TV arasındaki ilişkiyi maskeleyen çabasından ibarettir. 3913 Sayılı Kanun'un kabulü öncesinde de fiili dönemi başlatan Uzan ailesi bu sefer kanunda açık biçimde ifade edilmesine karşın dönemin iktidarını 29. maddenin ilgili hükmünü işleterek yapacakları bir müdahale durumunda erken genel seçim öncesi aleyhlerine yayımlarla yıpratacakları ile üstü örtülü bir biçimde tehdit etmekte, bu müdahaleyi basın özgürlüğüne vurulan bir darbe olarak lanse ederek müdahaleyi yapan yıpratacaklarını ima etmektedirler. Burada siyasal iktidar karşısında ticari bir televizyon kanalının gücünü kullanarak siyaset yapan bir parti, buna karşın seçim öncesi iklimde basın özgürlüğüne müdahale etmiş görünmek ve yıpratılmak istemeyen bir iktidar bulunmaktadır. Bu gibi siyasi koşullar altında, basın özgürlüğüne müdahale konusuna duyulan hassasiyet siyasal iktidarları, müdahalelerini yayıncı kuruluşun ticari faaliyetlerine dayandırmaya sevk etmiş, yayıncılık faaliyetleri ile ilgili ise seçim dönemlerinde sadece 4756 Sayılı Kanun ile değişik 3984 Sayılı Kanun'un "Seçimlerde Siyasal Partilerin Yayınları" yan başlıklı 27. maddesine istinaden Yüksek Seçim Kurulu kararları devreye sokularak yayın durdurma kararları gündeme getirilmiştir. Yani siyasal iktidarın uygulama boyutundaki bakışı ticari nedenli müdahalelerin ön plana çıkarıldığı bir eksene evrilmiştir. 59. Hükümette de bu anlayış 57. Hükümetten daha sert bir biçimde –tek başına iktidar olmanın verdiği güç ile de açıklanabilen sert politika ile sürdürülmüştür. RTÜK Star TV'nin kendisine olan 4.8 trilyonluk reklam paylarını ödememesi nedeniyle 57. hükümet döneminde 4756 Sayılı Kanun ile değişik 3984 Sayılı Kanun'da lisansın iptalini öngören 33. madde ile savunma isterken, 59. Hükümet döneminde 14 Şubat 2004'te Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Uzan'lara ait 219 şirkete dolayısıyla Star TV'ye de el koyarken amme borçlarını ileri sürmüştür²⁷⁴.

²⁷³ "RTÜK: 4.8 trilyonu ver Star", **Hürriyet**, 07.10.2003.

²⁷⁴ Nedim Şener, **Bir Korku İmparatorluğunun Çöküşü**, Güncel Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 377-384.

59. Dönem AKP iktidarı Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın çeşitli dönemlerde kitle iletişim araçlarında yer alan açıklamaları siyaset kurumunu bir aktörü olarak siyasal iktidar AKP ve dolayısıyla hükümetin televizyon yayın politikalarına bakışın anlaşılabilmesi bakımından önemli göstergeler olmaktadır. Başbakan Erdoğan'ın kitle iletişim araçları, finans ve siyaset ilişkisine dair; “Ucu nereye varırsa varsın, bundan böyle bu ülkede devletin kasasını ve halkın kesesini hortumlayanların ellerindeki medya organlarını, emme basma tulumbalar gibi kullanmalarına fırsat vermeyeceğiz. Teknik imkanları zengin fakat insan kalitesi fakir bir medya anlayışı ile arzu edilen toplum seviyesine ulaşmak mümkün değildir. Bu anlayışla varılacak yer, olsa olsa tekelcilik, hortumculuk ve yargısız infazcılığın karanlık çukurdur. Biz bu lanetli çukurları kapatmaya kararlıyız.²⁷⁵” tespiti mülkiyetlerindeki kitle iletişim araçlarını özellikle siyasal iktidara karşı kullanan yayın organlarına dönük bir mesaj niteliğini taşımakta ve yakın zamanda Uzan Grubu'nun yaşayacağı operasyonun sinyallerini vermektedir. Bu dönem için bir başka tespit olarak da siyasi iktidarlar üzerinde gerek gazete ve televizyonu gerek ekonomik gücüyle önemli etkiye sahip olduğu, yayın sektöründe geçmişteki devlet tekeli gibi ticari bir tekel durumuna ulaştığı, özellikle 4756 Sayılı Kanun görüşmelerinde milletvekillerince sıkça ifade edilen Doğan Grubu yayınlarında siyasal iktidarın Uzan grubu aleyhinde görüş ve açıklamalarının geniş yer bulduğu ve desteklendiği görülmektedir. Şu halde medyaly sermaye gücü de rakiplerine karşı siyasi erk ile girdiği ilişkileri kullanmakta, hatta siyasi erkin kitle iletişim araçları politikaları üzerindeki düzenleyici ve uygulayıcı bakışını etkileme mücadelesine girmektedir.

Başbakan Erdoğan'ın bir başka kitle iletişim araçları tespiti ise “Yayın kuruluşlarının, kamuoyunun doğru bilgilenebilmesi için yayıncılık ilkelerinden hiçbir şekilde ödün vermeksizin çalışmaları gerekir. Bunu gerçekleştirebilmekse, yayın kuruluşlarının mali ve idari özerkliğe, şeffaf sermaye yapısına, haber kadrolarında çalışanların ise editoryal bağımsızlığa sahip olmalarıyla mümkündür.²⁷⁶” şeklindedir. Buradaki ifadelerden anlaşılacağı üzere, “medya patronları”nın etkisi altında yayıncılığa ilişkin temel değerlerin erozyona uğradığı söylenmiş ve AKP iktidarına karşı sahip

²⁷⁵ “Lanetli Çukur Kalmayacak”, **Hürriyet**, 01.10.2003.

²⁷⁶ “Medya Çalışanı İlkelerinden Taviz Vermemeli”, **Hürriyet**, 10.10.2003.

olduğu kitle iletişim araçları gücü ile ana muhalefetten daha fazla sesini duyurarak muhalefet eden Genç Parti ve Star TV ilişkisine gönderme yapılmıştır.

Başbakan Erdoğan Star TV'ye dönük söylenmiş olduğu kanaatini uyandıran mesajlarının dışında Irak Savaşı'nın başlama aşamasında yaşanan gelişmeler sonrasında tüm kitle iletişim araçlarını –özellikle hükümetin bu dönemdeki icraatlarına muhalif olanlarını- hedefleyen bir açıklama ile kitle iletişim araçlarına ilişkin bir bakış ortaya koymaktadır ki bu bakış 59. Hükümet'in kitle iletişim araçları politikalarına bakışında önemli bir yer tutmaktadır. Başbakan'ın "Irak krizinde hükümet sağlam bir duruş ve iradeyi birarada sergiledi. Ama aynı duyarlılığı benim ülkemde ne yazılı ne de görsel medya gösterdi. Adeta kendi hükümetini karalayan, tezyif eden, bütün kuruluşları yok farz eden ve böyle uluslararası münasebetlerin, savaşın cereyan ettiği dönemde adeta ulusal birliğimizi parçalamak için elinden gelen her şeyi yapmıştır."²⁷⁷ açıklaması, başında olduğu hükümetin icraatları eleştirildiği takdirde, bu icraatlar Anayasa ve 4756 Sayılı Kanun ile değişik 3984 Sayılı Kanun'un ilgili hükümleri elverdiği ölçüde ulusal güvenlik kararları nedeniyle kısıtlama getirilmesi gereği olarak mütalaa edilerek yayın içeriklerine müdahale eğilimi içinde bulunulduğunun habercisi olmaktadır. Hükümet benzer tavrı 15 Kasım 2003 (Beyoğlu Kuledibi ve Şişli Osmanbey'de bulunan 2 sinagogun yakınlarında bomba yüklü araçların yol açtığı "eşzamanlı" şiddetli patlamalar) ve 20 Kasım 2003 (Levent HSBC Bankası Merkez Binası önünde ve ayrıca aynı gün 11.10 sıralarında Beyoğlu Ağa Camii yanında bulunan İngiliz Konsoloslugu önünde patlamalar) tarihlerinde gerçekleşen terör olayları ve Kıbrıs sorununun çözümü tartışmaları döneminde kitle iletişim araçlarında yer alan hükümetin icraatlarını olumsuz eleştiren haberlere karşı da göstermiştir. Terör olayları ertesinde İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 18.11.2003 tarih ve 2003/2307 sayılı başvurusu ile İstanbul 1 Nolu Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin verdiği iki ayrı yayın yasağı kararı; Başbakan'ın Kıbrıs konusunda kitle iletişim araçları için oto sansürü gündeme getirmesi söze edilen eğilime dönük uygulama istemleri olarak algılanmış ve basın özgürlükleri bağlamında önemli tartışmalara konu edilmiştir. Ayrıca RTÜK Başkanı Fatih Karaca Devlet Bakanı Beşir Atalay'ın başkanlığında televizyon

²⁷⁷ "Erdoğan Faturayı Medyaya Kesti", **Hürriyet**, 16.04.2003.

temsilcileri ile bir araya gelerek bu toplantıda ileriye dönük çalışmaların gündeme alınacağı dile getirmiş; 4756 Sayılı Kanun ile değişik 3984 Sayılı Kanun'un Yayınların Men Edilmesi kenar başlıklı 25. maddesinde ilişkin yaşanan olaylar noktasında, hükümet tarafından daha önce işletilmeyen bu maddenin, madde de belirtilen hususların olması halinde hükümet tarafından direkt olarak yayıncılara yönelik işletilebileceğini dile getirerek hükümetin bu konudaki bakışına dönük bir öngörude bulunmuştur.

Bu dönemde bir başka gelişme Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Uzan'lara ait 219 şirkete el koymasıda (14 Şubat 2004) ki bu konuda hükümetin niyeti iletişim özgürlüğü, halkın gerçekleri öğrenme hakkı bağlamında eleştiri konusu yapılmıştır.

Sözü edilen girişimler karşısında ana muhalefet partisi CHP'nin tutumu Cumhuriyet'in 9 Mart tarihli manşetine yansımıştır. Manşette "Medya AKP'nin sesi haline geldi"²⁷⁸, üst başlıkta ise "CHP, hükümetin basını ekonomik baskı ve sansürle kuşatma girişimini Meclise taşıdı" ifadeleri yer almaktadır. CHP bu konuda Meclis'te genel görüşme açılmasını istemiş, Emin Koç hortumcu medya patronlarının AKP'nin yağdanlığı olduğunu söylemiştir. 19 Mart tarihinde ise ana muhalefet partisi lideri Deniz Baykal, Türkiye Gazeteciler Sendikası yöneticileri önünde "Başbakan'ın vergi barışından yararlandığını yazdı diye bir gazeteci bir gün izin almak zorunda kalıyor. Hangi Avrupa Birliği ülkesinde başbakan aleyhine yazdı diye gazeteci susturulur" ifadeleri ile verdiği örnek sonrasında "Ancak otoriter ve totaliter rejimlerde iktidara bu ölçüde medya desteği olur" diyerek olayı bir "rejim sorunu"²⁷⁹ olarak değerlendirmiştir.

Başbakan Erdoğan'ın NATO ve İslam Ülkeleri Dışişleri Bakanları zirvesi öncesinde kitle iletişim araçlarını "güvenlik güçlerine karşı zafiyet yaratabilecek haberler vermekle" suçlaması Türkiye'nin güvenli bir ülke olmadığı yolunda saçma sapan haberler üretilmesinin çirkin olduğunu vurgulayarak, "Soruyorum sizlere, bu tür haberleri üretenler acaba kime çalışıyor?"²⁸⁰ ifadesi de hükümete muhalif yayın içeriklerini ve yayın kuruluşlarını hedef alan bir açıklama olarak değerlendirilmiş ve tartışılmıştır.

²⁷⁸ İlhan Selçuk, "Medya mı Bu?... Komedyası mı?..", *Cumhuriyet*, 10.03.2004.

²⁷⁹ İlhan Selçuk, "Dördüncü Güç Yok!..", *Cumhuriyet*, 19.03.2004.

²⁸⁰ "Kime Çalışıyorsunuz", *Hürriyet*, 26.05.2004.

Özet olarak aktarılmaya çalışılan son dönemde yaşanan bu gelişmeler siyaset kurumunun kitle iletişim araçları politikalarına ve özelde ticari televizyon yayıncılığına bakışını ortaya koyması bakımından önemlidir. Çalışmanın sonuç bölümünde böyle bir perspektif doğrultusunda gerçekleşen düzenleme ve uygulamalara dair projeksiyon tutulmaya çalışılacaktır.

SONUÇ

“Düzenleme ve Uygulamalar ile Türkiye’de Siyaset Kurumunun Kitle İletişim Araçlarına Bakışı: Ticari Televizyon Yayın Politikaları Örneği” adlı çalışmada üç bölüm içerisinde siyaset kurumunun kitle iletişim araçlarına bakışı ticari televizyon yayın politikaları özelinde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmaya başlarken temel çıkış noktasını kitle iletişim araçları politikalarının siyaset kurumunun düzenleme ve uygulamalarından bağışık olamayacağı düşüncesi oluşturmuştur. Sözü edilen politikaların saptanmasında siyaset kurumunun aktörlerinin etkinlikleri demokratik rejimlerde kamunun bakışını temsil ediyor olması bakımından sonuçları açısından belirleyici olmaktadır. Dolayısıyla siyaset kurumu bir yanıla kitle iletişim araçları politikalarını şekillendirirken bir yanıla da bu politikaların uygulanmasında gerekli normları ve ilişki kalıplarını ortaya koymaktadır.

Siyaset kurumunun bakışı yayıncılık ortamının şartlarını önemli ölçüde belirlemekte, hatta yayın sistemleri siyasi rejimin yapısı ve siyasal sistemlerin belirlediği çerçeve paralelinde biçimlenmektedir. Bir başka deyişle bir ulusun iletişim sistemi içinde iletişim araçlarının kurulmasından başlayarak teşkilatlanmasını tamamlamasını sağlayacak koşulları yerine getirip varlığını devam ettirebilmesi, etkinliklerini sürdürebilmesi öncelikle mevcut siyasal sistemin oluşturduğu yasal çerçeve içerisinde gerçekleşmektedir. Şu halde böyle bir ilişkinin değerlendirmeye konu edilmesi son derece önemli görülmektedir.

Bu düşünceler doğrultusunda çalışmanın ilk bölümde siyaset kurumu ve kitle iletişim araçları ilişkisinde ilişkinin ‘siyaset kurumundan- kitle iletişim araçlarına’ doğru olan boyutu ve bu boyutu anlaşılır kılmak için açıklanması gerektiğine inanıldığı üzere, siyaset’e dair olanın görsel- işitsel yayıncılık özelinde iletişim ile ilişkisinin temel tanım ve ilkelerinin (siyaset, siyaset bilimi, siyaset kurumu, siyaset kurumunda aktörler, siyasal toplumsallaşma, siyasal kültür, siyasal katılma, politika, siyasal iletişim vb.) aktarılması amaçlanmıştır; siyaset kavramı odaklı ilgili kavramlar siyaset- kitle iletişim araçlarının kesiştiği alan bağlamında açıklanmıştır. Ayrıca bu bölümde böyle bir konunun konu olarak seçilmesinin kuramsal geçerliliğinin sağlaması, siyaset kurumunun bakışından ne anlaşılacağı ve bu bakışın hangi ifadeler ile karşılanabileceğine dair kuramsal ve pratik tespitler yapılmaya çalışılmıştır.

Yine bu bölümde siyaset kurumunun bakışını değerlendirmede özellikle üçüncü bölümde anlatılan 29. madde (4756 Sayılı Kanun ile değişik 3984 Sayılı Kanun'un) tartışmaları başta olmak üzere günümüz ticari televizyon yayıncılığı politikalarında temel ilişkileri çözümlenmeye yarayacak ekonomi politik eleştirel yaklaşımı açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde siyaset kurumu ve kitle iletişim araçları ilişkisinde ilişkinin, kitle iletişim araçlarından- siyaset kurumuna doğru olan boyutuna geçilmiş, kitle iletişim araçları siyaset kurumu ilişkisinde kitle iletişim araçları ve bu araçların siyaset kurumu ile etkileşimlerinin anlaşılması bakımından normatif sistem kuramlarının ana hatları çizilerek çalışmanın amacına uygun olarak ilgili kurum ve siyaset kurumunun (Türkiye’de) kesişme noktalarının saptanması hedeflenmiştir. Normatif sistem kuramlarının genel özelliklerinin ve çeşitli normatif sistem kuramı örneklerinin aktarıldığı bu bölümde siyasal sistem doğrultusunda oluşturulan ulusal kitle iletişim araçları sistemlerine ilişkin Siebert, Peterson ve Schramm’ın Otoriter Kuram, Liberal Kuram, Sosyal Sorumluluk Kuramı ve Sovyet Totaliter Kuram sınıflandırmasına ve Denis McQuail’in Gelişme Aracı ve Katılımcı Demokratik Kitle İletişim Araçları Kuram’larına ağırlık verilmiştir. Normatif sistem kuramlarına ilişkin sonuç değerlendirmelerine geçmeden önce Türkiye’de ticari televizyon yayıncılığına dair bir takım saptamalarda bulunmakta yarar görülmektedir. 1980’li yıllardan itibaren Avrupa’da ve diğer ülkelerde radyo ve televizyon alanında önemli değişim ve dönüşümler yaşanmış, radyo ve televizyon alanındaki yayın tekelinin kırılması özellikle Batı Avrupa’da İkinci Dünya Savaşı dışında en önemli değişim olmuş ve bu değişimin yansımaları Türkiye’de de karşılığını bulmuştur. Kamu tekeli yerine pazar güçlerine dayanan yeni düzeni McQuail ve arkadaşlarının geliştirdikleri Değişim Politikaları Modeli’ni²⁸¹ Türkiye’ye uyarlayarak açıklamak olanaklıdır. Buna göre kamu tekeline dayalı yayın sistemi, uydu yoluyla istikrarsızlaştırma (bu noktada bir başka tespit de anılan değişim ve dönüşümlerin merkezine sadece teknolojik gelişmeleri koymanın doğru olmayacağıdır. Elbette teknolojik ilerleme bu gelişmeleri hızlandırmıştır ancak bu gelişmelerin altında yatan temel unsur liberal anlayışın siyasal, ekonomik, sosyal

²⁸¹ Dennis McQuail, De Rosario Mateo, Helena Tapper, “A Framework for Analyses of Media Change in Europe in The 1990’s”, **Dynamics of Media Politics**, Caren Siune, Wolfgang Truetzschler, Sage Publications, London, 1994, s. 16.

alanlardaki kabulüdür.), ticari çevre baskıları ve dış baskılarla ulusal çatışma, direniş ve ardından uyum dönemini gündeme getirmiş, 1990- 1994 tarihleri arasında fiili bir dönem yaşanmış, seyirci ve pazar denemeleri ardından sistem ve seyircinin parçalara ayrılması sonrasında çoğulcu yayın sistemi benimsenmiştir. İfade edildiği gibi dünyada esen serbest piyasa rüzgarları Türkiye’yi yönetenleri; konuyu tam kavramadan, plansız, programsız ve ilkesiz bir serbest pazar, özelleştirme ve serbestleştirme paranoyasına sokmuş; bu paranoyanın etkisinin siyaset kurumunun -adeta boş- bakışı ile televizyon yayıncılığına yansması kaçınılmaz olmuştur. Plansız ve ilkesiz özelleştirme ve serbestleştirmenin kötü sonuçlarının bugün fazlasıyla yaşandığı gibi, yasadışı yayıncılığın izlerinin de özel televizyon kanallarında hala sürdüğü görülmektedir.²⁸²

Bu kısa tarihsel perspektif açıklaması ışığında normatif sistem kuramları ile Türkiye’de ticari televizyon yayın politikaları değerlendirildiğinde, çalışmada Türkiye’de ticari televizyon yayın politikaları açısından hangi kuramların hangi özellikleri ile geçerli olduğu sorgulanmış ve sonuç olarak Türkiye’de ticari televizyon yayıncılığının pek çok ülkenin yayın sistemine dair saptamalarda olduğu gibi normatif kuramların herhangi biri ile açıklanmasının olanaklı olmadığı kanaatine varılmıştır. Türkiye’de 1980’li yılların ardından siyasal ve ekonomik alanda neo-liberal politikaların uygulanmaya çalışılmasının ticari televizyon yayıncılığına da yansıdığı görülmekle beraber üçüncü bölümde de sözü edilen gelişmeler paralelinde ortaya çıkan yapının tam anlamıyla Liberal Kuram ile örtüştüğünü söylemek sağlıklı bir tespit olmamaktadır. Başta Liberal Kuram’ın öngördüğü üzere devletin olabildiğince yayıncılık alanından elini çekmesi Türkiye’de kuramın öngördüğü düzeye erişmemiştir ki bunda Türkiye’deki siyaset kurumunun kitle iletişim araçlarına bakışının önemli bir yeri bulunmaktadır. Siyaset kurumunun bir aktörü olarak hükümet olan, ticari televizyon yayıncılığına da kendi çıkarları doğrultusunda müdahale edebilmesine olanak sağlayacak düzenlemelerden vazgeçmemekte, bu bakışı ile Liberal Kuram’ın onay verdiği yayıncılık hizmetlerinin geliştirilmesinin ötesinde müdahalelere açık bir ortama zemin hazırlamak istemektedir. Bu istek Liberal Kuram ile örtüşmemekle birlikte, iletişim özgürlükleri konusunda gelinen nokta da tüm eksikliklerine karşın Otoriter Kuram’ın koşullarını kesinlikle sağlamamaktadır. Bir çok alanda olduğu gibi ticari

²⁸² Şermin Tekinalp, a.g.e., s. 283.

televizyon yayın politikaları konusunda batıya yönelme nosyonu Gelişme Aracı Kuramı içerisinde değerlendirilebilmekle beraber yine Türkiye’de kitle iletişim araçlarının tamamıyla ulusal hedefler doğrultusunda biçimlendiğini ve bu amaçların hizmetinde olduğunu kitle iletişim araçları sektöründeki sermayenin kazanç amaçlı –‘ticarileşmiş’- yayıncılık anlayışı göz önüne alındığında söylemek pek mümkün değildir. Bu ifade paralelinde bir başka düşünce olarak ticari televizyon yayıncılığında Sosyal Sorumluluk Kuramı’ndaki ilkelerin de yeterince içselleştirilmediği görülmektedir.

İkinci bölümde gelinen nokta 1980’li yılların ardından uygulanan kitle iletişim araçları politikalarını, Otoriter, Liberal ve Sosyal Sorumluluk olmak üzere bu üç normatif kuramın bir karması ya da bunların karışımından ortaya çıkan melez ve Türkiye’ye özgü olarak nitelendirmenin olanaklı olduğu görüşüdür. AB politikalarının ve kitle iletişim araçları sahipliğinin yanında farklı sektörlerde de faaliyette bulunan büyük sermayenin ticari amaçlar ile siyaset kurumuna yaptığı baskıların etkisi göz önüne alındığında Türkiye’ye özgü karma bir kuramda yönelimin Liberal Kuram -özellikle sağladığı ticari koşullar ve olanaklar dolayısıyla- olduğu saptanmaktadır.

Üçüncü bölümde siyaset kurumunun kitle iletişim araçlarına yönelmesinin altında yatan nedenlerden daha somut unsurlar olarak ve inceleme sahası Türkiye’de ticari televizyon politikaları özeline çekilerek gerekçelere, yasal düzenleme ve bu düzenlemelerin uygulamasına odaklanılmıştır. Türkiye’de düzenlemelerin nasıl gerçekleştirildiği hukuki bir perspektiften aktarılmaya çalışılırken, uygulamalar ile hem yayıncılık alanını düzenlemeye dönük tasarılar ve tekliflerin yasalaşması hem de yasalar çerçevesinde gerçekleşen pratikler kastedilerek ele alınmıştır.

Çalışma konusunun Türkiye’deki bağlamı içinde değerlendirebilmesi açısından Türkiye’de ticari televizyon yayıncılığı üzerinde etkili olan gelişmeler tarihsel bir sıra ile irdelenmiş, ‘ticari televizyonculuğun’ bugünkü şartlarını açıklayan 90 sonrasına ağırlık verilmiştir.

Çalışmanın başından da ifade edilmeye çalışıldığı gibi siyaset kurumu olgusu içinde yasama ve yürütme organları içinde görev alan ya da meclis dışında kalmak ile beraber geçmişte politikaların oluşmasında rol almış ya da rol almaya talip siyasi partilerin bu konudaki etkinliklerinin somut göstergesi alanı düzenlemek üzere kabul görmüş yasalar olmaktadır. Bu yasaların hazırlanması öncesinde kamuoyuna verilen

mesajlar, yasaların -önceki bölümde ayrıntılı biçimde anlatılan- kabulüne kadar geçen aşamasındaki biçimleri ve nihayetinde uygulanmak üzere yasalaşması bir başka deyişle uygulaması safhasındaki tüm metinler siyaset kurumunun bakışından izler taşıması bakımından bütüncül bir bakış açısı ile değerlendirilmiş ve siyaset kurumunun kitle iletişim araçlarına bakışına ilişkin bir profil çıkarılmaya çalışılmıştır.

Şu halde siyaset kavramı ile kitle iletişim araçları ilişkisinde siyaset'e dair olanın kavramları tanıtılmış, normatif sistem kuramları ile çalışmanın kuramsal çerçevesi çizilmiş ve son bölümde düzenleme ve uygulamalar aşamasına geçilmiştir. Ticari televizyon yayıncılığına olanak tanıyan çoğulcu sisteme geçişte milat kabul edilen 3913 Sayılı Kanun'un kabulünden önce Türkiye'deki durum ve bu duruma siyaset kurumunun bakışı kronolojik bir sıra izleyen çeşitli örnek olaylar ile açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

3913 Sayılı Kanun'un kabulü sonrasında gerçekleştirilen düzenlemelerde (3984, 4756, 4771, 4928 Sayılı Kanunlar) siyaset kurumunun bu sahaya bakışının izleri bulunarak değerlendirilmiştir. 3984 Sayılı Kanun üzerinde yapılmak istenen değişikliklerde geçirilen süreçlere, süreçlerin gerek siyaset kurumunun bir aktörü olarak devlet başkanının, gerekse iktidar ve muhalefet partilerinin ticari televizyon yayıncılığına dönük bakış açılarını net bir biçimde vermesi bakımından ağırlık verilmiştir. Burada çalışmanın kapsamında sözü edilen tüm kesimlerin düşünceleri TBMM Genel Kurul Tutanakları, Komisyon raporları, Anayasa Mahkemesi'ne İtiraz Başvuruları ve basında yer alan açıklamalar taranmak yoluyla irdelenmiş ve dönemin siyaset kurumunun bakışına dönük kapsamlı bir profil gözler önüne serilmiştir. Çalışmada ele alınan konular karşısında dönemin iktidar ve muhalefet mensuplarının bakışlarının karşılaştırılması gibi, farklı dönemlerde siyaset kurumunun ticari televizyon yayın politikalarına bakışı da karşılaştırılarak çeşitli ortak özellikler çıkarılmıştır.

Bu noktada siyaset kurumunun bakışında iktidarda ya da muhalefette olunmasına göre önemli değişiklikler bulunduğu saptanmıştır. Şöyle ki, iktidarda olan parti yayıncılık alanını müdahalelerine açık bir biçimde düzenlemek yanlısyken, muhalefet ya da kendi muhalefetteyken basın özgürlüğü, demokratik değerler, tekelleşmenin önlenmesi, iletişim özgürlüğü ile yayın için ticari özgürlük arasındaki

denge nin ticari olan yönünde bozulacağı savları ile bu tür düzenlemelere karşı çıkmaktadır.

Siyaset kurumunun ticari televizyon yayın politikalarına bakışında bir başka ortak nokta da, siyasal iktidarların kimi zaman kitle iletişim araçları sahasında faaliyet gösteren holdingler ile birlikte sahayı istikrarsızlaştırmak konusunda sanki bir mutabakata vardıklarıdır. Özel televizyon yayıncılığının fiili olarak başlamasından itibaren yaklaşık dört yıl alanda düzenleme yapılmamış ve ticari televizyon kuruluşlarının kurlsız bir ortamda çıkarlarını gerçekleştirmelerine olanak sağlanmıştır. Benzer yaklaşım frekans tahsisi konusunda da yaşanmıştır -hatta hala yaşanmaktadır-. Bu aşamada sonuç değerlendirmelerine ayrılan frekans tahsisi konusunu biraz daha ayrıntılandırmakta yarar bulunmaktadır. 3984 Sayılı Kanun'un frekans tahsisi ile ilgili maddeleri 8., 16. ve 17. maddelerdir. 3984 Sayılı Kanun'un yürürlüğe girdiği dönemde RTÜK'ün oluşumundan itibaren dört ay içerisinde frekans planlaması yaptırması ve yeni lisanslar verilinceye kadar mevcutları kullanan yayın kuruluşlarının haklarının saklı kalması öngörülmüştür. Ardından RTÜK ulusal frekans planlama çalışmalarını başlatmış, yapılan çalışmaların ardından 1995 yılının Ağustos'unda ulusal frekans planlarını tamamlayarak yayınlanmıştır. Bu planlamanın ticari televizyon yayıncılığı açısından önemi kısaca, bu plan ile yayıncı kuruluşların tamamı gösterilen koordinat içerisinde belirlenen güç ve frekansta yayın yapacak böylece radyo ve televizyonların kullanacakları yayın cihazlarının da uluslararası olması sağlanacaktır; radyo ve televizyon yayınlarında ses ve görüntülerin birbirini interferesi (frekansların karışması, birbirini bozması) engellenecektir; yayınların ülkenin tamamında sağlıklı bir biçimde izlenmesi sağlanacaktır ve son olarak; yayıncılar diğer ülkelerde olduğu gibi kamu malı kabul edilen frekansları kullanmak için belli bir ücreti ödemek zorunda kalacak, bu da RTÜK için önemli bir gelir kaynağı olacaktır²⁸³. Ulusal frekans planlama çalışmalarının ardından 1997 yılında frekans tahsisi ihalelerine başlanmış, yerel medya ihalelerinden sonra islami çevrelere ait kuruluşların ihalelerde ön plana çıkması iddiası ile konu Milli Güvenlik Kurulu gündemine alınmış, hükümet anayasal yetkisini kullanarak RTÜK'ten

²⁸³ Sami Şener, "Radyo ve Televizyon Ulusal Frekans Planları I", **RTÜK İletişim Dergisi**, Sayı 1, Ankara, 1997, s. 10.

ihalelerin iptalini istemiştir.²⁸⁴ Frekans ihalelerinin kanunda öngörülen süre zarfında bir türlü gerçekleştirilememesi TRT dışındaki tüm kanalları Uğuroğlu'nun deyimiyle yasal korsan²⁸⁵ durumuna düşürmektedir başka deyişle fiilen açık durumda bulunan kanallar aslında hukuken yoktur. RTÜK'ün Ulusal Frekans Planı İhalesi yapılması çalışmalarının ardından 26 Nisan 2001 yeni tarih olarak ilan edilmiş ancak yayıncı kuruluşların mahkemeye başvurması ve bu başvuruların yürütmeyi durdurma ile sonuçlanması nedeniyle ihale bir kez daha ertelenmiştir. Bugün gelinen noktada yapılan düzenlemelerde içeriği oluşturmak ile iletişim mesajını taşımak işlevlerinin yasal sınırlarının net bir biçimde çizilememiş olmasından kaynaklanan sıkıntılar bulunmaktadır ki 3984 Sayılı Kanun'un 4756 Sayılı Kanununun 10. maddesi ile değişik "Telekomünikasyon Kurumu'nun Yükümlülüğü" kenar başlıklı 24. maddesindeki düzenleme ile ulusal, bölgesel ve yerel çapta TV kanal ve radyo frekans planları ile radyo ve televizyon yayınlarına esas olan frekans bantları ile ilgili çalışmalar yapma yetkisi Telekomünikasyon Kurumu'na bırakılmış, kurumun üstüne de Haberleşme Yüksek Kurulu adlı kurul yerleştirilmiştir. Bu noktada Radyo Televizyon Üst Kurulu ile sözü edilen kurum ve kurul arasındaki ilişkinin açık olmayışı ticari televizyon yayın kuruluşlarının yasal korsan durumlarının süreceğini göstermektedir.

Tüm bu gelişmelere dönük olarak siyaset kurumu ve kitle iletişim araçları kuruluşları arasındaki bir anlaşmanın yattığı, ifade açılacak olursa alanla ilgili çeşitli düzenlemelerin olabildiğince geciktirilerek siyaset kurumunun yapılacak düzenlemenin siyasi, kitle iletişim araçları kuruluşlarının da ekonomik yönünden kurtulacağı savı²⁸⁶ makul bir açıklama olarak görülmektedir.

Keza 4756 Sayılı Kanun'un çeşitli maddeleri hakkında Cumhurbaşkanı'nın başvurusu üzerine Anayasa Mahkemesi'nin 12/06/2002 tarih ve E. 2002/97, K. 2002/9 sayılı kararı ile yürürlüğü durdurulan maddelerin yerine tez çalışmasının tamamlandığı tarihe kadar yeni düzenlemeler yapılmaması da siyasal iktidarın bu alanı düzenleme konusundaki eğiliminin göstergesi olmaktadır.

²⁸⁴ D. Beybin Kejanlıoğlu, Gülseren Adaklı ve Sevilay Çelenk, "Yayıncılıkta Düzenleyici Kurullar ve RTÜK", **Medya Politikaları**, D. Beybin Kejanlıoğlu, Gülseren Adaklı ve Sevilay Çelenk (der.), İmge Kitabevi, Ankara, ss. 131- 132.

²⁸⁵ M. O. Uğuroğlu, "Korsan TV'den, 'Yasal Korsan' TV'ye...", **Yeni Türkiye**, c. 11, 1998, ss. 374- 376.

²⁸⁶ Ümit Atabek, "Üst Kurul'un Yap(a)madıklarına Eleştiri", **İletişim**, 99/1, GÜ. İLEF Yayınları, Ankara, 1999, s. 255.

Siyaset kurumunun kitle iletişim araçları yayın politikalarına bakışına ilişkin bir başka tespit ise alanı düzenleme gücüne sahip olanların ticari yayıncılık lehine ekonomik anlamda liberal bir bakış açısını benimsedikleri -ki bunun negatif özgürlük boyutunun çok geniş olduğu vurgulanmıştır-, düzenleyici RTÜK üzerindeki etkinliğini artırma çabaları ile siyasal anlamda ekonomik liberalizm tersine devletçi olarak nitelendirilebilecek bir tutum içinde olduklarıdır.

4756 Sayılı Kanun'un kabulü aşaması ve benzeri düzenleme süreçlerindeki ifadeler değerlendirildiğinde siyaset kurumunun ticari televizyon yayın politikalarına dönük ilgisini öncelikli olarak yayınların içerikleri anlamında kendileri ve icraatları ile ilgili olumsuz haberlerin; farklı sektörlerde faaliyet gösteren kitle iletişim araçları sahipleri ile arasındaki ilişkiler bağlamında ticari televizyon kuruluşlarının mali yapısının (üçüncü bölümde 29. madde tartışmalarında bu konu detaylı olarak incelenmiştir.) oluşturduğu görülmektedir. Aralarındaki sınırların çok da belirgin olmadığı bu iki konuya ilişkin düzenlemelerde son derece duyarlı davranan siyaset kurumunun ilgili aktörleri diğer konuları bürokrasiye bırakmış görünmektedirler. Kendi ve icraatları ile ilgili olumsuz haberlere müdahale konusunda 3984 Sayılı Kanun'da yer alan muğlak ifadelerden yararlanılarak ticari televizyon kuruluşlarının 33. madde hükümleri ile karşı karşıya bırakılmasını sağlayabilen iktidar, bu kuruluşların mali yapısına ilişkin düzenlemeler ile de kendisine muhalif bir ses olmalarını engelleyebilmektedir. Yayın içeriklerinden kaynaklanan tepkilerinde RTÜK aracılığı ile bir takım cezai tasarruflarda bulunmak kamuoyunun tepkisi ile karşılandığından siyaset kurumu mali yapıya dönük tasarrufları yeğlemektedir. Bu bakımdan yalnızca RTÜK değil, ticari yayın kuruluşlarının medya mülkiyeti yapıları dolayısıyla -bilindiği üzere bankacılık, müteahhitlik gibi basın dışı alanlardan aktarılan sermaye medya kuruluşlarıyla eklenerek ortaya yeni medya mülkiyeti yapıları çıkarmıştır- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) -Yeni Şafak'ın 11.05.2004 tarihli haberine göre BDDK'nın, bankacılık sektöründe yeni Bankalar Yasa Taslağı'nı tamamladığı, taslakta, medya patronlarının, vakıf ve derneklerin, siyasi partilerin bankacılık yapmalarını engelleyen hükümlere yer verildiği, "BDDK: Medya Patronları Bankacılık Yapmasın" manşeti altında verilmektedir ki belirtilen yasa taslağının Meclis'e yeni yasama yılında sunulacağı açıklanmıştır- vb.

kurullar aracılığı ile de ticari televizyon kuruluşlarının faaliyetlerini düzenleme olanağı bulunmaktadır. Demokratik şartlar altında dahi siyaset kurumunun muhalif fikirleri önlemede kullanabileceği sözü edilen yaklaşımlara dönük müdahalelere olanak veren düzenlemeler, uygulama alanında ancak Yetkeci Kuram'da örneklerine rastlanır sonuçlar doğurabilmektedir. Siyaset kurumunun kitle iletişim araçlarına bakışının daha demokratik, katılımcı, çoğulcu bir kitle iletişim araçları ortamı yaratmaya dönük düzenleme ve uygulamalar gerçekleştirmek düşüncesinden çok iktidarın icraatlarına muhalif haber olarak yayın içeriklerine müdahalelerini kolaylaştıracak düzenlemeleri tercih yönünde geliştiği görülmektedir. Bu bakış karşısında yayıncıların da ticari faaliyetleri ile yürütme gücünün turnikesinden geçmek zorunluluğu kitle iletişim araçlarını ticari faaliyetlerinden kaynaklanan eylemleri dolayısı ile olabildiğince iktidara bağımlı kılmaktadır.

Buna karşın kitle iletişim araçları da Sosyal Sorumluluk Kuramı'nın ilkelerini benimsemek bir yana, gerektiğinde hükümete karşı koz olarak kullanabileceği bir kitle iletişim aracı grubu oluşturma eğilimine girmiş; büyük medya sermaye birikimini, reklam gelirini ve tirajını daha da artırarak devlet üzerinden zenginleşme arzusuna kapılmıştır.

Sonuca dair bu genel değerlendirmeler sonrasında geleceğe dönük bir projeksiyon oluşturma bakımında tez çalışmasının sonuçlanmakta olduğu dönemde gerçekleşen üç olayı irdelemekte yarar bulunmaktadır.

Bunlardan ilki 15 Kasım 2003 tarihinde Beyoğlu Kuledibi ve Şişli Osmanbey'de bulunan 2 sinagogun yakınlarında bomba yüklü araçların yol açtığı "eşzamanlı" şiddetli patlamalar ve 20 Kasım 2003 tarihinde Levent HSBC Bankası Merkez Binası önünde ve ayrıca aynı gün Ağa Camii yanında bulunan İngiliz Konsoloslğu önünde patlamalar şeklinde gerçekleşmek üzere iki farklı gündeki terör olayı sonrasında Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin iki ayrı "yayın yapılmasının yasaklanması" kararı almasıdır. İlk terör olayı sonrasında İstanbul 1 Nolu Devlet Güvenlik Mahkemesi 2003/594 sayılı ve 18.11.2003 tarihli Müteferrik Kararı ile "Anayasanın 28 ve 5680 sayılı yasanın Ek 1. maddeleri gereğince; Yazılı, sesli ve görsel basın - yayım organlarında, yukarıda zikredilen olayla ilgili olarak yapılan hazırlık tahkikatı içeriğine ilişkin ve hazırlık tahkikatının selametini ihlal edecek nitelikte yayım

yapılmasının yasaklanmasına, ... ” karar vermiştir. Ardından 20 Kasım 2003 tarihinde gerçekleşen terör olayı sonrasında yine İstanbul 1 Nolu Devlet Güvenlik Mahkemesi 2003/716 Müteferrik no ve 2003/2334 Hazırlık nolu 20.11.2003 tarihli kararı ile Başsavcılık kararında değişiklik yaparak onanmasına karar vermiştir. Kararın gerekçesine göre yine Anayasanın 28 ve 5680 sayılı Yasanın 30 ve Ek 1 maddeleri gereğince; “20.11.2003 tarihinde Beyoğlu ilçesinde ve Levent ilçesinde meydana gelen patlamalar ile ilgili olarak yazılı, sesli ve görsel basın yayın organlarında yukarıda zikredilen olayla ilgili olarak yapılan hazırlık tahkikatının içeriğine ilişkin ve hazırlık tahkikatının selametini ihlal edecek nitelikte olayla ilgili olarak faillerin ve delillerin saptanması engellendiğinden ve hazırlık tahkikatının sağlıklı olarak yapılmasını ihlal edecek nitelikte bulunduğundan bu hususlara ilişkin yayın yapılmasının yasaklanması kararının bu şekilde onanmasına,...” karar vermiştir. Anayasanın 28. maddesinde “olaylar hakkında yayım yasağı konamaz” hükmünün bulunması ve sadece 28. maddenin 6. fıkrasının bu ilkeye “yargılama görevinin etkiden uzak tutulması” amacına yönelik tek bir istisna getirmiş olması ayrıca 5680 Sayılı Kanun’a dayanılarak özel radyo ve televizyon yayınlarını sınırlandırılmayacağı referans noktalarından hareketle bu yasaklar eleştirilmiştir. Burada asıl vurgulanmak istenen nokta “yayın yasaklarına başvurulması ve bununda yürütme organları tarafından memnunlukla karşılanması, artık alışıla getirilmek istenen bir uygulamanın başlangıcı niteliğine bürünüyor”²⁸⁷ ifadesinde karşılığını bulmaktadır.

İkinci olay ise 14 Şubat 2004’te Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’nun (TMSF) Uzan’lara ait 219 şirkete (Star TV, Star bünyesindeki radyolar, Star Gazetesi dahil) el koymasındır. Daha da dikkat çekici olanı olayın ertesinde NTV ve CNN-Türk dahil, Türk kitle iletişim araçlarının büyük bir bölümünün siyasi iktidar tarafından belirlenen perspektif paralelinde bu önemli haberi Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’nun gözüyle vermesidir. Siyasi iktidarın biçimlendirdiği perspektifiyle Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu bağımsız bir kurul olarak bu kararı kamu borçlarını ödemesi için çeşitli başvurularda bulunulan ancak borçların geri ödenmesi konusunda hiç bir girişimde bulunmayan Uzan Grubu’na karşı hükümetin husumetten doğan hiçbir baskısı olmadan almış, operasyon bankacılık yasası hükümleri uyarınca yapılmıştır ve bu olayın

²⁸⁷ Orhan Erinç, “İktidar, Yargı ve Medya”, **Cumhuriyet**, 22.11.2003

yaklaşmakta olan yerel seçimler öncesine denk gelmesi tesadüften ibarettir. Kitle iletişim araçlarının bu tutumunda, siyasi iktidarın içeriğe müdahale noktasında ticari yayın kuruluşunun bağlı olduğu grubun iletişim sahası dışında da faaliyetlerinin bulunmasının etkili olduğu görülmektedir. Zira Türkiye’de kamu borcu olup ödemeyen ve başta Doğan Grubu olmak üzere amme borçları ertelenen gruplar varken Uzan’lara düzenlenen operasyon düşündürücüdür. Gelinen noktada siyasi iktidar ile kitle iletişim araçları ve partisi olan ve Cumhuriyet gazetesi ile birlikte siyasi iktidara en fazla muhalefet eden grup karşı karşıya gelmiştir ve siyasal iktidar Star TV’yi sektör dışı ticari faaliyetleri gerekçesi ile elde etmiştir. Bu aşamada eğer Uzan grubu ile Genç Parti ve Star TV arasında biçimsel olmasa bile organik bir bağın varlığı ve de sergilenen muhalif tavır söz konusu olmasaydı bu müdahale ile karşılaşılabirdi sorusu akıllara gelmektedir.

Gelinen aşamada bir başka ironik durum da çoğulcu sisteme geçilmesi sonrasında devletin yayıncılık alanında mülkiyeti tamamen kendisine ait olan veya hisselerinin bir kısmı Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’nun denetiminde olan bünyesindeki yayın kuruluşları ile -İki Adet Uydu, TRT1, TRT2, TRT3, TRT4, TRTINT, TRT Bünyesindeki Radyolar, Anadolu Ajansı, Cine 5, Sabah Gazetesi, Atv, Star Tv, Kral Tv, Joy Tv, Nev Tv, Star Digital, Star Bünyesinde 5 Radyo ve Star Gazetesi- Doğan Grubu’nu dahi geride bırakan bir tekel görünümüne ulaşmasıdır.

Star TV’ye el konulması sonrasında Çağdaş Gazeteciler Derneği tarafından Star Medya Grubu çalışanlarının haklarının korunması, sendikal örgütlenmelerini engelleyici çirkin oyunlara başvurulmaması ve yayın organlarının “iktidarın propaganda silahına” dönüştürülmemesi için çağrıda bulunmuş ancak mali konular ile ilgilenmesi gereken ve bütün üyelerini hükümetin atadığı Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’nun Star Grubu yönetimine atadığı kişiler aracılığıyla bazı yazarlara tıpkı Rusya’da Putin’in muhalif yayın kuruluşlarına dönük uygulamasındaki gibi sansür uygulaması eleştirilmiş ve demokrasinin muhalif seslerin boğulup iktidar borazanı yapıldıkları değil tersine desteklendikleri rejimin adı olduğu vurgulanmıştır.²⁸⁸ Ayrıca Basın Konseyi yetkilileri “İletişim Özgürlüğünü boğacak uygulamalardan kaçınmaya” çağırılmış; el koyma işlemi sırf alacakların tahsili maksadıyla yapılsaydı, toplam 50 milyar doları bulan aynı tür

²⁸⁸ “Star Operasyonu ve Düşündürücü Gelişmeler”, **Çağdaş Eleştiri**, Mart- Nisan 2004, s. 25.

alacaklar nedeniyle de aynı işlemin yapılması gerektiği; bu ayrımcılık içeren işlemin gerisinde sadece muhalif bir sesi boğma amacının değil, o sesi siyasi iktidarın borazanı haline dönüştürme planının da yattığının görüldüğü; bu operasyon ile hazineye aynı şekilde borcu olan diğer medya sahiplerine çok vahim bir tehdit hatta şantaj olarak “bizi desteklemezseniz başınıza neler geleceğini görün” mesajı verildiği konularına dikkat çekmiştir.

Ayrıca siyaset kurumunun bir aktörü olarak ana muhalefet partisi CHP’nin gelişmelere bakışını anlayabilmek adına bir gösterge olması bakımından, CHP’li İstanbul Milletvekili Kemal Kılıçdaroğlu’nun 21 CHP milletvekilinin imzası ile 12 Mayıs 2004 tarihinde Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından el konulan ulusal özel televizyon kuruluşlarının borçlarının devlet tarafından yasalara aykırı olarak üstlenildiği gerekçesiyle, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’nun ve Radyo Televizyon Üst Kurulu’nun işlemlerinin araştırılması amacıyla meclis araştırma önergesi verildiğinin belirtilmesinde de yarar bulunmaktadır. Şu halde gerçekleştirilen operasyon karşısında Sosyal Sorumluluk Kuramı ilkeleri bağlamında hem öz denetim kuruluşları hem de ana muhalefet iktidarın niyeti karşısında çekinceler taşımaktadır.

Son örnek uygulama ise sözü edilen terör olayları sonrasında RTÜK Başkanı Fatih Karaca’nın Devlet Bakanı Beşir Atalay’ın başkanlığında televizyon temsilcileri ile bir araya gelerek ileriye dönük çalışmaların gündeme alınacağını ifade ederken 3984 Sayılı Kanununun 25. maddesinin nasıl değerlendirileceği hakkındaki sorulara maddenin tamamen Üst Kurul’un inisiyatif ve görev sınırları dışında olduğunu, bu maddenin uygulamasının ve işlerliğinin hükümet tarafından yürütüleceğini söyleyerek yaşanan terör olaylar noktasında, hükümet tarafından daha önce işletilmeyen bu maddenin, madde de belirtilen hususların olması halinde hükümet tarafından direkt olarak yayıncılara yönelik işletilebileceğini dile getirmesidir. “Yayınlara Men Edilmesi” kenar başlıklı 25. maddenin birinci fıkrasında yer alan “Yargı kararları saklı kalmak kaydıyla yayınlar önceden denetlenemez ve durdurulamaz. Ancak, milli güvenliğinin açıkça gerekli kıldığı hallerde yahut kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması kuvvetle ihtimal dahilinde ise Başbakan veya görevlendireceği bakan yayını durdurabilir.” ifadesine atıf yapan RTÜK Başkanı’nın bu konuya getirdiği değerlendirme bu maddenin mevcut siyasal iktidar tarafından işlevsel hale getirileceği imasını taşımaktadır.

Her üç olayda hükümetin tavrı olarak böyle bir perspektif doğrultusunda gerçekleşecek düzenleme ve uygulamalara dair projeksiyon tutulması noktasında ise gelişmelerin yeterince olumlu olmadığı görülmektedir.

Gerek global düzeyde yaşanmakta olan ekonomik, siyasal, sosyal ve teknolojik gelişmeler; gerekse Avrupa Birliği üyeliği süreci paralelinde gerçekleştirilen ve son yıllarda görünür bir ivme kazanan, siyaset kurumunun reform addettiği yasa ve uygulamadaki değişimlerin siyaset kurumu ve kitle iletişim araçları ilişkisi bağlamında yapısal bir dönüşüm haline gelmediği, çalışmada geniş bir kronolojik bağlamda incelendiği üzere, tarihsel ve toplumsal olarak –memnuniyet verici olmasa da- alışık olunan olgu, olay ve süreçlerin geçerliliklerini koruduğu görülmektedir. Kısaca yapılan onlarca yasaya ve diğer ilgili düzenlemelere, oluşturulan kurum ve kuruluşlara, akıtılan mürekkebe rağmen güneşin altında pek yeni bir şey bulunmamaktadır.

Burada çalışmanın başında olgusal boyutta irdelenen kavramlardan siyaset kurumu açısından siyasal bilinç, sorumluluk; kitle iletişim araçları açısından kurum kültürü, sosyal sorumluluk, kamu yararı anlayışlarının; eleştiri okları haklı olarak bu ülkede yaşayanlara yöneltilecek olursa da siyasal kültür ve toplumsal birlik ve bilinç – olan biten gelişmeler karşısında çoğu zaman tepkisiz kalarak, ender olarak da yeterince tepki göstermeyerek, BBC’ye yönelik hükümet uygulamalarında İngiliz yurttaşlarının tepkisi hatırlardadır- anlamında Türkiye’de önemli eksiklerin bulunduğu gözler önüne serilmektedir.

Unutulmamalıdır ki yurttaşların iletişim hakkının ve bilgilenme hakkının önüne dikilecek her engelin aslında demokratikleşmenin önüne dikildiğinin ayırında olan bir siyaset kurumu, söz konusu hakların temel ve vazgeçilmez insan hakları olduğunun bilincinde olan kitle iletişim araçları ortamında ve dolayısıyla toplumda çok daha doğru ve kolay yeşerecektir.

KAYNAKÇA

A- TÜRKÇE KAYNAKLAR

1- TÜRKÇE KİTAPLAR

- ALKAN Türker, **Siyasal Bilinç ve Toplumsal Değişim**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1989.
- ALEMDAR Korkmaz (der.), **Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar**, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- ALEMDAR Korkmaz, **Radyo ve Televizyonda Yeni Düzen**, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yayınları, Ankara, 1993.
- ALEMDAR Zeynep, **Oyunun Kuralı “Basında Özdenetim”**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1990.
- ARMAĞAN Ahsen, **Siyasal Davranışlar Üzerine Gazetelerin Etkisi**, EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İzmir, 1994.
- AZİZ Aysel, **Elektronik Yayıncılıkta Temel Bilgiler**, TRT Basım ve Yayın Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1989.
- AZİZ Aysel, **Siyasal İletişim**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003.
- BAUMAN Zygmunt, **Siyaset Arayışı**, Metis Yayınları, Tuncay Birkan (çev.), İstanbul, 2000.
- BİLGİN Nuri, **Kitle İletişim Araçları Gerçeği, Siyaset ve İnsan**, Bağlam, Ankara, 1997.
- BOSTANCI Naci, **Siyaset, Medya ve Ötesi**, Vadi, İstanbul, 1998.
- BURTON Graeme, **Görünenden Fazlası**, Nefin Dinç (çev.), Alan Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- ÇANKAYA Özden, **Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi: TRT (1927-2000)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.
- ÇAPLI Bülent, **Medya ve Siyasal Sistem**, İmge Kitabevi, Ankara, 2001.
- ÇAPLI Bülent, **Medya ve Etik**, İmge Kitabevi, Ankara, 2002.
- ÇETİN Bilal, **Kod Adı RTÜK**, Arşiv Kitapları, Ankara, 2002

- ÇİFTÇİ Ahmet, **Uluslararası Hukuk Açısından Radyo ve Televizyon Hukuku**, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, Ankara, 1999.
- DURSUN Çiler, **Tv Haberlerinde İdeoloji**, İmge Kitabevi, Ankara, 2001.
- DAVER Bülent, **Siyaset Bilimine Giriş**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1993, s. 30
- DEMİR Vedat, **Türkiye’de Medya ve Özdenetim**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- DEMİRGİ Nalan vd., **Bu Ne Şiddet**, Kitle Yayınları, Ankara, 1994.
- DUVERGER Maurice, **Siyasi Partiler**, Ergun Özbudun (çev.), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986.
- ERDOĞAN İrfan, **Dünyanın Çarpık Düzeni**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1995.
- ERGÜL Hakan, **Televizyonda Haberin Magazinellesmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.
- FUREDI Frank, **Korku Kültürü- Risk Almanın Riskleri**, Barış Yıldırım (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001.
- GERAY Haluk, **İletişim Teknolojileri, Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları**, Ütopya Yayınları, Ankara, 2003.
- HOBBS Thomas, **Leviathan**, XIII-6, Alaaddin Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi: Tarih öncesinde, İlkçağda, Ortaçağda, Yeniçağda, Toplum ve Siyasal Düşünüş**, V. Yayınları, 3. basım, Ankara, 1991.
- IŞIK Metin, **Dünya ve Türkiye Bağlamında Kitle İletişim Sistemleri**, Eğitim Kitabevi, Konya, 2002.
- İÇEL Kayıhan, **Kitle Haberleşme Hukuku**, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ., İstanbul, 1990.
- KAĞITÇIBAŞI Çiğdem, **Yeni İnsan ve İnsanlar**, Evrim Yayınları, İstanbul, 1999.
- KALAYCIOĞLU Ersin, **Karşılaştırmalı Siyasal Katılma, Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme**, Gür-ay Matbaası, 1983, İstanbul.
- KAPANİ Münci, **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınları, Ankara, 2003.

- KARAMUSTAFAOĞLU Tuncer, **Yasama Meclisinde Komisyonlar**, AÜHF Yayınları No: 20, Ankara, 1965.
- KEANE John, **Medya ve Demokrasi**, Haluk Şahin (çev.), Ayrıntı yayınları, İstanbul, 1992.
- KIŞLALI Ahmet Taner, **Siyaset Bilimi**, İmge Kitabevi, Ankara, 1994.
- KÖKER Eser, **Politikanın İletişimi İletişim Politikası**, Vadi Yayınları, Ankara, 1998.
- KÖKER Levent, **Demokrasi Üzerine Yazılar**, İmge Yayınevi, Ankara, 1992.
- MACHIAVELLI Niccolo, **Hükümdar**, H. Kemal Karabulut (çev.), Sosyal Yayınlar Dünya Klasikleri Kültür Dizisi, İstanbul, 1998.
- McQUAIL Denis, **Kitle İletişim Kuramı**, A. H. Yüksel (çev.), Anadolu Üniversitesi Kibele Sanat Merkezi Yayını, Eskişehir, 1994.
- McQUAIL Denis, Sven Windahl. **Kitle İletişim Modelleri**, Konca Yumlu (çev.), İmge Kitabevi, 1997.
- McQUAIL Denis, Swen Windahl, **İletişim Modelleri**, Mehmet Küçükkurt (çev.), İmaj Yayını, Ankara, 1993.
- MILBURN Micheal A., **Kamuoyu ve Siyaset**, Ali Dönmez ve Veli Duyan (çev.), İmge Kitabevi, Ankara, 1998.
- MUTLU Erol, **Televizyon ve Toplum**, TRT Yayınlar, Ankara, 1999.
- OKTAY Mahmut, **Politikada Halkla İlişkiler**, Derin Yayınları, İstanbul, 2002.
- OKUL Latif ve Ahmet Çetin Yeni vd., **Yapımcının El Kitabı- TRT'nin Değerleri ve Standartları**, Ender Ateşman (der.), TRT Genel Sekreterlik Basım ve Yayım Müdürlüğü Ofset Tesisleri, Ankara, 2002.
- ÖZBUDUN Ergun, **Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma**, AÜHF Yayınları No: 363, Ankara, 1975.
- PARSA Seyide, **Televizyon Haberciliği ve Kuramları**, EÜİFY, İzmir, 1993.
- PERİN Cevdet, **Tarih Boyunca Düşünce ve Basın Özgürlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
- PLATON, **Devlet**, Sabahattin Eyüboğlu ve Ali Cimcoz çev., Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2000.

- SAĞNAK Mehmet, **Medya- Politik: 1983- 1990 Yılları Arasında Medya-Politikacı İlişkileri**, Eti Kitapları, İstanbul, 1996.
- SARMAŞIK Jale, **Türkiye’de Radyo ve Televizyon Düzeni: 1927- 2000**, Maltepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2000.
- SEVERIN Werner J., Wr. James W. Tankard, **İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri ve Kitle İletişim Araçlarında Kullanımı**, Ali Atıf Bir ve N. Serdar Sever (çev.) Kibele Sanat Merkezi, Eskişehir, 1994.
- SOYSAL Mümtaz, **Anayasanın Anlamı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1974.
- SPITZ David, **Antidemokratik Düşünce Şekilleri**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969.
- TEKİNALP Şermin, **Camera Obscura’dan Synopticon’a Radyo ve Televizyon**, Der Yayınları, İstanbul, 2002.
- TEZİÇ Erdoğan, **Anayasa Hukuku**, Beta Basımevi, İstanbul, 1996.
- TİMİSİ Nilüfer, **Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi**, Dost Kitabevi, Ankara, 2003.
- TURAN İlter, **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, İ. Ü. İ. F., İstanbul, 1977.
- TÜRKÖNE Mümtaz’er (der) , **Siyaset**, 1. Bölüm, Siyaset Nedir?, Çalış Ofset, İstanbul, 2001.
- ULUÇ Güliz, **Küreselleşen Medya: İktidar ve Mücadele Alanı- Olanaklar, Sorunlar, Tartışmalar**, Anahtar Kitaplar, İstanbul, 2003.
- VIVIAN James, **The Media of Mass Communication**, Allyn and Bacon, Boston, 1999.
- VURAL Sacide, **Kitle İletişiminde Denetim Stratejileri**, Bilim Yayınları, Ankara, 1994.
- YARSUVAT Duygun, “Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanununa İlişkin Görüşler”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No 7, İstanbul, 1994.
- YAZICI N. Ali, **Kamu Yayın Kurumları ve Yeniden Yapılanma**, TRT Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

- YENGİN Hülya, **Ekranın Büyüsü: Batıda Değişen Televizyon Yayıncılığının Boyutları ve Türkiye’de Özel Televizyonlar**, Der Yayınları, İstanbul, 1994.
- YILDIZ Nuran, **Türkiye’de Siyasetin Yeni Biçimi- Liderler, İmajlar, Medya**, Phoenix, Ankara, 2002.
- YİRMİBEŞOĞLU Sabri (der.), **Devlet’in Kavram ve Kapsamı**, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yayınlarından No:1, Ankara, 1990.
- YUMLU Konca, **Kitle İletişim Teorileri Yüksek Lisans Dersi Ders Notları**, 2002.

2- TÜRKÇE MAKALELER

- AZİZ Aysel ve Hıfzı Topuz, “Özel Radyo ve Televizyon Girişimleri”, **Yarının Radyo ve Televizyon Düzeni**, Aysel Aziz, Mesut Önen ve Hıfzı Topuz (der.), İLAD ve TÜSES Yayını, İstanbul, 1990.
- BALIBAR Etienne, “Bir Zulüm Topografyasının Anahatları: Küresel Şiddet Çağında Yurttaşlık ve Sivillik”, **Toplum ve Bilim**, sayı 87.
- BEK Mine Gencil, “Avrupa Birliği İletişim Politikalarına Genel Bakış”, **Avrupa Birliği ve Türkiye’de İletişim Politikaları**, Mine Gencil Bek (der.), Ümit Yayıncılık, Ankara, 2003.
- BLUMLER Jay ve Micheal Gurevitch, “The Crisis of Public Communication”, Routledge, Londra, 1995, Bülent Çaplı (akt.) **Medya ve Etik**, İmge Kitabevi, Ankara, 2002.
- CURRAN James, “Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Biçme”, Süleyman İrvan (der. ve çev.), **Medya, Kültür, Siyaset**, Ark Yayınları, Ankara, 1997.
- ÇAPLI Bülent ve Can Dündar, “80’den 2000’lere Televizyon”, **Yüzyıl Biterken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, c. 15, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.
- ÇAPLI Bülent, “Media Policies in Turkey Since 1990”, **Culture and Communication 4/2**, Ümit Yayıncılık, Ankara 2001.
- ÇİFTÇİ Ahmet ve Ferruh Mutlu Binark, “Radyo ve Televizyon Özgürlüğü, Elektronik Yayıncılığın Hukuki ve Sosyal Yönü, Türkiye’de Radyo ve

- Televizyon Yayıncılığı Üzerine Bir Model Denemesi”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 7, Sayı: 1- 2, Ankara, 1991.
- ÇÖLAŞAN Emin, “TRT ekranında komedi”, **Hürriyet**, 10.06.2004
 - DEMİRKENT Nezih, “Hükümete, İş Dünyasına Satılık Basın Var”, **Ekonomik Forum**, Sayı 11, TOBB Yayını, İstanbul, 1995.
 - DÖNMEZER Sulhi, “Radyo ve Televizyon Yayıncılığımızın Bugünkü Hukuki Yapısı Üzerine Görüşler”, **2000’li Yıllara Doğru Türkiye’de Tv**, Emir Turan (der.), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1996.
 - DURAN Ragıp, “Özü Gizleyip Ayrıntıya Boğulmak”, **Çağdaş Eleştiri**, Mart-Nisan 2004.
 - DÜNDAR Aydın, “Özel Radyo-Tv Kargaşası ve Devlet”, **Dünya Gazetesi**, 17.10.1992
 - ENCABO Manuel N., “Gazetecilik Etiği ve Demokrasi”, Süleyman İrvan (der. ve çev.), **Medya, Kültür, Siyaset**, Ark, Ankara, 1997.
 - ERDEM Tarhan, “Anayasa Değişiklikleri, Hangisi Önde? Siyasal Kültür ya da Anayasa”, **Gündem, Cogito**, Sayı: 30, 2002.
 - ERDER Necdet, “Seçmen Eğilimleri ve Siyasal İstikrar”, **Görüş**, Temmuz-Ağustos 97, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 1997.
 - ERDOĞAN İrfan, “Uluslararası İletişim”, **Dünyanın Çarpık Düzeni**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1995.
 - HALL Peter, “Economic Policy and the Politics in Governing the Economy”, **The Politics of State Intervention in Britain and France**, Polity Press, Cambridge, 1986.
 - İLAL Ersan, “Türkiye’de Radyo- Televizyon Yayınlarına İlişkin Anayasal ve Yasal Düzenlemeler: Bir Yanlışlıklar Güldürüsü”, **Maltepe İletişim Dergisi**, Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, Sayı 1, İstanbul, 2000.
 - İRVAN Süleyman, “Normatif Medya Kuramları”, **İletişim**, Gazi Üniversitesi Dergisi 1-2, Ankara, 1994.
 - KEJANLIOĞLU Beybin, “1980’lerden 90’lara Türkiye’de Radyo Televizyon Yayıncılığı”, **Birikim**, Sayı 110 Haziran, 1998.

- MUTLU Erol, “Medyakrasi ve Demokrasi: Refahyol’un Medyatik Hikayesi”, **Yeni Türkiye Dergisi** 11.
- OSKAY Ünsal, “Modernleşme Sürecimiz Açısından Radyo ve Televizyon”, **Yıkanmak İstemeyen Çocuklar Olalım**, Cogito, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.
- ÖKTEM Niyazi, “Avrupa Birliğinin Hukuk ve Devlet Felsefesi”, **Güncel Hukuk**, Sayı 1, Ocak 2004.
- ÖNGÖREN Mahmut Tali, “Yeni Düzen Mi, Düzensizlik Mi”, **2000’li Yıllara Doğru Türkiye’de TV**, Emir Turam (der.), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1996.
- ÖZÖNDER M. Cihat, Avrupa Birliği'nin "Katılım Ortaklığı Belgesi" ve Türk Sosyal Yapısına Etkileri, **KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt II, Sayı 2, Güz 2000, Ankara, 2000.
- SAĞLAM Fazıl, “Kanun Hükmünde Kararname Çıkarma Yetkisinin Sınırları, Uygulamanın Yaygınlaşmasından Doğabilecek Sorunlar”, **Anayasa Yargısı**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, No: 4, , Ankara, 1984.
- UĞUR Aydın, “Türkiye’de Elektronik Medyaların Son On Yılı”, **Ana Britannica**, Ana Yıllık, 1992.
- UYGUN Oktay, “İfade Özgürlüğü: Ulusal ve Uluslararası Standartlar”, **Güncel Hukuk**, Sayı 1, Ocak 2004.
- ÜLSEVER Cüneyt, “Kürtçe yayın yaparmış gibi yapmak!”, **Hürriyet**, 07.06.2004.
- YARSUVAT Duygun, “Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanununa İlişkin Görüşler”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No. 7, İstanbul, 1994.
- YEĞEN Mesut, “Liberal Demokrasiden Radikal Demokrasiye: Geçiş(sizlik)ler”, **Toplumbilim**, Sayı 87.

3- TÜRKÇE DİĞER KAYNAKLAR

- “ANAP Radyoya Çomak Soktu”, **Hürriyet Gazetesi**, 23.06.1993
- Anayasa Mahkemesi 18.05.1990 T., E. 1989/9, K. 190/8 Sayılı Kararı (RG. 26.07.1990, No: 20586)
- BAŞLAMİŞ Cenk, “Rus Basını Kişilik Savaşı Veriyor”, **Milliyet**, 10 Şubat 1995
- **Cumhuriyet**, 25.09.1991
- **Cumhuriyet**, 06.01.1991
- **Cumhuriyet**, 01.02.1993
- “Çiller: RP’ye Özel Tvl’er Kazandırdı”, **Hürriyet**, 31.04.1994
- DOĞAN Yalçın, “Basın Özgürlüğü İçin Basın Konseyi”, **Cumhuriyeti**, 23.06.1986
- DÜLGER Mehmet, Devlet Medya İlişkileri Semineri”, **Hürriyet Vakfı Yayınları**, 9- 11.04.1988.
- DÜNDAR Aydın, “Özel Radyo-Tv Kargaşası ve Devlet”, **Dünya Gazetesi**, 17.10.1992
- “Erdoğan Faturayı Medyaya Kesti”, **Hürriyet**, 16.04.2003
- **Frankfurter Rundschau**, Almanya, 08.05.2002
- <http://www.tbmm.gov.tr/tbmmcalisma/tbmmcalisma206.htm>
- <http://www.media.ankara.edu.tr/^erdoğan/orgnetmenu.html>, 22.04.2004.
- <http://www.ortyd.org.tr/sanal%20kursu/mesajlar.html>, 30.04.2004
- **Hürriyet**, 05.05.1996
- “Kime Çalışıyorsunuz”, **Hürriyet**, 26.05.2004
- KOLOĞLU Sina, Kablolu Yayın PTT’ye Dert Açtı, **Cumhuriyet Gazetesi**, 06.05.1992
- “Lanetli Çukur Kalmayacak”, **Hürriyet**, 01.10.2003
- “Medya Çalışanı İlkelerinden Taviz Vermemeli”, **Hürriyet**, 10.10.2003

- Milli Güvenlik Konseyi, **Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Kanun Tasarısı ve Milli Güvenlik Konseyi İhtisas Komisyonu Raporu**, 1/639, 718 sıra sayılı.
- Milletlerarası Hukukçular Komisyonu'nun 1959 tarihli Yeni Delhi Toplantısında Yapılan Tanım, **Türkiye Barolar Birliği Bülteni**, 1989.
- Neşe Düzel'in Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkan Yardımcısı Şevket Bülent Yahnici ile görüşmesi, **Radikal**, 26 Kasım 2001
- ÖZALP Güven, "AB'den Ara Notu", **Milliyet**, 16.05.2004
- ÖZKÖK Ertuğrul, "Özel Tv'ler Gündeme Geliyor", **Hürriyet**, 28.03.1994
- ÖZKÖK Ertuğrul, "Amaç İntikam", **Hürriyet**, 19.05.2001
- "Radyo- Tv Yasası SHP'nin İçine Sinmedi", **Tercüman Gazetesi**, 17.11.1993
- **Resmi Gazete**, 18.05.1990 tarih ve 20398 sayılı
- RTÜK İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı'nın 2002 Yılı Değerlendirme Raporu
- RTÜK Başkanı Kayış'ın Yerel Televizyonlar Birliği, "Özgürlüğümü İstiyorum" adlı panelindeki konuşması, 24.04.2002
- "Star Operasyonu ve Düşündürücü Gelişmeler", **Çağdaş Eleştiri**, Mart- Nisan 2004.
- Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi, Devlet Planlama Teşkilatı, **AB İle İlişkiler Genel Müdürlüğü Yayınları**, Ankara, 2003.
- TİMİSİ Nilüfer, Dünyada Yerel Medya Örnekleri, <http://www.bianet.org>, 08.01.2001
- YUMLU Konca, Yeni Evrensel Enformasyon ve İletişim Düzeni Kavramı, **Hürriyet Vakfı, 1983 2. Seminer Tutanağı**, Eğitim Yayınları, No:4.
- 57. Hükümet'in Programı, 19 Mart 2002'de TBMM Genel Kurulu'nda Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından okunan metin (22. Dönem 1. Yasama Yılı 49. Birleşim)
- 58. Hükümet'in Programı, 23 Kasım 2002'de TBMM Genel Kurulu'nda Başbakan Abdullah Gül tarafından okunan metin (22. Dönem 1. Birleşim)

B- YABANCI KAYNAKLAR

1- YABANCI KİTAPLAR

- ALTSCHULL J. Herbert, **Agents of Power: The Role of The News Media in Human Affairs**, White Plains, N. Y.: Longman, 1984.
- CURRAN James ve J. Seaton, **Power Without Responsibility: The Press and Broadcasting in Britain**, Routledge, London, 1992.
- EASTON David, **A Systems Analysis of Political Life**, University of Chicago Press, 1979.
- GERSTLE Jacques, **La Communication Politique**, Paris: PUF, Paris, 1992.
- LARSON James, **Television's Window On The World: International Affairs Coverage On The US Networks**, Ablex Publications, New Jersey, 1984.
- LICHTENBERG Judith, **Democracy and the Mass Media**, Judith Lichtenberg (der.), Cambridge University Press, Cambridge, 1990.
- McQUAIL Denis, **Mass Communication Theory: An Introduction**, Sage Publications, London, 1983.
- McQUAIL Denis, **Media Performance: Mass Communication and The Public Interest**, Sage Publications, London, 1992.
- McQUAIL Denis, **Media Accountability and Freedom of Publication**, Oxford Publications, Newyork, 2003.
- NEGRINE Ralph, **Politics and Mass Media**, Routledge, London and New York, 1991.
- PEMBER Don R., **Mass Media Law**, 4.th Edition, Dubuque, Iowa, 1987.
- PRELOT Marcel, **La Science Politique**, P.U.F., Que Sais- Je, Paris, 1966.
- SABINE George H., **A History of Political Theory**, Halt, Rinehard and Winston Publications, New York, 1962.
- SCHWARTZENBERG Roger- Gerard., **Sociologie Politiques**, Montchrestien, Paris, 1971.
- SIEBERT Fred S., Theodore Peterson ve Wilbur Schramm, **The Four Theories of The Press**, University of Illinois Press, Urbana , 1963.

- SMITH Craig Allen, **Political Communication**, Harcourt Brace Javanovich Publishers, New York, 1990.
- SPLICHAL Slavko, **Searching for New Paradigms: An Introduction, Communication and Democracy**, Slavko Splichal ve Janet Wasko (der.), Norwood, New Jersey: Ablex, 1993.
- PARSONS Talcott, **The Social System**, The Free Press, Glencoe, III, 1952.
- UNGERER Herbert, **Telecommunications in Europe, Free Choice For The User in Europe's 1992 Market-The Challenge For The European Community**, The European Perspectives Series, Luxemburg, 1990.
- VIVIAN James, **The Media of Mass Communication**, Allyn and Bacon, Boston, 1999.

2- YABANCI MAKALELER

- BARILE Guissepe Paolo- Rao, "Trends in the Italian Mass Media and Media Law", **Europeen Journal of Communication**, Vol. 7, Number 2, Sage Pub., London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, 1992.
- BARNES Fred, "The Myth of Political Consultants", **Readings in Mass Communication: Concepts and Issues in the Mass Media**, M. C. Emery, Ted C. Smythe (der.), Wm. C. Brown Pub, 1980.
- BELSEY Andrew ve Ruth Chadwick, "Ethics as a Vehicle for Media Quality", Robert M. Baird ve ark. (der.), **The Media and Morality**, Prometheus Books, New York, 1999
- HALL Peter, "Economic Policy and the Politics in Governing the Economy", **The Politics of State Intervention in Britain and France**, Polity Press, Cambridge, 1986.
- JAKUBOWICZ Karol, "Ideas In Our Heads- Introduction of PSB as Part of Media System Change in Central and Eastern Europe", **Europeen Journal of Communication**, Sage Publications, London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, Vol 19 (1), 2004.

- JAMES Richardson, “The Concept of Policy Style”, J. Richardson (der.), **Policy Styles in Western Europe**, George Allen- Unwin, Londra, 1982.
- KASPERSON R. ve J. Kasperson, “The Social amplification and atenuation of Risk”, **Annals of The American Academy of Politics and Social Science**, no. 545.
- KELLEY David ve Roger Donway, “Liberalism and The Free Speech”, Judith Lichtenberg (der.), **Democracy and The Mass Media**, Cambridge University Press, Cambridge, 1990.
- KEPPLINGER Hans M. ve R. Köcher, “Professionalism in the Media World?”, **European Journal of Communication**, Sage Publications, No. 5, London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, 1990.
- LICHTENBERG Judith, “Foundations and Limits of Freedom of the Press”, **Democracy and the Mass Media**, Judith Lichtenberg (der.), Cambridge University Press, Cambridge, 1990.
- LUKES Steven, “Emancipation”, **A Dictionary of Marxist Thought**, Blackwell, London, 1993.
- MERILL John C., “Needed : A More Ethical Press”, Robert M. Baird ve ark. (der.), **The Media and Morality, Prometheus Books**, New York, 1999.
- NORMAN Richard, “Does Quality Destroy Liberty”, **Contemporary Political Philosophy**, K. Graham (der.), Cambridge University Press, Cambridge, 1982.
- PETERSON Theodore, “The Social Responsibility Theory”, **The Four Theories of The Press**, University of Illinois Press, Urbana, 1963.
- SCHRAMM Wilbur, “The Soviet- Comunist Theory of The Press”, **The Four Theories of The Press**, University of Illinois Press, Urbana , 1963.
- SKOGERBO E., “Normative Theories in Media Research”, Ronning Helge ve Lunby Knut (der.), **Media and Communication: Readings in Methodology, History and Culture**, Norwegian University Press, 1991.
- WOLTON Dominique, “Political Communication: The Construction of a Model”, **European Journal of Communication**, Vol. 5, Number 1, Sage Puplications, London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, 1990.

3- YABANCI DİĞER KAYNAKLAR

- Hutchins Comission (Comission on Freedom of the Press) **A Free and Responsible Press**, University of Chicago Press, Chicago, 1947.
- “Pour Une Reforme d’Audiovisual, Rapport au Premier Ministre de la Commission de Reflexion et d’Orientation”, **La Documentation Française**, Paris, 1981.

EKLER

EK 1: Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutanakları

EK 2: 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 4676 Sayılı Kanun'a İtirazları ve İtiraz Gerekçeleri

EK 3: Anayasa Komisyonu Raporu (1/878)

EK 4: Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun (3984) ve Kanun Üzerinde Yapılan Son Değişiklikler (4756, 4771, 4928)

EK 1

TBMM GENEL KURUL TUTANAKLARI

Genel Kurul Tutanağı

21. Dönem 3. Yasama Yılı 107. Birleşim

23/Mayıs /2001 Çarşamba²⁸⁹

FP GRUBU ADINA AYŞE NAZLI ILICAK (İstanbul) RTÜK yasa tasarısı, bu değişiklik, birdenbire gündeme geldi. Aslında, geçen yasama döneminde, yine medya patronları, karşımıza birdenbire böyle bir dayatmayla çıkmışlardı; fakat, o dönemde, milletvekilleri, gerçekten, buna cansiperane bir şekilde karşı koydular ve o dönemde, RTÜK yasa tasarısı -hatırlıyorsunuz- geri püskürtüldü. O tarihte, milletvekilleri, patronların talimatını dinlemediler, medya patronlarının bu dayatmasına karşı çıktılar. İyi ki de dinlemediler!.. Bakın, bugün, iki medya patronu hapiste; sırada kimler var, bilinmez.

RTÜK yasa tasarısı, geçen sene, yaz mevsimine doğru yine Anayasa Komisyonuna geldi, Anayasa Komisyonunda -Anayasa Komisyonu üyesi milletvekilleri hatırlar- büyük bir direnişle buna karşı koydular ve yaz tatiline girildi; yine, RTÜK yasa tasarısı değişikliğini geri püskürtebildik. Şimdi, tekrar, tam bir emrivaki şeklinde, maalesef, Meclis gündemine bu RTÜK yasa tasarısı, yine medya patronlarının, özellikle bir kişinin isteğiyle, ısrarıyla ve pazarlığıyla gündeme gelmekte ve bu defa, herhalde öyle bir sıkı talimat alınmış olmalı ki, liderler, komisyon üyelerine göz açtırmadılar.

Kanun koyucu, acaba, neden böyle bir sınırlama getirmiş diye baktığımızda, şunu görüyoruz: Devlet ihalesinde medya gücü kullanılarak bürokratlara baskı yapılabilir, siyasetçilere baskı yapılabilir. Bugün, bu RTÜK Yasasını Meclis gündemine getiren irade, belirli bir ihaleyi almak için, yine, siyasetçiye, yine, bürokrata baskı yapılabilir; bu önlenmek istenmiş. Neden borsaya girmesin denilmiş; çünkü, borsada manipülasyon yaparak suni olarak hisseler yükseltilebilir diye düşünülmüş. Halkın zararına yol açabilir böyle bir davranış; dolayısıyla, halkın zararı önleysin diye, borsaya girme yasağı kanuna konulmuş; aynı zamanda, yüzde 20'lik hisse payıyla tekelleşmenin önüne geçilmek istenmiş.

Ben, birkaç örnek vermek istiyorum; vicdanlara, akıllara hitap etmek için. Bakın, Dinç Bilgin -bugün kendisi hapiste- eğer Sabahın patronu olmasaydı, Cavit Çağlar -bugün kendisi hapiste- NTV'nin sahibi olmasaydı, yarı batık bankası olan Cavit Çağlar'a, Dinç Bilgin'in ortaklığında ikinci bir banka verilir miydi? Etibank'a ilişkin murakıp raporları, o tarihte Hazineye hükmeden üçlü tarafından (Hüsamettin Özkan, Recep Önal ve Hazine Müsteşarı Selçuk Demiralp) hasıraltı edilir miydi değerli arkadaşlar? İlk rapor 31 Ocak 2000 tarihinde verildi, ikinci rapor 16 Haziran 2000 tarihinde verildi; ama, bu raporlar, daima hasıraltı edildi, gündeme getirilmedi. Bu banka, batmakta olan bu banka, halkın mevduatlarıyla kendilerini zengin eden bu kişiler

²⁸⁹ 4676 Sayılı tasarı teklifi TBMM Genel Kurulu Görüşmelerinin derlenip, çalışmanın amacına uygun olanların seçilmesi ile hazırlanmıştır. Ayrıca III. Bölümde 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun Üzerinde Değişiklik Çalışmaları adlı başlık altında tutanakta geçen konuşmalara atıf yapılmıştır.

hakkında hiçbir tedbir alınmadı; bu bankalar Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devredilmedi; çünkü, karşıda çok güçlü bir medya vardı.

RTÜK Yasasını değiştiriyoruz, yüzde 20 hisse sınırını, yüzde 25 izlenme oranına dönüştürüyoruz. İzlenme oranının ölçümü zaten son derece zor. Böyle bir şey, hukuken geçerli sayılamaz; yani, AGB, 1 200 televizyon vericisiyle bağlantılı; televizyon seyircisinden aldığı donelere göre belirli bir ölçüm yapıyor; ama, bu itirazımızı bir kenara bıraksak bile, patronaja sadece izlenme oranıyla bir sınır getirilmesi çok önemli mahzurlar doğuruyor.

RTÜK Başkanı Nuri Kayış'ın, Anayasa Komisyonundaki sözlerini hatırlatmak istiyorum sizlere; işin içinden gelen, hem de mesleğin içinden gelen bir arkadaşımız, bakın, neler söylüyor: "İzlenme oranı yüzde 25'in altında olan yayın kuruluşlarında, hisse oranları için herhangi bir sınırlama getirilmediğinden, bugünkü izlenme oranları dikkate alındığında, bir kişinin, ülkedeki 260 televizyon kanalının ve 1 200 radyonun pek çoğunu ele geçirmesine, kanunen bir engel kalmayacaktır."

ANAP sözcüleri, benden sonra konuşmanın avantajından yararlanarak, dünyada böyle bir gidişat olduğunu söyleyecekler; ama, bu, doğru değil

İŞİN ÇELEBİ (Devamla) - Sahibi yok... Hiçbir şekilde sahibi belli olmayan, hiçbir şekilde sahibi bilinmeyen ve en önemlisi, 400 milyon dolar civarında geliri olup 800 milyon dolar düzeyinde gideri olan 16 yayın kuruluşunun, sermayesinin, kaynaklarının nereden temin edildiği belli değil. Böyle bir durum da var. Şimdi, bunların aydınlığa çıkması lazım. Bu toplumun, eğer, dürüst ve temiz toplum olması açısından adım atması gerekiyorsa, bu alanda açıklığı ve şeffaflığı sağlamak zorundayız. Bunun hiçbir yolu yok. Bu işi gizleyerek, bu işi kaçırarak, bu işi karanlıklar içerisinde, entrikalar içerisinde çözmeye çalışarak hiçbir yere varamayacağımızı söylüyorum.

Şimdi, başımızı kuma gömmememiz lazım, gerçekleri olduğu gibi kabul etmemiz lazım. Sayın sözcünün anlattıklarından, burada ne kadar çarpık bir yapının ortaya çıktığı gözüküyor. "Efendim, kamu ihalelerinde şu olursa..." İhale kanunu hazırlıyoruz, bunları gideririz. Her konunun problemi kendi yasasında çözülür. Bütün sorunları getirip de bir tek yasada çöremezsiniz. Ayrıca, şeffaflık hem tekelleşmeyi önler hem bu tür ihalelerdeki yalan dolan önler.

Kamu ihaleleriyle ilgili, kötüye kullanma, hakkın kötüye kullanılması meselesi, hem İhale Kanununda hem de Rekabet Kanununda önlenen hükümler içermektedir. Hâkim durumun kötüye kullanılması, birleşme veya devralmada, hizmet piyasasında rekabetin önemli ölçüde azaltılması, Rekabet Kanunuyla engellenmektedir.

Ayrıca, birleşme veya devralmada, kanunun 29 uncu maddesinin (J) bendi, bunu Üst Kurulun iznine bağlamaktadır.

Bütün bunlar, bize söylenen sakıncaların -yasa tasarısı iyi incelendiği takdirde, diğer yasalar iyi incelendiği takdirde- büyük ölçüde giderildiği görülmektedir

.....

EROL AL (Devamla) - RTÜK Kanunu, ağır bir ekonomik krizin tam da ortasında, devalüasyonun yüzde 150'leri bulduğu ve hükümet tarafından ağır ekonomik tedbirlerin alındığı, yani, meşhur 5 Nisan kararlarının gölgesinde, medyayı susturup yıldırma, sindirme üzere çıkarılmıştır. Taha Akyol'un ifadesiyle, siyasî iktidar ile medya arasında kıran kırana bir savaşın olduğu; hatta, bu savaşın, sadece Parlamentoda değil, miting meydanlarında da söz konusu olduğu bir dönemde medyayı cezalandırmak amacıyla çıkarılmıştır.

Alelacele çıkarılan 3984 sayılı Kanunla, radyo ve televizyon yayımlarına çekidüzen verilmek bir yana, tam anlamıyla yeni bir kaos ortamı yaratılmıştır. Bu kanunla, TRT, özel televizyonlardan farklı olarak, şantaja müsait düzenlemelerle vesayet altına alınmış, 2813 sayılı Telsiz Kanunuyla, o dönemdeki adıyla Telsiz Genel Müdürlüğüne verilen frekans planlaması yetkisi RTÜK bünyesinde toplanarak, kanunlar arasında çatışma ve çelişkiler yaratılmıştır.

Gelelim, çok gürültü koparan kamu ihalelerine girme yasağı konusuna. 3984 sayılı yasadaki bu sınırlama, Sayın Ilıcak'ın da yazısında belirttiği gibi, hiçbir şekilde uygulanamamıştır. Yani, yasanın bu hükmü ölüdür. Böyle bir hüküm, girişim özgürlüğünü de açıkça sınırlamaktadır..... Radyo televizyonculuk işi, takdir edersiniz ki, pahalı bir uğraştır. Önümüzdeki günlerde Türkiye Büyük Millet Meclisinin huzuruna getirilmesi planlanan radyo ve televizyonlarda asgarî kadroları belirleyen kanun tasarısıyla çok daha pahalı hale gelecektir; çünkü, bu kuruluşların, belirli sayıda nitelikli gazeteci çalıştırması zorunlu olacaktır.

Ayrıca, önümüzdeki günlerde frekans ve kanal ihaleleri yapılacaktır; öyle, yedi yıldır olduğu gibi, kamu malı olan frekans ve kanalların bedava kullanılması mümkün olmayacaktır.

Bugün, Türkiye'de, benim bildiğim kadarıyla, Koç Grubu, Sabancı Grubu ve Anadolu Grubu dışında, tüm sermaye gruplarının radyo ve televizyonları vardır. Hal böyleyken, sermaye birikimi olan her gruba kamu ihalelerine girme yasağı koyarsanız, özelleştirmeyi kimlerle yapacaksınız? Yüzde 100 hisse sahibi olduklarını varsayarsak - ki, bu mümkün değil, anonim şirketlerde 5 ortak olması gerekiyor- 1 336; eğer, yüzde 50 hisse sahibi olurlarsa 2 700 kişi veya grup ihale yasağı kapsamına giriyor. Bu grupları ihaledışı bırakarak, devlet kurumlarını, üç beş kuruşa, bedavacılara ya da yukarıda saydığım üç gruba mı hediye edeceğiz?

..... Yayın ilkelerinin 4 üncü maddesinin (c) fıkrası, yayıncılığın çıkar amaçlı kullanılmasını önleyecek güçtedir; çünkü, cezaları düzenleyen 33 üncü maddede, (c) fıkrasının ihlali halinde, uyarı yapılmaksızın yayının bir ay süreyle durdurulması, ikinci ihlalde ise, yüzlerce milyar lira ödenerek satın alınan frekans veya kanalların bir çırpıda ellerinden alınması gibi bir yaptırımını hiçbir yayıncı göze alamayacaktır.....

Bir başka önemli düzenleme, RTÜK gibi büyük malî kaynaklara sahip, önemli bir piyasayı kontrol eden, büyük ihaleler yapan ve buna karşılık Devlet İhale Yasasına tabi olmayan bir kuruluşun denetiminin öngörülmesidir.

..... bu yasa tasarısına karşı çıkışın temelinde; 29 uncu madde filan değil, denetim meselesi yatmaktadır. 29 uncu madde ise, Truva Atı olarak kullanılmaktadır.

Evet, RTÜK ciddi bir denetime tabi tutulmalıdır. Bunu yapabilecek en bağımsız, en yetkin kuruluş da Başbakanlık Yüksek Denetleme Kuruludur. Yüksek Denetleme Kurulu söylendiği gibi Başbakanın emrinde bir kuruluş değildir.

MEHMET BEKÂROĞLU (Rize)- Şimdiye kadar neyi denetledi?!

EROL AL (Devamla) - Neyi denetledi?.. 1994 senesinde Sayın Tansu Çiller Başbakan iken, TOFAŞ ihale zarflarının ofisinde açıldığını rapor eden -o Başbakan iken- Yüksek Denetleme Kuruludur. Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, Basın Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ile Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair bir Kanun Tasarısıdır. Her ne sebepse, sadece RTÜK'le ilgili düzenleme üzerinde duruyoruz.

RTÜK (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu) çıkarmaya çalıştığımız kanunun içinde bir kuruluş olarak düzenlenmiş; ama, aslında, bu tasarının esas amacı, bütünüyle, bütün radyo ve televizyonların kuruluşuna ve onların yapacağı yayınlara ilişkin esasları tespit etmektir.

..... Eksiklik olarak gördüğüm ve düşündüğüm, mutlaka düzeltilmesinde fayda olduğuna inandığım bir diğer konu: Bu kanun tasarısının hazırlık çalışmalarında bulduk; ama, atladığımızı zannediyorum. Açık-öğretim yayınlarıyla ilgili noktada, konunun tatmin eder bir hal olduğunu düşündük; ama, bir konuda yanılmışız; çünkü, bu kanun tasarısında, Polis Radyosuna, Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğünün yayını olan meteorolojiye, devlet adına yayın yapan birtakım -işte, TRT'nin- kanallara ücretsiz frekans tahsisi öngörülürken... Anadolu'nun muhtelif yerlerinde kurulu iletişim fakülteleri var. Bu iletişim fakülteleri, dersleriyle bağlantılı olmak kaydıyla, eğitim amacına da dönük olmak kaydıyla, radyo ve televizyon yayını yapmaktadırlar. Bunu biliyoruz. Eğer, burada, bir önergeyle, ilgili maddeye, iletişim fakültelerinin ticarî amaçlı olmayan, eğitim amaçlı yayınları için böylesi bir frekans tahsisi konusunu, mahallî bazda, yerel bazda çıkarabilirsek, hayırlı bir iş yapmış oluruz diye düşünüyorum.

Yine, kanun tasarısında düzenlemesi yapılan en önemli hususlardan birisi, cevap ve düzeltme haklarının sağlıklı bir şekilde kullanımına dönük düzenlemelerdir. Bu kanun tasarısında, bu noktada da, hem Basın Kanununun ilgili hükümlerinde düzenleme yapmak suretiyle hem de ilgili ana metinde düzenleme yapmak suretiyle, cevap ve düzeltme konusunda, şahısların, hükmi şahısların, daha uygun bir şekilde, daha çabuk bir şekilde netice alabilmelerine imkân sağlayan bir düzenlemeye gidilmektedir.

..... Şimdi, burada sözü edilen birkaç konuyla ilgili bir iki söz sarf etmek istiyordum.

Bu kanun gündeme geldiğinden bu tarafa "efendim, Türkiye'de, İtalya'daki Berlusconi tipi adamlar yaratılmak isteniyor..." Arkadaşlar, şimdi bir soru: Türkiye'de o adamlar zaten yok mu; bu kanun çıktı diye mi olacak?!

MEHMET BEKÂROĞLU (Rize) - Güçleneceklerdir.

ŞEVKET BÜLEND YAHNİCİ (Devamla) - "Enerji ihalelerine girmelerinin önü açılıyor..." O adamlar enerji ihalelerine girmiyor mu arkadaşlar?! (FP sıralarından gürültüler)

AYŞE NAZLI ILICAK (İstanbul) - Önleseydiniz, önleseydiniz canım. Madem öyle...

ŞEVKET BÜLEND YAHNİCİ (Devamla) - Hanımefendi... Hanımefendi, lütfen...

BAŞKAN - Efendim, lütfen hatibe müdahale etmeyiniz.

Sayın Yahnici, siz Genel Kurula hitap edin.

Buyurun.

ŞEVKET BÜLEND YAHNİCİ (Devamla) - "Tekel ve kartellerin önü açılıyor..." Türkiye'de, tekel ve karteller bu kanundan evvel yok mu arkadaşlar?! Bazı şeyleri konuşurken, söylerken, lütfen, iyi düşünelim.

"Medya patronlarının dayatması..." Bu, acımasız bir ithamdır. Böyle bir ithamın muhatabı, bu Parlamento değildir, Milliyetçi Hareket Partisi hiç değildir. (MHP sıralarından alkışlar)

Bir medya patronuyla, iki medya patronuyla oturulacak, anlaşılacak, böyle işler yapılacak... Bu işleri bırakalım.

ALİ GÜNGÖR (İçel) - Bunlar varsa hükümet nerede; hükümet görevini yapmıyor mu?

BAŞKAN - Buyurun efendim, buyurun.

ŞEVKET BÜLEND YAHNİCİ (Devamla) - Şimdi, patronların konumunu illegaliteden legaliteye geçiriyormuşuz; illegalitede mi kalsalardı?

AYŞE NAZLI ILICAK (İstanbul) - Gerekeni yapın canım.

ŞEVKET BÜLEND YAHNİCİ (Devamla) - İlegalitede mi kalsalardı hanımefendi? Borsada işlem yapamıyorlar mı; taahhüt işlerine giremiyorlar mı?!

ÖZKAN ÖKSÜZ (Konya) - Sizin göreviniz ne?

ŞEVKET BÜLEND YAHNİCİ (Devamla) -Yani, bu kanun çıktı diye mi borsada işlem yapacaklar, taahhüt işlerine girecekler?! Biraz insafı olalım. "Kanuna aykırı hareket ettiler ve suç işlediler..." Kimler; medya patronları. Suç işlenseydi haklarında takibat olurdu. Medya Patronları, kanuna aykırı hareket etmediler, kanuna uygun hareket ettiler; kanunu uydurdular, suç işledi gözükmediler. Bazı şeyleri önümüze koyalım.

..... Benim şahsi inancımı ve kanaatimi söylüyorum. Doğrudur; medya patronları başka işlerle uğraşmamalıdır, bankacılık yapmamalıdır, başka işlere bulaşmamalıdır; ama, gelin, önce, şu medya patronlarını bir tanıyalım. Ortada yoklar, şirketlerde yoklar. Önce, şirketlerin önüne çıkaralım, koyalım; yüzde kaç hissesiyle hangi patron medyada... Şu anda, adamlar medyada yok. Medyanın filanca sahibi diyorsunuz, adam yok; ama, ihalelere giriyor. Önce, bir medyanın sahibi olsun; ondan sonra, ihalelere girerse... Zaten, hükümler getirilmiş -yayın ilkelerini dikkatli okuyunuz- kendi medya şirketini, başında bulunduğu televizyonu haksız rekabet için kullanamamasıyla, bunu haksız rekabet aracı yapmamasıyla ilgili konular getirilmiş.

.....
DYP GRUBU ADINA AHMET İYİMAYA (Amasya) -

Değerli arkadaşlar, yasa, 4 açıdan, özgürlüğü, iletişimi bir tehlikeyle karşı karşıya bırakmaktadır:

1. - RTÜK yapılanması,
2. - Yayın prensipleri,
3. - Medya şirketlerinin faaliyetleri,
4. - Basın özgürlüğü ve basına getirilen sınırlamalar.

..... 1994 RTÜK'ü, Avrupa Birliği normlarına uygun ve Avrupa Birliği organlarıncı denetimde testi geçmiş, başarmış bir kurum. Şu anda bu regülasyon organı yok ediliyor. Nasıl?..

Bir, seçimde, Parlamentoda iktidar çoğunluğu ve iktidarda hükümet çoğunluğu yoluyla, şu anda 2 artı 7 dengesini elde ediyor; 7 kişi iktidar çoğunluğu, 2 kişi muhalefet çoğunluğu. Bu yetmez. Avrupa Birliği diyor ki: "Siz, bu regülasyon kurumunun - özellikle RTÜK için Bakanlar Komitesi kararı var- denetimini hiyerarşi içerisinde, vesayet organına yaptırılmazsınız." Aksi takdirde, özerklik ölür. Hükümetin güdümünde bir RTÜK, hükümetin güdümünde iletişim organizasyonu ve düzenlemesi.....

İddia ediyorum: Yüce Kurul, 29 uncu maddenin dışındaki bütün maddeleri reddetsin, bu maddeyi kabul etsin; hükümet, bu tasarıyı geri çekmeyecektir. Yine, iddia ediyorum: Yüce Kurul, bu maddeyi reddetsin, öbür maddeleri kabul etsin; hükümet, bu

tasarıyı hemen geri çekecektir. Bu maddedeki hisselerin nama yazılı olması şartı, bir müspettir. Zaten, mevcut yasa da nama yazılı olmasını öngörüyordu, dönüştürme yoluyla; ama, bu ilke doğrudur. Bu maddede, iletişim şirketinin anonim şirket olarak, konulu şirket olarak düzenlenmesi doğrudur. Televizyon sahipliğinin, mülkiyetin şeffaflığı, açığa çıkması doğrudur. İzlenme oranı kriterinin benimsenmesi doğrudur. menfileri ifade ediyorum:

Bir: Yalnızca sermayenin önünü açıyoruz. Hani sivil toplum örgütleri; dernekler, vakıflar, sendikalar, iletişim fakülteleri?.. 1 inci maddede o yasağı en sert şekilde koruyorsunuz. Bunlar televizyon kuramayacak; Türk-İş'in talebi var, kurmak lazım.

İki: Bugün, Amerikasında da öyle, İngilteresinde de öyle, her yerde de, iletişim sektöründe tekelleşme hiçbir şekilde arzulanmaz. Bırakınız onu, medya yoğunlaşmasını önleyen kuralların getirilmesi zorunlu görülüyor; çünkü, buradaki tekelden düşünce tekeli çıkar ve yasa tasarısı, bu nokta bakımından büyük noksanlıklarla maluldür. Anlatayım:

İzlenme oranı fahiştir. Yüzde 20 izlenme oranına hiçbir televizyon şirketinin ulaşması mümkün değildir; bunun, yüzde 10, yüzde 15 gibi makul bir seviyeye indirilmesi lazım. Yetmez.

Falanca şirkete sahip olan kişinin öbür televizyon şirketinde de payı varsa, o bakımdan kademeli bir izlenme oranını yine getirmek lazımdır.

Yine, yoğunlaşma ve tekelleşme bakımından dikkat edilmeyen maddelerden birisi.

Bu maddeye göre, değerli arkadaşlar, ulusal bantta veya diğer bantlarda televizyon yayını yapan şirketler birleşebiliyor; dikey ve yatay birleşme yasağı yok. Birleştiği zaman, otomatikman, büyük bir tekelleşmeye yol açılmış olacaktır ve Anadolu basını, Anadolu televizyonları, bölgesel yayınlar, yerel yayınlar büyük sermayeye yem olma yoluyla yok edilmektedir. Yerel kültür zenginliği ve demokrasinin yerelleşmesi darbe yiyecektir.

..... Parlamento, yasama organı, bir yargıca, diyelim ki, hafif bir saldırıda, onur saldırısında veya bana göre saldırı değil -ağırlığı ne olursa olsun- "10 milyar vereceksiniz" diyemez, yasama organı yargıya talimat veremez. Yasama organı "sen tensiple birlikte bilirkişi seçeceksin" diyemez, "altı ayda bitireceksin" diyemez; dava süreçleriyle ilgili böyle rezervler, böyle kurallar koyamaz. Yasama organı, anayasal sınırlara sahip olmalı, saygı duymalı ve bunu aşmayı bir marifet sanmamalıdır. RTÜK'ü hükümetin emrine veren, antidemokratik bir tasarıdır ve parmaklarımızın ret yönünde tecelli etmesini diliyorum. Doğru Yol Partisi, tasarıya karşıdır, kırmızı oy verecektir.

.....

3984 sayılı Yasanın uygulanmasında, burada konuşmacıların konuşmalarında belirttiği ve kamuoyuna da yansıyan birtakım sorunların olduğu, yaşandığı ve bu yasanın güncelleştirilmesi gerektiği hepimizin de malumudur.

..... Şimdi, hükümetimiz,, Türkiye'deki siyasî seçim sisteminin getirdiği gerek doğrultusunda, şu andaki mevcut kanunun da uygulanamaz hale gelmesinden ötürü, iktidar-muhalefet dengelerinin de bozulduğu göz önüne alınarak, Büyük Millet Meclisinin Başkanlık Divanı oluşumunun esasları kıstas alınarak, 5 siyasî partiye, bugünün yapısıyla 1'er üyelik düşecek şekilde ve yine, hükümetin doğrudan doğruya

karışmadığı, çalışmalarını yine tarafsızlık içinde yürüttüğüne inandığımız ve hükümetin etkisi altında kalmayacak olan Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğince, basın meslek kuruluşlarınca ve YÖK'çe belirlenecek üyeler arasından, hükümetçe seçilecek üyelere devredilmektedir.

Öte yandan, üst kurulun, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu tarafından denetlenmesi öngörülerek, malî murakabesinin sağlanmasına da, arkadaşlarımla itirazını anlayamadım, kabul de edemiyorum; çünkü, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, şimdiye kadarki bütün icraatlarıyla tarafsızlığını koruyan -daha önce görev yapan arkadaşlarımızın da bildiği şekilde- bir kuruluştur.

AHMET İYİMAYA (Amasya) - Vesayet denetimi Sayın Bakan...

.....

DEVLET BAKANI RÜŞTÜ KÂZİM YÜCELEN (Devamla)

Şimdi, burada, misal verebilirsiniz, biraz önce, değerli konuşmacıların verdiği misal gibi, yüzde 7'den, 3 televizyon yüzde 21 eder; 3 televizyonun sahibi olabilirsiniz dersiniz. Bugün -isim vermek istemiyorum, ama- Türkiye'de, reytinglerinin yüzde 19-22 olduğunu iddia eden, izlenme oranlarının yüzde 19'lar ile yüzde 22'ler arasında değiştiğini iddia eden özel televizyonlar var. Bu hesapça baktığımız zaman, yapılan hesap doğrudur; bunları çarptığımız zaman, yüzde 22 ile 3'ü çarptığımızda, yüzde 66 eder ki, hiçbir zaman, demek ki, bu tip televizyon sahiplerinin bir başka televizyon sahibi olması imkân dahilinde değil.

..... Yine, kanunumuzda, getirdiğimiz tasarıda, Türkiye Radyo Televizyon Kurumunun reklam gelirlerinden üst kurula pay ödenmesi uygulamasından vazgeçilmiş, daha özerk bir TRT, için üst kurul kararıyla TRT Genel Müdürünün görevden düşürülmesine izin verilmemiştir. Yayınların aynı kalitede izlenebilmesi, teknik denetim ve kontrol hizmetlerinin daha kolay yapılabilmesi, frekans planlarının kısa sürede uygulanması gibi sebeplerle özel yayın kuruluşlarına verici tesisi kurma izni verilmemiştir....

ERTUĞRUL YALÇINBAYIR (Bursa)

..... Bu tasarıyla "izlenme oranı" diye bir kavram getiriliyor. İzlenme oranının kesin olarak tespit edilebilmesi, ancak ölçüm cihazlarının tüm televizyon aletlerine konulmasıyla mümkündür; milyarlarca dolarlık bir pazar ve iki sene sürecek bir iş.

Tasarıyla RTÜK'ün özerkliği ortadan kaldırılıyor. RTÜK, bağımsız, tarafsız ve özerk bir kurum olması gerekirken, artık, hükümetlerin bağımlılığına, hükümetlerin emrine girebilecek bir yapıya kavuşuyor.

MUSTAFA KAMALAK (Kahramanmaraş)

Bu 32 maddeyle, 4 kanunda çok önemli değişiklikler yapılmaktadır; ama, bunlardan 5 tanesi son derece önemlidir. Bu değişikliklerden birincisi; Radyo Televizyon Üst Kurulunun seçim şeklinin ve yapısının değiştirilmiş bulunmasıdır.

..... mevcut Kanuna göre, Üst Kurulun 9 üyesinin tamamını Türkiye Büyük Millet Meclisi; yani, sizler seçerken, şimdi, bu tasarıya göre, 4 üyenin seçimi Türkiye Büyük Millet Meclisinden alınmakta, çeşitli kurum ve kuruluşlara dağıtılmaktadır.

Değerli arkadaşlarım, kanaatimce, bu, Türkiye Büyük Millet Meclisine karşı bir haksızlıktır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin bizzat kendi eliyle, kendi üyeleriyle pasifize edilmesi demektir, yetkilerinin kısılması demektir. Kime veriyor?..

Değerli arkadaşlarım, 2 üyeyi Meclis yerine, artık, YÖK seçecektir. O YÖK ki, Anadoluyla kavgalı, o YÖK ki, Anayasanın 42 nci maddesinde güvence altına alınan temel öğretim hakkını engelleyen, binlerce öğrencimizi kapı dışarı eden bir kurumdur.

..... Bu seçim usulü, Anayasanın 2 nci maddesinde ifadesini bulan demokratik devlet ilkesine aykırıdır. Zira, 9 kişilik Üst Kurul üyelerinden 7'sinin hükümete mensup partiler tarafından yahut doğrudan hükümet tarafından seçilmiş olması, takdir edersiniz ki, demokratik hukuk devleti ilkesine açıkça aykırı düşer.

.....
Öbür taraftan, Üst Kurulu, Başbakanlık Denetleme Kurulu denetleyecekmiş. Değerli arkadaşlarım, Başbakanlığa bağlı olan bir kurulun denetlediği Üst Kurul özerk olabilir mi?! Özerkliği ortadan kaldırdığımız zaman, siz, Üst Kurulu, doğrudan doğruya Başbakanlığa bağlıyorsunuz demektir; bunun da, özerklik ilkesine aykırı olduğu gayet açıktır.

..... hükümet adına konuşan Bakan, lehte konuşan arkadaşlar şunu söylüyor: Zaten bu kanun işletilemedi. Ne demek bu; birtakım insanlar bu kanunu çiğnedi, bu kanunu biz uygulayamadık, sizin dediğiniz, Türkiye Büyük Millet Meclisinin dediği olmadı.

Şimdi, hükümet ve lehte konuşan arkadaşlar diyorlar ki: Sizin dediğiniz olmadı, biz, patronların dediğine uymak durumundayız. Onların arzusu istikametinde değiştiriyoruz. Ne oluyor sonra? Bu kanun yedi, sekiz yıldır uygulanmamış da ne olmuş? Değerli arkadaşlarım, birtakım sahte belgeler düzenlenmiştir, bu belgelerle devlet ihalelerine katılmıştır, yani, suç işlenmiştir; dolayısıyla, bu kanun, bu suçu affediyor, gerisinde o var. Bu kanunla af geliyor.

Değerli arkadaşlarım, öbür taraftan, Anayasanın 167 nci maddesine göre, devlet, hizmet piyasalarında tekelleşmeyi ve kartelleşmeyi önlemekle mükelleftir. Bu tasarı, medya alanında kartelleşmeyi, tekelleşmeyi teşvik edecektir.

Bu tasarının önemli bir etkisi de, Anadolu medyasını çökertecek olmasıdır. Ağır para cezalarıyla, Anadolu basını, radyo ve televizyonu çökertilecektir. Takdirlerinize sunuyorum.

.....

Genel Kurul Tutanağı

21. Dönem 3. Yasama Yılı 110. Birleşim

30/Mayıs /2001 Çarşamba

(23 Mayıs- 6 Haziran TBMM Genel Kurul Görüşmeleri)²⁹⁰

.....
FP GRUBU ADINA ŞEREF MALKOÇ (Trabzon) bu tasarının, medya patronlarının devlet ihalelerine girmesinden başka kimseye faydası yoktur; ne inim inim inleyen esnafa faydası vardır, ne köylüye vardır, ne memura vardır, ne de milyonlara varan işsize bunun faydası vardır.

Üzerinde konuştuğum 7 nci madde, RTÜK'ün gelirlerini belirlemektedir. Üst Kurulun gelirleri, radyo ve televizyon kanallarından yıllık olarak alınacak olan gelirlerle

²⁹⁰ 4676 Sayılı tasarı teklifi TBMM Genel Kurulu Görüşmelerinin derlenip, çalışmanın amacına uygun olanların seçilmesi ile hazırlanmıştır. Ayrıca III. Bölümde 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun Üzerinde Değişiklik Çalışmaları adlı başlık altında tutanakta geçen konuşmalara atıf yapılmıştır.

ifade edilmiş. Benim asıl üzerinde durmak istediğim husus, özel radyo ve televizyon kuruluşlarının yıllık brüt reklam gelirlerinden alınan yüzde 5 paylardır.

.....Anadolu'nun değişik yerlerinde; Karsından Edirnesine, Hatayından Trabzonuna, Kayserisinden Amasyasına varıncaya kadar yerel radyo ve televizyonlar zaten maddî sıkıntı içerisinde;O açıdan, bu yüzde 5'lik payın onlardan alınmaması gerekir.

.....Muhterem arkadaşlarım, bir hususu daha belirtmek istiyorum. Bakın, bu tasarı, Anayasanın 2 nci maddesine, Anayasanın 133 üncü maddesine ve Anayasanın 167 nci maddesine kesin olarak aykırıdır. Bu tasarının buradan geçmeyeceği kanaatindeyiz; şayet geçerse, Sayın Cumhurbaşkanının bunu geri çevireceği kanaatindeyiz.

.....

DYP GRUBU ADINA MEHMET BAYSARI (Antalya) -

Hükümet, bu defa da bizi şaşırtmadı, bu kez de genel usulün dışına çıktı ve bu tasarımı, Meclise sevk eder etmez komisyondan geçirip, bir günde komisyondan geçirip, hemen basılıp dağıtıldıktan sonra, 48 saat geçmeden gündeme alınamayacağına dair İçtüzük hükmüne rağmen, Danışma Kurulunu toplayıp, grup önerisiyle gündeme aldırdı.

Esasen, 14.6.2000 tarihinde Meclise sevk edilen bu tasarı, o tarihte de öncelikle gündeme alınmış, Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Komisyonunda tartışılmış ve konunun önemine binaen, hassasiyetine binaen, daha detaylı incelenmesi, iddiaların değerlendirilmesi ve AB normlarıyla uyumlu olup olmaması, özgürlüklere ve demokratik ilkelere uygun olup olmaması, hatta bu konuda gelişmiş demokrasilerin kabul ettiği kriterlerin neler olduğunun araştırılması amacıyla, Anayasa Komisyonumuzun çok değerli hukukçularından oluşan bir alt komisyon kuruldu.

Alt komisyon, araştırma ve incelemelerini tamamlamadan, alt komisyon raporu beklenmeden, alt komisyondaki eksiklikler dahi tamamlanmadan, bu kez, her ne hikmetse, her nasıl bir gelişme yaşanmışsa, komisyon gündemine alınıp, aynı gün alelacele komisyondan geçirilmiş ve basıldıktan sonra, 48 saat geçmeden de gündeme alınıp görüşmelere başlanmıştır.

.....

SAFFET ARIKAN BEDÜK (Ankara)

....

YASİN HATİBOĞLU (Devamla) -RTÜK Kanunu ne maksatla çıkarıldı, bu kanunun, yani 3984 sayılı Yasanın kapsam ve amacı ne; denetleme değil mi? Yani, biz, kendisi, denetlemeden; hükümet, denetlemekten kaçtığı bir ortamda; kendisi, denetlemeyi bizzat yapması lazım gelirken yapmadığı ortamda denetleyecek kurullar oluşturuyoruz!.. Kim inanır bize? Yapmayın değerli milletvekilleri, değerli arkadaşlarım!..

İçtüzüğün 59 uncu maddesi açık. Biz denetimden kaçtık; aylardır denetim yapmıyoruz. Beyler, sonra da hırsızlıktan şikâyet ediyoruz, sonra hortumlamadan şikâyet ediyoruz, sonra vurgundan şikâyet ediyoruz. Denetlemezsiz olmaz. Bakınız, insanın iki denetici gücü vardır: Bir, hukukî düzenlemeler; iki, şuranıza, aha şuranıza, yüreğinize, vicdanınıza yerleştirdiğiniz denetçidir. Bütün insanlara bu denetçiyi koyabildiyseniz, bir diyeceğim yok. Bu, eğitimle olur; ama, bu eğitim sistemiyle olmaz, olmadı, olmuyor, olmayacak. O zaman, kanunî düzenlemeler kalıyor. Kanunî

düzenlemeleri yaptınız, o kanunun gereğini yerine getirecek denetlemeyi yapmıyorsanız bunun ne anlamı var?!

Değerli milletvekilleri, o zaman, hırsızdan, hırsızlıktan, hortumdan, hortumlamadan şikâyetçi olma hakkımız yok. Milletimize derdimizi anlatamayız.

.....

FP GRUBU ADINA MEHMET ALİ ŞAHİN (İstanbul)12 nci maddede ifade edildiği gibi, Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun gelirleri var. Bu gelirlerin içerisinde en önemlilerinden bir tanesi, yıllık brüt reklam gelirlerinden yüzde 5 oranında alınan pay. Şimdi, getirilen yeni düzenlemeyle, birtakım idarî para cezaları da bu gelirler arasına alınıyor. Gelir ve cezaların tahsiliyle ilgili bu maddede, bu paraların, bu gelirlerin, bu idarî para cezalarının zamanında ödenmemesi halinde ne gibi yaptırımları olacağı yeniden düzenleniyor. Yedi gün içerisinde ödenmemesi halinde yayın durdurulurken, şimdi, yedi gün içerisinde ödenmemesi halinde yayın durdurulduğunda iki ay içerisinde de bu para ödenmezse, lisans iptal ediliyor ve böylece, radyo ve televizyonlar için, bize göre, çok ağır bir müeyyide getirilmiş oluyor.

.....

LÜTFİ YALMAN (Konya) medya patronlarının belirlenmesiyle ilgili bir madde var. Elbette ki, Türkiye'de, hakikaten, legal olmayan, illegal tarzda, medya patronlarının birtakım televizyonların veya gazetelerin sahipleri konumunda olduğu görülüyor, biliniyor. Bunu, araştırdığımız zaman hepimiz görürüz. Nitekim, birkısım radyo ve televizyonların, hatta, gazetelerin satışı konusundaki noter tutanakları incelendiği zaman -bunu, herkesin bildiği halde, hükümetin bilmemesini, ayrıca yadırgıyoruz tabî ki- bunların bile elde edilme imkânı var; zira, bunlar elimizdedir.

Bu yasa tasarısındaki bir diğer önemli konu; RTÜK'ün değiştirilmesi, yönetim kurulunun değiştirilmesi, yeniden yapılandırılması ve yönetim şeklinin, biçiminin, seçiminin farklı bir tarzda yapılması. Burada da şunu görüyoruz: Türkiye Büyük Millet Meclisi, âdeta, bir yetki devri yapıyor. Sanki, Türkiye Büyük Millet Meclisi, kendisine güvenmiyor. Peki, yetki devrini kime veriyor; YÖK'e veriyor. Türkiye Büyük Millet Meclisi, yetkilerinden bir kısmını, Türkiye'nin en tartışmalı kurumlarından bir tanesine; herkesin, hemen hemen fikir birliği ettiği "değiştirilmesi lazım, yeniden yapılandırılması lazım ve bir revizyona tabi tutulması lazım" dediği YÖK'e devrediyor. Bir kısmını kime devrediyor; Gazeteciler Cemiyetine devrediyor ve Basın Konseyine devrediyor.

Bir diğer konu; medya patronlarına ihale yasağının kaldırılması. Tabî ki, aslında, bu yasa tasarısının en çok üzerinde durulması gereken ve iktidarın da, belki, menfaatlanabiliriz diye üzerinde durduğu ve asıldığı madde budur, bu konudur; ihale yasağının ortadan kaldırılması; ama, göreceksiniz, yarın, ihale veremeyeceğiniz bazı konularda, kendi çıkardığınız bu yasa, kendi aleyhinize dönecek ve sizin aleyhinize kullanılacaktır. Nitekim, ANAP Genel Başkanı, bugün, bunu yaşıyor.

Bir diğer konu; suç teşkil edecek yayınlar yapan yayın organlarına ceza verilmesi.

Değerli arkadaşlarım, bu cezalar, hakikaten, özellikle bölgesel yayın yapan ve mahallî yayın yapan, yerel yayın yapan radyo ve televizyonlar açısından, imkânsız haldedir. Bununla ilgili, madde üzerinde de önergelerimiz var; ama, mutlak manada, değiştirilmesi, bu cezaların değişik şekillere dönüştürülmesi gerekir.

.....

YASİN HATİBOĞLU (Çorum) - Üst Kurula öyle yetkiler getiriyorsunuz ki, Anadolu halkının deyimiyle "Ali kıran, baş kesen" oluyor. İhtar yapacak, 7 gün bekleyecek, gereği yerine getirilmezse, idam hükmü verecek, yani lisansı iptal edecek, yani o kurumu kapatacak.

Değerli milletvekilleri, iletişimin dünyada sınır tanımadığı, iletişimin dünyada engel tanımadığı bir dönemde, bir devirde bulunuyoruz. Bu iletişimi, 9 kişinin oluşturduğu ve o 9 kişinin de nasıl oluşturulacağı tartışmalı olduğu halde, 9 kişinin arzusuyla, isteğiyle, bir kurumu kapatacağız. Hani, çoğulcu demokrasi; hani, katılımcı demokrasi; hani, Parlatentonun çok daha etkin oluşabilmesine hizmet edecek, katkı verecek kurum ve kuruluşlara saygı?!

.....

FP GRUBU ADINA MUSTAFA NİYZAZİ YANMAZ (Şanlıurfa) -on gündür Türkiye'nin gündeminde, Parlatentomuzun gündeminde bu yasa vardır. Biz, burada bir fikir birliği oluşturmuş değiliz. Medyanın kendi arasında bir fikir birliği oluşturulmuş değil. Özellikle biraz önce değerli milletvekilimizin izah ettiği gibi, 29 uncu madde üzerinde ısrarla durulmasının sebebi, geçmişte medyamızın sicilinin çok bozuk olduğu yüzündendir.....

DYP GRUBU ADINA İLYAS YILMAZYILDIZ (Balıkesir) - Öncelikle, bu yasa tasarısında, frekans planlaması tamamlandığı halde, üstelik Bilkent Üniversitesiyle birlikte hazırlandığı halde, 1997'de ve bu yıl 26 Nisan'da ihaleye çıkılacağı belli olduğu halde, bunun, ayrıyeten, tekrar telekomünikasyon kurumuna neden verilmek istendiği hiç net değil. Buradan anlaşılıyor ki, herhalde, bu konunun yeniden düzenlenmesiyle, bu ihaleler yapılsın istenmiyor.

Bu tasarıyla, bu Ulusal Programa bir kalemde çarpı atmış oluyoruz; yani, bu Ulusal Programı uygulamayacağımızı, şimdiden, bütün Avrupa Birliği üyelerine ilan etmiş oluyoruz; bu ayıptır!

Bakınız, bu programın "görsel-işitsel" bölümünde 3984 sayılı Yasanın bazı hükümleri şu şu Avrupa Birliği müktesebatına uygundur denildikten sonra, daha önemli bir konu var "Radyo ve Televizyon Üst Kurulunda, mevcut aşamada, kurumsal bir değişikliğe ihtiyaç yoktur" deniliyor. Bu programın yayımlanma tarihi 24 Marttır. Üzerinden daha iki ay geçmeden, tümüyle sil baştan yaparsanız, bu kitapta yazılanların hiçbirine kimseyi inandıramazsınız. Onun için, bu tasarı geri çekilmelidir.

.....

AYŞE NAZLI ILICAK (İstanbul) -

Frekans planlamasının yapılması, hangi takvime göre bu frekans ihalesine çıkılacağı hususları, telekomünikasyon kurumu ve haberleşme yüksek kuruluna bırakılıyor. Bu frekansların, ne kadarının hangi takvime göre ihaleye çıkarılacağını kararı, haberleşme yüksek kuruluna ait yeni tasarıya göre. Bu çerçeve içinde ihaleye çıkarılmak üzere, haberleşme yüksek kurulu, Radyo ve Televizyon Üst Kurulunu görevlendiriyor. Haberleşme yüksek kurulu, aynı zamanda, RTÜK'e verilmiş görevlerin de takibini yürütüyor; dolayısıyla, RTÜK, bir anlamda, haberleşme yüksek kurulunun vesayeti altına giriyor.

Haberleşme yüksek kurulunun oluşumuna baktığımızda, İçişleri ve Ulaştırma Bakanları, Başbakanın görevlendireceği ve onun adına hareket eden bir Devlet Bakanı, Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri, Genelkurmay Muhabere Elektronik Başkanından oluşuyor. Böyle bir kurumun, hem siyasî etkilere hem de demokratik

olmayan etkilere açık olduğu aşikârdır. Dikkatinizi çekmek isterim; haberleşme yüksek kurulu, aynı zamanda, Üst Kurula verilmiş görevlerin de takibini yürütüyor; böylece, müstakil bir otorite gibi Üst Kurulun çalışması, özerk olması engellenmiş oluyor. Ne yazık ki, yine, Meclisimiz siyaseti arka plana atıyor, askerî ve sivil bürokratik yapılanmayı önplana çıkarıyor. Avrupa Birliği normlarına baktığımızda, orada, radyo ve televizyonları denetleyen özel kuruluşlar var; ama, onların tepesinde, millî güvenlik kurulu genel sekreteri veya genelkurmay muhabere elektronik başkanı veya ulaştırma ve içişleri bakanları yok.

Değerli arkadaşlar, RTÜK lisansı yedi yıldır ertelendi. Tam frekans ihalesine çıkılacakken, 26 Nisanda, bazı yayın kuruluşları, yine, yargıdan durdurma kararı aldılar. Aslında, RTÜK, çarçabuk, yeniden bir frekans ihalesine çıkabilirdi; fakat, bu kanun yetkiyi telekomünikasyon kurumu ve haberleşme yüksek kuruluna devrettiği için, en az 1 yıl daha frekans ihalesine çıkılamayacak; çünkü, telekomünikasyon kurumu dört ay inceleme yapacak, altı ay da haberleşme yüksek kurulu bu frekans planlarını inceleyebilecek, daha sonra da RTÜK'ü görevlendirebilecek. Daha bir iki yıl bu ihale geciktiği takdirde, dijital yayın sistemi geçerlilik kazanacak ve yapılan ihalelerin de hiçbir önemi kalmayacak.

.....

BÜLENT ARINÇ (Manisa)- Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım; hepinizi saygıyla selamlıyorum.

12 nci maddenin önergeleri var; bu önergeler okundu; hepinizin malumu. Ben, şunları söylemek istiyorum: 15 günden bu yana RTÜK'le ilgili tasarı görüşülmeye çalışılıyor. Zaman zaman toplantı yetersayısı, karar yetersayısı bulanamıyor; bulunduğu zamanlarda belli bir tempoyla gidiyoruz.

Değerli arkadaşlarım, gördüğümüz odur ki, bu tasarı, içlere sinmemiştir. Milletvekili arkadaşlarımızın büyük bir kısmı, özel olarak görüştüğümüzde, bu tasarıdan şu veya bu sebeple sıkıntı duyduklarını, kendi vicdanî kanaatlerini bunun doğru olmadığı şeklinde ifade ediyorlar. Bazı bakan arkadaşlarla görüşüyoruz; onlar da "keşke gelmeseydi, biz de bulunmak zorunda kalmasaydık" diye aynı şeyi söylüyorlar.

Yerel televizyonlardan, radyolardan geliyorlar, bu yanlıştır diyorlar. Ulusal basından, radyo ve televizyonlardan geliyorlar, bu yanlıştır diyorlar. RTÜK temsilcileriyle konuşuyoruz, onlar, zaten, yazılı olarak düşüncelerini sizlere de gönderdiler, ifade ettiler. Bu söylediklerim doğru, siz de buna inanıyorsunuz, zaten manzara da onu gösteriyor. Eğer, zaman zaman sayın genel başkanlar gelmese, sayın bakanlar gelmek zorunda kalmasa, burada çoğunluk temin edilemeyecek ve bu tasarı, geçmişte olduğu gibi, tekrar, geldiği yere gönderilecek. Şu anda görüyorum ki, buna devam etmek gibi bir kararla karşı karşıyayız.

Söylediklerim, sadece iktidar partileri milletvekillerini kapsamıyor. Şüphesiz, koalisyon ortağı üç parti var, bu partilerden arkadaşlarımızın büyük bir kısmı, bu görüşmelerden rahatsızlıklarını ifade ediyorlar; ama, muhalefet partilerine de bakınız, onlardan da şu veya bu sebeple katılmayan milletvekilleri var. Belki bunu onaylıyorlar, partinin siyaseti açısından kabul oyu vermemek için bu toplantıya katılmıyorlar veya başka sebepler var. Bunu, şunun için ifade ediyorum: Rahatlık içinde olmalıyız. Milletvekilleri, hem kendi bilgi ve düşüncelerine göre hem de vicdanî kanaatlerine göre hareket etmeli; oylamaya katılarak, ret veya kabul oyu verebileceği gibi, oylamaya katılmayarak da, bu düşünce ve tavırlarını ifade edebilmeli. Gördüğüm kadarıyla da,

zaten, arkadaşlarımızın büyük bir kısmı, katılmamak suretiyle, ret oyu vermek yerine, bu tutum ve davranışlarını daha uygun görüyorlar.

Çok önemli maddeler görüşüldü, önemli maddeler var önümüzde; bu açıdan, Meclisimizin, baskı ve dayatmalardan uzak, milletvekillerinin iradeleriyle bir neticeyi ortaya koyması lazım.

Meclisteki bu müzakerelerimiz sırasında, konuşulanların, davranışların, konuşma tarzlarının ne kadar incitici, aşağılayıcı olduğunu ifade ettim ve maalesef, bunlara karşı, belli bir seviyeyi muhafaza edemediğimizi, bunun da hepimize utanç verecek bir gelişme olduğunu ifade ettim.

Bakınız, bunun neticesinde, Meclisimiz itibar kaybetmektedir, milletvekillerimiz itibar kaybetmektedir, daha geniş anlamıyla siyaset kurumu itibar kaybetmektedir. Bizim bu şekilde didişmemiz, bizim bu şekilde hakarete varan ölçülerdeki ağır ve argo konuşmalarımız, maalesef, içinde bulunduğumuz kurumu da, yaptığımız işi de fevkalade yaralamakta ve küçültmektedir.

.....

VEYSEL CANDAN (Konya) - İçtüzüğün verdiği bütün imkânları kullanarak, bu tasarının bu haliyle geçmesine engel olmaya çalışıyoruz.

Burada, önemli olan sorun şu: Mevcut yasaları çiğneyenleri af mı edeceğiz, burada onların yaptıkları yanlışlara kılıf mı bulacağız, yoksa onlarda mevcut yasa çerçevesinde doğru istikamette düzeltmeler mi yapacağız veya başka bir ifadeyle, bu ülkede herkesin yaptığı yanına kâr mı kalacak?

Türkiye'de hepimizin özlediği nedir; tarafsız, dürüst bir medya. Kamuoyunun haber almasını engellemeyen, kendi kanaat ve görüşlerini öne çıkarmayan bir medya.

Öyle bir medya ki, medya-devlet ilişkilerinde kamunun hakkını koruyacak. Öyle bir tasarı müzakeresi ki, milletvekilleri hür iradeleriyle oylarını kullanabilsinler. Öyle bir yasa tasarısı çıkaralım ki, toplumun bütün kesimlerince kabul görsün, tekrar tekrar Parlamente'ye getirme durumunda olmayalım, ulusal ve yerel medya rahatlamış olsun, kamuoyu tatmin edilmiş olsun, Türkiye'de, herkes oyunu kuralına göre oynasın. Tutuklanan medya patronları olmasın. Gece yarısı özelleştirmeler, kamu zararı bulunmasın. Banka hortumcuları ve arkasından da ekonomik krizler olmasın.

Buraya kadar söylediklerime itiraz edecek bir milletvekili arkadaşımızın olduğunu kabul etmiyorum; ama, gelin görün ki, Türkiye'deki medya yapılanması, her zaman ve her halükârda hükümetleri tehdit etmiş ve şantaj aracı olarak kullanmış; birçok köşe yazarı da, devlet ile medya arasında iş bağlama noktasında işler görür olmuşlardır.

.....

DYP GRUBU ADINA M. NECATİ ÇETİNKAYA (Manisa)yüzde 25 izleme oranı. Nasıl yüzde 25 izlenme oranı? Kim tespit edecek, kim bunu tayin edecek? RTÜK diyor ki "şimdiye kadar bu rakama, bu orana ulaşılmadı; yıllardır, biz bunu tahlil ediyoruz" ama, gelin görün ki, yüzde 25 izlenme oranına sahip olan kişi, tekelci bir durumda, yüzde 50 hisseye sahip olacak; ama, bugün, Türkiye'deki, izlenme oranı yüzde 25'in altında olan 260 televizyon ve 1 200 radyonun da sahibi olmakta hiç beis yok. Sorarım size: Kanunda bir engel var mı? Böyle kanun olur mu?

..... bu tasarı, aynı zamanda, ihale konusunda da bazıları için bir rahatlama getiriyor. Bakınız, değiştirilmek istenilen kanunun maddesinde deniliyordu ki: "Yüzde 10'dan fazla hisseye sahip olanlar kamuya ait ihalelere giremez ve sermaye piyasasında

-ne yapmazlar- menkul kıymetler borsasında herhangi bir eylem ve işleme giremezler." Bunun da önünü açıyorsunuz. Niye yani?.. Sebep neydi ki, bu şekilde acul davrandık ve bu kolaylıkları getiriyoruz?

..... Daha önce 9 RTÜK üyesini seçen bu Meclis, 4 üye seçme hakkını kendisinden alıyor. Daha önce denetleme yetkisine sahip olan bu Meclis, bir memur zihniyetiyle, bu yetkisini Başbakanlık Yüksek Denetleme Kuruluna devrediyor.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

.....

H. ULUÇ GÜRKAN (Ankara) - Sayın Başkan, sayın milletvekilleri; Türkiye'de, 16'sı ulusal, 15'i bölgesel, toplam 251 televizyon kanalı var. Bu bir dünya rekorudur; ne Fransa'da ne İngiltere'de ne de Almanya'da, bu kadar televizyon kanalı yok. Bu televizyonları işletmek için her yıl 850 000 000 dolar harcanıyor; ancak, gelirler 450 000 000 doları aşmıyor, 400 000 000 dolarlık bir açık söz konusu. Bu açığı kim kapatıyor, niçin kapatıyor?! Televizyon sahipleri bu kadar parayı nereden buluyor?!

Mevcut yasanın değişmesinden yana olanlar, adresi, mafya ve irtica olarak gösteriyorlar; mevcut yasa daha fazlasına izin vermediğinden, hissenin yüzde 20'yi aşan kısmı için maskeli sahiplik yoluna gidildiğini, bunun da hem mafyanın hem de irticanın işine yaradığını söylüyorlar "yasa değişince, şeffaflık sağlanacak, sahiplik saydam hale gelecek" diyorlar. Yasa değişirse, bazı medya kuruluşları maskelerini çıkarabilir. Peki, ya sektöre yüzlerce milyon dolarlık karapara akıttığı söylenen mafya, o ne yapacak?! O da maskesini çıkaracak mı?! Yasada böyle bir zorunluluk yok; tam aksine, öngörülen değişikliklerle, maske takmak daha da kolaylaşıyor.

Mevcut yasa, radyo ve televizyon kuruluşlarının ortak şirketlerinin hamiline yazılı hisse senetlerini nama yazılı hale getirmek için Sermaye Piyasası Kurulunu görevlendiriyor. Değişiklik, bu görevi ortadan kaldırıyor; yani, sözün özü, ortak diğer şirketlerin hamiline yazılı hisselerini bir tür yasal maskeye dönüştürüyor.

Ötesinde, bu tasarı, medyada yatay ve dikey tekelleşmenin yolunu da ardına kadar açıyor.....

AYŞE NAZLI ILICAK

Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; 682 sıra sayılı kanun tasarısının 13 üncü maddesiyle ilgili verdiğimiz önergede "medya patronları kamu ihalelerine girmesin" dedik.

Burada, değerli milletvekilimiz Işın Çelebi "efendim, bütün yolsuzluklar bu yasanın çerçevesinde olmuştur; o zaman, değiştirelim" gibi bir teklif ileri sürüyor. Oysa, bu yolsuzluklar, biz patronu bilmediğimiz için gerçekleşmedi; burada bir mantık hatası var. Aldınız Kanal 6'nın patronu Korkmaz Yiğit'i, onunla Türkbank pazarlığı yaptınız; aldınız Cavit Çağlar'ı, Dinç Bilgin'i, onunla Etibank pazarlığı yaptınız; yani, patronlar meydana daydı.

Türkiye'de, bir tekelleşme sıkıntısı, bir sermaye yoğunlaşması sıkıntısı çekilmektedir. Bunun da çözümü, tekelleşmeyi daha da artırmak değildir. Haberin özgürleşmesidir şeffaflık. Burada, Sayın Uluç Gürkan basından geliyor, burada ben basından geliyorum, hepinizden bunu daha iyi bilirim ve Gazeteciler Cemiyetinin de açıklaması aynı istikamette "durdurun bu kanunu" diyor. Basını felakete sürüklüyor, basın çalışanlarını, basın emekçilerini felakete sürüklüyor bu yoğunlaşma, onları patronun elinde esir haline düşürüyor.

.....

Türkiye'de kamu ihalelerine girecek sadece medya sermayesi yok; aksine, medyanın dışında çok zenginlerimiz var. O bakımdan, aksine, eğer medya kamu ihalelerine girmezse, devlet daha yüksek gelir elde edebilir.

Şu medya sermayesinin düştüğü durumu da inceleyin: Cavit Çağlar, NTV'nin sahibi, hapiste; Dinç Bilgin, atv'nin sahibi, hapiste; C-TV'nin sahibi Ceylan Holding, bankasına el konuldu, hakkında suç duyurusu yapıldı; Kanal-6'nın sahibi Korkmaz Yiğit hapisten yeni çıktı; BRT'nin sahibi Bayındır Holding, işleri bütünüyle bozuldu, bütün mükellefiyetlerini devlete devretti; İhlas Finansa el konuldu; Erol Aksoy, Show-TV'nin sahibi, bankasına el konuldu; bütün yükler yine kamuya ve halkın omuzlarına kaldı; dolayısıyla, bu yanlış bilgilerle, kamuoyunu yanıltmayalım değerli arkadaşlar. Aksine, medya patronu kamu ihalesine girince, kamu denetimini yerine getiremiyor; orada çalışan gazeteciler de, genel yayın yönetmenleri de, Ankara temsilcileri de iş takipçisi konumuna düşüyorlar; hem kendi yolsuzluk yapmaya çalışıyor hem diğerlerinin hem de iktidarın yolsuzluğuna göz yumuyor.

Yayın ilkelerinin... Efendim, bir (c) bendi varmış da, eğer bu (c) bendi doğrultusunda televizyonu kendi çıkarına kullanırsa patron, o zaman lisansına dahi el konulacaktı!..

Değerli arkadaşlar, bir kere, bu kişiler, yayın organlarını dolaylı olarak, gizli olarak kullanıyorlar. Mesela, diyelim ki, bir bakanı televizyona sık sık çıkarıyorlar veya başka türlü kullanıyorlar. Sonra, bizim gücümüz veya iktidarın gücü, mevcut kanunu uygulamaya dahi yetmedi. Bu (c)'ye dayanarak nasıl siz lisansını iptal edebileceksiniz? Edemezsiniz. Şimdi, bu, şeffaflık, maskeli yayıncılık filan, hepsi bunların, amiyane tabirle palavra. (FP ve DYP sıralarından alkışlar) Bunlar, kamuoyunu aldatmak üzere ortaya atılan birtakım gerekçeler.

Şimdi Türkiye'de o patronların kim olduğu biliniyor; ama, Türkiye'de bir de maskeli gazeteciler var. Kendileri gazeteci kılığında geziyor; ama, basın çalışanını korumuyor; ama, halkın gerçekleri öğrenme hakkını korumuyor. Onlar, patronun tetikçiliğini yapıyor, patronun işini takip ediyor. Eğer biz bu kanunu böyle çıkarırsak değerli arkadaşlar, bu iş takipçilerinin sayısı artacak.

Değerli arkadaşlar, siz diyorsunuz ki: "Şeffaflık." Şeffaflık nasıl olur; hamiline yazılı senetlerin nama yazılı hale getirilmesiyle! İşte NTV'nin el değiştirmesi üzerine, RTÜK'ün eski başkanı Sayın Kutlu Savaş, bir rapor, bir mektup yazdı Sayın Başbakan'a; dedi ki: "NTV'nin el değiştirmesi esnasında para hareketleri, hile yapıldığı ihtimalini akla getiriyor. Başbakanlık Teftiş Kurulu, ilgili holdingler nezdinde araştırma yapsın." Cevap dahi alamadı.

.....

ANAP GRUBU ADINA İŞİN ÇELEBİ (İzmir) -

Şimdi, bu izlenme oranlarıyla ilgili bilgiyi, bu yasayı... Rekabet Kurulundan bir inceleme rica ettim, o inceleme sonunda bu rakamları aldım. Bu rakamlar, bana verilen rakamlar. Şimdi, bu rakamlara göre söylenen yüzde 25 izlenme payına göre, iki büyük televizyon sahibi olmak mümkün değil.

Piyasaların gücüne inanmak lazım, rekabet ortamının gücünü artırmaya inanmak lazım. İzlenme payı sıfır olan 100 tane televizyona 2'şer milyon dolardan para yatırıp, 200 milyon dolarlık bir parayı sokağa atıp da, hiçbir gelir elde etmemek; niye yapılsın ki?!

AYŞE NAZLI ILICAK (İstanbul) - Bölge televizyonları var...

IŞIN ÇELEBİ (Devamla) - Bugün televizyonlarda, 400 milyon dolarlık geliri, 800 milyon dolarlık gideri gözüküyor; 400 milyon dolarlık bir karapara aklanması var ve bugüne kadar, 89 yayın kuruluşuna 12 166 gün kapatma cezası verilmiş, yani 33 yıl kapatma cezası verilmiş. Böyle bir yasa olabilir mi...

Bu yasa, 1994'te çıkmış ve bugüne kadar uygulanıyor. O günden bu yana olan hadiseleri, lütfen, hepimiz, bir film şeridi gibi gözümüzün önünden geçirelim, bütün olanları, o bankaları, burada bu tartışılan, verilen isimleri, hepsini gözümüzün önünden geçirelim. Bu yasa ve beraberinde çıkan yasaların, son 7 yılda Türkiye'ye çok yarar getirmedeği görülüyor.....

ASLAN POLAT (Erzurum) -tasarıyla yine, bazı kurullar getirildi. Yine, burada da, haberleşme yüksek kurulu diye bir kurul var. Elektrik Yüksek Kurulu, Haberleşme Yüksek Kurulu... Yeni bir moda belirdi: Ekonomiden hükümet elini çeksin; ama, ekonominin içine, elini, bütün gücüyle medya soksun. Sizin hazırladığınız tasarının bütün amacı bu. Ekonomiden hükümet elini çeksin; fakat, bütün devlet ihalelerini medya eline alsın deniliyor, söylenen bu.

Biraz önce, burada, Demokratik Sol Parti Grubundan Sayın Uluç Gürkan arkadaşımız, önergesi üzerinde bir konuşma yaptı ve "medya kuruluşları devlet ihalelerine girmesin" dedi. Neden kamu ihalelerine girmesin; çünkü, bugün, kamu ihalelerinde, elektrik ihaleleri gibi birtakım ihaleler çok şaibeli ihaleler, hem de çok araştırma yapılan ihaleler. Acaba kimin hakkı yenildi, kimin yenilmedi... Çünkü, ihalede, sadece bir tenzilat oranı yok ki, bir sürü şey var "yok, kısıntıları keseceğim, fazla para vereceğim, tez zamanda işletmeye sokacağım" gibi çok karışık şeyler var.... Medya özel iş yapsın, market açsın; ama, kamu ihalesine girmesin, borsayı yönlendirmesin, bizim istediğimiz bu.....

MUSTAFA NİYAZİ YANMAZ (Şanlıurfa) - ...Özellikle üst kurulun oluşumunda Meclis iradesinin, millî iradenin yansımalarının olmadığı, Meclisin bu yetkisini başka kesimlere devrettiği noktasında endişelerimiz var. ...Değerli arkadaşlar, bir diğer konu, cezaî müeyyidelerin, para cezalarının çok ağır olduğu noktasında. Burada diğer arkadaşlar da hemfikir. Basında da, televizyonlardaki tartışma programlarında da para cezalarının çok ağır olduğu, özellikle yerel basın, görsel ve yazılı medyanın bundan çok fazla etkileneyeceği, âdeta çokselsliliğin gideceği noktasında endişelerimiz var....

YASİN HATİBOĞLU (Çorum)-

Değerli milletvekilleri, 13 üncü maddeyi geçirdik, peki, tekelleşmelerine imkân verdik, tekelleşecek, kamu ihalelerine girecek, gelişecek, şişmanlayacak, fil hastalığına yakalanmış gibi, hormonlu gibi büyüyecek. Ondan sonra da, siz, 15 inci maddedeki denetimin altına alacaksınız öyle mi? Nasıl denetleyeceksiniz söyler misiniz bana? Seçimlere girerken, radyo, televizyon kurumları, partilerden birinden yana davranırsa, bu RTÜK, bunu önleyecek, önleyemezse ceza verecek. Nasıl gücü yetecek? Eğer öyle yeten gücünüz vardıysa, bugün gazeteler yazıyor, burada da arkadaşlarımız söyledi, tabiri caizse tırnak içi arz ifade ediyorum, beni bağışlayınız "hülle hisseler" dediler; yani, kapıcı hissedar, kâtip hissedar, sekreter hissedar, falan hissedar, falan hissedar... Peki, kanuna karşı hile bilindiği halde -bu hile- neden etkililer, yetkililer bu hilenin önüne geçemediler? Geçemiyorsanız, demek ki, burada da başarılı ve becerili olamayacaksınız. Bunun önüne nasıl geçeceksiniz? Radyo ve televizyon sahiplerini, gazete sahiplerini bu kadar güçlendirdikten sonra, zararlarını nasıl önleyeceksiniz?

NİDAİ SEVEN (Devamla) - Neyse, siz öyle deyin...

MUSTAFA NİYZAZİ YANMAZ (Şanlıurfa) - Yanlış anlaşıldı.

NİDAİ SEVEN (Devamla) - Yanlış anlaşılma değil.

Bütün konuşmacılarınızın da belirttiği gibi, siz demin şikâyet ediyordunuz, diyordunuz ki, medya sahiplerinin şoförü, medya sahiplerinin sekreteri hissedar. Medya sahipleri...

ASLAN POLAT (Erzurum) - Sayın Başkanım, İhaleye girmeye oy verdi mi, vermedi mi? Ona cevap versin.

NİDAİ SEVEN (Devamla) - Müsaade et... Dinlemesini bil...

ASLAN POLAT (Erzurum) - Tamam, cevap versin, ona cevap versin.

NİDAİ SEVEN (Devamla) - Şimdi, bakınız, burada Türk Milletinin hâkim olduğu bir Türkiye'de, eğer, RTÜK yıllar önce kurulduysa, siz bu medya sahiplerinin hissedarlığına şoförleri, sekreterleri getirip, bunlara devletin imkânlarını hortumladıysanız, bugün bunlar ortaya çıkarılıyor şeffaf bir yapıyla. Kimin, hangi televizyona sahip olduğunu Türk Milleti tamamen bilecektir.

..... Türkiye'de, Milliyetçi Hareket Partisi olarak hırsızların ensesinde biz varız, yolsuzluk yapanların ensesinde biz varız.....

FP GRUBU ADINA VEYSEL CANDAN (Konya) - görüşülmekte olan 3984 sayılı Kanunda değişiklik yapılmasına dair yasa tasarısının 16 ncı maddesi üzerinde, Fazilet Partisi Grubu adına söz aldım;

Tabii, burada görüşmeler uzadıkça, partiler temizlik yarışına girdiler. İnşallah, ümit ediyoruz ki, Mavi Akım ve beyaz enerjide ANAP, karayolları ve İller Bankasındaki savcılık soruşturmalarında MHP temize çıkar ve ondan sonra, burada, kürsüye çıkar, daha net konuşurlar.

Şimdi, bir kere şunu açık ve net ifade edeyim: Bu tasarı, sevabıyla günahıyla bu hükümete aittir; yani, içeride, Bakanlar Kurulunda kavga edip, buğday fiyatlarını dışarıda başka anlatmak yok. Bu tasarıya, birinci derecede ANAP, ikinci derecede MHP ve aynı derecede de DSP ortaktır.

.....

Biz, TV'lerde yüzde 20 hisse aşımı tehlikelidir dedik; siz dediniz ki, yüzde 25'lik izleme oranıyla biz bunu önleriz...

Türkiye'de 15 milyon televizyon var. Peki, hepsine bir tane cihaz takacaksınız ve .ben, bunun toplam maliyetini sordum, 1 milyar doların üzerinde deniliyor; demek ki, pratikte uygulaması olmayan bir konumu buraya getirdiniz ve hata ettiniz.

Yine, biz, gelin, Parlatmentonun görevlerini devretmeyin, siz, millî iradeyi millettten aldınız; beceremiyorsanız, dönün millete teslim edin; Millî Güvenlik Kurulu üyesinden, YÖK üyesinden seçim olmaz; Parlatmentoda daha önce nasıl seçim yapılıyorsa, öyle yapalım dedik; siz, biz, Milli Güvenlik Kurulu üyesi istiyoruz, YÖK üyesi istiyoruz dediniz.....

Biz, YÖK değil, Millî Güvenlik Kurulu değil, gelin, bu Parlatmento seçsin diyoruz; siz, hayır, bizim irademiz yok; biz, seçmesini zaten bilmiyoruz, şimdiye kadar seçtiklerimiz de hep yanlıştı, onun için, varsın, bizim adımıza başkaları seçsin diyorsunuz.

Biz, gelin, bu özerk kurumun özerkliğini yitirmeyin dedik; siz, Yüksek Denetleme Kurulu denetlesin diyorsunuz. Halbuki, biz, Meclis adına Sayıştay denetlemelidir diyoruz.

Dünyanın hiçbir parlamentosunda, hiçbir milletvekili, kendi yetkisini, kendi oylarıyla devretmez arkadaşlar; bu nasıl iş anlamak mümkün değil!

Biz, bakın, frekans ihaleleri tamamlandı, RTÜK yaptı ve bu iş bitti dedik; siz, hayır, bu planlamalar yetersiz diyorsunuz. Yeniden planlama demek, frekans ihalelerinin, bir yıl, iki yıl geri itilmesi demek; o zamana kadar medya patronları, şimdiye kadar olduğu gibi, bundan sonra da, birkaç yıl daha bedel ödemededen yayın yapacaklar. Bunların vebali size aittir..... Bugün milletvekili olan, daha önce Doğan Grubunda yönetim kurulu başkanlığı yapan bir vatandaşın, bir milletvekili arkadaşımızın sözlerine bakın: "Cumhur Ersümer'in üzerine gitmeyin; bize, enerji ihalelerinde yardımcı oldu." Söyler misiniz, böyle bir siyasetçi bu koltukta oturuyor ve burada, bu yasa tasarısı müzakere edilirken hışım, akraba, birtakım ilişkiler dolayısıyla maddeler görüşülüyor...

KAMER GENÇ (Tunceli) - Canım, ismini söyleyene!

VEYSEL CANDAN (Devamla) - Bir milletvekili de çıkmış, diyor ki "Biz, yolsuzlukların arkasındayız." Bu cümlemin de arkasında mı onu söyleyen arkadaş?.. Onu söyleyen MHP'li milletvekili buraya çıksın, bu cümlemin neresinde olduğunu söylesin.

BEYHAN ASLAN (Denizli) - Sen iftiracı mısın; hepsi yalan; Allah'tan kork.

VEYSEL CANDAN (Devamla) - Değerli arkadaşlar, çok önemli bir konu daha söylemek istiyorum...

KADİR BOZKURT (Sinop) - Kim o?.. Kim o?..

VEYSEL CANDAN (Devamla) - Onu hepimiz biliyorsunuz...

KADİR BOZKURT (Sinop) - Kim o?.. Kim o?..

RAMAZAN GÜL (Isparta) - Kim o? İsim söyle, isim söyle...

.....

DYP GRUBU ADINA ALİ NACİ TUNCER (Trabzon) - Ana tenkitler: Ekranın karartılması ve yayınlandığı günden itibaren de 29 uncu maddeyle getirilen yüzde 10 ve yüzde 20 yasaklar, artık ezberlendiği için ne anlama geldiğini ifade etmiyorum; yani, ihale yasağı ve tekelleşme.

Zaman içerisinde yasalar yıpranabilir, yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulabilir; ama, bakıyorum, bütün yoğunluk 29 uncu madde üzerine getirilmiş. Gerekçe de ne; hükümetin parti mensupları burada çıkıyor, bu yüzde 10'un ve yüzde 20'nin yararlı olmadığını açıkça ifade etmiyorlar; şunu ifade diyorlar: Efendim, buna rağmen, hile ve desiseyle bunlar televizyonlarını kurdular, sahipleri de belli olmadı. Kanunu tatbik etmemek bir mazeret mi oluyor arkadaşlar?! Bu felsefeyle gittiğimizde, yarın, dolandırıcılığı önleyemeyiz; Ceza Kanunundaki dolandırıcılık fiillerini suç olmaktan çıkaralım mı diyeceğiz veya hırsızlıkları önleyemedik, Ceza Kanunundaki hırsızlık fiillerini suç olmaktan çıkaralım mı diyeceğiz?! Eksik nokta varsa, onu tamamlarız.

.....bugüne kadar olmayan mevzuatımızdaki para cezası getiriliyor; ama, çok şikâyet edilen ekran karartması halen yürürlükte.

.....Hiç olmazsa bu düzenlemelerde biraz daha özgürlükçü hareket edelim.

.....

FP GRUBU ADINA ŞÜKRÜ ÜNAL (Osmaniye) - kanun tasarısının 17 nci maddesinin ek 1 inci maddesinin gerekçesinde, özet olarak, özel televizyonların vericilerinin TRT vericileriyle birleştirilmesi; daha doğrusu, TRT'nin vericilerinin özel televizyonlara kiralanması öngörülmektedir. Yine, bu kanun tasarısının genel gerekçesinde de "kanunda belirtilen yayın ilkeleri ile bu ilkelere uymayan radyo ve

televizyon kuruluşları hakkında uygulanacak yaptırımların bölücü, yıkıcı ve irticaî yayınların engellenmesi konusunda etkili olmadığı görülmüştür" denilerek, irticaî yayımlarla nasıl mücadele edileceğini, herhalde, özel televizyonların TRT'ye mahkûm edilmesi neticesinde irticaî yayımlarla mücadele edebileceklerini savunmaktadırlar.

Şimdi, burada, peşin bir yargı önümüze çıkmaktadır; o da şudur: Bugün, elinin altında birkaç televizyon kanalı, birkaç büyük gazetesi olan bir medya kuruluşunun sahibinin gazetelerinden birinin, bu kanun tasarısının Mecliste görüşülmesi nedeniyle verdiği haberde aynen şöyle söyleniyor: "Mafya ve tarikat sermayesinin önünü tıkayan yasa tasarısı bugün görüşülecek. Medya sahipliğinde şeffaflık öngören hükümleriyle, sektörde ağırlık kazanmaya çalışan mafya ve tarikat sermayesinin önünü tıkayan RTÜK Yasa Tasarısı, TBMM Genel Kurulunun gündemine alındı" diye haber veriyor.

Şimdi, siz, bir tarafta, çok farklı yayın politikası izleyeceksiniz, öbür tarafta da, vatanına, milletine, dinine, maneviyatına bağlı yayın yapan televizyonları veya kuruluşları peşinen mahkûm edeceksiniz; yani, darağacını kuracak ve onları idam edeceksiniz. Diğer taraftan da, bunları, büyük ve ağır para cezalarıyla altından kalkamayacakları bir yükün altına sokacak, arkasından da bir bir kapanmalarına vesile olacaksınız.

Memleketinize gittiğinizde, sohbetlere, programlara katıldığınız mahallî yerel televizyonlar var. Bu kanun tasarısı yasalaştıktan sonra bunlar birer birer kapanacak. Az önce konuşan değerli hocam bunları söylediğinde, aklıma, Osmaniye'de yayın yapan bir tek televizyon geldi. Bu televizyonun sahibi, değerli Milliyetçi Hareket Partisi milletvekili arkadaşlarımızın fikirleri doğrultusunda fikir taşıyan, o düşüncede çok kıymetli bir arkadaşımız. O, televizyonuna herkesi davet eder, herkesi çıkarır, hoca efendileri, âlimleri çıkarır, sohbet ettirir. Bir gün, bir vaazından dolayı veya bir sohbetinden dolayı o değerli arkadaşımızın televizyonu kapanırsa ve çok değerli MHP Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli Bey, Osmaniye'ye geldiğinde, programa çıkabileceği bir televizyon göremediğinde, acaba, hep beraber ne düşüneceğiz, bunu düşünmemiz lazım.

ALİ GEBEŞ (Konya) - Hata yapmasınlar...

.....

KAMER GENÇ (Tunceli) - ek 1 inci madde üzerinde verdiğim önergemi izah etmek üzere burada bulunuyorum. Burada, "radyo ve televizyon yayın kuruluşlarının Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun verici tesislerinden yararlanma usul ve esasları ile yıllık kira bedelleri Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu tarafından belirlenir" kelimesinden sonra... Bu yıllık kira ne olacak?

Aslında, yasa koyucunun bu gibi konularda rakam belirlemesi lazım; yani, bu konu yönetmelikle belirlenmez. Bunu yönetmeliğe bıraktığınız zaman bu yönetmeliği çıkaracak icraî nitelikteki, yani idare içindeki kuruluşlar zayıf durumda olur. Dolayısıyla, buraya asgarî bir taban getiriyorum, yani, o radyo ve televizyon kurumundan elde edilecek kira miktarının, asgarî yıllık gayri safî hâsılatının yüzde 20'sinden aşağı olmama koşulunu getiriyorum, yani, bu bir kriterdir. Bunu yasama Meclisinin belirlemesi lazım.

.....

ASLAN POLAT: Şimdi, siz, burada, bu saatlere kadar, gelmişsiniz, ceza çıkardınız. Neydi çıkardığınız ceza... Hükümet azalttı dedi; neyi azalttınız? Nüfusu 250 000 ile 500 000 arasındaki il ve ilçelere yayın yapan şeylere en az 20 milyar ile 40

milyar arası ceza vereceğiz. Şimdi, Erzurum'da 2 tane televizyon kanalı var. Bu televizyon kanalları, bir tane... Yayın ilkesi dedikleri nedir? İşte, birisi dinî yayın yaptı veya öyle yaptı, böyle yaptı. Bu yayınlardan dolayı, en az 20 milyar veya 40 milyar arası... Şimdi, ben, burada, Erzurum milletvekillerine de soruyorum: Erzurum'da, hangisinin bu parayı ödeyecek durumu var?! Daha ilk ihtarda o televizyonlar kapanacak. Şimdi, o ilk ihtarda o televizyonların kapanması ne demektir; oradaki yerel televizyonların sesi kesilecek demektir milletvekilim.

FARUK DEMİR (Ardahan) - Kesilsin...

ASLAN POLAT (Devamla) - Şimdi, siz... Tabîî, yerel televizyonların sesi kesilsin, genel televizyonlar sadece sizin yayınızı yapın; sizin istediğiniz de bu mu sayın milletvekili?

FARUK DEMİR (Ardahan) - Konuş... Konuş...

ASLAN POLAT (Devamla) - Hiç böyle söylemeyin sayın milletvekili. Ardahan'da 5 milyar lira ceza alacak olan hangi radyo ve televizyon kuruluşu ayakta kalacak, hangi televizyon kuruluşu ayakta kalacak?!

FARUK DEMİR (Ardahan) - Kanuna uygun yayın yapın.

ASLAN POLAT (Devamla) - Sayın milletvekili sen, bu lafı, gel Ardahan'a, haftaya ben oradayım, orada beraber konuşalım.

Bu cezaları içeren yasa, mahallî televizyonların sesini kesme yasasıdır. Oraya MGK'dan bir üye atıyorsunuz. Bak, bir taraftan Demokratik Sol Parti diyorsunuz... Demokrat Hukukçular Platformu bütün milletvekillerine yayın gönderdi. Ne diyorlar burada; diyorlar ki -belki de bunlar seçimlerde size veriyor oylarını- "Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri aday gösterecektir. Bu da, 1992 yılında imzalanan Budapeşte Belgesinin hükümleri gereğince askerin sivil karar mekanizmasından çıkarılması ilkesine de aykırıdır" Kim diyor; Demokrat Hukukçular Derneği diyor. Siz geldiniz, bu tasarıyla, MGK'nın göstereceği 1, YÖK'ün de göstereceği 2 üyeye 9 üyenin 3'ünü, Mecliste de tenkit edilen, sivil olsun denilen yerden aday göstereceksiniz. Bunlar da, her televizyon için "yok bu 312'ye aykırıdır", "bir şiir okudu, ebedî kapat", "okul açtı, ebedî kapat" diyecekler. İşte arkadaşım, Türkiye'de İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı niye yasaklandı; bir şiirden dolayı yasaklandı.

İSMAİL AYDINLI (İstanbul) - 312 nci maddeye siz sahip çıktınız, siz.

ASLAN POLAT (Devamla) - Bunlar oldu Türkiye'de, bunları yaşadık Türkiye'de. Onun için, ben size şunu söylüyorum: Bu getirdiğiniz yasa tasarısının ciddiyeti yok.

Genel Kurul Tutanağı

21. Dönem 3. Yasama Yılı 111. Birleşim

31/Mayıs /2001 Perşembe²⁹¹

.....

FP GRUBU ADINA NEVZAT YALÇINTAŞ (İstanbul) -

Tasarıyla, yerel medyaya getirilen ağır para cezaları, iletişim sisteminin mantığına aykırıdır. Yerelde gelişmeyen hiçbir sistemin genelde başarılı olması mümkün değildir.

Değerli milletvekilleri, bakınız, Sayın Mesut Yılmaz, özellikle son günlerde, var gücüyle "hukuk, hukuk" diye, âdeta çırpınıyor, görevini yapan yargıya ve jandarmaya veryansın ediyor. Dün, başka siyasilere uygulanan hukukdışı uygulamaları keyifle izleyerek siyasallaştırırken, bugün, devam eden bir davayı baskı altına alarak etkilemeyi ve hukuku siyasallaştırmayı bizzat kendisi sürdürüyor; ama, yine, aynı durum söz konusu olacak. Bugün, bu yasayla, dünyanın gidişine aykırı olarak, iletişimin demokratikleşmesi kapsamında medyanın demokratikleşmesini tekelleşmeye sebebiyet verecek düzenlemelerle engelleyenlerin, kendi çıkardıkları Organize Suçlarla Mücadele Yasasının oklarının kendilerine doğru geldiğini görünce feryat ettikleri gibi, yine, feryatlarını duyar gibi oluyorum.

.....

VEYSEL CANDAN (Devamla) - Evet, 17'ye 2...

Bu maddede, verilen cezalarla ilgili yaptırımların çok ağır olması ve işletmelerin cezaları ödemediği zaman müsadere edilmesi, yani, mallarına ve işletmelerine el konulma bölümünün tasarıdan çıkarılmasının daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

Değerli arkadaşlar, metni içerik itibariyle incelediğimiz zaman, tasarıyı getiren hükümet, burada, şu temel nitelikleri ortaya koymaktadır: Bunlardan bir tanesi, bu yasa 1994 yılında çıkarıldı, birtakım eksiklikleri vardır, uygulamada sorunlar vardır ve bunlar giderilmelidir. İkinci olarak, iktidar ve muhalefet dengesini yansıtmıyor. Türkiye'de seçimler beş yılda değil dört yılda yapılıyor, halbuki, burada, seçilen üyeler seçim süreleri beş yıl olduğu için, uzundur ve hükümetler değiştikçe, hükümetler tarafından seçilen üyeler arasında da dengesizlikler olduğu söyleniyor ve görev sürelerinin altı yıl olmasının uzun olduğu ifade ediliyor. Ayrıca, yine, gerekçede, RTÜK gelir ve giderlerinin Sayıştay yerine Yüksek Denetleme Kurulu tarafından incelenmesinin daha doğru olacağı kanaati vardır. Dolayısıyla, 1994'te çıkarılan yasada, bu, denetimdışı bırakılmıştır; burada bir eksiklik vardır denilmektedir.

Yine, yaptırımlar yetersiz -esas, bizim önerimiz de bununla ilgili- bölücü, yıkıcı, irticaî yayınlar önlenemiyor; bunların da giderilmesi için, tarafsız, bağımsız ve özerk bir kuruluş amaçlanmaktadır denilmektedir.

Bir kere, burada, mahallî televizyonlara verilen cezalar çok fazladır. Bu cezalar ödenmediği zaman da -ki, ödenmeyecektir- 250 milyar lira, 100 milyar lira gibi cezalar ödenmediği zaman da, işletmelere müsadere, yani, el koyma imkânı kanunda tanınmaktadır.

²⁹¹ 4676 Sayılı tasarı teklifi TBMM Genel Kurulu Görüşmelerinin derlenip, çalışmanın amacına uygun olanların seçilmesi ile hazırlanmıştır. Ayrıca III. Bölümde 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun Üzerinde Değişiklik Çalışmaları adlı başlık altında tutanakta geçen konuşmalara atıf yapılmıştır.

Aslında, bu tasarı, belki en geç birkaç ay sonra Cumhurbaşkanlığından geri dönecek ve Parlamentoda tekrar müzakere edilecektir; ben, bunu, elimdeki belge ve bilgelere göre söylüyorum.

Bir kere, tasarıda birtakım muğlak ifadeler var. Geçen maddelerde de, değişik milletvekili arkadaşlarım ifade ettiler; hangi şartlarda, neye göre, verilen ruhsatlar tekrar geri alınacak; burada bir belirsizlik vardır. Yani, bu, bir yerde, basın bir bölümünde sık sık yazılıyor. Eğer, Türkiye'de, medya ile sermaye ilişkilerinde, yani, bu sermaye çevrelerinin her birinin, bir televizyon kuruluşu, bir gazetesi, bir bankası ve bir ithalat-ihracat şirketi varsa, burada doğru olan, aşırı parasal cezalar yerine, bu müsadere, el koyma yerine, bunları önleyici olarak, bankacıların, müteahhitlerin, ithalat-ihracat şirketi sahiplerinin ve turizmcilerin radyo ve televizyon sahibi olmamaları gerekir diye düşünüyoruz.

.....
MUSA UZUNKAYA (Samsun)-İşte, çok önemli bir gazetenin sahifesinden, isterseniz, bir iki noktayı buradan hatırlatmak istiyorum: "RTÜK Yasa Tasarısı, Türk iletişim sektörünün gelişmesini ve uluslararası alanda büyümesini engelleyebilecek pek çok yasak içeriyor. Tasarının neredeyse büyük bölümünü bu yasak ve cezalar oluşturuyor. Yasaklardan bellibaşlıları şöyle: Siyasî partiler, dernekler, sendikalar, meslek kuruluşları, kooperatifler, vakıflar, mahallî idareler ile bunlar tarafından kurulan veya bunların ortak oldukları şirketler, iş ortaklıkları, birlikler" filan... Bütün bunlar hep yasaklar kapsamında, biliyorsunuz.

EROL AL (İstanbul) - Eski kanunda da var bunlar Musa Bey.

MUSA UZUNKAYA (Devamla) - Efendim, eskinin yanlısını devam ettirmek zorunda değilsiniz; siz, Demokratik Sol Partisiniz, demokratikleşmeyi, tabî, Türkiye genelinde sağlaması gereken bir partisiniz; ama, bu yasakları, nedense, katmerleştirerek artırmak gibi bir görev üstlendiniz.

.....önemli bir çağrı da Ortadoğu Gazetesinin bugünkü bir köşesinden var; "RTÜK için MHP'ye çağrı" diyor... Değerli MHP'li arkadaşlarım, bu gazete, öteden beri biliyorum, benim de zaman zaman okuduğum, sizin de çok sevdiğiniz ve itibar duyduğunuz bir gazete. Bakın, size bugün son çağrısıdır belki; bu, halk adına, bu, halkın çağrısıdır. Diyor ki: "Yasayı onaylamayın." Ben uzunca okumuyorum. Allahaşkına!.. yazının içinde feryatlar var, Anadolu'nun feryadıdır bu.....

KAMER GENÇ (Tunceli) -

Yine, bir arkadaşımızı burada hiç görmüyorduk; önce Sayın Mesut Yılmaz'ın Başbakanlık Müsteşarıydı, oradan ayrıldı, gitti Aydın Doğan'a, oradan, Aydın Doğan'ın şirketlerinin temsilcisi olarak geldi, enerji ihalelerini karara bağladılar gittiler. Hatta, o zaman gazetelerde çıktı; Başbakanlık Müsteşarıyla beraber gittiler Danıştayda görüştüler, sonra ANAP'tan milletvekili olarak buraya geldi. Aslında, bunları söylemek lazım; halk bilsin.

Değerli milletvekilleri, bakın, çok büyük bir hata yapıyorsunuz. Bu kanun çıktıktan sonra, medya patronları, egemen hâkim olur; inanmanızı istiyorum. Buradaki "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" ibaresini kaldırmak zorunda kalacaksınız. İtalya bunun örneği. Yani, siz zannediyor musunuz ki, biz, burada, Aydın Doğan'a, Dinç Bilgin'e, Karamehmetlere yağ çekiyoruz ve bunların istedikleri kanunu çıkaracağız; yarın sizi destekleyecek... Sayın Mesut Yılmaz, dün gece saat 1'e kadar buradaydı.

Vallahi, gelse, burada bir sene de beklese, CNN de desteklese, bütün televizyon kanalları da desteklese bittiniz... Bu memleket böyle hor kullanılmaz.

Vakıflar Bankasından, Aydın Doğan'a, niye 270 milyon dolar verdiniz Petrol Ofisi özelleştirilirken?.. Hem nasıl veriliyor biliyor musunuz; sayın milletvekilleri, o 270 milyon dolar, verildiği tarihte Türk Lirasına çevriliyor, en düşük faizle veriliyor.

Bakın, Güney Petrol diye bir şirket var; Halk Bankasından 1998 yılında 10 milyon dolar verildi. Niye; güya, Irak'ta alacakları varmış. O gün, Türk Lirasına çevirdiler, 10 milyar liraydı; bugün, 10 milyon dolar kaç lira ediyor; 10 trilyon ediyor; hatta, 12 trilyon ediyor.

Şimdi, bu devlet niye battı sizin devriiktidarımızda; bundan battı. Medya patronlarını, bu kadar, her şeye hâkim ederseniz, bu kadar güç... Adamın bankası var, gazetesi var, televizyonu var, bütün yayın organları elinde; ne yapacak?.. Yani, benim çekinecek bir tarafım yok. Görüyorum; bundan önce burada görmediğim bakanlara özellikle telefon edilmiş "bak ha! Senin arkandaki açıklarını çıkarırım" diye... Buraya geliyorlar. Ben bunları, kimlere telefon edildiğini biliyorum.

Bakın, hakikaten, bu milletin geleceğini karanlık yapmayalım. Zaten, ülke, aşağı yukarı elden gitti sayılır; ekonomi bitmiş. Buna rağmen, burada, gerçekleri söylüyoruz size; ama, arkadaşlar, bu kanunları çıkardıktan sonra, Meclisin de bir anlamı kalmaz.

Dün de söyledim; yani, alacak adam ihaleyi... Bakın, Petrol Ofisini 1 milyar 160 milyon dolara aldı. Gidin, Karşıyaka'da, Petrol Ofisinin 80 000 dönümlük arsasını, onun 3 misli parayı verin alabilir misiniz? Neler gitti, neler... Çünkü, karşısında direnecek güç yok arkadaşlar.

.....

Genel Kurul Tutanağı 21. Dönem 3. Yasama Yılı 113. Birleşim 06/Haziran/2001 Çarşamba

.....

FP GRUBU ADINA FETHULLAH ERBAŞ (Van) -bu RTÜK Kanunu, hakikaten, bir RTÜK canavarı haline geldi. Bu tasarıyla, RTÜK'e verilen yetkiler artırıldı. 16 ncı maddenin dördüncü fıkrasıyla, bu yeni seçilenlere, uyarı yapmadan bir televizyon kanalının lisansını iptal etme yetkisi veriliyor. Bu türlü bir cezalandırmanın insafla, vicdanla, hiçbir hukuk anlayışıyla bağdaşması mümkün değildir.

Yine, bir hukuk devletinde, kişi ve kurumları cezalandırmak yargının görevidir. Yargının görevinin yürütme organına verilmesi, Anayasamızın kuvvetler ayrılığı prensibine aykırıdır. RTÜK, kendisinin iki dudağı arasından çıkacak bir kararla, bir televizyon kanalının idam edilmesine, asılmasına sebep olacaktır. Arkadaşlarımıza söylediğimiz zaman "efendim, yargıya gitsin" diyorlar. Bir insanı idam ettikten sonra, yargıya gitmişsin, yargı haklı bulsa bile, ne olacak sonunda? Yargı haklı buldu, idam edilen adamı yeniden diriltmek mümkün değil ki, çünkü Türk Ceza Kanununun 39 uncu maddesine göre, bu televizyon kurumunun mallarına da sanki eroin kaçakçısı gibi el koyacaksınız, müsaderesine karar vereceksiniz. Böyle mantıksız bir şey olmaz ki, yani.

Değerli arkadaşlar, RTÜK'ün yeni tasarı ile 9 üyesi var -eskiden de 9 idibunların 7 üyesini iktidar seçecek, yani iktidar 7 üyeyi seçtikten sonra, iktidar partileri partizanlık yaparsa -ki, inanmıyorum yapmazlar inşallah; ama, bu fırsat verilecek- bu

tür uygulamalar iç barışın dinamitlenmesine, huzur ve asayişin bozulmasına, siyasî rekabetin kavgaya dönüşmesine yol açacaktır.

Tasarıyla getirilmek istenen cezalar çok ağırdır. Ulusal tv'lere 250 milyar, diğerlerine ise, 125 milyar civarında cezalarla müthiş bir ceza fırası gelecek ve bu cezaları alan her televizyon veya radyo kuruluşu kapanmak zorunda kalacaktır.

Değerli arkadaşlar, Türk Ceza Kanununun 312 nci maddesinden dolayı şiir okuyanların bile cezalandırıldığı bir ülkede, kanunen suç işlememiş bile olsa, benzeri zorlama yorumlarla 312 nci madde uygulanarak kapatılmayacak hiçbir medya kuruluşu kalmayacaktır. Tabii ki, iktidar kendisini destekleyen televizyonlara dokunmayacak, diğerlerine tırpan atacaktır.

.....Neticede, medya gücü, iktidarın emri altında olan, TRT ve TRT niteliğine dönüştürülecek teknelci sermayenin elinde toplanacaktır. Zengin arabasını dağdan aşırarak, fakir ise, düz yolda şaşırıp helak olacak.

TURHAN GÜVEN (Devamla)-

BÜLENT ARINÇ (Manisa) -

Değerli arkadaşlarım, hükümet adına Sayın Rüştü Kâzım Yücelen'in imzaladığı ve şüphesiz geçerli olan bu önergeyle, bir büyük ayıp işleniyor. O da şudur: Bakınız, bu tasarı konuşulmaya başlandığından bu yana, her maddesi üzerinde konuşan arkadaşlarımız, kişiye özel bir düzenleme yapıldığını, bunun da hukuka aykırı olduğunu ifade ettiler. Kişiye özel düzenleme derken de, işte, birkısım medya patronları gündeme geldi; şu, şu, şu kişiler, belki isim verilerek, belki isim verilmeyerek konuşuldu.

Şimdi, hükümetin önergesine dikkat etmemiş olabilirsiniz, saat 02.00'ye yaklaşıyor. Bu çok değerli önergesiyle, hükümet, TRT Genel Müdürünü koruyacak bir düzenleme yapıyor. Ne bulunmaz Hint kumaşdır ki, RTÜK'le ilgili bir tasarı görüşülürken, cümlenin ikinci kısmı, TRT Genel Müdürüne yönelik olarak değiştiriliyor. Görev süresi yakında bitecek olan çok değerli Genel Müdürün görev süresini birkaç ay daha uzatarak, yeni RTÜK üyelerinin seçiminden sonraya getirmek istiyorlar.

FP GRUBU ADINA YAKUP BUDAK (Adana) - arkadaşlar, daha önce çıkarılan RTÜK Kanununun işlemediğini, dolayısıyla, yeni bir kanunun çıkarılması gerektiğini ifade buyurdular ve şimdi, getirilen bu geçici 2 nci maddeyle de, yine, işlemeyecek bir geçici madde getirilmektedir. Nedir; yeni üst kurul teşekkül ettirilecek, üç ay çalışacak, yeniden, izlenme oranlarını tespit etmek için yeni yönetmelik hazırlayacak, bu yönetmelik hazırlandıktan sonra, bir yıl süresi içerisinde, Türkiye'deki bütün televizyon kanalları izlenecek, onların izlenme oranları tespit edilecek, ondan sonra, üst kurul, telekomünikasyon üst kuruluşuyla birlikte, izlenme oranlarına göre ihalelerini yapacak.

Şimdi, bu ihalelerin yapılması aşamasında, televizyon kanallarından bir tanesi "ben, yapılan, bu yeniden izlenme oranlarını kabul etmiyorum" diyecek; çünkü, idarenin bütün işlemlerine karşı idare mahkemesine gidilebilir. üst kurul, neye göre bu izlenme oranlarını, izlenmeleri tespit edecek; efendim, özel bir şirket var, işte, Türkiye'de 1 000, 1 300 televizyon izleyicisinin izleme oranlarına göre tespit yapıyor. Zaten, bu zamana kadar gazetelerde, birtakım yerlerde kullanılan veriler de budur.

Şimdi, burada, bir açıklık yoktur; dolayısıyla, geçici 2 nci maddenin uygulanması, en azından, Türkiye'de iki-üç yılı geçirecektir. Bunun yanında, bütün mahkemelere, istisnasız, itirazlar yapılacaktır. Niye; hangi esasa göre yapılacak?

"Efendim, yönetmelik hazırladık." Hazırlayacağımız yönetmeliğin, burada, izlenme oranı dediğimiz, dünyanın hangi ülkesinde, bütün kamuoyunu tatmin etmiş ve hukukî olarak uygulanabilen, geçerli bir uygulaması vardır?! Burada, büyük bir belirsizlik vardır; bu belirsizlik de, hukukî sorunları beraberinde getirecektir.

Zaten, getirilen bu tasarıyla, sorun çözülmeye çalışılmıyor, zamana yayılmak suretiyle, medya patronlarının ihalelerden pay almasını sağlayacak, bunun karşılığında da medya tarafından iktidarın desteklenmesini sağlayacak bir düzenleme yapılıyor ve bu kanunun uygulanması, bu haliyle de -zaman içerisinde göreceğiz- mümkün olmayacaktır.

Böylesine kirlili ilişkiler, böylesine kirlili yaklaşımlarla Türk demokrasisi de kirlenmektedir Meclisimiz de buna alet edilmektedir. Ben, arkadaşlarımı insafa davet ediyorum. İktidarınızı sürdürebilmek için, yanlışlıklarınızı sürdürebilmek için, çarpık zihniyetinizi sürdürebilmek için, medyayı ve Meclisi de bu işe alet etmeyin diyorum.

.....

DYP GRUBU ADINA İLYAS YILMAZYILDIZ (Balıkesir) -

Şeffaflık, neresi şeffaflık. Şu yasayı, 29 uncu maddeyi lütfen okuyun. Burada çok net söylüyor, diyor ki: "Hisseler nama yazılır." Yani, şu anda, zaten hisseler nama yazılı. İşte, Sayın Ilıcak söyledi, şoför, odacı, kapıcı... Şimdi, izlenme oranı yüzde 20'yi aştı. Öbür taraftaki hisseyi siz zannediyor musunuz borsada satacak. Yine, odacısına, kapıcısına şoföre devredecek; yani, yine oradaki hissesi devam edecek. Belki, burada, devlet ihalesine girmekte, girerken hisselerini birine emanet edemeyen patronlar "aman, burada da hissem net belli olsun" diyebilir; ama, yarın şartları sağlamadığında, yine, uymayacak. Varsayalım ki, karapara aklayıcıları veya işte, irtica bilmem ne diyorlar, onun gibi, diyelim ki, sermaye grupları, ne mecburiyeti var? Bu yasayla ne mecburiyet getiriyorsunuz; hiçbir mecburiyet getirmiyorsunuz. Bu yasayla getirilen bir tek mecburiyet var, o da, sermaye sahiplerine, alın bunu, devlet ihalelerine girin, rakiplerinizi de elinizdeki televizyonlarla vurun." Bunun örnekleri var. İsim vermek istemiyorum; ama.....bir medya grubunun rakip bir firmayla ilgili nasıl iftiralar yazdığının -çünkü, kendisini icraya vermişti, şudur, budur diye icrayı kaldırması için- elindeki medya araçlarıyla nasıl zorladığının örnekleri var. Futbol Federasyonu Başkanının, maç yayınları dolayısıyla kaç defa değiştirildiği var... Bütün bunlar dururken "yok" diyorsanız, bir şey demiyorum.

.....

Genel Kurul Tutanağı**21. Dönem 3. Yasama Yılı 120. Birleşim
19/Haziran/2001 Salı²⁹²**

(Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 4676 Sayılı kanuna itirazları okunmuştur)

(FP ve DYP sıralarından alkışlar)

BAŞKAN - Niye alkışlıyorsunuz efendim? Sayın Cumhurbaşkanını mı, Kâtip Üyeyi mi?..

YAHYA AKMAN (Şanlıurfa) - Her ikisini de...

BAŞKAN - Peki efendim.

Genel Kurul Tutanağı**21. Dönem 4. Yasama Yılı 95. Birleşim
02/Mayıs /2002 Perşembe²⁹³**

LÜTFÜ ESENGÜN (Erzurum) - Sayın Başkan, sayın milletvekilleri; muhalefet partisine mensup olmama rağmen, iktidar partileri gruplarının önerisi lehinde söz almış bulunuyorum..... gündemin 9 uncu sırasında olan RTÜK Yasası görüşülecek. RTÜK Yasası görüşülür de, kabul edilirse, bu milletin hangi derdi, hangi problemi halledilecek?

Değerli arkadaşlar, biz, burada, milletin sorunlarını çözmek için varız, medya patronlarının dertlerini halletmek için değil. günlerden beri, özellikle bugün, Meclisin üzerinde bir baskı var, hissediliyor -artık, yıllardan beri tecrübe sahibi olduk- bugün RTÜK Yasası çıkacak! RTÜK Yasası çıkacak da ne olacak; ANAP Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Sayın Yılmaz'a sorulursa, efendim, bu haliyle çıksın da, sonra düzeltiriz. Ha, düzeltinceye kadar ne olacak; bazıları malı götürecekt!

.....Özellikle iktidar partisi milletvekillerine sesleniyorum: Bugün, burada, söz milletin mi olacak, medya patronlarının mı olacak; onun sınavını veriyoruz.Ben, inanıyorum ki, DSP'de, MHP'de, Anavatan Partisinde -herkes de biliyor- bu RTÜK Yasasını içine sindiremeyen birçok arkadaşımız var, yanlış olduğuna kanaat getiren birçok arkadaşımız var. Gelin, milletin dertleriyle uğraşalım. Nedir şu RTÜK?!. RTÜK'ten kimin şikâyeti var?!. Gidin, Anadolu'yu gezin; 60 000 000 içerisinde, eğer bir kişi, RTÜK Yasasını değiştirin diye size talepte bulunursa, ben de size katılacağım, gelin, beraber değiştirelim diyeceğim. Milletin gündeminde RTÜK yok, milletin gündeminde RTÜK'ü bugün görüşeceğiz... RTÜK'ü görüşmeye dün başlamak üzereydik. Bugün, baktık, Meclis Başkanlık yönetiminde bir değişiklik var. Sayın

²⁹²4676 Sayılı Kanunun Cumhurbaşkanı'nın vetosu ile geri dönmesi sonrasında gerçekleştirilen TBMM Genel Kurulu Görüşmelerinin derlenip, çalışmanın amacına uygun olanların seçilmesi ile hazırlanmıştır. Ayrıca III. Bölümde 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun Üzerinde Değişiklik Çalışmaları'nda İtibari İkinci Aşama adlı başlık altında tutanakta geçen konuşmalara atıf yapılmıştır.

²⁹³4676 Sayılı Kanunun Cumhurbaşkanı'nın vetosu ile geri dönmesi sonrasında gerçekleştirilen TBMM Genel Kurulu Görüşmelerinin derlenip, çalışmanın amacına uygun olanların seçilmesi ile hazırlanmıştır. Ayrıca III. Bölümde 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun Üzerinde Değişiklik Çalışmaları'nda İtibari İkinci Aşama adlı başlık altında tutanakta geçen konuşmalara atıf yapılmıştır.

Sökmenoğlu niye bugün kürsüde yok. Halbuki, bugün, sıra onun olmalıydı; Genel Kurulu dün o yönetti, evvelki gün o yönetti. Sayın Sökmenoğlu, ben böyle bir yasanın yasalaşmasında Meclisi yönetemem, bunu içime sindiremem diyorsa, bunu saygıyla karşılıyoruz.Tabii ki, yerine bir başka Meclis Başkanvekili görev alacak, Meclisimiz çalışacak, muhakkak orada bir Sayın Başkan oturacak, yönetecek; ama, bu, niye Kamer Genç değil de Sayın Yalova; bunun cevabını da ben merak ettim doğrusu. Niye muhalefete mensup bir Meclis Başkanvekili değil de, özellikle Sayın Yalova ve Sayın Yalova'ya -Başkanım mazur görsünler; Sayın Candan'ın sözünün başında ifade ettiği gibi- gündem dışı sözleri iptal etmekle de, bugünkü güvenimiz ciddî şekilde sarsılmıştır. Bu, özel bir görevlendirmedir gibi geliyor bize; bu RTÜK Yasası, ne olursa olsun, bugün, Meclisten geçirilecektir diye. (SP sıralarından alkışlar)

Değerli arkadaşlar, bakınız, Resmî Gazetenin 5 Nisan tarihli sayısında bölge müdürlüklerinin kapatılmasıyla ilgili hükümet kararnamesi yayımlandı ve 1 Mayıs gününe kadar kapatılacak bölge müdürlüklerinin hangileri olacağını, kurumlar, Başbakanlığa bildireceklerdi, tahmin ediyorum bildirdiler. Şimdi, ayın 31'ine kadar tam 112 tane bölge müdürlüğü kapatılacak; bu, hepimizi ilgilendiriyor, bütün illeri, bölge müdürlüklerinin olduğu bütün illeri. Şimdi, hükümetten rica ediyoruz, gelin, hangi bölge müdürlüğü kapatılacaksa, şu Mecliste bunu müzakere edelim, kapalı kapılar ardında, afet kararnamesinde yaptığınız gibi, politik, partizanca işlem yapmayın. Hangi bölge müdürlüğü kapatılacaksa, onu, Meclis bilsin, millet bilsin.

..... son olarak, bir belediye başkanı, çektiği faksta -hepimize fakslar geliyor; Anadolu medyasından, gazetelerden, televizyonlardan, belediyelerden- bakınız ne diyor: "Güncelleşecek olan 4676 sayılı RTÜK Kanununun Meclis gündemine getirilmesini istemiyoruz. Demokrasi adına, bu yasanın bir kez daha gözden geçirilmesini temenni ediyoruz." Anadolu'da bir il belediye başkanı... ..

Bugün, hatırı için, baskısı için yasa değiştirdiğiniz patronlar, bilin ki, yarın size karşı da cephe alacaklardır, sizin için de en adi kampanyaları yürüteceklerdir. Bunlar, yeri geldiğinde, bütün Meclis aleyhinde kampanyalar yürüttüler.

Gelin, bir olalım, beraber olalım, doğrusu neyse onu yapalım; Anadolu medyasının sesine kulak verelim, bir avuç patron için milletimizin haklarını heder etmeyelim

ÖMER VEHBİ HATİPOĞLU (Diyarbakır) -

Değerli milletvekilleri, nedir bu RTÜK Yasası; iktidar partilerinin acelesi ne, sıkıntısı ne; ne diye, bu yasayı, bu Meclise bu kadar büyük bir sıkıntıyla dayatmaya çalışıyorlar; öncelikle bunların üzerinde durmak istiyorum.

Bakınız, iki günden beri, bu Meclisin hiç de alışık olmadığı olaylar cereyan ediyor. Dün, sadece RTÜK Yasasına başlamak için, daha önceden konuşacağı ilan edilmiş olan Sağlık Bakanımız konuşturulmak istenmedi. Sağlık Bakanı arka odada otururken, Meclisi idare eden Sayın Başkanvekili, Sağlık Bakanının Cumhurbaşkanını ziyaret edeceği ve bu nedenle de, bu konuşmayı yapamayacağı şeklinde bir açıklama yaptı; ama, açıklama bitmeden -farkında değil- Sayın Sağlık Bakanı burayı teşrif etti ve zorunlu olarak kürsüye geldi, iki üç cümle konuştu.

Bununla da bitmedi; muhalefetin getirdiği usul tartışmasıyla ilgili konuşma yapılırken, bu Meclisin mehabetine asla sığdıramadığım ve geçmişte çok ciddî olaylara neden olan, hatta, belki, bir arkadaşımızın vefat etmesine neden olan, ona benzer

müdahaleler yapıldı. Hükümet sıralarından, Meclisi idare eden Başkana müdahale ediliyor ve "usul tartışması açma" deniliyor.

Sayın milletvekilleri, bu Meclisi idare eden sayın başkanvekilleri, hükümetin memurları değildir.

Şimdi, bu RTÜK Yasası nedir, niçin çıkarılıyor?.. Eğer, muhalefet partilerinin temsilcileri, RTÜK Yasasıyla ilgili ağır ithamlarda, iddialarda bulunurlarsa, belki, değerli milletvekilleri buna tepki gösterirler. Ben söylemiyorum... RTÜK Başkanı diyor ki: "Medya patronları hükümeti tehdit ediyor." Kim söylüyor; RTÜK Başkanı söylüyor. (SP ve AK Parti sıralarından alkışlar)

Şimdi, ben -tabii, hükümet de burada- sesleniyorum: Eğer, gerçekten tehdit altındaysanız, lütfen, çıkın, burada anlatın.

..... Birileri birilerine, medya patronları veya onların temsilcileri veya onların hatırı kırılmaz adamları telefonlar da etmiş olabilir; ama, Allah'a hamt olsun, Saadet Partisi Grubunun herhangi bir üyesine kimse zaten telefon etme cesareti de gösteremez!

BÜLENT ARINÇ (Manisa)

.....Bugün, ne pahasına olursa olsun, RTÜK'le ilgili tasarı bitinceye kadar çalışma süresi uzatılmaktadır. Bunun aleyhinde söz aldım. Aleyhinde söz almamın kişisel veya doğrudan partimle ilgili bir yanı yok. Siyaset kurumunu düşünüyorum, Parlamentonun itibarını düşünüyorum, siyasî partilerin ve değerli milletvekillerimizin kamuoyundaki itibarlarını düşünüyorum ve böyle bir öneriye karşı çıkma gereğini hissediyorum.

AK PARTİ GRUBU ADINA HÜSEYİN ÇELİK (Van) -

Değerli milletvekilleri, biliyorsunuz, demokratik ülkelerde medyanın gücünden söz edilir; ama, güdümlü demokrasilerde veya bizim gibi yarım yamalak demokrasilerde, medyanın gücünden değil, güçlerin medyasından söz edilir. Şimdi, allahaşkına, soruyorum size; Türkiye'de, medyanın gücü mü var; yoksa, güçlerin medyası mı var? Türkiye'de güçlerin medyası var; kendimizi kandırmayalım.

Biliyorsunuz, bu yasanın özü, bu 13 üncü maddedir; yani, eski 29 uncu maddedir. Medya patronlarının devlet ihalelerine girip girmemeleri meselesi, bu yasanın özünü teşkil ediyor. Biliyorsunuz, eski yasada, medya patronlarının borsada işlem yapmalarına ve devlet ihalelerine girmelerine engel vardı; eski 29 uncu maddenin onuncu fıkrası buradan çıkarılmıştır. Değerli milletvekilleri, Amerika Birleşik Devletlerinde, basına uygulanan politikaya "carrot and stick policy" diyorlar; yani "havuç ve sopa politikası." Dünyanın her yerinde, medyaya havuç verilir. Havuç nedir? Bedava hazine arazileri, uzun vadeli, düşük faizli krediler, örtülü ödenekten teşvikler, uçakta indirim, telefonda indirim ve sair gibi avantajlar sağlanır medyaya. Ancak, medya, kendisinin dördüncü güç değil de, birinci güç olduğu gibi bir iddiayla ortaya çıkarsa veya Türkiye'de olduğu gibi, ben yegâne gücüm gibi bir iddiayla ortaya çıkarsa, yürütme gücünün elinde, o medyayı yola getiren, ona hattını, haddini bildiren yasalar vardır; buna da "stick" diyorlar; yani "sopa" diyorlar. Türkiye'de de, oldum olası, bu havuç ve sopa politikası uygulanmaktadır; ancak, bir farkla; sopa, yürütmenin elinde değil, medyanın elindedir. Medya, her zaman, havucunu talep eder ve hükümetler, sürekli olarak, medyaya havuç verir; ancak, havucu kıstığınız zaman, medya, elindeki sopayla hükümetlerin ensesine vurur ve havucunu yine alır. Şimdi, siz, bu kanunla, medya patronlarının elindeki sopayı, âdeta, beysbol sopasına çevirdiniz; ensenize öyle

bir incek ki, öyle bir incek ki, nereden geldiğini bilmeyeceksiniz değerli milletvekilleri!

.....medyaya getirilen bir yığın ceza var. Bakınız, AK Parti olarak, medya, şu anda, en fazla bizim aleyhimize yazıp çiziyor; ama, biz, buna rağmen, basın özgürlüğü adına, gerçekten, hür basın adına, bu şekilde bir yasanın getirilmesine şiddetle karşı çıkıyoruz. Yasaklarla bir yere varamazsınız. Bakınız, internete bile kısıtlamalar, yasaklar getiriyorsunuz. Neredeyse, insanların rüyalarına sansür uygulayacaksınız siz. Eskiden, hatırlar mısınız -şu anda da o uygulama var mı, bilmiyorum- asker mektuplarının üzerine bir damga basarlardı "er mektubudur, görülmüştür" yani, kontrolden geçmiştir. Şimdi, biz diyeceğiz ki, "vatandaş e-mailidir, görülmüştür."

Şimdi, bakınız, RTÜK Başkanı burada. Daha önce, bir yıl kadar önce, frekans ihalesiyle ilgili bütün hazırlıklar tamamlandı ve frekans ihalesi yapılabilsen, neredeyse 1 milyar dolar bu ülkenin bütçesine katkı sağlayacaktık. IMF kapılarında, Dünya Bankasının kapılarında üç kuruş dileneceğimize, bakınız, medya patronlarının vereceği bu parayı, bu ülkenin insanların emrine tahsis ederdik, yapılmadı. Şimdi, bakınız, bunu buradan alıyoruz, Haberleşme Üst Kuruluna ve Telekomünikasyon Kuruluna veriyoruz. Peki, şimdi soruyorum size; bu Haberleşme Üst Kurulu kimlerden oluşuyor, biliyor musunuz?.. Allah rızası için, iktidar kanadına mensup bir milletvekilimiz çıkıp söylesin. Yasakçı mantıklarla, sadece güvenlik mantığıyla, kendi insanına güvenmeyen, kendi medyasına güvenmeyen, kendi kurumlarına güvenmeyen bir anlayışla, biz, nereye kadar gidebiliriz?..

.....
SP GRUBU ADINA AHMET DEMİRCAN (Samsun) -

Yerel medyayı susturuyor. Bakın, yerel medyayı evvela susturdunuz. Türkiye'de ekonomiyi o kadar perişan ettiniz ki, yerel medya zaten yaşayamıyor. Şimdi de son darbeyi vuruyorsunuz, sandalyesine tekmeyi atıyorsunuz. Yerel medyanın sustuğu, Anadolu'nun sesinin sustuğu yerde, Türkiye'de demokrasiden bahsedilemez. Şunu unutmayın ki, güçlerin medyası haline gelmiş olan Türkiye'deki mevcut medya yapısı, siyaseti de demokrasi zemininin dışına çıkarmış, gücün kontrolü altına sokmuş bulunuyor.

ANAP GRUBU ADINA YAŞAR TOPÇU (Sinop) - Bu Parlamento rezil olmaz. Böyle söylerseniz, siz kendinize dokundurursunuz. Bunlar yanlış laflar, maksadını aşan laflar. Siz, buraya -biz konuşmuyoruz, doğru; ama- hazırlanıp gelmiyorsunuz. Ben, sizi 8,5 saattir büyük bir dikkatle dinliyorum. Parti kültürüyle gelip burada konuşuyorsunuz, meseleleri araştırmadan gelip konuşuyorsunuz, konuyu tartışmıyorsunuz, hakaret ediyorsunuz...

MEHMET ERGÜN DAĞCIOĞLU (Tokat) - Anlat da öğrenelim.

YAŞAR TOPÇU (Devamla) - Bir dinleyin... Ben sizi dinledim...

Şimdi, bakın, burada, eğer Türkiye'de sizin tarif ettiğiniz gibi bir hükümet varsa, Türkiye'de sizin tarif ettiğiniz gibi iktidar grupları varsa; yani, buradaki milletvekilleri medya patronlarının adamı, bu bakanlar medya patronlarının bakanı, buradakiler satılmış, rüşvet almışsa, çıkıp o anekdotları okuyorsanız... Size millet muhalefet görevi vermiş. Bakın, benim, burada, elimde -sabahtan beri uğraşıyorum- oylama sonuçları var. Bu yasaya, katılan 280 kişiden 169 kişi kabul oyu vermiş, 110 kişi ret oyu vermiş. Bu 110 ret oyun içerisinde 8 bağımsız var. Üç partinin toplamı 187

kişi ediyor. (SP ve AK Parti sıralarından gürültüler) Dinle, dinle... Söyleyeceğim canım, dinle... Siz buraya tam sayı gelseydiniz -iktidar yarı yarıya gelmişti- bu yasa reddedilirdi. Siz kaç kişi gelmişsiniz; 102 kişi gelmişsiniz.

RAMAZAN TOPRAK (Aksaray)- Eski partin gelmedi.

YAŞAR TOPÇU (Devamla)- Kaçınız yok; 87. 55'i Doğru Yol'dan, 14'ü AK Partiden, 12'si de Saadet Partisinden gelmemiş.

RAMAZAN TOPRAK (Aksaray)- Eski partin gelmedi!

YAŞAR TOPÇU (Devamla)- Şimdi, gelip de oy verenler, eğer sizin dediğiniz gibi, bu ülkenin menfaatlarını medya patronlarına peşkeş çekiyorlarsa, siz de, gelmemek suretiyle peşkeş çekiyorsunuz! (ANAP ve MHP sıralarından alkışlar) Buradan çıkan sonuç budur. Biraz, konuştuğunuz lafların, söylediğiniz şeylerin nereye gittiğini düşünerek söyleyin.

.....
H.ULUÇ GÜRKAN (Ankara)-Anayasaya aykırılık iddiama kaynak teşkil eden Anayasa maddesini sadece okumak istiyorum.

Anayasa madde 167; "Piyasaların denetimi ve dış ticaretin düzenlenmesi" başlığını taşıyor ve maddenin birinci fıkrası doğrudan bu yasa maddesiyle ilgili. Birinci fıkrası şöyle: "Devlet, para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlemlerini sağlayıcı ve geliştirici tedbirleri alır; piyasalarda fiilî veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önler."

Sayın milletvekilleri, biz, bu Anayasaya bağlı kalacağımıza burada yemin ettik. Şimdi hepinizin özgür vicdanınızda bu yemine olan sadakatinizle, burada, medya sermayesinin ihale ve borsa yasağını kaldırmanın tekelleşmeyi önleyici bir önlem mi olduğuna, yoksa önünü mü açmak olduğuna karar vermenizi ve oyunuzu ona göre kullanmanızı diliyorum.

.....
SP GRUBU ADINA MUSTAFA KAMALAK (Kahramanmaraş) -Cumhurbaşkanı sıradan bir insan değildir, her şeyden önce, bir hukukçudur, yüksek hâkimdir, Türkiye'nin en yüksek mahkemesinin eski başkanıdır, Anayasamızın 104 üncü maddesine göre de hukuk devletinin başıdır. Bu nitelikleri taşıyan Cumhurbaşkanı "bu madde Anayasaya aykırıdır" diyor. Şu halde, bu söze kulak vermek gerekir.

Değerli arkadaşlarım, koalisyon ortakları sık sık bir kavram kullanıyor: "Koalisyon adabı."

Değerli arkadaşlarım, koalisyon adabı diye diye, bu hükümet, devlet adabını tahrip etti. Bununla kalmadı, seri kanun çıkararak, Meclisi kanun atölyesine çevirerek hukuku tahrip etti. Anayasayı çiğnedi, çiğnemeye de devam ediyor. (SP sıralarından alkışlar)

LÜTFİ YALMAN (Konya) - Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; vermiş olduğumuz önerge üzerinde söz aldım, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin kanun çıkarma görevi, 57 nci hükümetle birlikte, âdeta, bir yazboz tahtasına çevrildi. Kaldı ki, arkadaşlarımızın sık sık kullandığı bir ifade var; sanki, sindirim sistemini bozma merkezine de çevrildi Türkiye Büyük Millet Meclisi. 57 nci hükümet kanunları çıkarıyor çıkarıyor, ondan sonra da, hem Başbakan hem başbakan yardımcıları hem birkısım bakanlar içlerine sinmediğini ifade ediyorlar. Kaldı ki, ilgili bakanımız yerinde oturuyor, diyor ki; bununla ilgili ben de bir

düzenleme hazırlığı yapıyorum. Böyle şey olmaz; yanlışlık varsa, burada düzenleyelim bunu; yani, şimdi siz, yanlış dediğiniz bir yasayı çıkarıyorsunuz, ondan sonra, arkadan yeni bir yasa tasarısıyla bu yanlışlıkları düzelterek diyorsunuz. Böyle çelişki olmaz,

.....

.....
 ÖMER VEHBİ HATİPOĞLU (Diyarbakır) - Bu maddeyle yerel televizyonlar susturulacak. Siz, bu gece, bu maddeye onay verdiğiniz takdirde, yerel yayıncılığın ipini çekmiş olacaksınız.

Arkadaşlarımız "susturma" sözcüğünden bahsettiler. Bu, hükümeti hiç ilgilendirmiyor; çünkü, zaten, hükümetin kimi üyeleri susmayı marifet biliyor. (SP sıralarından alkışlar)

Şimdi, bakıyorum, gecenin saat 2'sinde, üç çok değerli Başbakan Yardımcımız burada. Acaba, memleketin hangi ciddi sorununu çözmek için ayaktalar, hakikaten merak ediyorum; vatandaşın hangi sorunu çözüyor; işsizlik mi çözüyor?!

VAHİT KAYRICI (Çorum) - Sen kendi konuşmana bak.

ÖMER VEHBİ HATİPOĞLU (Devamla) - Bakın, laf atarsanız daha kötü olursunuz. Dinlemeyi öğrenin.

VAHİT KAYRICI(Çorum) - Edebinle konuş burada.

BAŞKAN - Sayın Hatipoğlu, siz Genel Kurula hitap edin.

ÖMER VEHBİ HATİPOĞLU (Devamla) - Sayın Başbakan Yardımcıları burada. Sayın Bahçeli, zaten, üç yıldan beri susuyor; onu pek ilgilendirmiyor. (MHP sıralarından gürültüler)

VAHİT KAYRICI (Çorum) - Sana mı düştü!.. Edebinle konuş.

ÖMER VEHBİ HATİPOĞLU (Devamla) - İktidar partilerinin sayın temsilcileri susuyor.

YUSUF KIRKPINAR (İzmir) - Edepli konuş!

VAHİT KAYRICI (Çorum) - Edepli konuş biraz.

BAŞKAN - Arkadaşlar...

ÖMER VEHBİ HATİPOĞLU (Devamla) - Siz terbiyeli dinlemeye alışın, ben de konuşurum.

VAHİT KAYRICI (Çorum) - Sen de konuşmayı öğren!

YUSUF KIRKPINAR (İzmir) - Konuşurken edepli konuş!

VAHİT KAYRICI (Çorum) - Konuşmayı öğren. Doğru konuş!

BAŞKAN - Sayın Hatipoğlu, siz Genel Kurula hitap edin.

ÖMER VEHBİ HATİPOĞLU (Devamla) - Saygısızlık nerede burada?! "Sayın" diye başlayarak ifade ediyorum. Siz, burada konuşurmayacak mısınız bizi?! Önce dinlemeyi öğrenin!

VAHİT KAYRICI (Çorum) - İyi... Ben de, başta, sana "sayın" diye başlayarak bir şeyler söyleyeyim sonra.

BAŞKAN - Sayın arkadaşlarım...

Buyurun Sayın Hatipoğlu.

ÖMER VEHBİ HATİPOĞLU (Devamla) - Evet, bu gece burada iyi bir sınav vermiyorsunuz. Yasama Meclisinde, yasa, hukuk, Anayasa ayaklar altına alınıyor. İktidar, hem suçlu hem güçlü. Hiçbir önergemizde konuşurmayacaksınız. Kürsüye geliyoruz, burada da konuşma fırsatı vermiyorsunuz. Ne yapalım peki?! (MHP sıralarından gürültüler)

VAHİT KAYRICI (Çorum) - Edebinle konuşmayı öğrenirsen, edepli dinlenirsin.

YUSUF KIRKPINAR (İzmir) - Konuş!.. Kimse bir şey demiyor.

BAŞKAN - Sayın milletvekilleri, lütfen...

Sayın Hatipoğlu, siz, görüşlerinizi Genel Kurula açıklayınız.

ÖMER VEHBİ HATİPOĞLU (Devamla) -

Medya patronlarının televizyonları var, gazeteleri var, bankaları var, telefon şebekeleri var, enerji şebekeleri var; şimdi başka bir şey daha öğreniyoruz, medya patronlarının bir de hükümetleri varmış; bu gece bunu öğrendik.

Sayın Başkan, sayın milletvekilleri; bu yasa, A'dan Z'ye Anayasaya aykırıdır. Sayın Cumhurbaşkanı, bu yasayı tekrar görüşülmek üzere, buraya gönderecektir; bundan hiç kimsenin kuşkusu yok. Sayın Cumhurbaşkanından geçerse, elbette ki, Anayasa Mahkemesinden dönecektir; ama, siz, medya patronlarına, bu yasayı geçirmek suretiyle, iki üç aylık bir süre veriyorsunuz. Bütün yerel televizyonlar, bu iki üç aylık sürede, medya patronlarının, o tekeli patronların eline geçecektir, satın alacaklardır. Hiçbir yerel televizyon veya gazete, bu şartlar altında yayını sürdürmeyecektir, 100-150 milyarlık para cezasını verme imkânına sahip olamayacaklardır.

AK PARTİ GRUBU ADINA MAHMUT GÖKSU (Adıyaman)-

Bu yasa, Avrupa Konseyinin 23 sayılı tavsiye kararına aykırıdır.

Bu yasa, ayrıca, 24 Mart 2001'de Resmî Gazetede yayımlanan Ulusal Programa da terstir değerli arkadaşlar. O gün hükümet diyordu ki: "RTÜK'te, mevcut aşamada, kurumsal bir değişikliğe gidilmesine ihtiyaç yoktur." Kurumsal bir değişikliğe gidilmesine ihtiyaç yokken, niçin böyle bir değişikliği hissettiniz de, alelacele, gece yarısı, yangından mal kaçırırçasına bu yasayı çıkarmayı önplana aldınız?

Değerli arkadaşlar, yine, yayın ihlali durumunda yerel televizyonlar tamamıyla susmuş olacaktır. Bugün, 25 000 000 liralık Üst Kurul payını bile ödemeyen 200 kadar yayın kuruluşu varken, 5 milyar ile 100 milyar arasında cezayı nasıl ödeyecek? Bugün, Anadolu'da yerel medyamız, televizyonlar, radyolar, gazeteler bodrum katlarında, izbe yerlerde, belki de sağlıksız ortamlarda yayın yapma gayreti içerisindeyken, siz, onlara, milyarlarca, yüz milyarlarca ceza keserseniz, o insanları susturacaksınız.

.....
SP GRUBU ADINA MUSTAFA KAMALAK (Kahramanmaraş) -

Üçüncü olarak da, değerli arkadaşlarım, Radyo ve Televizyon Üst Kurulunu, Başbakanlık Denetleme Kurulu denetleyecektir; yani, tam anlamıyla Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, yürütmenin, Bakanlar Kurulunun kontrolünde olacaktır. Bu kontrole riayet etmeyen televizyon kuruluşları da, biraz önce belirttiğim gibi, 375 milyar liraya kadar yükselen para cezalarıyla susturulacaktır.

Değerli arkadaşlarım, iş bununla da kalmıyor. Bu kanuna göre, bir radyo yahut televizyon sahibi, o kuruluşun yüzde 50'sine sahip olabilecektir, kamu ihalelerine girebilecektir.

Değerli arkadaşlarım, yapılan bir araştırmaya göre, halihazırda hiçbir radyo ve televizyonun izlenme oranı yüzde 15'i bulmamaktadır; yüzde 20'yi aştığı takdirde falan filan; düşünün sonunu...

Değerli arkadaşlarım, iş bununla da kalmıyor. Medya patronları ihalelere girebilecektir, borsaya girebilecektir. Değerli arkadaşlarım, borsa, hassas bir kavramdır.

Radyoya, televizyona sahip olan kişi yahut kurumların borsada oynamasının, borsaya girmesinin Türk piyasasını ne hale getireceğini, Allah korusun, hep beraber göreceğiz.

Bakin, bir gecede faiz oranı yüzde 7 500'lere kadar çıktı bu ülkede. Bunda medyanın payı vardır. Dünyada, bir yıl içerisinde en fazla değer kaybeden para Türk Lirasıdır.

.....

Genel Kurul Tutanağı

21. Dönem 4. Yasama Yılı 99. Birleşim

14/Mayıs /2002 Salı²⁹⁴

(Genel Kurulda RTÜK Başkanı Nuri Kayış'a atıflarda bulunulmaktadır.)

.....

RAMAZAN TOPRAK (Devamla) - Bu yasa çıkarıldığı takdirde, bu yasayı birinci derecede uygulama durumunda olan ve Genel Kurulu şerefliendiren onurlu bir bürokrat, üstelik, Demokratik Sol Partinin kontenjanından RTÜK Başkanlığına seçilen Sayın Nuri Kayış, sesini 70 milyon Türk Milletine duyurdu; ama, galiba, birileri duymak istemiyor. Sayın Nuri Kayış'ın onurlu çıkışından, onurlu isyanından, belki duymamış olanlar için, birkaç cümle nakletmek istiyorum. Kendisinin hiçbir siyasî kişiliği yok; ne iktidar ne muhalefet... Tamamen, birinci derecede bu yasayı uygulayacak insan olarak, kişi olarak, onurlu bir bürokrat olarak, bu RTÜK'leme yasasının Türk Milletinin başına neler getireceğini, Sayın Nuri Kayış'ın ağzından, birkaç cümleyle ifade etmek istiyorum:

"Bu kanunla, televizyon ve radyo sahiplerinin devlet ihalelerine girmelerinin önündeki tüm engeller ortadan kaldırılmaktadır. Böylece, yayın kuruluşları, bu güçlerini kullanarak, devlet ihalelerinde iktidar, bürokrasi ve diğer firmalar nezdinde baskı oluşturabilecek, haksız rekabete yol açabileceklerdir.

Kanun, televizyon sahiplerinin menkul kıymetler borsasında işlem yapmalarını da serbest bırakmaktadır. Borsanın spekülasyona çok açık bir yapısının olması ve medyanın borsa spekülasyonlarında kolaylıkla kullanılabileceği gerçeği, bu düzenlemeyi de sakıncalı kılmaktadır.

Gündemdeki kanun Meclisten aynen geçerse, medyada zaten var olan tekelleşme ve kartelleşme olgusu hız kazanacak, kamuoyu birkaç medya patronunun dilediği gibi şekillenecek, halkın haber alma özgürlüğü ciddi şekilde kısıtlanacaktır.

4676 sayılı Kanun, RTÜK üyelerinin seçimini de yeni bir esasa bağlamaktadır. Bugün RTÜK üyelerinin tamamı Meclis tarafından seçilirken, kanunda, 5'inin Meclis, 4'ünün hükümet tarafından seçilmesi öngörülmektedir. Mevcut siyasî tablo içinde, 7 RTÜK üyesi iktidar partileri tarafından belirlenmiş olacaktır. Bugün, Avrupa ülkelerinden 8'inde, RTÜK muadili üst kurulların tüm üyeleri meclisler tarafından seçilmektedir."

²⁹⁴ 4676 Sayılı Kanunun Cumhurbaşkanı'nın vetosu ile geri dönmesi sonrasında gerçekleştirilen TBMM Genel Kurulu Görüşmelerinin derlenip, çalışmanın amacına uygun olanların seçilmesi ile hazırlanmıştır. Ayrıca III. Bölümde 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun Üzerinde Değişiklik Çalışmaları'nda İtibari İkinci Aşama adlı başlık altında tutanakta geçen konuşmalara atıf yapılmıştır.

Bir parantez: AB üyeliğinin son zamanlarda ticaretini yapan bazı siyasiler var. Bu siyasilerin geçmişte elinde çok malzeme vardı. Bu malzemeler tükendiği için, bugün AB üyesi, âdeta sefalet içine itilmiş insanlarımıza bir nimet gibi sunulmuş, Avrupa Birliğinin ticaretini yapan siyasî simsarlar ortalıkta cirit atmaktadırlar. Bir taraftan AB simsarlığı yapan insanlar, diğer taraftan AB normlarını ayaklar altına atan bir düzenlemeyi, birtakım patronların emretmesi nedeniyle, Türk Milletine direktörlük ederler.

RTÜK Başkanımızın eleştirilerine devam ediyorum: "Kanun, RTÜK'ün özelliğini ortadan kaldırmaktadır. RTÜK'ün denetimi, üyeleri Bakanlar Kurulu tarafından seçilen, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kuruluna bırakılmaktadır. Oysa, RTÜK'ün denetiminin yine özerk bir kuruluş olan Sayıştay tarafından yapılması uygun olur. Avrupa Birliği üyelerinde radyo ve televizyon alanında düzenleyici görev yapan RTÜK benzeri kurum ve kuruluşların en önemli özelliği özerk ve tarafsız olmalarıdır. RTÜK'ün Yüksek Denetleme Kurulunun denetimine tabi kılınması, özerklik ve tarafsızlığının son bulması anlamına gelir."

Değerli milletvekilleri, bu, onurlu bir bürokratin feryadıdır, isyanıdır. Türk Milletinin, umarım, kükreyen sesi bu Mecliste galip gelir. Birilerinin ifade edemeyeceğim sesleri, umarım, Mecliste kesilir.

FAHRETTİN KUKARACI (Devamla) - Ancak, ne var ki, maalesef, 2000'li yıllarda, susturulan Türkiye'yle karşılaşmıştır. Türkiye susturulmuştur, siyaset susturulmuştur, toplum susturulmuştur, bilim adamları susturulmuştur. Şimdi de, ihaleyle, çıkarla, tekelleşmeyle ilgisi olmayan medya susturulmak istenmektedir.

Haklarını yememek lazım; susturulmayan ve hatta, beslenen medya da vardır. Zaten, RTÜK Kanununun ardında, bu beslenen medyanın âli menfaatları bulunmaktadır ve birkısım medyanın bu âli menfaatları karşısında da hükümetin boynu kıldan ince görünmektedir.

Bu kanunun Türk medyasına ve tabii, Türk demokrasisine hayır getirmeyeceğini düşünüyor, bu duygularla saygılar sunuyorum. (SP sıralarından alkışlar)

.....

BÜLENT ARINÇ (Manisa) - Sayın Nuri Kayış'ın, bu kürsüden, bu ithamları yapan kişiye cevap verme hakkı olsaydı, Sayın Mıstıkoğlu, zaten, bu zamana kadar beklemezdi.

Değerli arkadaşşıma şunu hatırlatmak istiyorum; sizin de, Başkan olarak müdahalenizi arz ediyorum. Sayın Başkan, bu tasarıya niçin karşı olduğunu, altında imzası olan mektuplarıyla, gerekçeli olarak bütün milletvekillerine göndermiştir. Kendisinin seçimiyle veya seçilmemesiyle de uzaktan yakından bir ilgisi yoktur. Sayın Kayış, bu Mecliste, DSP'nin gösterdiği adaylar içerisinde seçilmiş değerli bir insandır. Özerk bir kurumu, böylesine küçültmek, böylesine incitmek, bu Meclisin çatısı altında kimseye yakışmaz. (AK Parti sıralarından alkışlar)

.....

AK PARTİ GRUBU ADINA İSMAİL ÖZGÜN (Balıkesir) - Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; hepinizi hürmetle selamlıyorum.

Değerli milletvekilleri, biraz önce, iktidara mensup bir milletvekili, buradan, milletin kürsüsünden, bu RTÜK Kanununa milletin karşı olmadığını söyledi. Şimdi, değerli milletvekilleri -buradan özellikle iktidar milletvekillerine sesleniyorum- sizin

milletten haberiniz yok. Sayın Kayış demiş ki: "RTÜK, Başbakanlığa bağlı bir kuruluş konumuna getiriliyor; radyo ve televizyonları denetleyen bir kuruluş siyasî iradenin emrinde olursa, o zaman siyasî irade istediği radyo ve televizyonu kapattırarak, onların üzerinde baskı oluşturabilecektir." Doğru söylememiş mi; siz, bu kanunla, bunu yapmak istemiyor musunuz?! Evet, doğru söylemiş. Gelip, şimdi, doğru söylenmiş olan bu sözleri, üstelik burada kendini savunma hakkı da olmayan bir bürokrata buradan konuşmak doğru değil. bu kanunla, siz, televizyon ve radyo sahiplerinin devlet ihalelerine girmelerinin önündeki tüm engelleri ortadan kaldırılıyorsunuz. Bunun yanında, bu kanunla, televizyon sahiplerinin Menkul Kıymetler Borsasında işlem yapmalarını serbest bırakacaksınız. Borsada birtakım spekülasyonlar ileride orta yere çıkabilir.

Yine, bu kanunla, RTÜK'ün özerkliğini ortadan kaldırılıyorsunuz. Avrupa Birliği ülkelerinde bu tür kurumlar daha özerk ve daha tarafsız.

Değerli arkadaşlar, yine, bu kanunla, siz, ağır cezalar getiriyorsunuz; özellikle yerel televizyonları ve radyoları, yarın yerle bir edeceksiniz. Bu yerel medyamız, getirilen ağır cezaların altından kalkamayacak ve onların tarafsız, objektif yayıncılığını bu şekilde önlemiş olacaksınız.

.....

Genel Kurul Tutanağı

21. Dönem 4. Yasama Yılı 125. Birleşim

02/Ağustos/2002 Cuma

BAŞKAN - Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Teklifinin 7 nci maddesinin açık oylama sonuçlarını açıklıyorum:

BAŞKAN - 8 inci maddeyi okutuyorum:

MADDE 8.- A) 13.4.1994 tarihli ve 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasına aşağıdaki hükümler eklenmiştir.

"Ayrıca, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir. Bu yayınlar, Cumhuriyetin Anayasada belirtilen temel niteliklerine, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı olamaz. Bu yayınların yapılmasına ve denetimine ilişkin usul ve esaslar, Üst Kurulca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir."

B) Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasının (f) ve (v) bendleri aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"f) Özel hayatın gizliliğine saygılı olunması."

"v) Yayınların şiddet kullanımını özendirici veya ırkçı nefret duygularını kışkırtıcı nitelikte olmaması."

C) Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun 26 ncı maddesinin birinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Bu Kanuna aykırı olmamak kaydıyla, yayınların yeniden iletimi serbesttir. Yeniden iletime ilişkin usul ve esaslar, Üst Kurulca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir."

.....

ERTUĞRUL YALÇINBAYIR (Devamla) Yine, programımızın doğu ve güneydoğu bölümünde, bu bölgemizdeki kültürel farklılıklar, partimiz tarafından zenginlik kabul edilmektedir. Resmî dil ve eğitim dili, Türkçe olmak şartıyla Türkçe dışındaki dillerde yayın dahil, kültürel faaliyetlerin yapılabilmesini, partimiz, ülkemizdeki birlik ve bütünlüğü zedeleyen değil, güçlendiren ve pekiştiren bir zenginlik olarak görmektedir.

Yine, biz, bu hususlarla ilgili görüşlerimizi RTÜK Yasası sırasında belirttik ve değiştirilen RTÜK Yasasının görüşülmesi sırasında getirilen düzenlemelerin evrensel kurallara aykırılığını ifade ettik ve yine, ayrıca, orada, yayınların karamsarlık, umutsuzluk eğilimlerini körükleyici nitelikte olması kaydının yanlış olduğu belirttik ve sonuçta, bunlar, buraya bu şekilde geliyor.

Değerli milletvekilleri, daha çok üretmek için özgürlük ortamını genişletmek ve derinleştirmek hepimizin görevi.

.....

DSP GRUBU ADINA AHMET TAN (İstanbul)-

MUSTAFA SAİT GÖNEN (Konya) – (MHP)Bugün Yugoslavya'nın durumunu ve Türkiyemizin durumunu dikkate almanızı istirham ediyorum. Yani, bu topraklarda "Türk" kelimesi, bin yıldan daha fazla bir arada yaşamış, aynı tarihi ve aynı kaderi paylaşmış olan vatan evlatlarının kültürel ve millî mutabakatının üst kimliğidir. Türkçe de, bu üst kimliğin birbiriyle anlaşabildiği yegâne dildir.

Değerli arkadaşlar, anadilde yayın hakkının eğitim hakkıyla bir arada ele alınması gerekir. Bunda temel problem, birkısım Türk vatandaşlarının farklı kültürel özelliklerinin bir hak olarak kabul ve tescil edilip, bunun yasalarla düzenlenmesidir. Böylece, bu farklı özelliğe, hukukî sonuçlar doğuracak bir statü tanınmış olacaktır. Bu, millî bünyemizi ve ahengimizi bozacak, farklı dilleri kullanan kardeşlerimiz için de en büyük kötülük olacağına inandığımız azınlık statüsüdür ve bu bir dayatmadır.

Bakın değerli arkadaşlar, Avrupa Birliği ülkeleri, bu birliği oluştururken, kendi aralarında "her ülke kendi azınlığını kendi belirler" kararı almışlar ve birlik üyesi ülkelere baktığımızda, bunun bir sonucu olarak, Musevi cemaati, birlik üyelerinden birinde azınlık statüsündeyken, bir başka birlik üyesinde azınlık statüsünde değildir ve bugün, bize, Türkiye Cumhuriyetinin azınlıkları Lozan'la belli olduğu halde "sendeki azınlıkları ben belirlerim" statüsü dayatılmak istenmektedir.

Kürtçe yayın hakkı ve Kürtçenin yayın alanında kullanımının kurumsal bir biçimde geliştirilmesi, PKK, KADEK tarafından, Kürt birliğinin demokratik yollardan tescili için önemli bir araç olarak görülmektedir. Bu yayınlar, haber programları ve kültürel amaçlı programları mı kapsayacak; yoksa, bütün lehçelerin ve ağızların öğretilmesini mi amaçlayacak? Eğitim programları mı olacak; yoksa, oylarınız sayesinde, terör örgütü PKK ya da KADEK'in meşru iletişim ve haberleşme ağı halini mi alacak?!

Değerli arkadaşlar, tekrar düşünün; Türk Milleti ve tarih önünde mahkûm olmak istemiyorsanız, tekrar düşünün. Şunu bilin ki, iki gündür burada sergilenen teslimiyetçi, zavallı tavır, bu milletin gözünden kaçmayacaktır.

.....

MEHMET SAĞLAM (Kahramanmaraş) - Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; gecenin bu saatinde fazla vaktinizi almak istemiyorum. (MHP sıralarından "alma, alma" sesleri)

Maddede "Ayrıca, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir. Bu yayınlar, cumhuriyetin Anayasada belirtilen temel niteliklerine, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı olamaz" deniliyor. Biz, önergemizde "bölünmez bütünlüğüne" den sonra "ve resmî dilin ve eğitim dilinin Türkçe olması temeline aykırı olamaz" diyoruz. Sadece, bu yayınlarda, bir kere daha, Anayasanın amir hükmü olan, resmî dilin ve eğitim dilinin Türkçe olmasını vurgulamaya çalışıyoruz.

Ayrıca da, RTÜK'e; yani, Üst Kurula, lütfen, bu usul ve esasları tespit ederken, belirtilen temel ilkeleri dikkate al diyoruz. Bunun, hiçbir zararı olmadığı gibi, bazı yayınların, sadece farklı dil ve lehçede yayın yapılırken, hiçbir zaman, Anayasanın resmî dille ilgili, eğitim diliyle ilgili hükümlerinin ihmal edilmemesini vurgulamaya çalışıyoruz. Neden; şimdi, başından itibaren, Türkiye'de, Ulusal Programdaki eğitim dili ile anadilin öğrenilmesinin önündeki engellerin kaldırılması meselesi karıştırıldı. Binlerce genç, daha üniversitede, eğitim dilini farklı dilde istiyoruz diye gösteriler yaptı. Burada, Avrupa Birliğiyle ilgili, özellikle Ulusal Programla ilgili, gerçekten, Avrupa'nın bizden ne istediğini, bizim Ulusal Programa ne yazdığımızı, gençlerimize de medyamıza da gazetelerimize de hatta bazı devlet adamlarımıza da anlatamadığımız anlaşılıyor. Eğitim dilinin Türkçe'den başka bir dil olmasını bizden isteyen yok, Ulusal Programda böyle bir hüküm yok. Dolayısıyla, RTÜK'le ilgili, yayınlarla ilgili konuda da, resmî dilin ve eğitim dilinin -tekrar vurguluyorum, bir dili öğrenmek başka bir şey- Türkçe'den başka bir dil olması konusunda herhangi bir hüküm yok. Anayasanın amir hükmü bu; bunun için bunu koymaya çalıştık.

EK 2

10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 4676 Sayılı Kanun'a İtirazları ve İtiraz Gerekçeleri

1. 4676 sayılı Yasanın 2. maddesiyle değiştirilen 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Yasanın 4 üncü maddesinde, radyo, televizyon ve veri yayınlarında uyulması gereken yayın ilkelerine yer verilmiştir.

a) Maddede öngörülen yasaklara aykırı eylemler para cezaları ile cezalandırılmaktadır. Cezaların idarî para cezası niteliğini taşıması, özgürlüğü bağlayıcı cezaya çevrilme olanağı bulunmaması ayırık tutulursa, yüksek tutarlara erişen bu tür cezaların yargı organlarınca hükmolunan para cezalarıyla benzer sonuç ve etkiler yaratacağı kuşkusuz olduğuna göre, Anayasanın 38 inci maddesindeki suç ve cezalara ilişkin esasların ve ceza hukukunun genel ilkelerinin maddenin düzenlenmesinde dikkate alınması gerekir. Ceza hukukunun temel ilkelerinden olan “kanunsuz suç ve ceza olamayacağı” kuralının bir gereği olarak, ceza alanında yapılan düzenlemelerde yasakların ve ceza gerektiren eylemlerin öğelerinin açık ve kuşkuya yer bırakmayacak biçimde belirtilmesi zorunludur. Oysa, maddedeki kimi yasaklar açıkça tanımlanmamış, içeriği tartışmalı genel kavramlar ile yetinilmiştir. Nitekim anılan maddenin ikinci fıkrasının (k) bendinde, “korku salacak yayın yapılmaması”, (v) bendinde de, “Yayınların karamsarlık, umutsuzluk, ...eğilimlerini körükleyici... nitelikte olmaması” yayın ilkesi olarak sayılmıştır. Bir yayının korku salacak ya da karamsarlık ve umutsuzluk duygularını körükleyici nitelikte olması kişilere göre değiştiğinden, bu ilkelerin belirgin olmadığı, nesnel içerik taşımadığı açıktır. Belirtilen ilkelere aykırı yayın yapılması, Yasanın 33 üncü maddesi uyarınca yüksek tutarlarda para cezaları uygulanmasını gerektirmektedir. Belirgin ve nesnel olmayan ilkelere uyulması zorunluluğu, yayın kuruluşlarında tedirginlik yaratacak, radyo ve televizyonların doğru ve yansız yayın yapmaları, yurt ve dünya gerçeklerinin halka duyurulmasına engel oluşturacaktır. Böylece toplumun doğru ve yansız haber alma hakkı zedelenecektir. Ceza hukukunun “kanunsuz suç ve ceza olamayacağı” temel ilkesinin gereği olarak, yasaklanan ve yaptırım öngörülen eylemlerin açık biçimde, kuşkuya yer bırakmayacak belirginlikte düzenlenmesi gerekir. Oysa, yukarıda belirtilen yayın ilkeleri içeriği tartışmalı genel kavramlarla anlatılmıştır.

b) Anılan maddenin ikinci fıkrasının (c) bendinde, “Yayıncılığın, gerek yayın organı, gerekse hisse sahipleri ve üçüncü derece dahil olmak üzere üçüncü dereceye kadar kan ve sıhrî hısımları veya bir başka gerçek veya tüzel kişinin haksız çıkarları doğrultusunda kullanılmaması” öngörülmüştür.

Söz konusu bentte getirilen yasak, kim olursa olsun “bir başka gerçek veya tüzel kişinin haksız çıkarları” yönünden de geçerli olduğuna göre, ayrıca “hisse sahipleri” ve “onların üçüncü dereceye kadar kan ve sıhrî hısımları”na metinde yer verilmesine gerek bulunmamaktadır.

2. 4676 sayılı Yasanın 3 üncü maddesiyle değiştirilen 3984 sayılı Yasanın 6 ncı maddesinde,

a) Radyo ve Televizyon Üst Kurulu üyelerinin “meslekleriyle ilgili konularda kamu veya özel kuruluşlarda en az on yıl görev yapmış, meslekî açıdan yeterli bilgiye, deneyime ... sahip, otuz yaşını doldurmuş kişiler arasından” seçileceği belirtilmiştir.

Maddenin önceki metninde, Üst Kurul üyelerinde “basın, yayın, iletişim ve teknolojisi, kültür, din, eğitim, hukuk alanlarında birikimi” olma nitelikleri aranmışken, bu niteliklere yeni metinde yer verilmemiştir. Yeni metindeki “meslekî açıdan yeterli bilgiye ve deneyime sahip olma” koşulunun, önceki metinde öngörülen niteliklere göre yetersizliği açıktır. “Meslekî” bilgi ve deneyim, her zaman radyo ve televizyon yayıncılığı ile ilgili olmayabilecektir.

Radyo ve televizyon yayıncılığı konusunda çok önemli görevler üstlenen Üst Kurula seçilecek üyelere, “basın, yayın, iletişim ve teknolojisi, kültür, din, eğitim ve hukuk” alanlarında birikimi olma niteliğinin aranmaması bir eksiklik olarak değerlendirilmiştir.

b) Üst Kurul üyelerinden beşinin, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı oluşum formülüne göre belirlenecek kontenjan doğrultusunda siyasî parti gruplarınca önerileceği ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca seçileceği belirtilmiştir.

Bu yöntemle yapılan seçimlerde, genellikle siyasî kimliği olanların yeğlendiği bilinen bir gerçektir. Radyo ve televizyon yayıncılığında çok önemli yetkilerle donatılan ve yansız olarak görev yapması gereken Üst Kurula siyasî kimlikli kişilerin seçimine olanak sağlayan yöntemin uygun ve doğru olmayacağı açıktır.

c) Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca, Başkanlık Divanı oluşum formülüne göre belirlenecek kontenjan doğrultusunda siyasî parti gruplarınca gösterilecek kişilerin Üst Kurul üyeliğine seçileceği belirtilirken, bu kişilerin seçilmemesi durumunda nasıl bir yöntem izleneceği de açıklığa kavuşturulmamıştır.

Gerçi, 4676 sayılı Yasa'nın geçici 4 üncü maddesinde, “Siyasî parti gruplarınca gösterilen adayların; Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca işaret oyuyla ayrı ayrı oylanmaları suretiyle seçimleri yapılır. Seçilemeyen adaylar yerine ilgili siyasî parti gruplarınca yeni adaylar bildirilir” denilmektedir. Ancak, geçici madde düzenlemesi, yapılacak ilk seçimlere ilişkin olup, sonraki seçimler yönünden bir anlam taşımamaktadır.

Bu nedenle, seçim yöntemi yönünden Yasanın 6 ncı maddesinde gerekli düzenlemenin yapılması uygun olacaktır.

3. 4676 sayılı Yasanın 5 inci maddesiyle değiştirilen 3984 sayılı Yasanın 9 uncu maddesinin son fıkrasında, Üst Kurulun, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun denetimine bağlı olduğu belirtilmiştir.

3984 sayılı Yasanın 5 inci maddesinde, Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun, kamu tüzel kişiliğine sahip, özerk ve yansız bir Kurul olduğu vurgulanmıştır.

Özerk ve yansız bir kamu tüzel kişiliğinin Başbakanlığa bağlı Yüksek Denetleme Kurulunca denetlenmesi, “tarafsızlık” niteliği ile bağdaşmamaktadır.

Üst Kurulun denetlenmesi görev ve yetkisinin, Anayasanın 160 ncı maddesiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi adına denetim yapma görev ve yetkisiyle donatılan ve bağımsız bir Yüksek Denetleme Organı olan Sayıştaya verilmesi, Üst Kurulun “özerk ve tarafsız” yapısına daha uygun düşecektir.

4. 4676 sayılı Yasanın 7 nci maddesiyle değiştirilen 3984 sayılı Yasanın 12 nci Maddesinin,

- Birinci fıkrasının (d) bendinde, radyo ve televizyon kuruluşlarına 33 üncü madde uyarınca verilecek idarî para cezaları Üst Kurulun gelirleri arasında gösterilmiş;

- Beşinci fıkrasında da, Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun yıllık bütçesinden harcanmayan tutarın, yıl sonunda yurt içinde kültür ve doğa varlıklarının, yurt dışında Türk kültür varlıklarının korunması ve ihyası amacıyla Kültür Bakanlığı adına bir kamu bankasında açılan hesaba aktarılacağı kurala bağlanmıştır.

4676 sayılı Yasanın 16 ncı maddesiyle değiştirilen 3984 sayılı Yasanın 33 üncü maddesinde, Üst Kurulun, öngördüğü yükümlülükleri yerine getirmeyen, izin koşullarına uymayan, yayın ilkelerine ve bu Yasada belirtilen diğer esaslara aykırı yayın yapan özel radyo ve televizyon kuruluşlarını uyaracağı; aykırılığın yinelenmesi durumunda bu kuruluşlara idarî para cezası uygulayacağı belirtilmiştir.

Görüldüğü gibi, Üst Kurulun gelirleri arasında gösterilen idarî para cezaları, Üst Kurulca verilen para cezalarıdır. Bu durum, Üst Kurulun idarî para cezası verirken yanlı ve keyfi davranabileceği kuşkusuna neden olabilecektir. Para cezalarının çok yüksek tutarlarda olması ve alt-üst sınırları arasındaki genişlik, bu kuşkuyu daha da artıracaktır.

Bu nedenle, idarî para cezalarının Üst Kurulun gelirleri arasından çıkarılarak Hazineye bırakılması uygun olacaktır. Üstelik bu yöntem, Yasanın aynı maddesinde, “Üst Kurul, gerektiği takdirde her yıl için yapacağı işlerin programını hazırlayarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı bütçesinden verilmesi gereken ödenek tutarını Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunar.” düzenlemesi bulunduğu göre bir sorun da yaratmayacaktır.

Öte yandan, anılan maddenin beşinci fıkrasında, Üst Kurulun gelir fazlasının, yıl sonunda, Kültür Bakanlığı adına bir kamu bankasında açılacak hesaba aktarılacağı belirtilerek yeni bir fon yaratılmaktadır.

Kamu giderlerinin disipline edilebilmesi ve gider hesaplarının sağlıklı tutulabilmesi, ülkemizin büyük sorunu olan enflasyonla savaşmada önemli yer tutmaktadır. Bu nedenle, ekonomik programda, bütçe disiplini dışında yaygın bir uygulama alanı bulan fon yönteminin sona erdirilmesi öngörülmüş ve fonların tasfiyesi için yasa çalışmasına hız verilmiştir.

Bu aşamada yeni bir fon yaratılmasının ekonomik programla bağdaşmayacağı gözönünde bulundurularak, Üst Kurulun yıllık gelir fazlasının Hazineye aktarılmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

5. 4676 sayılı Yasanın 12 nci maddesiyle, 3984 sayılı Yasanın 28 inci maddesinin altıncı ve sekizinci fıkraları değiştirilmektedir.

a) Maddenin değişik altıncı fıkrasında, gerçek ve tüzel kişilerin kişilik haklarına saldırdığı niteliği taşıyan yayınlar ile gerçeğe aykırı olduğu savlanan yayınlara karşı başvuru üzerine mahkemece düzeltme ve yanıt hakkının tanınmasına karar verilmesine karşın, yayın kuruluşunun bu hakkın kullanılmasına ilişkin yayını yapmaması ya da karara uygun biçimde yapmaması ya da geciktirmesi durumlarında uygulanacak yaptırımlar düzenlenmiştir.

Fıkra göre, bu durumda, ilgili kuruluşun yayınlardan sorumlu en üst yöneticisi ile kuruluşun sahibi olan anonim şirketim yönetim kurulu başkanına otuz

milyar liradan doksan milyar liraya kadar ağır para cezası verilecek; ayrıca, kuruluşu, Üst Kurulca, eylemin ağırlığına göre üç aya kadar gelir getirici yayın yapma yasağı uygulanabilecektir. Fiilin ikinci kez yinelenmesi durumunda yayın izni iptal edilecek ve en yüksek para cezasına hükmolunacaktır.

Bu fıkroda öngörülen para cezalarının tutarı, özellikle bölgesel ve yerel yayın yapan kuruluş yönünden son derece yüksektir. Üst kurulun ayrıca üç aya kadar gelir getirici yayın yasağı uygulaması durumunda, pek çok radyo ve televizyon kuruluşu, altından kalkılamaz parasal sorunlar nedeniyle yayınına son vermek zorunda kalacaktır.

Bu nedenle, altıncı fıkradaki düzenleme, ölçülülük ilkesine ve çoğulcu demokrasinin gereklerine uygun düşmemektedir.

Öte yandan, fıkroda öngörülen para cezasının alt ve üst sınırları arasında takdire bırakılan alanın tutar olarak genişliği, uygulamada, yorum ve değerlendirme farklılıklarına dayalı olarak eşitsizlik, çelişki ve haksızlık yaratabilecek ve keyfiliğe yol açabilecektir.

Para cezası ile bu cezaların uygulanmasını gerektiren eylemler arasındaki oransızlık ve ölçsüzlük ile cezaların alt ve üst sınırları arasındaki dengesiz farklılık, 4676 sayılı Yasanın 16 ncı maddesiyle değiştirilen 3984 sayılı Yasanın 33 üncü maddesi ile yine 4676 sayılı Yasanın 17 nci maddesiyle 3984 sayılı Yasaya eklenen ek 2 nci maddede de bulunmaktadır. Bu nedenle, yukarıda yapılan değerlendirmeler anılan düzenlemeler yönünden de geçerlidir.

b) Maddenin değişik sekizinci fıkrasında, tazminat talebinin haklı görülmesi durumunda tazminat tutarının, on milyar liradan az olmamak koşuluyla fiilin ağırlık derecesine göre belirleneceği; bu maddeye göre açılacak manevi tazminat davalarında yargıcın uygunluk (tensip) kararı ile birlikte bilirkişiyi de atayacağı belirtilmiştir.

Yapılan değişiklikte, hüküm altına alınacak tazminatın alt sınırı yasa ile belirlenmiş; böylece, yargıcın takdir hakkı sınırlandırılmış, hatta tümüyle ortadan kaldırılmıştır.

Kişinin, kişilik değerlerine saldırıyla oluşacak zarar tutarının yasa ile belirlenmesi, sorumluluk konusunu düzenleyen hukukun temel kurallarıyla bağdaşmamaktadır. Manevî tazminat tutarı, her somut olayın özelliği ve istem gözetilerek yargıç tarafından takdir edilir. Manevî tazminat davasına yol açan yayının gerçek olmasına karşın, kullanılan sözlerle sınır aşılmış olabilir ve bu aşma derecesi her olayda farklılık gösterebilir. Yine, böyle bir yayına, zarar görenin davranışı da neden olabilir. Bütün bu olgular, istenecek ve hüküm altına alınacak tazminat tutarının belirlenmesinde önemli etkenlerdir. Bu nedenle, hükmedilecek tazminat tutarının alt sınırının bir yasal düzenlemeyle belirlenmesi hukukun genel ilkelerine uygun düşmemektedir.

Ayrıca, kişilik haklarına saldırıya ilişkin tazminat davaları Borçlar Yasasının 49 uncu maddesinde düzenlenmiştir. Dava, özel hukuk alanında açılmış bir tazminat davası niteliğindedir. Türk Hukukunda, özel hukuk alanındaki tazminat davalarına yasa koyucunun karışması ve alt sınırı belirlemesi yolunda bir uygulama yerleşmemiştir. Bu tür alt sınır tutarını belirlemek ceza hukukuna özgü bir uygulamadır ve Devletin cezalandırma hakkından kaynaklanmaktadır. Özel hukuk alanındaki bu tür uygulamalar, tazminat yaptırımını, gerçek zararı ve kimi durumlarda zarar gören kişinin istemini de aşan ve haksız zenginleşmesine neden olan bir tür ceza yaptırımını niteliğine büründürmektedir.

Öte yandan, yapılan değişiklikler, tazminat davalarında yargıca bilirkişi atama zorunluluğu getirmektedir.

Oysa, teknik bir konuda da olsa, bilirkişilerin görüşü yargıcı bağlamamaktadır. Hukuk Usulü Muhakemeleri Yasasının 275 inci maddesine göre, yargıçlık mesleğinin gerektirdiği genel ve hukuksal bilgi ile çözümlenmesi olanaklı konularda bilirkişi incelemesi yaptırılmaz.

Bu nedenle, tazminat davalarında bilirkişiye başvurulmasını zorunlu kılan fıkra kuralı genel hukuk ilkeleriyle bağdaşmamaktadır.

Ayrıca, gerekli olmamasına karşın zorunlu bilirkişi atamasına ilişkin kural, Anayasanın 141 inci maddesinin son fıkrasındaki, “davaların en az giderle sonuçlandırılacağı” yolundaki ilkeye de uygun düşmemektedir.

4676 sayılı Yasanın 20 nci maddesiyle değiştirilen 5680 sayılı Yasanın 17 nci maddesinde de aynı düzenleme bulunmaktadır. Bu nedenle, yukarıda yapılan değerlendirmeler anılan madde yönünden de geçerlidir.

6. 4676 sayılı Yasanın 13 üncü maddesiyle değiştirilen 3984 sayılı Yasanın 29 uncu maddesinin,

- (d) bendinde, Üst Kurul tarafından düzenlenecek yönetmeliğe uygun olarak her yıl yapılacak yıllık ortalama izlenme oranı ölçümlerine göre yıllık ortalama izlenme oranı ya da dinlenme oranı % 20’yi geçen bir televizyon ya da radyo kuruluşunda bir gerçek ya da tüzel kişinin ya da bir sermaye grubunun sermaye payının % 50’yi geçemeyeceği; gerçek kişinin payının hesaplanmasında üçüncü derece dahil olmak üzere üçüncü dereceye kadar kan ve sıhrî hisismların paylarının da aynı kişiye ilişkinmiş gibi hesaplanacağı;

- (e) bendinde de, bir gerçek ya da tüzel kişi ya da bir sermaye grubunun % 50’den fazla payına sahip olduğu bir televizyon ya da radyonun yıllık ortalama izlenme oranı ya da dinlenme oranının % 20’yi geçmesi durumunda, Üst Kurulca yapılacak bildirimden itibaren doksan gün içinde, ortağı bulunduğu televizyon ya da radyodaki paylarının bir bölümünü halka arz ederek ya da bir kısım paylarını satarak sermaye payını % 50’nin altına indireceği; yıllık izlenme oranının aşımı birden fazla televizyon ve radyodaki paylarının toplamı nedeniyle oluşmuşsa, bu oranı % 50’nin altına indirecek biçimde yeterli sayıda şirketin satılacağı;

belirtilmiştir.

Maddenin değiştirilmeden önceki metninde;

- Aynı özel radyo ve televizyon kuruluşunda bir ile üçüncü dereceye kadar (dahil) kan ve sıhrî hisismların aynı zamanda pay sahibi olamayacakları,

- Bir hissedarın, bir kuruluşdaki pay tutarının, ödenmiş sermayenin % 20’sinden ve birden fazla kuruluşta pay sahibi olanların bu kuruluşlardaki tüm paylarının toplamının da % 20’den fazla olamayacağı; bu kuralın, hissedarın bir ile üçüncü dereceye kadar (dahil) kan ve sıhrî hisismları için de uygulanacağı;

- Belirli bir özel radyo ve televizyon kuruluşunda % 10’dan fazla payı olanların Devletten, diğer kamu tüzel kişilerinden ve bunların doğrudan ya da dolaylı olarak katıldıkları teşebbüs ve ortaklıklardan herhangi bir taahhüt işini doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak kabul edemeyecekleri ve menkul kıymetler borsalarında işlem yapamayacakları;

kurala bağlanmıştır.

Metinden çıkarılan kurallar ve yapılan yeni düzenlemeler ile,

- Sahip oldukları televizyon kanalları ya da radyoların yıllık ortalama izlenme ve dinlenme oranı % 20'yi geçmemek koşuluyla bir gerçek ya da tüzel kişi ya da sermaye grubuna, bir ya da birden fazla televizyon ya da radyo kuruluşunun tümüne ya da bir kısmına sahip olabilme;

- Televizyon ya da radyo kuruluşu sahiplerine kamu ihalelerine girebilme ve menkul kıymetler borsalarında işlem yapabilme; olanağı sağlanmaktadır.

a) Maddenin (d) bendinde, "izlenme oranı" ölçütünün getirilmesine karşın, (e) bendinde hem "izlenme payı", hem de "izlenme oranı" ölçütünün getirilmesi, bentler arasında ve (e) bendinin kendi içinde çelişkili bir durum yaratmaktadır. Bu iki kavram, radyo ve televizyon yayınları terminolojisinde farklı ölçümlenmeleri anlatmaktadır.

Uygulamada sorun yaratacak bu çelişkinin giderilmesi uygun olacaktır.

b) Bir televizyon kanalı ya da radyo yayını için getirilen % 20 yıllık ortalama izlenme ya da dinlenme oranı, kuramsal olarak olanaklı bulunsa da uygulamada ulaşılması çok güç bir orandır. Yapılan araştırmalar, Türkiye'de en yüksek izlenme oranının % 14-16 dolayında olduğunu ve bu orana da yalnızca bir yayın kuruluşunun ulaştığını ortaya koymaktadır. Ölçümleme güçlükleri de göz önünde bulundurulduğunda, getirilen sınırın uygulanabilir olmadığı açıkça anlaşılacaktır.

Bu nedenledir ki, Batılı ülkelerde, yayının ulaştığı kişi sayısı ölçü olarak alınmış ya da bir kişinin sahip olacağı kanal sayısı sınırlandırılmıştır. Yayın izleme oranını ölçü alan ülkelerde ise bu oran çok düşük tutulmuştur.

Uygulamacılar, "izlenme payı"nın, "izlenme oranı"ndan daha gerçekçi bir ölçümleme ölçütü olduğunu belirtmektedirler. Bu durumda, düzenlemede "izlenme payı" ölçütünün esas alınmasının ve izlenme yüzdesinin düşürülmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

c) Anılan maddenin (d) ve (e) fıkralarında yapılan düzenlemeler, özellikle büyük sermaye gruplarının televizyon ve radyoculuk alanında tekelleşmelerine olanak yaratacak içeriktedir.

Sermayenin belli kişi ya da grupların elinde toplanmış olduğu gerçeği, bu kişi ya da grubun, çok sayıda televizyon ve radyo kuruluşunu sahiplenebilme olanağı ve ölçüsüz para cezaları uygulaması ile görsel ve işitsel medya alanında tekellerin oluşması kaçınılmaz olacaktır.

Anayasa'nın 167 nci maddesinde, Devletin; para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlemelerini sağlayıcı ve geliştirici önlemleri alacağı, piyasalarda fiilî veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önleyeceği belirtilmiştir.

Anayasa'nın anılan kuralı ile tekelleşme ve kartelleşme yasaklanmakla kalmamış, Devlete de bunu engelleyici önlemleri alma görevi verilmiştir. 4676 sayılı yasa ile yapılan ve yukarıda belirtilen düzenlemelerle görsel ve işitsel medya alanında tekelleşme ve kartelleşmenin önlenmesi olanaksızdır. Düzenlemeler, tekelleşme ve kartelleşmeyi önlemek bir yana dolaylı olarak olanaklı kılacak niteliktedir.

Gerçi, televizyon ya da radyo kuruluşunun yıllık ortalama izlenme oranının % 20'yi geçmesi durumuna bağlı olarak bir sınırlama getirilmiştir; ancak, bu oranın yüksek tutulması ve hiçbir televizyon ya da radyo kanalının bu izlenme oranına

ulaşamayacağı gerçeği karşısında, bu sınırlamanın tekelleşme ve kartelleşmeyi önlemesi olanaklı görülmemektedir.

Tekelleşen ya da kartelleşen görsel ve işitsel medya, bir yandan ekonomik alanda haksızlık yaratabilecek bir güce ulaşırken, öte yandan da haber alma özgürlüğünü kısıtlayabilecektir.

Anayasa'nın 26 ncı maddesinde, düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğünün haber almak ve vermek özgürlüğünü de kapsadığı; 28 inci maddesinde de, basın özgür olduğu, devletin, basın ve haber alma özgürlüğünü sağlayacak önlemleri alacağı belirtilmiştir.

Basın özgürlüğü, düşünce ve kanaat özgürlüğünü tamamlayan ve onun kullanılmasını sağlayan bir özgürlüktür. Düşünce özgürlüğü, düşüncelerin özgürce açıklanması yanında bunların yayılması ve öğrenilmesi özgürlüğünü de içerir. Bu nedenle, basın özgürlüğünün, okuyucuların, izleyicilerin ya da dinleyicilerin haber alma ve görüşleri öğrenme olanağından yoksun kalmaları yönünden de değerlendirilmesi gerekir.

Haber alma ve verme hakkı ya da haberlere ulaşma özgürlüğü, izleyici ya da dinleyicinin bireysel hakkı olarak düşünülemez ve düzenlenemez. Bunlar, izleyicilerin ve dinleyicilerin kollektif hak ve özgürlükleridir.

Basın özgürlüğü, kamu güçleri karşısında olduğu kadar özel güçlere karşı da korunmalıdır. Bu bağlamda, medya tekelinin oluşmasına karşı gerçek sınırlamalar koymak, medyanın çoğulculuğunu koruyucu önlemler almak devlete düşen bir ödevdir. Bağımsız ve tarafsız yayıncılığın sürdürülebilmesi için alınacak önlemler de bu ödev kapsamındadır.

Sosyal görevini yerine getirebilmesi için basın özgürlüğü ile donatılan medyanın sorumluluk bilinciyle hareket etmesi gereklidir. Tekelleşerek, sorumluluk bilincinden uzaklaşacak bir medya, her sorumsuz güç gibi er geç amacından sapabilir ve toplum yaşamını, ulusal güvenliği tehlikeye sokan bir güç durumuna gelebilir. Bunu önlemek de devletin görevidir.

Bu nedenle, görsel ya da işitsel medyada tekel ya da kartel oluşturulmasını önleyebilecek içerikte bulunmayan düzenlemeler, Anayasa'nın tekelleşme ve kartelleşmeyi yasaklayan 167 nci maddesiyle; 172 nci maddesinde anlatımını bulan tüketiciyi koruma ilkesiyle ve basın özgürlüğü kapsamında bulunan haber alma ve verme özgürlüğü ile bağdaşmamaktadır.

d) Bir gerçek ya da tüzel kişiye ya da sermaye grubuna bir radyo-televizyon kuruluşunun tümüne ya da birden çok radyo-televizyon kuruluşuna sahip olabilmek olanağının yaratılmasının yanı sıra, bu kişi ya da sermaye grubuna kamu ihalelerine girebilme ve menkul kıymetler borsalarında işlem yapabilme hakkının verilmesi, medya gücünün kullanılarak ihalelerde haksız rekabete, borsada çeşitli işlem oyunları yapılmasına neden olabilecektir.

Her ne kadar; 4676 sayılı yasanın 2 nci maddesiyle değiştirilen 3984 sayılı yasanın 4 üncü maddesinin, yayın ilkelerine yer verilen ikinci fıkrasında;

“c) Yayıncılığın, gerek yayın organı, gerekse hisse sahipleri ve üçüncü derece dahil olmak üzere üçüncü dereceye kadar kan ve sıhrî hissiyetleri veya bir başka gerçek ve tüzel kişinin haksız çıkarları doğrultusunda kullanılmaması,

j) Yayıncılığın haksız bir amaç ve çıkara alet edilmemesi ve haksız rekabete yol açılmaması,....”

denilerek, medyanın haksız rekabete neden olabilecek gücü engellenmeye çalışılmış ise de, bu soyut anlatımlı ilkelerin, kamu ihalelerinde yaratılabilecek haksız rekabeti ve borsa işlemlerinde oynanacak oyunları engellemesi zor görünmektedir.

Ayrıca, düzenlemelerin karşıt kavramından, yayın kuruluşlarının “haklı çıkarları” destekleyici içerikte yayın yapabileceği sonucuna varılmaktadır. Konuya yayın kuruluşlarının kamu ihalelerine giren sahipleri yönünden bakıldığında, bu tür destekleyici yayınların “haklı çıkarı” savunduğu kolaylıkla öne sürülebilecektir.

Böylece, bir kamu hizmeti olan medyanın bireysel çıkarlara hizmet edecek ticarî nitelik kazanmasının önündeki tüm engeller kaldırılmıştır. Oysa, dünyada medya-serbest piyasa ilişkilerinin demokrasiler için yozlaştırıcı tehlike ve tehditlerinden söz edilmektedir. Ülkemize olduğu gibi henüz demokrasisi yeterince gelişmemiş, sağlam temellere oturmamış, özelleştirmesini tamamlayamamış ülkelerde medyanın Devlete karşı taahhüde girmemesi yaşamsal önem taşıyan bir ilke olarak görülmektedir. Devletle ticarî ilişkilere giren medya sahiplerinin, siyasal iktidar lehine yayın yaparak ya da tam tersine baskı oluşturarak kamu ihalelerini alma avantajını sağlayabileceği kuşkusuz, yukarıda sözü edilen ilkenin korunmasının ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Serbest piyasa ekonomisinin en büyük özelliği rekabet ortamının yaratılmasıdır. Bir çok radyo ve televizyon kuruluşuna sahip olan kişi ya da sermaye grubuna kamu ihalelerine girebilme hakkının tanınması bu özellikle de bağdaşmamaktadır.

Görsel ve işitsel medyanın kamuoyunu etkileme gücü, dolayısıyla bu gücün kötüye kullanılması olasılığının yüksekliği, Batılı ülkelerde medya sahipliğinin diğer iş alanlarından ayrılmasına, bu ayrımı sağlayacak önlemler alınmasına neden olmuştur. Medya gücünü kötüye kullanma olasılığı kamu yararı ve kamu düzeni ile doğrudan ilgilidir. Devletin bu gücü dengeleyecek önlemleri alması, kamu yararı ve düzenini sağlamanın gereğidir.

Bu nedenle, 3984 sayılı yasanın 29 uncu maddesinin değişiklikten önceki onuncu fıkrasında yer verilen yasağın korunması gerekirken tümüyle kaldırılmış olması kamu yararı açısından çok ciddi sakıncalar doğurabilecek bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.

7. 4676 sayılı yasanın 14 üncü maddesiyle değiştirilen 3984 sayılı yasanın 31 inci maddesinin ikinci fıkrasında, “Her türlü teknoloji ile ve her türlü iletişim ortamında yapılacak yayın ve hizmetlerin usul ve esasları, Haberleşme Yüksek Kurulunun belirleyeceği strateji çerçevesinde Üst Kurulca tespit edilip, Haberleşme Yüksek Kurulunun onayına sunulur. Bu yayın ve hizmetlerin mevzuata uygunluğu Üst Kurulca denetlenir.” kuralına yer verilmiştir.

Ayrıca, yine aynı yasanın 26 ncı maddesiyle 5680 sayılı yasaya eklenen ek 9 uncu maddede, “Bu Kanunun yalan haber, hakaret ve benzeri fiillerden doğacak maddî ve manevî zararlarla ilgili hükümleri, bilişim teknolojileri ve internet ortamında sayfa açılması veya elektronik gazete, elektronik bülten vb. suretiyle yayımlanan her türlü yazı, resim, işaret, sesli veya sessiz görüntü ve benzerleri hakkında da uygulanır.” denilmektedir.

İletişim teknolojisinde bir devrim niteliğindeki internet yayıncılığının en baskın yönü, düşüncüyü açıklama ve yayma özgürlüğünün, özgün kanaat oluşumunun

günümüzdeki en etkin kullanım alanı olmasıdır. İnternet ortamındaki yayıncılıkta; hukukun üstün kılınması, kişilik haklarının korunması ve bunun yanında da yayın yoluyla düşünce ve ifade özgürlüğü gibi duyarlı alanların dengelenmesi sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlar ancak, ifade özgürlüğü esas alınarak ve yayınlar üzerindeki denetim yargıya bırakılarak sağlanabilir. Dolayısıyla, internet yayıncılığına ilişkin ilkelerin ve öteki düzenlemelerin özel bir yasa ile yapılması en doğru olacaktır.

Bu yola gidilmeyerek, yayınların düzenlenmesinin tümüyle kamu otoritelerinin takdirine bırakılması ve Basın Yasasına bağlı kılınması internet yayıncılığının özelliği ile bağdaşmamaktadır.

8. 4676 sayılı Yasanın 16 ncı maddesiyle değiştirilen 3984 sayılı Yasanın 33 üncü maddesinin,

a) Birinci fıkrasında, Üst Kurulun, öngördüğü yükümlülükleri yerine getirmeyen, izin koşullarına uymayan, yayın ilkelerine ve bu Yasada belirtilen diğer esaslara aykırı yayın yapan özel radyo ve televizyon kuruluşlarını uyaracağı ya da aynı yayın kuşağında açık biçimde özür dilemesini isteyeceği; bu isteme uyulmaması ya da aykırılığın yinelenmesi durumunda, ilgili programın yayınının, bir ile oniki kez arasında durdurulacağı; bu süre içinde programın yapımcısı ve varsa sunucusunun hiçbir ad altında başka program yapamayacağı kurala bağlanmıştır.

Bu düzenlemede, uyarının içeriği konusunda bir açıklığa, özür dileme konusunun ayrıntılarına yer verilmemiştir. Bu belirsizlik, uygulanan yaptırımın onur kırıcı ve teşhir edici bir özellik taşımasına neden olabilecektir.

Fıkra göre, Üst Kurulun özür istemine uyulmaması durumunda programın yayını bir ile oniki kez arasında durdurulabileceği gibi, bu süre içinde programın yapımcısı ve sunucusu hiçbir ad altında başka program yapamayacaktır. Katkısı, başkalarının hazırlanmış bir programı sunmaktan ibaret olan sunucu hakkında böyle bir yaptırım öngörülmesi haksız uygulamalara yol açacak niteliktedir.

Bu düzenlemelerle, idarî nitelikteki bir üst kurula basın ve haber alma özgürlüğünü sınırlayıcı yetkiler verilmekte, yargı alanına giren konularda idare yetkili kılınmaktadır.

İdare, düzenleme ve denetleme alanındaki konularda, kamu düzeni, genel güvenlik, kamu yararı, genel ahlak, genel sağlık, ekonomik ve sosyal ilişkilerin düzenli yürütülmesini sağlama gibi amaçlarla idarî para cezası uygulama ya da kişi özgürlüğünü kısıtlayıcı yaptırımlar dışında çeşitli yasaklar koyma yetkisine sahiptir.

Ancak, düşünceyi açıklama ve yayma, basın ve haber alma gibi temel hak ve özgürlükler söz konusu olduğunda, idarenin yetkisinin Anayasanın bu kavramlara yaklaşımı içerisinde değerlendirilmesi gerekir.

Anayasanın 26 ncı maddesinin son fıkrasında, “Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler, bunların yayını engellememek kaydıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlanması sayılmaz”; 28 inci maddesinin üçüncü fıkrasında da, “Devlet, basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır” denilmektedir. Aynı doğrultuda bir kural, tüm özgürlükler için Anayasanın 5 inci maddesinde yer almaktadır. Ayrıca, Anayasanın 29 uncu maddesinin üçüncü fıkrasında, yasanın, haber, düşünce ve kanaatlerin özgürce yayınlanmasının engelleyici ya da zorlaştırıcı koşullar koyamayacağı; 30 uncu

maddesinde de, basın işletmelerinin, Devlet bütünlüğüne yönelik bazı suçlar dışında işletilmekten alıkonulamayacağı öngörülmektedir.

Bu kurallar, genelde yazılı basına yönelik olmakla birlikte, amaç basın işletmelerini korumak olmayıp, düşüncüyü yayma ve haber alma özgürlüklerinin güvence altına alınması olduğuna göre, aynı ilkelerin görsel ve işitsel medya için de geçerli olması ve idareye, bu araçların kullanılmasını engellemeye varan nitelikte önlemler alma yetkisi verilmesinden olabildiğince kaçınılması gerekir.

Yasanın 16 ncı maddesi, bu kurallarla bağdaşmayan uygulamalar öngörmektedir. Bu maddeye göre, yapılan uyarı üzerine özür dilemeyen radyo ve televizyon kanalının ihlale konu olan yayını bir ile oniki kez arasında durdurulabilecek; aykırılığın yinelenmesi durumunda, Ceza Yasasının öngördüğü üst sınırın da çok ötesinde, 375 milyar liraya ulaşan para cezası verilebilecek; yayınlar bir yıla kadar ya da süresiz durdurulabilecek ya da yayın izni iptal edilebilecektir.

Böylece, eylemle önlem arasında bulunması gereken adil denge bozulmuş, yaptırım bir baskı ögesi durumuna gelmiş olacaktır. Üstelik bu yaptırımlar idarî bir üst kurulun takdirine bırakılmıştır.

b) Maddenin ikinci fıkrasında, aykırılığın yinelenmesi durumunda verilecek idarî para cezalarına yer verilmiştir.

Fıkra göre, ulusal düzeyde yayın yapan kuruluşlara 125-250 milyar lira arasında, bölgesel, yerel ya da kablo ortamında yayın yapan kuruluşlara, kapsadığı yayın alanındaki il ve ilçe nüfusuna göre 60-100, 10-60, 20-40 ve 5-10 milyar lira arasında idarî para cezası uygulanabilecektir. Radyo yayınları için uygulanacak para cezaları, bu tutarların yarısı kadar olacaktır.

Gerek bu fıkra da öngörülen idarî para cezalarının gerekse 4676 sayılı Yasanın çeşitli maddeleriyle değiştirilen 3984 ve 5680 sayılı yasaların çeşitli maddelerinde yer verilen diğer para cezalarının tutarlarının çok yüksek olduğu açıktır.

4676 sayılı Yasa değişikliği ile düzenlenen para cezaları, belli sermaye gruplarının elinde olmayan ulusal ve özellikle yerel ve bölgesel televizyon, radyo ve basın kuruluşları için amaç-araç orantısını gözetmeyen boyuttadır. Cezaların caydırıcı nitelikte olması, ancak televizyon, radyo ve basın kuruluşlarının yaşam şansını ellerinden almaması gerekmektedir.

Anayasanın 13 üncü maddesinin ikinci fıkrasında, temel hak ve özgürlüklerle ilgili genel ve özel sınırlamaların “demokratik toplum düzeninin gerekleri”ne aykırı olamayacağı belirtilmiştir.

Buna göre, hak ve özgürlükler, ancak demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olarak sınırlandırılabilir. Demokratik hukuk devletinde, güdülen amaç ne olursa olsun, sınırlamalar özgürlüğün kullanılmasını ölçsüz biçimde ortadan kaldıracak düzeyde olamaz.

Anayasa Mahkemesinin çeşitli kararlarında da belirtildiği gibi, bir sınırlama kuralının demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olabilmesi için “ölçülülük” ilkesinin gözetilmesi, amaç ve sınırlama “orantısının” korunması gerekmektedir.

Ölçülülük ilkesi, yasal düzenlemede sınırlama aracının, sınırlama amacına ulaşmaya elverişli olmasını, sınırlama aracıyla amacı arasındaki oranın ölçsüz olmamasını anlatmaktadır.

Yasa ile getirilen para cezalarının, Anayasanın 28 inci maddesinde sözü edilen basın özgürlüğü yönünden son derece ağır nitelik taşıdığı kuşkusuzdur. Ulusal, bölgesel

ve yerel çerçevede hizmet veren bir çok görsel, işitsel ya da yazılı medya kuruluşlarının kapanmasına neden olacak tutarlardaki para cezalarını haklı bir nedene dayandırmak ve demokratik toplum düzeninin gerekleriyle ve hukuk devleti ilkesiyle bağdaştırmak olanaklı değildir.

Ayrıca, para cezalarının alt ve üst sınırları arasındaki genişlik, takdir hakkının kullanılmasında haksızlığa, adaletsizliğe ve keyfi uygulamaya neden olabilecek boyuttadır.

Öte yandan, Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının “2.1. Siyasî Kriterler” bölümünün “2.1.1. Düşünce ve İfade Özgürlüğü” alt bölümünde; ifade özgürlüğünün daha da geliştirilmesine yönelik anayasal ve yasal güvencelerin güçlendirilmesi amacıyla, kısa erimde,

- Başta düşünceyi açıklama ve yayma, bilim ve sanat ile basın özgürlükleriyle ilgili hükümler olmak üzere Anayasanın temel hak ve özgürlüklerle ilgili bölümlerinin,
- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Yasası’nın, gözden geçirilmesinin planlandığı belirtilmiştir.

Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üyelik süreci içinde kısa ve orta erimde gerçekleştirilmesi öngörülen çalışmaların genel çerçevesini çizen ve yönlendirici nitelik taşıyan Ulusal Program’da, basın özgürlüğünün geliştirilmesi için anayasal ve yasal güvencelerin güçlendirilmesi planlanırken; çok yüksek para cezalarıyla görsel, işitsel ve yazılı medya kuruluşlarının görev yapamaz duruma getirilmesi amaca uygun düşmeyecektir.

9. 4676 sayılı Yasa’nın 19. maddesiyle 5680 sayılı Basın Yasası’nın basın yoluyla işlenen suçlardan dolayı ceza sorumluluğuna ilişkin 16. maddesinin birinci fıkrasının 1. bendi değiştirilmiş, 5680 sayılı Yasa’nın cevap ve düzeltme hakkına ilişkin 19. maddesine aykırı davranılması durumunda, sorumluluğun sorumlu müdürle birlikte süreli yayının sahibi gerçek kişiye, süreli yayın sahibi anonim şirketse yönetim kurulu başkanına, diğer şirket ve tüzel kişilere ait süreli yayınlarda tüzel kişiliğin en üst yöneticisine de ait olacağı belirtilmiştir.

Fıkra yapılan bir başka değişiklikle, sorumlu müdürlerin özgürlüğü bağlayıcı cezadan para cezasına çevrilen cezalarının ertelenmeyeceği öngörülmüştür. Yasa’nın 21. maddesiyle de, 5680 sayılı Yasa’nın 19. maddesinin (1) numaralı fıkrası değiştirilip, yalan haber verilmesi, hakaret ve sövme de fıkra kapsamına alınmış, ayrıca, sorumlu müdüre düzeltme yazısını süreli yayın sahibine, yönetim kurulu başkanına ve üst yöneticiye bildirmek zorunluluğu getirilmiştir. Aynı konuya ilişkin olarak bir başka değişiklik cevap ve düzeltme hakkıyla bağlantılı olarak ceza yaptırımları öngörülen 29. maddede gerçekleştirilmiş ve mevcut para cezaları bin ilâ yedibin beşyüz kat arasında artırılmış ve bu cezaların ertelenmesi de engellenmiştir.

Yasa’nın 25. maddesi ile de, Basın Yasası’na aykırı davranışlar nedeniyle bu Yasa’nın değişik maddelerinde öngörülen para cezaları bir milyon ilâ elli milyon kat arasında yükseltilmiştir.

Böylece, yasaklanan eylemlere aykırı davranışlar için öngörülen para cezaları çok büyük oranlarda artırılmış ve ödenemez duruma getirilmiştir. Cevap ve düzeltmenin şekil ve şartlara uygun olarak yeniden yayınlanması yolunda verilen karara tam olarak uyulmaması durumunda elli milyar liradan yüzelli milyar liraya kadar, süreli yayın sahibinin ölümünden bir ay içinde yeni sahip beyanname vermezse, on milyar liradan

otuz milyar liraya kadar, beyanname içeriğindeki değişiklik mülki amirliğe beş gün içerisinde bildirilmezse on milyar liradan elli milyar liraya kadar ağır para cezasına hükmedilebilecektir.

Bu cezalar, büyük bölümüyle ön ödemeye bağlı olduklarından, yapılacak bildirim karşın ödenmemeleri durumunda, Türk Ceza Yasası'nın 119. maddesi gereği ceza yarı oranında artırılacaktır.

Bu değişikliklerden önce, Basın Yasası'nda para cezalarını hiçbir yaptırım gücü kalmadığı bir gerçektir. Ancak, yapılan değişiklikle cezalar elli milyon kata kadar yükseltilmiştir. İki gazeteyi gününde cumhuriyet savcılığına ve/veya mülki amirliğe teslim etmeyen "tâbi"ye yüz milyar liraya kadar ağır para cezası öngörülmüştür. 647 sayılı Yasa'nın 5. maddesine göre, para cezalarının tutarı suçlunun iktisadi durumu, aile sorumluluğu, meşgale ve mesleği, yaş ve sağlık durumu, cezanın sosyal etkisi ve uyarma amacı gibi hususlar göz önünde tutularak saptanır. Para cezasının belirlenmesi konusunda bu hükümle yasa koyucunun yargıdan beklediği duyarlılığı, cezaların alt ve üst sınırlarını belirlerken kendisinin de göstermesi gerekir. Hukukumuzda, hiçbir dönemde bu tür suçlar için böylesine ağır para cezaları öngörülmemiştir. Demokratik bir toplumda, basına ilişkin kimi biçimsel yükümlülüklerin yerine getirilmemesi ya da yerine getirilmekte gecikmesi basın kuruluşunun yayından çekilmesi sonucunu doğuracak yaptırımlara layık görülmemelidir.

Basın Yasası'nda yapılan bu değişiklikler, öngörülen para cezaları nedeniyle haber, düşünce ve kanaatlerin özgürce yayınlanmasını ve basın işletmelerinin yaşamını sürdürmesini engelleyecektir. Bu cezalarla, basın sektörünün krize sürüklenmesi ve sermaye birikimleri sınırlı gazetelerin yayın yaşamından çekilmesi, böylece basında tekelleşmenin gerçekleşmesi kaçınılmazdır.

Yukarıda önemli görülen kimi maddelerine ilişkin açıklanan gerekçelerle kamu yararı ile bağdaşmayan, demokratik geleneklere, temel hak ve özgürlüklere, hukuka ve Anayasal ilkelere uygun düşmeyen kurallar içeren 4676 sayılı "Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, Basın Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ile Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun", Anayasa'nın 89. ve 104. maddeleri uyarınca, yayımlanması uygun görülmeyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce bir daha görüşülmek üzere ekte geri gönderilmiştir.

EK 3**Anayasa Komisyonu Raporu (1/878)****Dönem : 21****Yasama Yılı : 4****T.B.M.M.****(S. Sayısı : 850)**

Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, Basın Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu İle Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 7.6.2001 Tarihli Ve 4676 Sayılı Kanun ve Anayasanın 89. Maddesi Gereğince Cumhurbaşkanınca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkesine İstinaden Anayasa Komisyonu Raporu (1/878)

Türkiye Büyük Millet Meclisi

Anayasa Komisyonu

Esas No. : 1/878

Karar No. : 18

11.4.2002

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI'NA

Başkanlığınızca 19.6.2001 tarihinde esas komisyon olarak Komisyonumuza gönderilen “Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, Basın Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ile Kurumlar Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 4676 Sayılı Kanun ve Cumhurbaşkanınca Bir Daha Görüşülmek Üzere Geri Gönderme Tezkesi (1/878, 3/847)”, Komisyonumuzun 9.4.2002 tarihli toplantısında Devlet Bakanı Sayın Yılmaz Karakoyunlu, RTÜK Başkanı, TRT Genel Müdür Yardımcısı, Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdür Yardımcısı, Telekomünikasyon Kurumu ve Maliye Bakanlığı yetkililerinin katılımıyla görüşülmüştür.

Toplantımızda, öncelikle, Cumhurbaşkanının 4676 Sayılı Kanunu geri gönderme tezkesi okunmuştur. Kanunun geneli üzerinde Devlet Bakanı Sayın Yılmaz Karakoyunlu ve üyelerimizin açıklamalarını takiben 3.10.2001 tarihli ve 4709 Sayılı Kanunla değiştirilen Anayasanın 89 uncu maddesinin ikinci fıkrası uyarınca, Cumhurbaşkanınca yayımlanması uygun bulunmayarak bir daha görüşülmesi istenen maddelerin ya da Kanunun tümünün görüşülmesi hususu oya sunulmuş ve sadece Cumhurbaşkanınca bir daha görüşülmesi istenen maddelerin Komisyonunda görüşülmesine oy çokluğu ile karar verilmiştir.

Kanunun geneli üzerindeki görüşmelerde Cumhurbaşkanının geri gönderme gerekçelerinin çok ciddi gerekçeler olduğu, dikkate alınması gereği ifade edilmiş, özellikle 3984 sayılı Kanunun 29 uncu maddesindeki değişikliğin gerçekleşmesi halinde tekelleşmenin ve bunun doğuracağı olumsuz sonuçlarla karşı karşıya kalınacağına dikkat çekilmiştir. Yayın ilkelerinin kesin olarak tarif edilmemesi nedeniyle subjektif

değerlendirmelerin doğabileceği, para cezalarının son derece ağır olduğu ve bu nedenle yerel-bölgesel basını sarsacağı, tazminat davalarında alt sınırın kanunla tespit edilmesi ve zorunlu bilirkişi tayininin hukukun genel ilkeleriyle bağdaşmayacağı ifade edilmiştir. Ayrıca Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun üyelerinin oluşum tarzı ve Yüksek Denetleme Kurulu tarafından denetlenmesinin özerklik, tarafsızlık niteliğine uygun düşmeyeceği söylenmiştir.

Üyelerimizin aleyhte belirttikleri bu görüşlere karşın, 3984 sayılı Kanunun uygulamada beklenen sonucu doğurmadığı; cezaların ekran karartmadan öteye gitmediği, bu durumda izleyiciyi cezalandıran bir hâl aldığı belirtilmiştir. Kanunun Cumhurbaşkanınca geri gönderme gerekçeleri doğrultusunda Alt Komisyonunda incelenmesi ve hükümete iadesi yönünde verilen öneriler Komisyonumuzca kabul edilmemiştir.

Kanunun geneli üzerindeki görüşmelerden sonra maddelerine geçilmesi oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Alınan karar uyarınca Cumhurbaşkanının geri gönderme tezkeresinde yer alan 2, 3, 5, 7, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 29 ve Geçici 4 üncü maddeleri geri gönderme gerekçeleri doğrultusunda tek tek görüşülmüş, oya sunulmuş ve Komisyonumuzca oy çokluğu ile aynen kabul edilmiştir.

Görüşülen maddeler çerçevesinde Kanunun tümü oya sunulmuş ve Komisyonumuzca oy çokluğu ile kabul edilmiştir. Ayrıca, Komisyonumuzca Kanunun Genel Kurulda öncelik ve ivedilikle görüşülmesi istenmiştir.

Raporumuz Genel Kurulun onayına arz edilmek üzere Yüksek Başkanlığa saygı ile sunulur.

Başkan Turhan Tayan Bursa Üye H. Tayfun İçli Ankara	Başkanvekili Necdet Saruhan İstanbul Üye Şaban Kardeş Bayburt	Sözcü Mehmet Nacar Kilis Üye İsmail Alptekin Bolu (Tamamına muhalifim)
Üye Ayvaz Gökdemir Erzurum (İmzada bulunamadı.)	Üye Edip Özgenç İçel	Üye Osman Kılıç İstanbul
Üye Mustafa Verkaya İstanbul	Üye Nevzat Yalçıntaş İstanbul (Tümüne muhalifim)	Üye Işın Çelebi İzmir
Üye Mustafa Kamalak Kahramanmaraş (Muhalefet şerhi eklidir)	Üye Çetin Bilgir Kars	Üye Bülent Arınç Manisa (Tümüne muhalifim)
Üye İsmail Çevik Nevşehir	Üye Mehmet Kundakçı Osmaniye	Üye Şeref Malkoç Trabzon (Tümüne muhalifim)
	Üye Ali Naci Tuncer Trabzon (İmzada bulunamadı)	

MUHALEFET ŞERHİ

Sayın Cumhurbaşkanımız tarafından uygun bulunmayarak bir daha görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderilen ve Anayasa Komisyonu tarafından 9.4.2002 günü “aynen” kabul edilen 7.6.2001 tarihli ve 4676 sayılı Kanuna hem usul yönünden hem de asıl yönünden muhalifim.

1. USUL YÖNÜNDEN MUHALİFİM

Çünkü :

Komisyonumuz görüşmelerini, Sayın Cumhurbaşkanının uygun bulmadığı maddelerle sınırlandırma kararı almıştır.

Bu “sınırlandırma kararı” Anayasanın 89 uncu maddesinin ikinci fıkrasının ikinci cümlesine aykırıdır.

89 uncu maddenin ikinci fıkrasının ikinci cümlesinden açıkça anlaşılacağı gibi “sınırlandırma yetkisi” Türkiye Büyük Millet Meclisine aittir.

Anayasa Komisyonunun “sınırlama kararı” alma yetkisi yoktur. Anayasa Komisyonunun böyle bir kararı alması “yeni bir içtüzük ihdası niteliğinde” olup Anayasanın 89 uncu maddesinin ikinci fıkrasının ikinci cümlesine açıkça aykırıdır.

2. ESAS YÖNÜNDEN MUHALİFİM

Bu Tasarı 5-6 yıldan beri Türkiye Büyük Millet Meclisinin gündemini işgal etmektedir.

Bu süre içerisinde Tasarı, iki veya üç defa Anayasa Komisyonu tarafından reddedilmiş veya askıya alınmıştır.

Daha sonra, aynı Tasarı Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu tarafından reddedilmiştir.

Bu arada hükümetler değişmiş, genel seçimler yapılmış, Meclis yenilenmiştir.

Ancak Tasarının “sahipleri” ısrarlarından vazgeçmemişler, Tasarının Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına tekrar gönderilmesini sağlamışlardır.

Tasarı, 7.6.2001 tarihinde 4676 sayılı “Kanun” olarak kabul edilmiştir.

Ancak içerdiği büyük sakıncalardan dolayı Kanun, Sayın Cumhurbaşkanı tarafından bir daha görüşülmesi için Türkiye Büyük Millet Meclisine iade edilmiştir.

Sayın Cumhurbaşkanımızın “iade gerekçeleri” ne aynen katılıyorum.

Muhalefet şerhi yazmak için tanınan süre çok sınırlı olduğu için ayrıntılı gerekçe yazma imkânımız maalesef yoktur.

Bu münasebetle başlıklar halinde belirtelim ki 7.6.2001 tarih ve 4676 sayılı Kanun;

1) Anayasanın birçok maddesine aykırıdır.

2) Bilhassa “idarî” para cezaları yönünden hukukun temel prensiplerine, özellikle de “kanunsuz ceza olmaz” ilkesine aykırıdır.

3) Kanun Anadolu medyasını çökertecek mahiyettedir.

4) Kanun, “tekelleşme”ye yol açacak niteliktedir.

5) Kanun “Radyo ve Televizyon Üst Kurulu”nu hem “oluşum” (seçim) hem de “denetim” bakımından hükümete bağımlı kılacak hükümler taşımaktadır. Bu hükümler, Üst Kurul bakımından

- Hem “yasama-yürütme dengesi”ni

- Hem de “iktidar-muhalefet dengesi” ni bozacaktır.

Bu arada not olarak kaydedelim ki 7.6.2001 tarihli ve 4676 sayılı Kanun hakkında daha önce belirttiğimiz “muhalif görüşlerimizi” de aynen muhafaza ediyorum.

Prof. Dr. Mustafa Kamalak
Kahramanmaraş

ANAYASANIN 89 UNCU MADDESİ GEREĞİNCE CUMHURBAŞKANINCA BİR DAHA GÖRÜŞÜLMEK ÜZERE GERİ GÖNDERİLEN KANUN

RADYO VE TELEVİZYONLARIN KURULUŞ ve YAYINLARI HAKKINDA KANUN, BASIN KANUNU, GELİR VERGİSİ KANUNU İLE KURUMLAR VERGİSİ KANUNUNDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR KANUN

Kanun No. 4676

Kabul Tarihi : 7.6.2001

ANAYASA KOMİSYONUNUN
KABUL ETTİĞİ METİN

RADYO VE TELEVİZYONLARIN KURULUŞ VE YAYINLARI HAKKINDA KANUN, BASIN KANUNU, GELİR VERGİSİ KANUNU İLE KURUMLAR VERGİSİ KANUNUNDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR KANUN

MADDE 2.- Kanunun 2 nci maddesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

MADDE 3.- Kanunun 3 üncü maddesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

MADDE 5.- Kanunun 5 inci maddesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

MADDE 7.- Kanunun 7 nci maddesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

MADDE 12.- Kanunun 12 nci maddesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

MADDE 13.- Kanunun 13 üncü maddesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

MADDE 14.- Kanunun 14 üncü maddesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

MADDE 16.- Kanunun 16 ncı maddesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

MADDE 17.- Kanunun 17 nci maddesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

MADDE 19.- Kanunun 19 uncu maddesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

MADDE 20.- Kanunun 20 nci maddesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

MADDE 21.- Kanunun 21 inci maddesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

MADDE 22.- Kanunun 22 nci maddesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

MADDE 23.- Kanunun 23 üncü maddesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

MADDE 25.- Kanunun 25 inci maddesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

MADDE 26.- Kanunun 26 ncı maddesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

MADDE 29.- Kanunun 29 uncu maddesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

GEÇİCİ MADDE 4.- Kanunun geçici 4 üncü maddesi Komisyonumuzca aynen kabul edilmiştir.

EK 4

Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun (3984)
ve
Kanun Üzerinde Yapılan
Son Değişiklikler (4756, 4771, 4928)

RADYO VE TELEVİZYONLARIN KURULUŞ VE YAYINLARI HAKKINDA
KANUN

Birinci Bölüm**Amaç, Kapsam ve Tanımlar****Amaç**

MADDE 1.- Bu Kanunun amacı, radyo ve televizyon yayınlarının düzenlenmesine ve Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin esas ve usulleri belirlemektir.

Kapsam

MADDE 2.- Bu Kanun, her türlü teknik, usul ve araçlarla ve her ne isim altında olursa olsun elektromanyetik dalga ve diğer yollarla yurt içine ve dışına yapılan radyo ve televizyon yayınları ile ilgili hususları kapsar.

Tanımlar

MADDE 3.- (Değişik: 15/05/2002 – 4756/1) Bu Kanunda geçen deyimlerden;

- a) Üst Kurul: Radyo ve Televizyon Üst Kurulunu,
- b) Radyo yayını: Elektromanyetik dalgalar, veri şebekeleri ve diğer yollarla halkın doğrudan alması maksadıyla yapılan ses yayınlarını,
- c) Veri yayını: Radyo ve televizyon yayını ile birlikte, radyo ve televizyon programlarıyla ilintili ve radyo ve televizyon programlarından bağımsız verilerin, elektromanyetik dalgalar, veri şebekeleri ve diğer yollarla halkın doğrudan alması maksadıyla yapılan yayınları,
- d) Televizyon yayını: Elektromanyetik dalgalar, veri şebekeleri ve diğer yollarla halkın doğrudan alması maksadıyla yapılan, hareketli veya sabit resimlerin (görüntü) sesli veya sessiz kalıcı olmayan yayınlarını,
- e) Elektromanyetik dalga: Boşlukta veya kablo, cam iletken ve benzeri bir fizikî ortamda ışık hızı ile yayılan sunî olarak üretilmiş ve manyetik özellikleri olan dalgayı,
- f) TV kanalı: Televizyon ve veri yayını yapmak üzere bir televizyon vericisinden yayılan elektromanyetik dalgaların işgal edeceği frekans alanını,
- g) Radyo frekansı: Radyo ve veri yayını yapmak üzere bir radyo vericisinden yayılan elektromanyetik dalgaların işgal edeceği frekans alanını,
- h) Radyo ve televizyon vericisi: Radyo, televizyon ve veri yayınlarının doğrudan alınmasına imkân veren yer veya uzaydaki hareketli veya sabit her türlü verici, aktarıcı, yansıtıcı ve güçlendirici cihaz ve sistemleri,

- 1) Kablolu yayın: Radyo, televizyon ve veri yayınlarının kablo, cam iletken ve benzeri bir fizikî ortam üzerinden abonelere ulaştırılmasını sağlayan yayın türünü,
- i) Kapalı devre yayın sistemi: Ulusal, bölgesel ve yerel yayınlar dışında eğitim, öğretim, güvenlik ve turizm gibi belirli amaçlar için bir bina dahilinde veya birbiri ile ilişkili binalar grubunda hedef kitleye ulaştırmak üzere genellikle kablo ile yapılan radyo, televizyon ve veri yayını,
- j) Radyo alıcısı: Radyo ve veri yayınları almaya ve dinlemeye yarayan cihazları,
- k) Televizyon alıcısı: Televizyon ve veri yayınları almaya ve izlemeye yarayan cihazları,
- l) Ulusal yayın: Bütün ülkeye yapılan radyo, televizyon ve veri yayını,
- m) Bölgesel yayın: Birbirine komşu en az üç il ve en çok bir coğrafi bölge alanının asgarî yüzde yetmişine yapılan radyo, televizyon ve veri yayını,
- n) Yerel yayın: Mülkî taksimat itibarıyla en az bir ilçe (merkez ilçe dahil) veya bir ilin alanının en az yüzde yetmişine yapılan radyo, televizyon ve veri yayını,
- o) Ek yayın hizmetleri: Televizyon yayınlarına tahsis edilen kanal içinde kalmakla birlikte kullanılmayan bölümler üzerinden, radyo yayınlarında ise tahsis edilen frekans içinde ek taşıyıcılar aracılığıyla, televizyon ve radyo program yayınlarıyla birlikte yapılan radyo veri sistemi (AMDS, RDS), veri yayıncılığı, teleteks ve benzeri bağımsız hizmetleri,
- p) Uydu yayını: Radyo ve televizyon programlarının yetkili yayıncı veya hizmeti temin edecek kişi veya kuruluş tarafından şifreli veya şifresiz olarak uzayda sinyal iletebilen herhangi bir araç vasıtasıyla yapılan ilk yayını,
- r) Yeniden iletim: Yetkili yayın kuruluşu tarafından kullanılan teknik araç ne olursa olsun, halkın izlemesi amacıyla yayınlanan radyo ve televizyon program hizmetlerinin değişiklik yapılmaksızın bütününün veya bir bölümünün alınmasını ve aynı anda veya daha sonra iletilmesini,
- s) Yayıncı: Kamu tarafından izlenmesi için radyo, televizyon program ve veri hizmetleri tertip eden ve ileten veya değişiklik yapılmadan ve tam olarak üçüncü tarafa iletilmesini sağlayan gerçek veya tüzel kişiyi,
- t) Program hizmeti: Yukarıdaki bentte belirli alanlarda belirli bir yayıncı tarafından sağlanan ve tek bir hizmet içindeki tüm unsurları,
- u) Reklam: Bir ürün veya hizmetin alım, satım veya kiralanmasını geliştirmek, bir amaç veya düşüncüyü yaymak veya reklamcının istediği başka etkileri oluşturmak amacıyla, ücret veya benzer bir karşılık ile iletim zamanında reklamcıya tahsis edilen kamuya yönelik duyuruları,
- v) Telif hakkı sahibi: Yazar, besteci, düzenlemeci gibi düşünsel alanda eser yaratan gerçek kişiyi,
- y) Tematik kanal: Haber, belgesel, spor, müzik ve benzeri türlerde olmak üzere yalnızca belli bir konuda yayın yapan kanal,
- z) İletişim ortamı: Radyo ve televizyon programlarının üretildiği merkez çıkışındaki sinyali herhangi bir teknik kullanarak tek veya birden fazla radyo ve televizyon yayını bir arada olarak radyo, televizyon ve veri dağıtım sistemlerine ileten her nevi ortamı, ifade eder.

İkinci Bölüm Yayın İlkeleri

Yayın İlkeleri

MADDE 4. – (Değişik: 15/05/2002 – 4756/2) Radyo, televizyon ve veri yayınları, hukukun üstünlüğüne, Anayasanın genel ilkelerine, temel hak ve özgürlüklere, millî güvenliğe ve genel ahlâka uygun olarak kamu hizmeti anlayışı çerçevesinde yapılır. Yayınların Türkçe yapılması esastır. Ancak, evrensel kültür ve bilim eserlerinin oluşmasına katkısı olan yabancı dillerin öğretilmesi veya bu dillerde müzik veya haber iletilmesi amacıyla da yayın yapılabilir. **(Değişik: 15/07/2003- 4928/14)** Ayrıca, kamu ve özel radyo ve televizyon kuruluşlarınca Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir. Bu yayınlar, Cumhuriyetin Anayasada belirtilen temel niteliklerine, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı olamaz. Bu yayınların yapılmasına ve denetimine ilişkin usul ve esaslar, Üst Kurulca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

Radyo, televizyon ve veri yayınlarında uyulması gereken yayın ilkeleri şunlardır:

a) Türkiye Cumhuriyeti Devletinin varlık ve bağımsızlığına, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Atatürk ilke ve inkılâplarına aykırı yayın yapılmaması.

b) Toplum şiddete, teröre, etnik ayrımcılığa sevk eden veya halkı sınıf, ırk, dil, din, mezhep ve bölge farkı gözeterek kin ve düşmanlığa tahrik eden veya toplumda nefret duyguları oluşturan yayınlara imkân verilmemesi.

c) Yayıncılığın, gerek yayın organı, gerekse hisse sahipleri ve üçüncü derece dahil olmak üzere üçüncü dereceye kadar kan ve sıhrî hısımları veya bir başka gerçek veya tüzel kişinin haksız²⁹⁵ çıkarları doğrultusunda kullanılmaması.

d) İnsanların dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri nedenlerle hiçbir şekilde kınanmaması ve aşağılanmaması.

e) Yayınların toplumun millî ve manevî değerlerine ve Türk aile yapısına aykırı olmaması.

f) **(Değişik:03/08/2002-4771/8)** Özel hayatın gizliliğine saygılı olunması,

g) Türk millî eğitiminin genel amaçlarının, temel ilkelerinin ve millî kültürün geliştirilmesi.

h) Türkçe'nin; özellikleri ve kuralları bozulmadan konuşma dili olarak kullanılması; millî birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olarak çağdaş kültür, eğitim ve bilim dili halinde gelişmesinin sağlanması.

²⁹⁵ (j) ve (m) bendinde de yer alan 'haksız' ifadesi ve metindeki benzer soyut anlatımlı ilkeler barındıran ifadeler için Cumhurbaşkanlığı Hukuk Kurulu Başkanı Ahmet Necdet Sezer: "..... ifadesiyle denilerek, medyanın haksız rekabete neden olabilecek gücü engellenmeye çalışılmış ise de, bu soyut anlatımlı ilkelerin, kamu ihalelerinde yaratılabilecek haksız rekabeti ve borsa işlemlerinde oynanacak oyunları engellemesi olanaksızdır. Ayrıca, düzenlemelerin karşıt kavramından, yayın kuruluşlarının "haklı çıkarları" destekleyici içerikte yayın yapabileceği sonucuna varılmaktadır. Konuya yayın kuruluşlarının kamu ihalelerine giren sahipleri yönünden bakıldığında, bu tür destekleyici yayınların "haklı çıkarı" savunduğu kolaylıkla öne sürülebilecektir." eleştirisini getirmektedir.

ı) Kişilerin manevî şahsiyetlerine eleştiri sınırları ötesinde saldırıda bulunulmaması, cevap ve düzeltme haklarına saygılı olunması, soruşturulması basın meslek ilkeleri çerçevesinde mümkün olan haberlerin soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olunmaksızın yayınlanmaması, saklı kalması kaydıyla verilen bilgilerin kamu yararı ciddi bir biçimde gerektirmedikçe yayınlanmaması.

j) Yayıncılığın haksız bir amaç ve çıkara alet edilmemesi ve haksız rekabete yol açılmaması, ilân ve reklam niteliğindeki yayınların bu niteliklerinin şüpheye yer bırakmayacak şekilde açıklanması, bir basın organının özel çabalarla yarattığı ürünün kendi ürünüymüş gibi sunulmaması, ajanslardan veya başka bir medya kaynağından alınan haberlerin kaynağının belirtilmesine özen gösterilmesi.

k) Suçlu olduğu yargı kararı ile kesinleşmedikçe hiç kimsenin suçlu ilân edilmemesi veya suçluymuş gibi gösterilmemesi; kişileri suç işlemeye yönlendirecek veya korku salacak yayın yapılmaması.

l) Haberlerin yayınlanmasında tarafsızlık, gerçeklik ve doğruluk ilkelerine bağlı olunması; özgürce kanaat oluşumunun engellenmemesi; haber kaynaklarının kamuoyunun yanıtılmasının amaçlandığı haller dışında gizliliğinin korunması.

m) Halkı aldatacak, yanıltacak veya haksız rekabete yol açacak reklam yayınlarına yer verilmemesi.

n) Siyasî partiler ve demokratik gruplar arasında fırsat eşitliği sağlanması; tek yönlü, taraf tutan yayın yapılmaması; seçim dönemlerinde belirlenen seçim yasaklarıyla ilgili ilkelere aykırı davranılmaması.

o) Yayınlarda, mevzuatın eser sahiplerine tanıdığı hakların ihlâl edilmemesi.

p) Bilgi iletişim telefonları yoluyla yarışma ve benzeri yöntemlere başvurulmaması ve bunların sonucunda dinleyici ve seyircilere ikramiye verilmemesi veya ikramiye verilmesine aracılık edilmemesi, lotarya yapılmaması, bilgi iletişim telefonları yoluyla yapılacak anket ve kamuoyu yoklamalarının, hazırlık aşamasından sonuçlarının ilânına kadar noter nezaretinde gerçekleştirilmesi.

r) Televizyonda bölünür ekran yoluyla ana program ile ilgili veya ilgisiz bilgiler veren konuları işleyen yayınların yapılmaması, çerçeveler veya alt yazı tekniği kullanılarak sürekli yayın yapılmaması, haberde konu ile ilgili olmayan görüntülerin verilmemesi, haberle benzerlik arz eden görüntülerin arşiv niteliğinin belirtilmesi.

s) Program hizmetlerinin bütün unsurlarının insan onuruna ve temel insan haklarına saygılı olması.

t) Yayınların müstehcen olmaması.

u) Kadına, güçsüzlere ve küçüklere karşı şiddetin ve ayrımcılığın teşvik edilmemesi.

v) **(Değişik : 03/08/2002-4771/8)** Yayınların şiddet kullanımını özendirici veya ırkçı nefret duygularını kışkırtıcı nitelikte olmaması.²⁹⁶

y) Suç örgütlerinin korkutucu ve yıldırıcı özelliklerinin yansıtılmaması.

z) Gençlerin ve çocukların fiziksel, zihinsel ve ahlakî gelişimini zedeleyecek türden programların, bunların seyredileceği zaman ve saatlerde yayınlanmaması.

²⁹⁶ 4756 sayılı kanun ile 3984'e eklenen (v) bendindeki "... karamsarlık, umutsuzluk..." ifadesi Cumhurbaşkanı tarafından eleştirilmiş ve bendin iptali istenmiştir. Ancak 4771 sayılı kanunun 8. maddesinin B fıkrası ile (v) bendi değiştirilmiş ve bu değişiklik neticesinde "... karamsarlık, umutsuzluk..." ifadeleri metinden çıkarılmıştır.

Üçüncü Bölüm

Radyo Ve Televizyon Üst Kurulu

Kuruluş

MADDE 5. - Radyo ve televizyon faaliyetlerini düzenlemek amacıyla, özerk ve tarafsız bir kamu tüzelkişiliği niteliğinde Radyo ve Televizyon Üst Kurulu kurulmuştur.

Üst Kurulun seçimi ve görev süresi

MADDE 6. – (Değişik: 15/05/2002 – 4756/3) Üst Kurul, en az dört yıllık yüksek öğrenim görmüş, meslekleriyle ilgili konularda kamu veya özel kuruluşlarda en az on yıl görev yapmış, meslekî açıdan yeterli bilgiye, deneyime ve Devlet memuru olma niteliğine sahip, otuz yaşını doldurmuş kişiler arasından;

a) Siyasî parti gruplarınca, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı oluşum formülüne göre belirlenecek kontenjan doğrultusunda gösterilecek ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca seçilecek beş, **(Anayasa Mahkemesi'nin 12/06/2002 tarih ve E. 2002/97, K. 2002/9 sayılı kararı ile Y.D)**

b) Yükseköğretim Kurumu Genel Kurulunun, Kurul üyesi olmayan elektrik-elektronik, iletişim, kültür-sanat ve basın-yayın dallarından göstereceği dört aday arasından Bakanlar Kurulunca seçilecek iki,

c) En çok sarı basın kartı sahibi üyesi bulunan iki gazeteciler cemiyeti ile Basın Konseyinin ortaklaşa göstereceği iki aday arasından Bakanlar Kurulunca seçilecek bir,

d) Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin kamu görevlileri arasından göstereceği iki aday arasından Bakanlar Kurulunca seçilecek bir,

kişiden olmak üzere 9 üyeden oluşur.

Üst Kurulun üyelerinin seçimine ilişkin Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu kararı ile Bakanlar Kurulu kararı Resmî Gazetede yayımlanır.

Üst Kurul üyelerinin görev süresi dört yıldır. Üyelerinin görev süresinin bitiminden iki ay önce kurum ve kuruluşlar veya partiler yeni seçimlerini yaparak Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına veya Bakanlar Kuruluna bildirir. Herhangi bir sebeple boşalma olması halinde o kişinin seçildiği usule göre kurum ve kuruluş veya partiler tarafından adaylar bir ay içinde teklif edilerek Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca veya Bakanlar Kurulunca seçim işlemi yapılır. Bu şekilde seçilen kişi, yerine seçildiği kişinin görev süresini tamamlar. Üyenin altmışbeş yaşını doldurması halinde üyeliği son bulur.

Kurul Başkanı ve Başkan Vekili

MADDE 7. – (Değişik: 15/05/2002 – 4756/4) Üst Kurul üyeleri, seçim sonuçlarının Resmî Gazetede yayımlandığı tarihten itibaren onbeş gün içinde toplanarak kendi aralarından bir başkan ve bir başkan vekili seçer. Başkanlık süresi iki yıldır. İki yıl sonunda veya herhangi bir şekilde yenilenme sırasında başkan veya vekilinin üyeliği sona ererse, üyeler onbeş gün içinde toplanarak yeni başkan veya vekili için seçim yapar.

Üst Kurul, başkan tarafından, başkanın bulunmadığı hallerde, başkan vekili tarafından yönetilir ve temsil edilir.

Başkan, Üst Kurul ile hizmet birimlerinin uyumlu, verimli, disiplinli ve düzenli bir biçimde çalışmasını ve Üst Kurulun görevlerini yerine getirmesini sağlamakla görevlidir.

Başkan veya yokluğunda vekili, karara bağlanacak gündemi toplantıdan önce belirleyerek Üst Kurul üyelerine bildirir. Üst Kurul gündemine hâkimdir.

Görev ve Yetkiler

MADDE 8.- Üst Kurulun görev ve yetkileri şunlardır:

a) (Mülga: 15/05/2002-4756/18)²⁹⁷

b) Önşartları yerine getirmiş müracaatçı kuruluşlara, tarafsızlık ve hakkaniyet ölçüleri dahilinde yayın izni ve lisans vermek, 16. maddeye uygun olarak ulusal, bölgesel ve yerel planlamalardaki kanal ve frekans bandlarının Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu eliyle kullanılan kanal ve frekans bandları dışında kalanların en az % 50'sinin zaman paylaşımli ve bölgesel dengelere uygun biçimde kullanımını gözeterek kanal ve frekans bandları tahsis etmek,

c) Radyo ve televizyon kuruluşlarına, ulusal, bölgesel ve yerel yayınları için ulusal kanal ve frekans bandı planlamalarına uygun olarak tahsis edilen yayın alanlarını kapsayacak verici tesisleri kurma ve işletme iznini 5.4.1983 tarihli ve 2813 sayılı Telsiz Kanunu hükümlerine uygun olarak vermek ve tesisin bu Kanun hükümlerine ve tesis şartlarına uygunluğunu denetlemek,

d) Bu Kanun hükümlerine uygun olarak radyo ve televizyon kuruluşlarının ulusal ve yerel yayınlarına imkân verecek, ulusal kanal ve frekans bandı planında öngörülen radyo ve televizyon vericileri ile sabit veya hareketli yayın yerleri arasında mevcut telekomünikasyon şebekesi yanında, uydu aracı ile bağlantı kurabilmeleri amacıyla ve öngörülen amaçlar için kullanılması kaydıyla uç linkleri kurabilmesi için 5.4.1983 tarihli ve 2813 sayılı Telsiz Kanunu hükümlerine uygun şekilde telekomünikasyon tesisler kurma ve işletme izni vermek ve tesislerin bu Kanunda öngörülen izin esaslarına uygun olarak işletilmesini denetlemek,

e) Zaman paylaşımli program kanallarının tahsisinde bölgesel dengeleri gözeterek, kuruluşları ülkenin değişik bölgelerinde yayın yapmaya teşvik etmek,

f) Yurt içinden yayın yapacak kamu ve özel radyo-televizyon kuruluşlarının yayın izni ve lisans talebinde bulunabilmek için yerine getirmeleri gerekli ön şartları ve standartları Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi ilkeleri göz önünde bulundurularak tespit etmek ve kamuoyuna duyurmak,

g) Kanal ve frekans bandı tahsisinde gerekli şartları ve tahsis hakkı alanların yayına geçme süresini ve radyo ve televizyon istasyonu kuranların ödeyecekleri yayın izni ve lisans ücretlerini ilgili yönetmeliklerle belirlemek,

h) Radyo- televizyon yayınlarını izleme sistemleri kurarak, yayınların 4. maddeye ve bu alanda Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası antlaşmalara uygunluğu açısından denetlenmesini yapmak,

ı) Yayın kuruluşlarının, bu Kanun hükümlerine aykırı yayın yapması ve tahsis şartlarına uymaması halinde gerekli müeyyideleri uygulamaya karar vermek,

j) Yurt içinde, yayınların ulaşamadığı yerlerde, yerel imkânlarla radyo ve televizyon vericisi kurulmasına izin vermek,

k) Uydu aracılığı ile yurt içinden veya yurt içine yapılacak yayınların ulusal ve uluslararası ilke ve esaslara uygunluğunu gözetmek, bu amaçla diğer ülkelerdeki yetkili kuruluşlarla işbirliği yapmak,

²⁹⁷ Bu bend mülga edilerek bendde RTÜK'e verilen yetkiler alınmış ve işbu yetkiler Haberleşme Yüksek Kurulu ile Telekomünikasyon Kurumu'na bırakılmıştır.

l) şifreli yayınlarla kablolu radyo ve televizyon tesis ve yayınları ile ilgili kuralları bu kanundaki ilkeler çerçevesinde ve Posta, Telgraf ve Telefon İdaresi Genel Müdürlüğünün kablolu radyo ve televizyon tesislerini atıl bırakmamayı gözeterek belirlemek,

m) Radyo ve televizyon yayınları ile ilgili olarak kamuoyunda doğan tepki, beğeni ve hassasiyetleri sürekli olarak izlemek ve gerekli yönlendirmelerde bulunmak amacıyla gerekli kamuoyu araştırmalarını yapmak ve yaptırmak,

n) Telsiz Genel Müdürlüğünün görevleri saklı kalmak kaydıyla, radyo ve televizyon yayınlarıyla ilgili olan milletlerarası hukuk tüzelkişiliğine sahip kuruluşlar nezdinde Devlet'i Dışişleri Bakanlığının görev ve yetkileri saklı kalmak kaydıyla, temsil etmek; radyo ve televizyon kuruluşlarının doğrudan üyesi buldukları hariç olmak üzere, radyo ve televizyon yayıncılığı alanında faaliyet gösterip milletlerarası hukuk tüzelkişiliğine sahip olmayan uluslararası kuruluşlarda temsil görevini yerine getirmek ve bu bent gereğince belirlenen belgelere usulüne göre imza koymak,

o) Radyo ve televizyon konusunda ilgili kurum ve kuruluşlarla periyodik istişarelerde bulunarak, kamuoyu eğilimlerini değerlendirmek,

p) Bu Kanun ve Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi ilkelerine uygun biçimde çalışma ve faaliyetleri ile ilgili yönetmelik ve diğer düzenlemeleri hazırlamak.

r) *seferberlik ve savaş halinin gerektirdiği durumlarda görev ve yükümlülükleri yerine getirmek için ihtiyaç duyulan hususları, Genel Kurmay Başkanlığı ile koordineli olarak barış zamanından itibaren çıkartılacak bir yönetmelikle belirleyerek, radyo ve televizyon kuruluşlarına bildirmek ve bunları denetlemek.(Bu madde bu çalışmanın tamamlandığı dönemde henüz kanunlaşmamıştır)*

Yasaklar ve denetim

MADDE 9. – (Değişik: 15/05/2002 – 4756/5) Üst Kurul üyeleri ile üçüncü derece dahil üçüncü dereceye kadar kan ve sıhrî hısımları, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümleri saklı kalmak kaydıyla, radyo ve televizyon hizmetleri alanında Üst Kurulun görev ve yetki alanına giren konularda herhangi bir yüklenme işine giremez, özel radyo ve televizyon şirketlerinde ve bu şirketlerin doğrudan veya dolaylı ortaklık bağı bulunan şirketlerde ortak veya yönetici olamazlar.

Üst Kurul üyeleri, üyelikleri süresince resmî veya özel başkaca hiçbir görev alamaz, özel veya kamu yayın kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren konularda doğrudan veya dolaylı olarak taraf olamaz ve bu konularda hiçbir menfaat sağlayamaz, siyasî partiye üye olamazlar. Amacı sosyal yardım ve eğitim işlerine yönelmiş derneklerle vakıflardaki görevler ve kooperatif ortaklığı bu hükmün dışındadır.

Üst Kurul üyeleri, kendileri veya üçüncü derece dahil üçüncü dereceye kadar kan ve sıhrî hısımlarıyla ilgili konularda müzakere ve oylamaya katılamaz.

Yukarıdaki esaslara aykırı davranışlar görevlerinden çekilmiş sayılır. Bu husus Üst Kurul tarafından re'sen veya yapılacak müracaatın değerlendirilmesi sonunda karara bağlanır.

Üst Kurul, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun denetimine tâbidir.

Üst Kurul Üyelerinin Teminat ve Mali Hakları

MADDE 10.-Üst Kurul üyelerine görevleri süresince, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ile ek ve değişikliklerine göre en yüksek Devlet memurunun

almakta olduğu aylık (ek gösterge dahil), sosyal yardımlar ile zam ve tazminatlar ödenir.

Kamu görevlileri, seçtikleri görev süresince kurumlarından ücretsiz izinli sayılırlar. Ancak, bu görevde geçecek süre, mesleklerinde geçmiş ve mümtazen terfi etmiş sayılırlar.

Üst Kurul üyeliğine seçilenlerin, seçilmeden önce tabi oldukları sosyal güvenlik kuruluşları ile ilişkileri devam eder. Herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşu ile ilgisi olmayanlar, istekleri halinde Sosyal Sigortalar Kurumu ile ilişkilendirilir. Emekli olanların ise emekli aylıklarının ödenmesine devam olunur.

Üst Kurul üyeleri, seçildikleri görev süresince Kurul'daki görevlerinden ve seçilerek geldikleri görevlerinden alınmazlar.

Üst Kurul üyeleri Türk Ceza Kanunu uygulaması bakımından Devlet memuru sayılırlar.

Üst Kurul üyeleri, her yıl Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına mal bildiriminde bulunurlar.

Toplantı ve Karar Yeter Sayısı

MADDE 11. – (Değişik: 15/05/2002 – 4756/6) Üst Kurul, tam gün esasına göre çalışır, haftada birden az olmamak üzere en az beş üye ile toplanır ve en az beş üyenin aynı yönde oyuyla karar alır. Geçerli mazereti olmaksızın üst üste üç kez toplantıya katılmayan Üst Kurul üyeleri çekilmiş sayılır.

Mali Kaynaklar ve Bütçe

MADDE 12. – (Değişik: 15/05/2002 – 4756/7) Üst Kurulun gelirleri şunlardır:

- a) Özel radyo ve televizyon kuruluşlarından alınacak TV kanal ve radyo frekansı yıllık tahsis bedelleri.
- b) Özel radyo ve televizyon kuruluşlarının yıllık brüt reklam gelirlerinden % 5 oranında ayrılacak paylar.
- c) Gerektiğinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı bütçesinin transfer tertibinde yer alacak ödenek.
- d) Radyo ve televizyon kuruluşlarına 33 üncü madde uyarınca verilecek idarî para cezaları.

Özel radyo ve televizyon kuruluşlarından alınacak yayın izin ve lisans ücretleri Hazineye gelir kaydedilir.

Üst Kurul, gerektiği takdirde her yıl için yapacağı işlerin programını hazırlayarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı bütçesinden verilmesi gereken ödenek tutarını Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunar.

Üst Kurulun bütçesi ve kadro cetvelleri Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı bütçesi ile birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi Plan ve Bütçe Komisyonunda incelenir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda görüşülerek karara bağlanır.

Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun yıllık bütçesinden harcanmayan miktar, yıl sonunda yurt içinde kültür ve tabiat varlıklarının, yurt dışında Türk kültür varlıklarının korunması ve ihyası amacıyla Kültür Bakanlığı adına bir kamu bankasında açılan hesaba aktarılır. Bu hesaptan yapılacak harcamalara ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle düzenlenir.

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu hükümlerine tâbi değildir. Üst Kurulun alım-satım, kiralama, taşıma ve sair tedarik işlerine ilişkin işlemleri bir yönetmelik ile düzenlenir.

Üst Kurul, radyo ve televizyonların reklam gelirlerinin, aracı kurumların hesaplarıyla birlikte denetlenmesini Maliye Bakanlığında talep eder.

Gelir ve cezaların tahsili

MADDE 13. – (Değişik: 15/05/2002 – 4756/8) 12. maddenin birinci fıkrasının (b) bendinde öngörülen reklam gelirlerinden ayrılacak paylar, elde edildikleri ayı takip eden ayın en geç 20'sinde; (a) bendine göre ödenecek TV kanal ve radyo frekansı yıllık kira bedeli her yılın Ocak ayının en geç 20'sinde; 33. maddede belirtilen idarî para cezaları da cezaların tahakkukunu müteakip ilgili yayın kuruluşları tarafından ödenir.

Ödemede gecikilmesi halinde, ilgili yayın kuruluşu uyarılarak yedi gün içinde ödeme yapması istenir. Yapılacak ihtar rağmen ödeme yapılmaması halinde, Üst Kurulca ödeme yapılınca kadar yayının durdurulmasına karar verilir. Yukarıdaki fıkrada belirtilen tarihlerden itibaren iki ay içinde ödeme yapılmazsa, Üst Kurulca yayın izninin ve lisansın iptaline karar verilir ve ödenmeyen kurum geliri icra yoluyla tahsil olunur. Gecikilen ödemeler için 6183 sayılı “Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun” hükümleri uygulanır.

Hükümet ile İlişkiler

MADDE 14.- Hükümetin Üst Kurul ile İlişkileri Başbakan tarafından yürütülür.

Üst Kurulun Teşkilâtı ve personeli

MADDE 15. – (Değişik: 15/05/2002 – 4756/9) Üst Kurul yardımcı hizmetlerinin yürütülmesinde Başkana yardımcı olmak amacıyla bir Genel Sekreter atanır. Genel Sekreterin en az dört yıllık yükseköğrenim mezunu, otuz yaşını doldurmuş, Devlet memuriyetinde veya ihtisas dalında on yıllık meslekî tecrübeye ve Devlet memuriyeti için aranan koşullara sahip olması şarttır.

Ana hizmet birimleri, Üst Kurul Başkanına bağlı, Hukuk Müşavirliği, Teftiş Kurulu Başkanlığı, Savunma Sekreterliği, İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı, Kamuoyu, Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı, İzin ve Tahsisler Dairesi Başkanlığı, Uluslararası İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığından teşekkül eder.

Yardımcı hizmet birimleri, Genel Sekretere bağlı, Personel Dairesi Başkanlığı, Eğitim Dairesi Başkanlığı, İdarî ve Mali İşler Dairesi Başkanlığı ve Teknik Hizmetler Dairesi Başkanlığıdır.

Daire başkanlıkları, yeteri kadar uzman istihdam eder ve uzmanlık esasına göre çalışır. **(Değişik: 15/07/2003- 4928/15)** Mahalli yayınları izlemek için gerekli görülen yerlerde halen mevcut kadrolardan bölge teşkilatı oluşturulabilir.

Daire başkanları ile daha üst düzeydeki görevliler Kurul Başkanının önerisi ve Üst Kurulun kararı ile atanır.

Üst Kurul personelinin özlük hakları, çalışma usul ve esasları ile personelle ilgili diğer hususlar Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu personel rejimine tabidir.

Üst Kurulun çalışma usul ve esasları ile teşkilâtı ve atama usulleri, bu Kanuna uygun olarak Üst Kurul tarafından çıkarılacak yönetmeliklerle belirlenir.

Dördüncü Bölüm

Kanal ve Frekans Bandı Tahsisi, Yayınların düzenlenmesi ve Reklamlar

Kanal ve Frekans Bandı Tahsisi Yetkisi

MADDE 16.- 2813 Sayılı Telsiz Kanununun diğer hükümleri saklı kalmak kaydıyla, kamu ve tüm özel radyo ve televizyon kuruluşlarına kanal ve frekans bandı tahsisi ile yayın izni ve lisansı vermek ve bu tahsis ve izni iptal etmek yetkisi, münhasıran Üst Kurula aittir.

Kanal ve Frekans Bandı Tahsisi

MADDE 17.- Ulusal kanal ve frekans bandı planlamasındaki kanal ve frekans bandlarını dörtte biri Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumuna tahsis edilir. Kanal sayısı üçten, frekans bandı sayısı dörtten az olamaz. Bu kanalların birinden Türkiye Büyük Millet Meclisi faaliyetleri yansıtılır. Hangi faaliyetlerin ne ölçüde yayınlanacağına Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı karar verir.

Geriye kalan ulusal, bölgesel ve yerel kanal ve frekans bandlarının yarısı tam gün üzerinden, diğer yarısı ise istek halinde zaman paylaşımli ve gerekirse dönüşümlü olarak tahsis edilir.

Tahsis süresi beş yılı aşamaz.

Özel Radyo ve Televizyon Kuruluşlarının Yükümlülüğü

MADDE 18.- Üst Kurulun ulusal yayın izni verdiği kuruluşlar izin tarihinden itibaren en geç ikinci yıl sonunda Türkiye alanının % 70'ine yayınlarını ulaştırmak ve haftada asgari seksen saat yayın yapmak mecburiyetindedirler.

Reklamlar

MADDE 19.- Bütün reklamlar adil ve dürüst olacak, yanıltıcı ve tüketicinin çıkarlarına zara verecek nitelikte olmayacak, çocuklara yönelik veya içinde çocukların kullanıldığı reklamlarda, onların yararlarına zarar verecek unsurlar bulunmayacak, çocukların özel duyguları gözönünde tutulacaktır.

Reklamcı, programların içeriğine herhangi bir müdahalede bulunamaz.

Reklamlar günlük yayın süresinin % 15'ini geçemeyecektir. Ancak, ürünlerin alımının, satımının, kiralanmasının veya hizmetlerin topluma doğrudan sunulmasını sağlamak üzere bu oran spot reklamların % 15'ini aşmaması kaydıyla % 20'ye çıkarılabilir. Bir saatlik yayın içerisinde spot reklamlara ayrılan süre % 20'yi aşamaz.

Ürünlerin alımını, satımını, kiralamasını veya hizmetleri halka doğrudan sunan türdeki reklamların yayını günde bir saati geçemez.

Reklamların Biçimi ve Sunuluşu

MADDE 20.- Reklamlar program hizmetinin diğer unsurlardan açıkca ve kolaylıkla ayırdedilebilecek ve görsel ve işitsel bakımından ayrılığı fark edecek biçimde düzenlenecek, bilinçaltı ile algılanan reklamlara izin verilmeyecektir.

Haber veya güncel programları düzenli olarak sunan kişilerin görüntü ve seslerine reklamlarda yer verilmeyecektir.

Reklamların Yerleştirilmesi

MADDE 21.- Reklamlar program arasına yerleştirilir. Programın bütünlüğü, değeri ve hak sahiplerinin hakları zedelenmeyecek biçimde bir program içine de yerleştirilebilir.

Birbirinden bağımsız bölümleri olan programlarda veya spor programları ile benzer yapıda aralar içeren olay ve gösteri programlarında, sadece bölüm veya devre aralarına yerleştirilebilir. Reklamlar arasında en az yirmi dakika süre bulunmalıdır.

Konulu filmlerin veya televizyon filmlerinin (diziler, eğlence programları ve belgeseller hariç) süreleri kırkbeş dakikadan fazla olması halinde, her kırkbeş dakikalık süre sonunda bir kez olmak üzere reklam için kesinti yapılabilir. Film kırkbeş dakikadan fazla ise kırkbeş dakikadan sonraki zamanda her yirmi dakika aralıkla reklam yerleştirilebilir.

Hiçbir dini tören yayınına reklam alınmaz. Haber bültenleri, güncel programlar, çocuk programları otuz dakikadan kısa oldukları takdirde reklamlarla kesilemezler.

Her türlü yayında gizli reklam yapılması yasaktır.

Belirli Ürünlerin Reklamları

MADDE 22.- Alkol ve tütün ürünleri reklamlarına izin verilemez. Reçete ile satışına izin verilen ilaç ve tedavilerin reklamı yapılamaz. Diğer ilaç ve tedavilerin reklamları dürüst, gerçeği yansıtan ve doğrulanması mümkün unsurlardan oluşacak ve ferdin zarardan korunması gereklerine uygun olacaktır.

Program Desteklenmesi

MADDE 23.- Bir program veya dizi tamamen veya kısmen mali destek görmüşse, bu husus programın başında ve/veya sonunda uygun ibarelerle belirtilir.

Destekleyen taraflar, programın içeriğine ve yayınlanış biçimine, yayıncının sorumluluğunu ve bağımsızlığını etkileyecek hiçbir müdahalede bulunamazlar.

Destekleyen programlarda, destek verene veya üçüncü bir kişiye ait mal ve hizmetlere atıfta bulunulması ve bunların alınması, satılması ve kiralanması teşvik edilmeyecektir.

Programlar yirmiikinci maddede yasaklanmış olan mal ve hizmetlerin üretimi veya satışıyla iştigal eden özel veya tüzelkişilerce desteklenemez.

Haber ve güncel programlarda mali desteğe izin verilemez.

Telekomünikasyon Kurumunun yükümlülüğü

MADDE 24. – (Değişik: 15/05/2002 – 4756/10) Türkiye’de ulusal, bölgesel ve yerel çapta TV kanal ve radyo frekans plânları ile radyo ve televizyon yayınlarına esas olan frekans bantları ile ilgili çalışmalar yapma yetkisi, 2813 sayılı Telsiz Kanunu uyarınca Telekomünikasyon Kurumuna aittir.

Telekomünikasyon Kurumu, 2813 sayılı Telsiz Kanununa uygun olarak Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi Genel Müdürlüğü ve diğer ilgili kurum ve kuruluşlar ile işbirliği yaparak hazırlayacağı ulusal, bölgesel ve yerel çaptaki plânları Haberleşme Yüksek Kurulunun onayına sunar.

Haberleşme Yüksek Kurulu²⁹⁸, hazırlanan plânı aynen onaylayabileceği gibi lüzum gördüğü değişikliklerin yapılmasını talep edebilir. Türkiye Radyo-Televizyon

²⁹⁸ 2813 sayılı Telsiz Kanunu

Madde 6 - Haberleşme Yüksek Kurulunun kuruluş, çalışma esasları ve görevleri: (Değişik: 27/01/2000-4502/15 md.)

Haberleşme Yüksek Kurulu, Başbakanın veya görevlendireceği bir Devlet Bakanının başkanlığında İçişleri ve Ulaştırma Bakanları ile Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri, Millî İstihbarat Teşkilatı Müsteşarı ve Genelkurmay Muhabere Elektronik Başkanından oluşan bir üst kuruldur.

Kurumuna ait radyo ve televizyonlar ile Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü bünyesinde yayın yapan Meteoroloji Radyosu, Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde yayın yapan Polis Radyosuna ulusal, bölgesel ve yerel, radyo-televizyon bölümleri bulunan iletişim fakültelerine²⁹⁹ yerel bazda frekanslar ve kanallar ücretsiz olarak tahsis edilir. Kalan televizyon kanal ve radyo frekansları, belli bir plân dahilinde özel kuruluşlara kullandırılmak üzere Üst Kurulca ihaleye çıkarılır. Televizyon kanal ve radyo frekanslarının ne kadarının hangi takvime göre ihaleye çıkarılacağına ilişkin plân Haberleşme Yüksek Kurulu tarafından saptanarak bu çerçevede ihaleye çıkarılmak üzere Üst Kurula bildirilir.

Türkiye Radyo-Televizyon Kurumuna tahsis edilen TV kanallarından biri olan TRT 3'ten TBMM TV aracılığıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi faaliyetleri, bir diğer kanaldan da açıköğretim yayınları yansıtılır. Türkiye Büyük Millet Meclisi faaliyetlerinin hangi ölçüde yansıtılacağına Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, açıköğretim yayınları için ise eğitim programlarını hazırlamakla yükümlü kurumlar Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu ile birlikte karar verir. Yayın ile ilgili diğer hususlar Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı ile Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu arasında bir protokolle belirlenir. Açıköğretim ve TBMM TV yayınlarından ücret alınmaz.

Telekomünikasyon Kurumu, Üst Kurulun bildireceği ve bu Kanun hükümlerine uygun olarak TV kanal ve radyo frekansı tahsis edilip, kablosuz radyo ve televizyon yayın izni ve lisansı verilen kuruluşlara TV kanal ve radyo frekans tahsislerini uygular, ulusal ve uluslararası alanda tescil ettirir.

Ulusal ve uluslararası hava ve deniz seyrüsefer sistemlerine radyo ve televizyon sistemlerinden zararlı enterferanslar gelmesi halinde, Telekomünikasyon Kurumu can ve mal güvenliğini tehlikeye düşürmemek amacıyla enterferansa sebep olan vericileri geçici olarak kapatarak mühürler ve sorumlular hakkında Türk Ceza Kanununun 391. maddesi hükmü uygulanır. Yapılan işler aynı zamanda Üst Kurula bildirilir.

Haberleşme Yüksek Kurulu, 2813 sayılı Telsiz Kanunu gereğince Üst Kurul, Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi Genel Müdürlüğü, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu ve Telekomünikasyon Kurumu arasındaki koordinasyonun yanı sıra konuyla ilgili olarak Üst Kurula verilmiş görevlerin takibini de yürütür.

Yayınlarnın Men Edilmesi

MADDE 25.- Yargı kararları saklı kalmak kaydıyla yayınlarn önceden denetlenemez ve durdurulamaz. Ancak, milli güvenliğin açıkça gerekli kıldığı hallerde yahut kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması kuvvetle ihtimal dahilinde ise Başbakan veya görevlendireceği bakan yayını durdurabilir.

Telekomünikasyon Kurulu Başkanı ve Başbakanca gerek görülen diğer bakanlar ile kamu kurum ve kuruluşları yetkilileri Kurul toplantılarına katılır.

Kurul, Mart ve Eylül aylarında olmak üzere yılda iki defa toplanır. Başbakan, resen veya Ulaştırma Bakanının teklifi üzerine gerektiğinde ayrıca Kurulu toplantıya çağırabilir.

Kurulun çalışma usul ve esasları Başbakanlıkça düzenlenir.

Haberleşme Yüksek Kurulunun görevleri, telsiz haberleşmesi alanında Ulaştırma Bakanlığına tavsiyede bulunmak ve bu konulardaki uygulamaları takip etmektir. Haberleşme Yüksek Kurulunun sekreteryaya işleri Bakanlık nezdindeki Haberleşme Genel Müdürlüğü tarafından yürütülür.

²⁹⁹ Radyo-televizyon bölümleri bulunan iletişim fakülteleri 4756 sayılı kanunun 10. maddesi ile 24. maddesi değiştirilen 3984 sayılı kanunun 24. maddesine dayanarak yerel radyo ve televizyon yayını yapmaya hak kazanmıştır.

Radyo ve televizyon kuruluşları, Cumhurbaşkanının veya Hükümetin; milli güvenliğin, kamu düzeninin, genel sağlığın ve genel ahlakın gerekleriyle ilgili bildirimlerini yayınlamakla yükümlüdür.

Yukarıdaki fıkralar uyarınca alınacak icrai, idari kararlar aleyhine açılacak iptal davaları doğrudan doğruya Danıştay'da açılır. Danıştay bu davalara öncelikle bakar ve öncelikle karara bağlar. Yürütmeyi durdurma talepleri hakkında 48 saat içerisinde karar verir.

Yeniden iletim

MADDE 26. – (Değişik: 15/05/2002 – 4756/11)³⁰⁰.

(Değişik birinci fıkra: 03/08/2002-4771/8) Bu Kanuna aykırı olmamak kaydıyla, yayımların iletim ve yeniden iletimi serbesttir. Yeniden iletime ilişkin usul ve esaslar, Üst Kurulca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

Yeniden iletimi yapılan yayımlarla ilgili olarak Üst Kurula bilgi verilir.

İletim ve yeniden iletim yoluyla yapılan yayımlar hakkında, 25. ve 33. madde hükümleri saklıdır.

Seçimlerde Siyasi Partilerin Yayınları

MADDE 27.- Seçim dönemlerindeki yayınlar, kanunla Yüksek Seçim Kuruluna verilen yetkiler çerçevesinde Yüksek Seçim Kurulu tarafından düzenlenir.

Üst Kurul, seçim dönemlerindeki yayınlarını Yüksek Seçim Kurulunun kararları doğrultusunda denetler.

Düzeltilme ve Cevap Hakkı

MADDE 28.- Gerçek ve tüzelkişilerin kişilik haklarına saldırı teşkil eden yayınlar ile gerçeğe aykırı olduğu iddia edilen yayımlara karşı cevap ve düzeltme hakkı tanınması için ilgililer yargı yoluna başvurabilirler.

Yayın kuruluşları yaptıkları her yayının bandını bir yıl muhafazaya mecburdur. İlgili dava açmaya esas olmak üzere, yazılı olarak Üst Kurula başvurarak yayın bandından ücretini ödeyerek bir kopya isteyebilir.

Yargıya yapılan başvuru üzerine yargı gerekli incelemeyi yapar. Başvuru yerinde görülürse düzeltme ve cevap, saldırı teşkil eden veya gerçeğe aykırı yayının yapıldığı aynı saatte, aynı program içinde yayınlanır. Yayın süresi ve şeklini halin icabına ve delillere göre hakim takdir eder.

Kişilerin yargıya başvurmaları yayından itibaren 10 gün içinde yapılır. Mahkeme 3 gün içinde karar verir. Verilen karara karşı tebliğden itibaren 3 gün içinde bir üst mahkemeye itiraz edilebilir. Üst mahkeme 3 gün içinde karar verir. Verilen karar kesindir.

Mahkeme kararı ilgili kuruluşa tebliğ edildiğinin ertesi günü yayın yapılır.

³⁰⁰ 26. maddenin 4756 sayılı kanununun 11. maddesiyle değiştirilmeden önceki hali:

Uzayda sinyal iletebilen herhangi bir araç vasıtası ile yapılan ilk yayının bütününe veya bir bölümüne aynı anda ya da daha sonra yurt içinde yeniden iletimine, bu Kanunun kablolu yayınlar ile ilgili hükümleri saklı kalmak kaydıyla, kullanılan teknik araç ne olursa olsun izin verilemez.

Üst Kurul'un yayın izni ve lisans verdiği ulusal ve/ya yerel yayın yapan kuruluşların yurt dışından naklen veya daha sonra banttan yayımlayacakları devamlılık arzetmeyen, münferit programlar bu yasağın kapsamı dışındadır.

Yurt dışında naklen spor, konferans ve her türlü benzer yayınlar geçici olmak kaydıyla aynı anda veya daha sonra yayımlanabilir.

(Değişik : 15/05/2002-4756/12) Yayını yapmayan veya karara uygun şekilde yapmayan veya geciktiren kuruluşun yayınlarından sorumlu en üst yöneticisi ile kuruluşun sahibi olan anonim şirketin yönetim kurulu başkanına otuz milyar liradan doksan milyar liraya kadar ağır para cezası verilir. Ayrıca, kuruluşa Üst Kurulca eylemin ağırlığına göre üç aya kadar gelir getirici yayın yapma yasağı verilebilir. İkinci kez tekrarı halinde yayın izni iptal edilir ve en yüksek para cezasına hükmolunur. Bu cezalar ertelenemez. Hangi yayınların gelir getirici yayınlar olduğu Üst Kurul tarafından belirlenir.

Yetkili ve görevli mahkeme ulusal yayın yapan kuruluşlar için Ankara Sulh Ceza Mahkemesi, bölgesel ve yerel yayın yapan kuruluşlar için başvuru sahibinin ikametgâhı sulh ceza mahkemesidir.

(Değişik : 15/05/2002-4756/12) Gerçek ve tüzel kişilerin ayrıca genel hükümlere göre ilgili yayın kuruluşuna karşı tazminat davası açma hakkı saklıdır. Yayın kuruluşu ile birlikte şirketin yönetim kurulu başkanı da müştereken ve müteselsilen sorumludur. Zarar doğurucu fiilin işlenmesinden sonra yayın kuruluşunun devredilmesi, başka bir kuruluşla birleşmesi veya sahibi olan şirketin herhangi bir surette değişmesi halinde yayın kuruluşunu devralan, birleşen ve her ne suretle olursa olsun yayın kuruluşunun sahibi veya hissedarı olan şirket ve şirketin yönetim kurulu başkanı da bu fiil nedeniyle hükmedilen tazminattan yayın kuruluşu ile birlikte müştereken ve müteselsilen sorumludur. Tazminat talebinin haklı görülmesi halinde tazminat miktarı, on milyar liradan az olmamak üzere fiilin ağırlık derecesine göre belirlenir. On milyar liralık alt sınır her yıl Maliye Bakanlığınca ilân edilen yeniden değerlendirme oranında artırılır. Bu maddeye göre açılacak manevi tazminat davalarında hâkim tensip kararı ile birlikte bilirkişiyi de tayin eder ve davayı en geç altı ay içinde karara bağlar. **(Anayasa Mahkemesi'nin 12/06/2002 tarih ve E. 2002/97, K. 2002/9 sayılı kararı ile Y.D.)**

(15/05/2002-4756/12 Ek) Bu maddeye göre açılan davalarda tazminata hükmedilmesi halinde, bankalarca uygulanan en yüksek işletme kredisi faizi üzerinden temerrüt faizine de hükmedilir.

Beşinci Bölüm

Özel Radyo ve Televizyon Kuruluşları

Kuruluş ve Hisse Oranları

MADDE 29. – (Değişik: 15/05/2002-4756/13) Radyo ve televizyon yayın izni verilen veya verilecek anonim şirketlerin hisse oranları ve şirket yapısıyla ilgili uyulması gereken diğer hususlar şunlardır:

a) Siyasî partiler, dernekler, sendikalar, meslek kuruluşları, kooperatifler, vakıflar, mahallî idareler ile bunlar tarafından kurulan veya bunların ortak oldukları şirketler, iş ortakları, birlikler ile üretim, yatırım, ihracat, ithalat, pazarlama ve finans kurum ve kuruluşlarına radyo ve televizyon yayın izni verilmez; bu kuruluşlar radyo ve televizyon yayın izni almış şirketlere ortak olamazlar.

b) Bu Kanuna göre radyo ve televizyon yayın izni, Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre sadece radyo ve televizyon yayıncılığı, haberleşme, eğitim, kültür ve sanat amacıyla kurulmuş anonim şirketlere verilir. Aynı şirket ancak bir radyo ve bir televizyon işletmesi kurabilir.

c) Özel radyo ve yayın kuruluşlarının hisseleri nama yazılı olmak zorundadır. Bu şirketlerde herhangi bir kişi lehine intifa senedi ihdas edilemez.

d) Üst Kurul tarafından düzenlenecek yönetmeliğe uygun olarak her yıl yapılacak yıllık ortalama izlenme oranı ölçümlerine göre yıllık ortalama izlenme veya dinlenme oranı % 20'yi geçen bir televizyon veya radyo kuruluşunda bir gerçek veya tüzel kişinin veya bir sermaye grubunun sermaye payı % 50'yi geçemez. Gerçek kişinin hisselerinin hesaplanmasında üçüncü derece dahil olmak üzere üçüncü dereceye kadar kan ve sıhrî hissiyetlere ait hisseler de aynı kişiye aitmiş gibi hesaplanır. **(Anayasa Mahkemesi'nin 12/06/2002 tarih ve E. 2002/97, K. 2002/9 sayılı kararı ile Y. D)**

e) Bir gerçek veya tüzel kişi veya bir sermaye grubu % 50'den fazla hissesine sahip olduğu bir televizyon veya radyonun yıllık ortalama izlenme veya dinlenme payı % 20'yi geçerse Üst Kurul tarafından yapılan bildirimden itibaren doksan gün içinde, ortağı bulunduğu televizyon veya radyodaki hisselerinin bir bölümünü halka arz ederek veya bir kısım hisselerini satarak, sermaye payını % 50'nin altına indirir. Yıllık izlenme veya dinlenme oranının aşımı birden fazla televizyon ve radyodaki hisselerin toplamı nedeniyle meydana gelmişse, bu oranı % 50'nin altına indirecek biçimde yeterli sayıda şirketi satar. Bu yükümlülüğün ihlâli durumunda kuruluşun yayın izni iptal edilir. **(Anayasa Mahkemesinin 12/06/2002 tarih ve E. 2002/97, K. 2002/9 sayılı kararı ile Y. D)**

f) Ulusal izlenme oranları, Üst Kurul tarafından her takvim yılı için tespit edilir ve o yılı izleyen Ocak ayı içinde açıklanır.

g) Özel radyo ve televizyon yayın kuruluşlarının hisse senetlerinin halka arzında 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununa göre Sermaye Piyasası Kurulundan izin almadan önce Üst Kurulun onayının alınması şarttır.

h) Bir özel radyo ve televizyon yayın kuruluşunda yabancı sermayenin payı ödenmiş sermayenin % 25'ini geçemez.

ı) Bir özel radyo ve televizyon yayın kuruluşunda ortak olan gerçek veya tüzel yabancı kişi bir başka radyo ve televizyon kuruluşuna ortak olamaz.

i) Yerli veya yabancı hissedarlar hiçbir şekilde imtiyazlı hisse senedine sahip olamazlar.

j) Radyo ve televizyon yayını izni verilen bir anonim şirketin hisse devirleri, devir tarihinden itibaren bir ay içinde, ortakların ad ve soyadları ile şirketin devri sonucunda oluşan ortaklık yapısı ve oy payları hakkındaki bilgilerle Üst Kurula bildirilir. Bu şirketlerin bir başka şirkete devri, bir başka şirketin devralınması, bir başka şirketle birleşme işlemlerinden önce, Üst Kuruldan gerekli bilgi ve belgelerle izin alınması zorunludur. Bu işlemler sonucunda şirket yapısında bu Kanun hükümlerinde öngörülen hususlara aykırılık olduğu takdirde Üst Kurulun vereceği süre zarfında bu aykırılık giderilmek zorundadır. Aksi halde yayın izni iptal edilir.

k) Radyo ve televizyon yayını izni verilen veya verilecek anonim şirketlerde bulunması gereken diğer asgarî idarî, malî ve teknik şartlarla yayın alanı, yayın saat ve süreleri ile ilgili esaslar her yıl Üst Kurul tarafından tespit olunur. Şirketler yapılarını verilen süre içinde tespit olunan şartlara uydurmak zorundadır. Aksi halde yayın izni iptal edilir.

l) Radyo ve televizyon yayını kuruluşları, yayını izninin verilmesinden sonra da esas sözleşmelerine bu Kanundaki esaslara aykırı hükümler koyamazlar; işgal

konularına, radyo ve televizyon yayıncılığı ile bağdaşmayan faaliyetleri dahil edemezler.

m) Yurt dışından Türkiye'ye yönelik yayın yapan radyo ve televizyon kuruluşlarına kanal, frekans ve kablo kapasitesi tahsis edilemez. Bunlara Türkiye'de vergi mükellefi olanlar tarafından verilen reklam ve ilân bedelleri vergi matrahlarından düşülemez. Ancak, uydu platformu ve kablo sisteminden iletilen ve yurt dışından yapılan yabancı kaynaklı yayınların Türkçe seslendirilmelerine, birkaç dilden aynı anda yayın yapılmasına ve Türkçe reklam girişine olanak tanınır. Türkçe reklam girişi yapılan yayınlar için Üst Kurulun ilgili reklam yönetmeliği uygulanır.

Özel Radyo ve Televizyon Kuruluşlarının Yapısı

MADDE 30.- Özel Radyo ve Televizyon Kuruluşlarının uyması gerekli asgari idari, mali ve teknik şartları ile yayın alanı, yayın saat ve süreleriyle ilgili esaslar Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından tespit edilir.

Program hizmetinin içeriği ve yeni yayın tekniklerinin kullanımı

MADDE 31. – (Değişik: 15/05/2002-4756/14) Radyo ve televizyon kuruluşları, yayınlarında belli oran ve saatlerde eğitim, kültür, Türk halk ve Türk sanat müziği programlarına yer vermek zorundadırlar. Bu programların tür ve oranlarıyla ilgili esaslar Üst Kurul tarafından tespit edilir. Tematik kanallar, bu zorunluluktan muaf tutulur. Tematik yayın yapmak isteyen kuruluşlar, başvuru sırasında bu hususu belirtir. Bu kanallar, Üst Kurulun izni olmadan yayın türünü değiştiremez. Tematik kanallarla ilgili usul ve esaslar Üst Kurulca belirlenir.

Her türlü teknoloji ile ve her tür iletişim ortamında yapılacak yayın ve hizmetlerin usul ve esasları, Haberleşme Yüksek Kurulunun belirleyeceği strateji çerçevesinde Üst Kurulca tespit edilip, Haberleşme Yüksek Kurulunun onayına sunulur. Bu yayın ve hizmetlerin mevzuata uygunluğu Üst Kurulca denetlenir.

Seçim dönemlerinde yayınlar

MADDE 32. – (Değişik: 15/05/2002-4756/15) Seçim dönemlerindeki yayınlara ilişkin usul ve esaslar kanunla Yüksek Seçim Kuruluna verilen yetkiler çerçevesinde Yüksek Seçim Kurulu tarafından düzenlenir.

Üst Kurul, radyo ve televizyon yayın kuruluşlarının seçim dönemlerindeki yayınlarını Yüksek Seçim Kurulunun kararları doğrultusunda izler, denetler ve değerlendirir.

Seçimlerde oy verme gününden önceki (**Değişik: 15/07/2003- 4928/ 16**) yirmidört saat içinde itibaren her türlü haber, röportaj gibi programlar veya reklamlar yoluyla kamuoyu araştırmaları, anketler, tahminler, bilgi iletişim telefonları yoluyla mini referandum gibi adlarla siyasî bir partinin veya adayın lehinde veya aleyhinde veya vatandaşın oyunu etkileyecek yayınlarda bulunulmasına izin verilemez. Bu yasaklara uymayanlar yayın ilkelerini ihlâl etmiş sayılırlar.

298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanununun 149/A maddesinde düzenlenen hükümler, Yüksek Seçim Kurulu kararlarını müteakip Üst Kurulca yerine getirilir.

Altıncı Bölüm Müeyyideler

Uyarı, para cezası, durdurma ve iptal

MADDE 33. – (Değişik: 15/05/2002-4756/16) Üst Kurul, öngördüğü yükümlülükleri yerine getirmeyen, izin şartlarını ihlâl eden, yayın ilkelerine ve bu Kanunda belirtilen diğer esaslara aykırı yayın yapan özel radyo ve televizyon kuruluşlarını uyarır veya aynı yayın kuşağında açık şekilde özür dilemesini ister. Bu talebe uyulmaması veya aykırılığın tekrarı halinde ihlâlê konu olan programın yayını, bir ilâ oniki kez arasında durdurulur. Bu süre içinde programın yapımcısı ve varsa sunucusu hiçbir ad altında başka bir program yapamaz. Yayını durdurulan programların yerine, aynı yayın kuşağında ve reklamsız olarak, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına Üst Kurulca hazırlatılacak eğitim, kültür, trafik, kadın ve çocuk hakları, gençlerin fiziksel ve ahlakî gelişimi, uyuşturucu ve zararlı alışkanlıklarla mücadele, Türk dilinin güzel kullanımı ve çevre eğitimi konularında programlar yayınlanır.

Aykırılığın tekrarı halinde;

a) Ulusal düzeyde yayın yapan kuruluşlara, ihlâlêin ağırlığına göre, yüzyirmibeş milyar liradan az olmamak kaydıyla ikiyüzelli milyar liraya kadar,

b) Yerel, bölgesel ve kablo ortamından yayın yapan kuruluşlara;

1. Kapsadığı yayın alanı itibariyle, bir milyondan fazla nüfusa ulaşan il ve ilçelere yayın yapanlara, ihlâlêin ağırlığına göre, altmış milyar liradan az olmamak kaydıyla yüz milyar liraya kadar,

2. Kapsadığı yayın alanı itibariyle, beşyüz bin ilâ bir milyon arasında nüfusa ulaşan il ve ilçelere yayın yapanlara ihlâlêin ağırlığına göre, otuz milyar liradan az olmamak kaydıyla altmış milyar liraya kadar,

3. Kapsadığı yayın alanı itibariyle, ikiyüzelli bin ilâ beşyüz bin arasında nüfusa ulaşan il ve ilçelere yayın yapanlara, ihlâlêin ağırlığına göre, yirmi milyar liradan az olmamak kaydıyla kırk milyar liraya kadar,

4. Kapsadığı yayın alanı itibariyle, ikiyüzellibinden az nüfusa ulaşan il ve ilçelere yayın yapanlara, ihlâlêin ağırlığına göre, beş milyar liradan az olmamak kaydıyla on milyar liraya kadar,

c) Radyo yayınları için yukarıdaki miktarların yarısı kadar,

İdari para cezası uygulanır.

Bu maddedeki para cezaları, her yıl Maliye Bakanlığınca ilân edilen yeniden değerlendirme oranında artırılır.

İhlâlêin, ihlâl tarihinden itibaren, takip eden bir yıl içinde tekrarı halinde bu idarî para cezaları yüzde elli oranında artırılır. İhlâlêin, ihlâl tarihinden itibaren takip eden bir yıl içinde üçüncü kez tekrarında ihlâlêin ağırlığına göre izin uygulaması bir yıla kadar geçici olarak durdurulur.

4 üncü maddenin ikinci fıkrasının (a), (b) ve (c) bentlerindeki ilkelere aykırı yayın yapılması halinde uyarı yapılmaz ve yayın kuruluşunun yayını bir ay durdurulur. İhlâlêin tekrarı halinde yayın süresiz olarak durdurulur ve yayın lisans izni iptal edilir.

Yayın izninin verilmesi için gerekli şartlardan birini kaybeden veya şartların uygunluğunu hile ile elde eden kuruluşların yayın lisans izni iptal edilir.

Uyarı cezasını gerektiren haller dışındaki ihlâlêlerde ilgili tarafın savunması alınır.

Cezaların uygulanış usulleri ile gerekçeli olarak kamuoyuna duyuruş şekli yönetmelikle belirlenir.

Cezalar ve Müsadere

MADDE 34.- Bu Kanunda belirtilen istisnalar dışında, Üst Kuruldan izin almadan radyo ve televizyon yayını yapan ya da izni Üst Kurul tarafından geçici ya da sürekli iptal edilmesine rağmen yayında bulunan kişi veya kuruluşların sahip ve yöneticilerine fiilleri başka bir suç oluştursa bile fiilin ağırlığına göre altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ve yüz milyon Türk lirasından on milyar Türk lirasına kadar para cezası verilir. 3506 Sayılı Kanun hükümleri saklıdır. Ayrıca, tüm yayın cihazları 1.3.1926 tarihli ve 765 sayılı Türk Ceza Kanununun 36. maddesine göre müsadere edilir.

Yayın bantlarını bir yıl süre ile muhafaza etmeyen ve bu süre içerisinde Cumhuriyet Savcılığınca istenmesine rağmen sesli ve görüntülü olarak teslim etmeyen yayın kuruluşlarının sahip veya yöneticileri, bir yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve yüz milyon liradan bir milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Ayrıca bir aydan üç aya kadar yayınların durdurulmasına da karar verilir.

Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumunun Yükümlülüğü

MADDE 35.- (Mülga: 15/05/2002 - 4756/18)³⁰¹

Yedinci Bölüm

Çeşitli Hükümler

Türkiye Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu

MADDE 36.- 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununun Radyo ve Televizyon Yüksek Kuruluna ilişkin hükümleri Üst Kurulun göreve başlaması ile birlikte yürürlükten kalkar ve Yüksek Kurulun görevi sona erer. Görevi sona eren Yüksek Kurulun Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Genel Müdürü ve Yönetim Kurulu üyelerinin atanmasına ilişkin yetkileri Üst Kurula ve iş bu Kanun gereğince Üst Kurula geçenler dışındaki diğer yetkileri Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Yönetim Kuruluna devredilir.

³⁰¹ 4756 sayılı kanunun 18. maddesi ile mülga edilmeden önce 3984 sayılı kanunun 35. maddesi:

“Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu bu kanunda öngörülen yayım ilke ve esaslarına uygun yayım yapmakla yükümlüdür.

Yayın ilke ve esaslarının ihlali halinde Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu, ihlalin niteliği ve ağırlığı açıkça belirtilerek Üst kurulca uyarılır.

Durdurmayı gerektirecek şekilde yayım yapılması halinde, Üst kurulun bu doğrultuda vereceği karar üzerine Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Genel Müdürü ve Yönetim Kurulu'nun görevi düşer.”

Bu maddeye ilişkin temel eleştiri Anayasa'da yer alan bir kurumun (Anayasa Madde 133: Radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek kanunla düzenlenecek şartlar çerçevesinde serbesttir. / Devletçe kamu tüzel kişiliği olarak kurulan tek radyo ve televizyon kurumu ile kabul tüzel kişilerinden yardım gören haber ajanslarının özerkliği ve yayınlarının tarafsızlığı esastır.), yasa ile (3984) düzenlenen ve “anayasal özerkliği” olmayan bir kurul –RTÜK- tarafından gözetim ve denetime tabi tutulmasıdır.

Telif Hakları

MADDE 37.- Radyo ve Televizyon Kuruluşları, yayınlarında yer verdikleri eserlere telif hakkı öderler. Telif hakkı ödemelerine ait esaslar meslek birliklerinin görüşü alınarak Radyo ve Televizyon Üst Kurulunca tesbit edilir.

Radyo ve Televizyon Kuruluşlarının Haber Birimlerinde Çalışanlar

MADDE 38.- Radyo ve Televizyon kuruluşlarının haberle ilgili birimlerinde çalışanlar 5953 sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanuna tabidir. Bu birimlerde çalıştırılacak basın kartlı personelin asgari sayısını Üst Kurul belirler.

Yetkili Mahkeme

MADDE 39.- Üst Kurul aleyhine açılacak idari davalarda Ankara mahkemeleri yetkilidir.

Yönetmelikler

MADDE 40.- Üst Kurulun ve teşkilatının çalışma esas ve usulleri, kanal ve frekans tahsisi şartları ve ihale usulleri ile telif ve yapımcı haklarını koruma esas ve usulleri Üst Kurul tarafından hazırlanan yönetmeliklerle düzenlenir. Bu yönetmelikler Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girer.

EK MADDE 1. – (Ek: 15/05/2002-4756/17) Bu Kanuna göre yayın izni verilen özel radyo ve televizyon kuruluşlarının, kendilerine tahsis edilen TV kanal ve radyo frekansından yapacakları yayınlarını, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun veya bu amaçla özel yayın kuruluşlarıyla ortak kuracağı şirketin görev ve sorumluluğunda işletilen verici tesislerinden yapmaları asıdır. Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu, verici tesislerinin kurulması, işletilmesi, yenilenmesi ve bu tesislerde değişiklik yapılması sırasında özel yayın kuruluşlarının ihtiyaçlarını da göz önünde tutar. Kurulmasına izin verilen tesislerin bu Kanunda ve izin belgesinde öngörülen amaçlar için kullanılıp kullanılmadığı Üst Kurul tarafından denetlenir.

Özel radyo ve televizyon yayın kuruluşlarının Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun verici tesislerinden yararlanma usul ve esasları ile yıllık kira bedelleri Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu tarafından belirlenerek Üst Kurulun onayıyla yürürlüğe konulur.

EK MADDE 2. – (Ek: 15/05/2002-4756/17) Bu Kanunda belirtilen istisnalar dışında, Üst Kuruldan izin almadan radyo ve televizyon yayını yapan ya da Üst Kurul tarafından geçici ya da sürekli iptal edilmesine rağmen yayın yapan kişiye, kuruluşların ise sahip ve yöneticilerine, fiilleri bir başka suç oluştursa bile, fiilin ağırlığına göre altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ve bir milyar liradan yüz milyar liraya kadar para cezası verilir. Ancak, Türkiye Cumhuriyetinin varlık ve bağımsızlığına, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne karşı yıkıcı ve bölücü faaliyetlere sevk edecek şekilde yayın yaptıkları tespit edilerek yayımları durdurulan veya yayın izinleri iptal edilen kişiler, bu kuruluşların sahipleri ve yöneticileri ile bu tür yayınlarda görev alanlar Türk Ceza Kanununun 314. maddesine göre cezalandırılır. Ayrıca tüm yayın cihazları Türk Ceza Kanununun 36. maddesine göre müsadere edilir.

Yayın bantlarını bir yıl süre ile muhafaza etmeyen ve bu süre içinde Üst Kurul veya Cumhuriyet savcılığınca istenmesine rağmen sesli ve görüntülü olarak teslim etmeyen yayın kuruluşlarının sahip ve yöneticileri, altı aydan bir yıla kadar ağır hapis ve bir milyar liradan on milyar liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır. Ayrıca, bir

aydan üç aya kadar ilgili kuruluşun yayınının durdurulmasına karar verilir. Gönderilen bandın içerik bakımından istenen yayın olmaması veya bantta tahrifat, çıkarma, silme gibi işlemler yapılması halinde, ayrıca iki yıldan on yıla kadar ağır hapis ve iki milyar liradan on milyar liraya kadar ağır para cezası verilir.

Bu maddedeki para cezaları, her yıl Maliye Bakanlığınca ilân edilen yeniden değerlendirme oranında artırılır.

EK MADDE 3. – (Ek: 15/05/2002-4756/17) Radyo ve televizyon yayınları, yayın ilkeleri ve bu Kanunda belirtilen diğer esaslara uygunluğu yönünden,

a) Ulusal, bölgesel ve yerel düzeydeki yayınlar Üst Kurul tarafından izlenir ve değerlendirilir.

b) Üst Kurulun uygun göreceği yerlerdeki yerel ve bölgesel yayınların izlenmesi ve kayda alınması İçişleri Bakanlığının görevlendireceği birimlere devredilebilir. Bu halde gerekli teknik donanım ve ilgili personelin eğitimi Üst Kurulca sağlanır ve masrafları Üst Kurulca karşılanır. Yayın ilkeleri ve bu Kanunda belirtilen diğer esaslara aykırılığından kuşkulanan yayınların bandı, değerlendirilmek üzere Üst Kurula gönderilir. İçişleri Bakanlığı ile Üst Kurul arasındaki işbirliği bir protokol ile düzenlenir.

Telekomünikasyon Kurumunun millî monitoring faaliyetleri kapsamında yayınları izleme imkânının olması halinde, Üst Kurul ile Telekomünikasyon Kurumu arasında imzalanan bir protokol kapsamında bu yayınlar Telekomünikasyon Kurumunca izlenir ve değerlendirilmek üzere Üst Kurula iletilir.

EK MADDE 4. – (Ek: 15/05/2002-4756/17) Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun yayın lisansı verdiği bir kuruluş bu lisansı, yayın istasyonlarını ve şebekelerini, Üst Kurulun izniyle bir üçüncü kuruluşa devredebilir.

Yayın izni talebinde bulunan kuruluşların yerine getirmeleri gereken teknik ve malî yeterlilik şartları, devir şartları ile diğer ön şartlar, Üst Kurul tarafından yönetmeliklerle tespit edilir.

EK MADDE 5. – (Ek: 15/05/2002-4756/17) Bu Kanunda geçen “Telsiz Genel Müdürlüğü” ibaresi “Telekomünikasyon Kurumu” olarak değiştirilmiştir.

Sekizinci Bölüm

Geçici Hükümler

GEÇİCİ MADDE 1.- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu üyeleri, bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren bir ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisince seçilir.

Bu seçim için Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanında temsil edilen siyasi partilerden, adaylarını 6 ncı maddeye uygun olarak, yedi gün içinde bildirmeleri istenir.

GEÇİCİ MADDE 2.- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu üyelerinin yenilenmesine ilişkin 6. maddenin 7. fıkrası hükmünün uygulanmasını sağlamak amacıyla, bunların seçiminden iki yıl sonra yapılacak seçimlerde yenilenecek olanları tespit etmek üzere, bu seçimden iki ay önce ad çekmeye başvurulur; dört yıl sonra yapılacak seçimle yenilenecek olan üyelerin tespiti için, aynı esasa uyularak adçekilir; ancak ikinci yıl sonunda seçilmiş olan üyeler bu ad çekmeye girmez.

GEÇİCİ MADDE 3.- Görevi sona eren Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun teşkilat ve kadroları Üst Kurula devredilmiştir. Bu Yüksek Kurula tahsisli taşınmaz mallar ile araç ve gereçler ve kasasındaki nakit ile alacak ve borçları herhangi bir işleme gerek olmaksızın Üst Kurula devredilir.

GEÇİCİ MADDE 4.- Üst Kurulun harcamaları, mali kaynakları 12. maddeye göre oluşuncaya kadar Türkiye Büyük Millet Meclisinin 1994 yılı bütçesinden karışlanır.

Bu amaçla yapılacak harcamalar için mevcut veya yeniden açılacak tertiplere yeteri kadar ödenek aktarmayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığının talebi üzerine Maliye Bakanlığı yerine getirir.

GEÇİCİ MADDE 5.- Üst Kurul, oluşumunu takip eden en geç dört ay içinde, öncelikle ihtiyaç duyduğu kanal ve frekans bantları planlamasını yaptırır.

GEÇİCİ MADDE 6.- Üst Kurul, kendi oluşumu ile yayın izni ve lisansı vermeye başlayacağı tarihe kadar geçecek süre zarfındaki radyo ve televizyon yayınları rejimini ayrıca ve öncelikle düzenler.

Bu süre zarfında kullanılmakta olan kanal ve frekanslar, kullananlar için herhangi bir suretle müstesap hak teşkil etmezler. Ancak, Üst Kurul yayın izni verip kendilerine kanal ve frekans bandı tahsis edilen Radyo ve Televizyonlara; yayına geçmeleri için kendilerine verilen süre sonuna kadar 29 uncu maddenin son fıkrasının son cümlesi tatbik edilmez.

GEÇİCİ MADDE 7.- Kanunda Üst Kurulun gelirleriyle alakalı 12 nci maddenin uygulanmalarıyla ilgili olarak Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu ve tüm özel radyo ve televizyon kuruluşlarınca sağlanan brüt reklam gelirlerinden kesilecek pay ilk üç yıl için % 4 tür.

GEÇİCİ MADDE 8.- 11.11.1983 tarih ve 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununda yeni düzenleme yapıncaya kadar; Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Üst Kurulun onayı ile Yurt dışında büro açabilir bu bürolarda sürekli personel istihdam edebilir.

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu personeli, Başbakanlık Merkez Teşkilatında çalışan personelin aylık ücretleri dışında yararlandığı fazla çalışma ücreti ve benzeri diğer mali haklardan Genel Müdür'ün teklifi ve Üst Kurulun onayı ile aynen yararlanır. Ayrıca, Kurum'da çalıştırılan personelin kadro unvanları, sayısı, ücretleri, kadrolara uygulanacak ek göstergeler, personele sağlanacak sosyal yardımlar, Kurum Genel Müdürü'nün teklifi üzerine Üst Kurul tarafından belirlenir.

GEÇİCİ MADDE 9.- Bu Kanunda sözü edilen yönetmelikler, Üst Kurulun oluşumunu takip eden dört ay içinde hazırlanır ve Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girer.

GEÇİCİ MADDE 10. – (Değişik: 15/07/2003- 4928 Sayılı Kanun'un 17. maddesi hükmü olup madde numarası teselsül ettirilmiştir.) 4 üncü maddenin birinci fıkrasında öngörülen yönetmelik bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren dört ay içinde Radyo ve Televizyon Üst Kurulunca hazırlanarak yürürlüğe konulur.

GEÇİCİ MADDE 11. – (15/05/2002 – 4756 sayılı Kanunun Geçici 2. maddesi hükmü olup madde numarası teselsül ettirilmiştir.) Bu Kanun uyarınca yürürlüğe konulması gereken yönetmelikler ile mevcut yönetmeliklerin bu Kanuna aykırı olan hükümlerine ilişkin değişiklikleri, bu Kanunun yürürlüğe girmesinden

itibaren üç ay içinde hazırlanır ve yürürlüğe konulur. Bu yönetmelikler yürürlüğe konuluncaya kadar bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte mevcut yönetmelik, talimat ve esasların bu Kanuna aykırı olmayan hükümlerinin uygulanmasına devam olunur.

İzlenme oranlarının hesaplanma şekli, tespiti ve yayınlanma esasları Üst Kurul tarafından Üst Kurul üyelerinin seçim sonucunun Resmî Gazetede yayımından itibaren üç ay içinde çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

GEÇİCİ MADDE 12. – (15/05/2002 – 4756 sayılı Kanunun Geçici 3. maddesi hükmü olup madde numarası teselsül ettirilmiştir.) 3984 sayılı Kanuna göre Üst Kurul tarafından yaptırılan ulusal radyo ve televizyon frekans plânları, bir hafta içinde Telekomünikasyon Kurumuna devredilir. Telekomünikasyon Kurumu, ilgili kurum ve kuruluşlar ile işbirliği yaparak plânları inceler, gerekirse değiştirir ve dört ay içinde Haberleşme Yüksek Kuruluna sunar. Haberleşme Yüksek Kurulu işi en geç altı ay içinde sonuca bağlar ve evrakı RTÜK'e ulaştırır.

GEÇİCİ MADDE 13. – (15/05/2002 – 4756 sayılı Kanunun Geçici 4. maddesi hükmü olup madde numarası teselsül ettirilmiştir.) Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca seçilecek beş üyesi, siyasî parti gruplarınca Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı oluşum formülüne göre belirlenecek kontenjan doğrultusunda Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına, Bakanlar Kurulunca seçilecek üye adayları ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından Başbakanlığa bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren bir ay içinde bildirilir. Siyasî parti gruplarınca gösterilen adayların; Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca işaret oyuyla ayrı ayrı oylanmaları suretiyle seçimleri yapılır. Seçilemeyen adaylar yerine ilgili siyasî parti gruplarınca yeni adaylar bildirilir. **(Ana. Mah. nin 12/06/2002 tarih ve E. 2002/97, K. 2002/9 sayılı kararı ile Y.D)**

Yürürlük

MADDE 41.- Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 42.- Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.